

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО
ОНЛАЙН- СЕМІНАРУ**

**РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ В ТРАНСФОРМАЦІЇ
СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ
(до 300-ліття Г. Сковороди)**

**в рамках проекту МОН
Х-ті Всеукраїнські
Сковородинські навчання
«Пізнай себе»**

Київ – 2022

УДК 101

«Роль і значення людини в трансформації соціальних практик: минуле і сучасність» (в рамках проекту МОН України Всеукраїнські Сковородинські навчання «Пізнай себе»), 12 травня 2022 р. – Київ, 2022. – 271 с.

Збірник студентських наукових праць укладено за матеріалами Всеукраїнського науково-практичного семінару **«Роль і значення людини в трансформації соціальних практик: минуле і сучасність»**, який пройшов 12 травня 2022 року у Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Збірник охоплює актуальні аспекти сучасної філософії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 9 від 9 травня 2022 року).

Редакційна колегія: Савицька І.М., канд. філос. наук, доц. (голова); Культенко В.П., канд. філос. наук, доц. (заступник голови ред. колегії); Матвієнко І.С., канд. філос. наук, доц. (секретар); Буцик І.М. д-р. пед. наук, доц.; Кравченко А.Г., канд. філос. наук, доц.; Додонова В.І., д-р. філос. наук, проф.; Гейко С.М., канд. філос. наук, доц.; Гольцов А.Г. д-р. політ. наук, доц.; Горбатюк Т. В., канд. філос. наук, доц.; Лаута О.Д., канд. філос. наук, доц.

Тези подано в авторській редакції. Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильність цитування джерел, посилання на них та інші відомості. Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.

© НУБіП України, 2022
© Автори, 2022

Шеховцова-Бурянова Вікторія Анатоліївна,
аспірантка кафедри філософії та
міжнародної комунікації,
спеціальність «Філософія»,
факультет гуманітарно-педагогічний
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Самоідентифікація як соціальний прогрес характеризується, передусім, діалектичною внутрішньою суперечливістю. Адже ініціатива та прагнення індивіда стикаються з необхідністю виконувати певні вимоги соціуму, дотримуватись відповідних соціальних норм та стереотипів, узгоджувати свої життєві орієнтири з інтересами інших індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому. Таким чином, самоідентифікація є динамічним процесом розвитку самосвідомості людини, що виступає важливим механізмом формування особистості.

Самоідентифікація – виступає процесом формування ідентичностей особистості, що містить пошук певної ідентичності як зразка для розвитку особистості, формування ідентичності або зміну її структури, вибір певних цінностей і якостей у структуру відповідної ідентичності .

Самоідентифікація – є виразом потреби в інтеграції певних цінностей у структуру особистості, прагненням оволодіти певними знаннями, компетентностями. Процес самоідентифікації включає ототожнення себе з іншою особою, соціальною групою, спільністю людей, певним зразком чи образом, визначення себе, своїх соціальних і моральних орієнтирів, що впливають на власну поведінку та рішення. При цьому індивід має відповісти собі на питання щодо свого самовизначення, місця в житті, своїх бажань, цілей і планів, можливостей, обмежень, ідеального образу тощо. Тут слід враховувати зв'язок самоідентифікації з мораллю, від якої залежить збереження певного ідентифікаційного статусу [3, с. 99].

Процес розвитку самосвідомості індивіда відбувається на тлі емоційно–ціннісного ставлення до себе. Переживання індивіда, що пов'язані з усвідомленням їм своїх особливостей, власної цінності, місця у колективі, ставлення до нього інших людей, є активним внутрішнім чинником формування самосвідомості взагалі. У результаті цього процесу формується самооцінка індивіда, зміст якої охоплює світ його моральних цінностей, стосунків, можливостей [3, с. 98].

Процес самоідентифікації можна розглядати і як складову ідентифікації особистості з певними соціальними групами, нормами, цінностями, традиціями, релігійними догмами, певними зразками поведінки тощо. Самоідентифікація

виступає процесом формування ідентичностей особистості, що містить пошук певної ідентичності як зразка для розвитку особистості, формування ідентичності або зміну її структури, вибір певних цінностей і якостей у структуру відповідної ідентичності.

Самоідентифікація особистості є нелінійним соціальним процесом, що включає також обмін соціальними цінностями. Самоідентифікація особистості відбувається в процесі соціалізації індивіда в рамках певних інституціональних, стратифікаційних та ціннісно-нормативних систем.

Література

1. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. М.: Видавнича група «Прогрес», 1996. 344 с.

2. Зливков В. Л. Ідентифікація та самоідентифікація як первинні та вторинні чинники саморозвитку особистості педагога. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць, 2007. № 1(19). С. 77-82.

3. Новак Т. В. Самоідентифікація і проблема формування особистості у філософії психоаналізу. Вісн. Нац. авіа. ун-ту., 2011. № 1. С. 96-100.

Соколова Олександра Максимівна,
аспірантка кафедри філософії
та міжнародної комунікації,

Науковий керівник:

Максюта Микола Єгорович,
д. філос. наук, професор кафедри філософії
та міжнародної комунікації
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

«УМІЙТЕ, ДРУЗИ МОЇ, ПОМИНАТИ ЖІНКУ ЛОТОВУ»: ДО ШКОЛИ ДУХОВНОГО ПРОБУДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Філософська ширість та, разом з тим, критицизм віри в людину та її можливості, заклик «наважитися бути щасливою», збагнувши, пізнаючи себе, долю свого життя «по натурі» та, отже, переживання радості свого буття – присутні відмінності філософування геніального українського мислителя, богослова, педагога, поета і перекладача Григорія Сковороди. Його філософія світла, оптимістична, надихаюча: він обстоює концепцію «сродності», за якою кожна людина, пізнавши свою природу, свого Бога, збагнувши покликання, вільно відноситься до свого життєздійснення, оволодіває своєю долею, звільняючись від *непотрібного* у житті та сповідуючи, отже, принцип вдячності. «Добра погода», вчить Григорій Сковорода, - визначальний чинник буття

вдячної людини, її буття – блага, лагідне і спасенне, але, і це головне, наголошує український мислитель, *бути благим легко*: «Слава Богу, що Він все потрібне для людини зробив не важким, а все важке непотрібним», - наголошує він. У процесах духовного змушнення минуле перетворюється, переосмислюючись, коли, отже, особистість, внутрішньо збагачуючись, підноситься над собою, над своїм минулим – з необхідністю відмовляючись від себе минулого: «людина нова» - нова у першу чергу і головним чином в духовних «вимірах», оволодіваючи новими думками, точніше – створюючи внутрішній, душевний простір утвердження нових думок, які, оволодіваючи «справжньою людиною», вочевидь, не є і не можуть бути сумісними з людиною «содомською», людиною невольною: людина не може бути до певної міри «невільною», а «частково вільною», наголошує Григорій Сковорода. Лише «друге народження» людини може й повинно сприйматися як *сутнісний* процес духовного змушнення, це – онтологія віднаходження в собі того, що «ніколи не починало бути», зазначає Г. Сковорода, це – таємниця утвердження абсолютно нового, чому *не має* перешкоджати застаріле. «Будь-ласка, онімії на якийсь час із підлим твоїм світом і з усіма смертними смертних письменників коперніканськими системами. Облиш весь цей фізичний гній і половину дурним і шмаркатим дівам. А сам їж з Єзекіїлем запашну проскурку й ситну манну священної паски Божої, переходячи від землі до небесного, від відчутного до невідчутного, від нижнього, тлінного у світ першородний» [1, с.51]. Це – онтологія духовного вміння – «уміти поминати жінку Лотову» - значить навчитися простувати у майбутнє, не зупиняючись на минулому, пройти старе своє і «забути своє», «почувши про воскресіння», *бути вільним* та навчитися з *необхідністю вільно долати минуле*, спираючись у першу чергу на нову власну обізнаність, знання, волю та мислення бути внутрішньо зміцненим у свободі почутого Божого звернення, бути внутрішньо цілісним у своїй впевненості в нових думках та своєму серці, бути «істинною» новою людиною. Перебування на «істинно» виважених життєвих позиціях відкриває перед людиною якісно відмінні від попередніх можливості переживати почуття самозадоволення, - але лише роз-пізнаючи в собі «цілу» людину. До нас звертається мислитель: «Чуєш воскресіння? Не пхайся зі своїм! Чуєш народження? Забудь твоє! Чуєш про дочок Лотових? Не згадуй людей і дому батька твого. Проходь, о дочко моя, далі, прихили чуйне вухо твоє. Пророки тобі твоєю мовою говорять, та не про твоє, підлими й старими промовами, але нове й премудре. Проходь твоє. Виходь до доброго» [1, с.53]. Содомська людина – людина плотська, неспроможна почути Слово Боже, обмежена своїми плотськими гріхами і, отже, неосвічена та несвободна. Лот – людина, котра *почула* Боже Слово, нетлінну заклику до духовного пробудження та, діючи за Божим Словом, є людиною «вміння поминати жінку Лотову», демонструючою безпомилково здійснений онтологічний вибір на користь сутнісно стверджувального існування, імперативність практичного життєстверджувального вибору морально-етично прийнятної дійсності людини, але також з необхідністю й заперечення того, що вже втратило сутнісно буттійнісні прояви, та, отже, такого, що віднині протистоїть глибинним

буттійнісним тенденціям, перешкоджаючи поступальному розвитку. На шляху до нового – це вже й пере-бування у цьому новому, буття у нових, абсолютно невідомих до цього вимірах сутнісно відмінного від попереднього, у тому, що не тільки *вже* пере-йшло з попереднього, але й відмовилось від нього як застарілого й віджилого, і скільки й є цим новим, але для якого вже споглядання застарілого та водночас його при-гадування й (отже) переживання, не може не бути саморуйнацією для нового: «озирнутися» не може не бути демонстрацією сумнівів у правильності вибору та можливого повернення, відмови від започаткованого простування до нової сутності?

У світоглядній, цивілізаційній війні «російської недоімперії» проти України українська нація, українська людина демонструють високу мужність і самовідданість, дивовижну солідарність та згуртованість усіх регіонів та усіх соціальних верств, *не озираючись на минуле*, а всіляко прагнучи до європейського майбутнього, своїм життям, своїми справами щоденно і щомиттєво наближаючи його.

І ми безмежно вдячні нашому геніальному вчителю, кращому другу українських студентів Григорію Сковороді за неповторно глибокі й змістовні, сповнені високого смислу та життєвої мудрості довічно значущі моральні уроки Лота, викладені в його «Книжечці про читання Святого Письма, названій Жінка Лотова».

Література

1. Сковорода Г. Книжечка про читання Святого Письма, названа Жінка Лотова: Твори: у 2 т. Т.2. Київ: Обереги, 1994.С. 34-60

Голєва Марія Сергіївна,
аспірантка 3-го року навчання,
спеціальність «Професійна освіта»,
факультет гуманітарно-педагогічний

Науковий керівник:
Васюк Оксана Вікторівна,
док. пед. наук, професор кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Основними положеннями філософії Григорія Сковороди є роздуми про дві натури і три світи, що лягли в основу вчення про загальне щастя. Життя є філософією і філософія є життям — провідна думка Г. Сковороди. Зі свого життя він зробив власну філософію, втілив свою філософію у власне життя [2, с. 165].

Слабкість його філософії декотрі дослідники вбачають у тому, що він не створив цілісної філософської системи. На відміну від ідеї позитивістської філософії про дослідну основу достовірних знань, яка була використана прагматизмом. Це філософія, яка зробила чистий досвід не просто початковим принципом пізнання, а й надала йому онтологічного статусу.

Американський мислитель Джон Дьюї відомий як один із засновників філософії прагматизму, а також як педагог-новатор. Теоретичні пошуки та практична робота були узагальнені автором у праці «Школа та суспільство», яка була видана у 1899 році. Працюючи довгі роки викладачем, і накопичивши величезний педагогічний досвід, Д. Дьюї прагнув його філософськи осмислити і узагальнити. Саме це, на наш погляд, дозволило йому створити новий метод. Метод проектного навчання, який став настільки популярним сьогодні і є однією зі складових у підготовці сучасних фахівців у закладах вищої освіти.

Справа в тому, що головним поняттям у його філософії став досвід, у якому людина виражає саму себе. Звідси й принципово нове розуміння завдання філософії: не пояснення навколишнього об'єктивного світу, який перебувати поза нами, а організація власного життя, буття людини у цьому світі.

Керуючись цими принципами, мислитель розробляє свою філософію освіти. Він розглядає людину як істоту соціальну і постійно мінливу, пов'язану безліччю інтересів з іншими людьми. Психічне життя людини, її мислення формуються у процесі взаємодії людей один з одним, коли один змушений розуміти позицію іншого і на цій основі формувати власну поведінку, тобто в умовах демократії, яка дає особистості свободу та сприяє розквіту людських здібностей.

Створюючи новий підхід до освіти, Д. Дьюї по суті виконував соціальне замовлення, тому що на рубежі XIX-XX століть Америка стала переходити до загальної середньої освіти. Він став одним із перших, хто активно розробляв метод проектів. З позиції прагматизму він обстоював ідею у тому, що цей метод дозволить людині ефективно застосувати себе у соціумі, при цьому зберігаючи своє душевне і психічне здоров'я. Як прийнято сьогодні говорити, реалізувати себе повною мірою, розвинути ті здібності та таланти, які закладені у людині у вигляді задатків. На підтвердження свого погляду філософ звертається до ідей Ж.-Ж. Руссо, який підкреслював, «що виховання має ґрунтуватися на вроджених властивостях тих, для кого воно призначається» [1, с. 34].

Метод проектів сьогодні набув популярності у багатьох ЗВО країни і став практично обов'язковим. Але при цьому, говорячи про необхідність його впровадження у вищу школу, далеко не всі викладачі розуміють суть цього методу, часто авторитарно прагнуть змусити студентів займатися проектами. І це велика помилка. Цей метод, насамперед, передбачає не тільки формування *hard skills*, тобто чітких професійних навичок, але й *soft skills*, тобто оволодіння такими компетентностями як комунікабельність, креативність, вміння працювати у команді, бути толерантним тощо. Саме такий підхід з позиції прагматизму доводив Д. Дьюї. Він стверджував, що «здатність бачити робить нас спостерігачами, здатність чути перетворює нас на учасників» [1, с. 65].

Активно впроваджуючи у заклади вищої освіти метод проєктів, слід пам'ятати його головну мету: активізувати професійно орієнтовану діяльність студентів, у ході якої у них на практиці сформується компетентності, покликані в майбутньому допомогти їм стати не лише ефективними фахівцями, а й людьми, які зможуть швидко адаптуватися у мінливому світі та успішно долати життєві труднощі.

Література

1. Дьюї Д. Досвід і освіта / пер. з англ. Марії Василечко. Л.: Кальварія, 2003. 84 с.
2. Філософія: навч. посібник / Ю. М. Вільчинський, Л. В. Северин-Мрачковська, О. Б. Гаєвська та ін. Київ: КНЕУ, 2019. 368 с.

Ілляшенко Анастасія Сергіївна

студентка 1 курсу, спеціальність «Соціальна робота»,
факультет гуманітарно-педагогічний

Науковий керівник:

Альтанова Альона Борисівна,

канд.пед. наук, старший викладач кафедри
соціальної роботи та реабілітації

Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Народна етнопедагогіка доволі сильно вплинула на педагогічні ідеї Г.Сковороди та його концепцію виховання. Загальновідомо, що молодь у закладі освіти має змогу не тільки навчатися, а й осмислити мету власного життя. Ідея виховання особистості з численними чеснотами, котра трудиться відповідно до своїх природних нахилів, та застосовує набуті знання у «спорідненій» праці, пронизує педагогічні погляди Сковороди, що викладені у його притчах, байках та віршах.

Акцентуючи увагу на впливах на виховання всього укладу суспільного буття та різноманітних контактів людини з середовищем, філософ відводить найголовнішу роль родинним стосункам. Саме в моменти, коли людина осмислює все те, що її оточує, вона проявляє і водночас збагачує свої моральні якості.

Згідно з думкою Сковороди, соціальній прогрес залежить від духовних потенцій та здібностей людини. Педагог-філософ розкрив значення природних задатків для формування вмій та знань, що потрібні задля успішного виконання взятої на себе людиною частки суспільної праці. На думку Г. Сковороди, вчитель має виявити та розвинути нахили та можливості кожного учня, вчити

його саме тому, до чого в нього є природний нахил та що передбачено його «блаженною натурою»: «Сокола досить швидко навчиш літати, але не черепаху. Орла за хвилину призвичаїш дивитися на сонце і мати від того задоволення, але не сову». А якщо хтось має бажання вчити не по природі, то йому варто пам'ятати прислів'я: «Вовка в плуг, а він в луг» [3, с.109].

Також завданням педагога є розкрити й духовну природу учня – його здатність до певних видів діяльності, щоб сприяти самопізнанню та моральному вдосконаленню. Корисною як для себе, так і для суспільства може бути тільки та людина, яка пізнала саму себе та свою природу. Тоді вона розуміє місію свого життя, свою роль і місце в ньому.

Сковорода відстоював принцип свідомого засвоєння знань. На його думку, знання потрібно здобувати не тільки з книжок та пояснень вчителів, а й з оточуючої дійсності, у спілкуванні з природою та в процесі практичної діяльності. Знання стають цінними та міцними, лише коли знаходять своє практичне застосування. Уважаючи схоластичне навчання ідолопоклонством, мислитель засуджував «зубріння», тому що знання без добрих намірів недієві.

Григорій Сковорода хотів бачити особистість активною: «Дерзай! Не бійся!» [3, с. 177], а також вірив у силу її духу, про що свідчать рядки: «Пізнаєш ти же в собі людину, і сила її безмежна» [3, с. 178]. До того ж він вважав справжньою метою життя творчість та пошук істини: «... Життя тоді живе, коли думка наша, полюбяючи істину, любить висліджувати стежини її і, зустрівши око її, торжествує й веселиться цим незгасним світлом» [3, с. 8].

Поет психологічно дуже тонко зауважив, що без здивування нема творчого пошуку: «Шукати й дивуватися означає те ж саме» [3, с. 31]. Саме подив повинен супроводжувати учня в навчанні, бо без нього нема творчості. Тільки емоційно підтримані знання формують цілісну особистість.

У своїх художніх та філософських творах найбільшу роль у вихованні дітей та виявленні їхніх задатків Г. Сковорода відводив батькам і вважав недбалих батьків винуватцями всіх подальших дитячих проблем. Батьківське виховання має починатися з перших років життя дитини, а іноді, коли у сім'ї відсутні фінансові можливості для навчання дитини в освітньому закладі, вплив батьків є єдиним джерелом правильного розвитку дітей. Філософ наголошував, що навчання і виховання мають бути ненав'язливими, тактовними, але водночас послідовними та системними.

Отже, у своєму доробку Г. Сковорода виступає не тільки як непересічний філософ-мислитель, але й мудрий педагог-практик, приділяючи велике значення таким аспектам, як двоєдність і взаємообумовленість виховного та освітнього процесу; необхідність вчасного та відповідального батьківського впливу на процес виховання; першочергове значення природних задатків для формування вмінь і знань та подальшої самореалізації особистості за принципом «сродної праці»; принцип свідомого засвоєння знань та перевірки їхньої дієвості на практиці; значення творчого пошуку в засвоєнні знань тощо. Усі ці педагогічні знахідки Г. Сковороди пізніше взяла на озброєння гуманістична педагогіка,

зокрема, вони активно використовуються в особистісно-зорієнтованому навчанні.

Література

1. Гусак М., Л. Мартіросян. Історія педагогіки України: Посібник для студентів. Луцьк: Видавництво ВДУ, 1996.
2. Єфремов С. Історія українського письменства. К. : Феміна, 1995.
3. Сковорода Г. Твори: У 2 т. К. : АТ «Обереги», 1994.
4. Сковорода Григорій: Дослідження, розвідки, матеріали. Збірник наукових праць. К. : Наукова думка, 1992.

Вовченко Марія Іванівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Соціальна робота»,
факультет гуманітарно-педагогічний

Науковий керівник:
Альтанова Альона Борисівна,
канд.пед. наук, старший викладач кафедри
соціальної роботи та реабілітації
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВЧЕННІ Г. СКОВОРОДИ

Складна за своєю символікою і багата за змістом філософська спадщина великого національного мислителя давно привертає до себе увагу численних дослідників самобутністю проблематики й засобами її вирішення. Своє вчення Сковорода розробляє на основі власного світосприймання, відчуття та буття. Соціальні аспекти життєдіяльності людини Г. Сковорода розкриває в своїх етичних та педагогічних поглядах, ученнях про «сродну працю» та соціальний ідеал – «Горній Єрусалим».

Здійснений великим українським філософом аналіз численних соціальних проблем не тільки надає точний та детальний зріз тогочасного суспільства, але й може слугувати дороговказом для успішного вирішення багатьох сучасних соціальних проблем.

Насамперед, привертає увагу відповідність сквородинівського та сучасного бачення проблеми соціальної нерівності та виключення. У Григорія Савича є доволі відома та цікава концепція, яка називається «нерівна рівність». За символ філософ узяв фонтан, що складається з різних за об'ємом посудин, які наповнює вода. З одного боку, вони всі різні між собою, отже, нерівні. А з іншого, всі до одної повністю наповнені водою, а значить однакові, тобто рівні. Застосувати таку концепцію у сьогоденні ми можемо, наприклад, до політики

щодо національних меншин. Особи, що належать до такої групи, постають перед особливими труднощами у доступі до своїх прав людини. Щоб досягти рівності, потрібно оберігати ідентичність, мову та культуру кожної групи, але водночас інтенсивно інтегрувати їх у суспільство, аби кожен, хто належить до національної меншини, став його повноправним членом.

Наступна сучасна соціальна проблема – профорієнтація молоді та перепрофілювання людей зрілого віку, які вже мають досвід певної професії, але втратили її через певні проблеми – тісно переплітається з вченням про «сродну працю», яке є однією з найважливіших категорій в системі філософських і соціологічних поглядів Сковороди в розумінні людини, її діяльності та сенсу життя. Філософ-просвітник, розглядаючи двоєдину природу людини, вважав, що вона народжується з певними, так би мовити, «запрограмованими» задатками, здібностями та нахилами до того чи іншого виду діяльності, праці [3].

Суспільство та економіка нашої держави переживають період глибоких перетворень, що часто супроводжуються проблемними ситуаціями економічного, соціального та професійного характеру. Це, насамперед, нестабільність ринку праці, жорсткі вимоги до працівників та їх конкурентоздатності. Ринкові відносини характеризуються потребою пристосування особистості до підвищеної динамічності виробництва, великою ймовірністю зміни професії та місця роботи. У таких умовах для особистості потрібен професіоналізм, висока кваліфікація, здатність до ефективних професійних дій [2, с.19]. Досягнути цього можливо лише за умови, якщо працівник впевнений у своїх діях та виборі професії. Тут доречно застосувати принцип «сродності праці». Адже обираючи майбутню професійну чи волонтерську діяльність, молода людина обирає і весь свій життєвий шлях. І тут дуже важливо прислухатися до тих «запрограмованих» задатків та здібностей, на які наголошував Григорій Сковорода.

Складніша ситуація із перепрофілюванням людей зрілого віку, які вже мають досвід певної професії. За певних причин, вони не змогли відчутти своє покликання, або ж не змогли втілити свої амбіції в життя. Результатом їх праці на неулюбленій роботі часто є синдром професійного / емоційного вигорання. Проте Г. Сковорода наголошував на важливості самопізнання, самоосвіти та розвитку свого внутрішнього світу, що вважав гарантією професійної самореалізації навіть людей зі значним життєвим досвідом.

У часи духовної кризи, викликані пріоритетом споживацьких цінностей, технологізацією та інформатизацією суспільства, коли змінюється розуміння сутності самої людини та способів її діяльності, маємо спиратись на конструкт «сродна праця». Саме він дозволить зорієнтувати сучасну людину в пошуках як сутності власного існування, так і ціннісно-сміслового змісту національної культури.

Отже, у багатогранній спадщині Г. Сковороди чи не вперше філософськи осмислюються такі сучасні соціальні проблеми, як соціальна нерівність, що загрожує стабільності суспільства, та проблеми вибору / перевибору професії відповідно до концепції «сродної праці». Знаходження алюзій між висновками

великого філософа та сучасними потребами українського соціуму свідчить про актуальність, невичерпність та значимість його вчення для нащадків, які осмислюють себе як економічно незалежну та орієнтовану на європейські гуманні цінності, націю.

Література

1. Клюй А. І. Суспільно-політичний ідеал Г.С. Сковороди. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 1.
2. Лозовецька В. Т. Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці: Монографія. Київ, 2012. 157 с.
3. Соціально-філософські погляди Г.С. Сковороди: ідея «сродної праці». Навчальні матеріали онлайн. URL: <https://pidru4niki.com/> (дата звернення: 04.05.2022).

Сорокін Андрій Анатолійович,

аспірант 2 року навчання,
спеціальність «Історія та археологія»,
гуманітарно-педагогічний факультет.

Науковий керівник:

Стрілець Василь Васильович,

д-р іст. наук, професор кафедри
міжнародних відносин та суспільних наук
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ПРОБЛЕМАТИКА ЗРАДНИЦТВА У ХУДОЖНЬО- ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТВОРІ Б. ОЛІЙНИКА «ДВА РОКИ У КРЕМЛІ»

З огляду на 30-річчя від розпаду СРСР та утвердження незалежності України важливим є осмислення суспільно-політичних поглядів представників української інтелігенції, що на зламі 1980–1990-х рр. перебували в лавах представників державної влади СРСР. Серед них непересічною постаттю був український поет Б. Олійник [3, с. 11]. В контексті дослідження його суспільно-політичних і ширше світоглядних переконань [3, с. 12] цікавою є його художньо-публіцистична праця «Два роки у Кремлі», видана в 1992 р. і прикметна своєю метою: «Автор цієї книги – відомий український поет і політичний діяч – у формі відкритого листа до М. С. Горбачова подає своє з громадянською відповідальністю переосмислене бачення минулого вже процесу так званої перебудови» [2, с. 2]. Час видання твору уможливорює твердження про відображення в ньому світогляду свідка трансформаційного періоду, який намагається визначити винуватців виникнення поточних кризових явищ і дати

оцінку їхнім діям, зокрема через наявну у власній творчості [1, с. 12–13] категорію зрадництва.

Мета доповіді – проаналізувати проблематику зрадництва у вказаному творі Б. Олійника.

Наявність у «відкритому листі» Б. Олійника конкретного адресата в особі М. Горбачова обумовила зосередження проблематики зрадництва здебільшого довкола особистості останнього. Прикметно, що Б. Олійник порівнював М. Горбачова з історичними діячами із репутацією зрадників та злодіїв [2, с. 73, 86], перед тим назвавши його «Відступником Всіх Часів і Народів» [2, с. 72]. Останнє твердження посилювалося також і тезами про безпрецедентність зрадницької діяльності останнього керівника СРСР [2, с. 87] та його відступництво на «межу падіння» [2, с. 75] і «за межі Добра» [2, с. 120] із нищівними наслідками для зраджених [2, с. 120] та «підсудності суду Всевишнього» [2, с. 68]. Б. Олійник звертався також і до правового обґрунтування, зокрема тлумачення зміни суспільного ладу в якості «зради Батьківщині» [2, с. 21, 26].

Б. Олійник розглядав у якості зрадницької зовнішньополітичну діяльність М. Горбачова. Вказане стосувалося відсутності прагнення щодо захисту Іраку взимку 1990–1991 рр. [2, с. 23, 26, 86–87], загальної втрати традиційних зовнішньополітичних союзників СРСР [2, с. 23, 65], односторонніх поступок перед країнами Заходу [2, с. 32, 65, 86–87].

Також український поет звинувачував останнього радянського керівника у легітимації зрадництва як суспільної етичної норми шляхом заохочення її поширювачів [2, с. 22, 65] та зраді свого оточення [2, с. 11].

Окрім діяльності М. Горбачова, Б. Олійник звернув увагу і на зміну поглядів низки політичних діячів відповідно до поточної ситуації. Так, у його праці простежується критичне ставлення до антикомуністів з-поміж колишніх членів КПРС [2, с. 31, 45, 53, 59, 65–67, 70] та наявні заклики не брати приклад з них [2, с. 45, 98]. Щодо сталості власних переконань у несприятливих умовах Б. Олійник зауважив про неможливість їх зміни завдяки вихованню [2, с. 71], ганебність відповідальності перед зрадниками [2, с. 70] та відсутність провини на звичайних комуністах [2, с. 71] за дії «переродженої» та закритої верхівки КПРС [2, с. 31–33, 53, 56, 67].

Іншим аспектом проблематики зрадництва у праці Б. Олійника «Два роки у Кремлі» було знецінення попередніх суспільних вартостей на уламках СРСР. Під впливом тогочасного становища український літератор висловив припущення про запланованість впровадження з боку США зрадництва в СРСР у т. зв. «плані А. Даллеса» [2, с. 55, 119], що в умовах втілення виявилось у пануванні «зрадництва, відступництва і ренегатства» [2, с. 97].

Таким чином, публіцистична праця Б. Олійника «Два роки в Кремлі» стала виявом його громадсько-політичної позиції в умовах трансформаційного періоду поч. 1990-х рр., який в ширшому контексті можливо розглядати в якості прикладу опозиційності новим суспільним змінам в умовах краху старого ладу. Відданість старим і водночас критикованим ідеалам обумовила широке представлення у названому творі Б. Олійника проблематики зрадництва, зокрема

у формах персональної і тематично широкої критики діяльності М. Горбачова як відповідального за колапс керманіа, негативного ставлення до критиків усунутої від діяльності політичної сили (КПРС) з числа її колишніх членів та несхвального сприйняття нових суспільних вартостей на уламках зниклої держави (СРСР) із заміщенням ними старих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антофійчук В. Християнський контекст поезії Бориса Олійника. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Вип. 1 (29). С. 11–14.
2. Олійник Б. Два роки в Кремлі. Київ : Сільські вісті, 1992. 126 с.
3. Сидоренко Н. М. Борис Олійник – поет із публіцистичним відчуттям світу. *Журналістика, видавнича справа, редагування: вчора, сьогодні, завтра : збірник наукових праць «Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій»*. 2015. Вип. 5. С. 8–13.

Бурянов Денис Маратович,
аспірант II курсу,
спеціальність 032 «Історія та археологія»,
Історико-філософський факультет
Науковий керівник:
Тицький Сергій Іванович,
канд. істор. наук, професор кафедри історії
та історії філософії
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ.

ПОСТАТЬ Є. ЧИКАЛЕНКА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ЙОГО ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ

В Україні 2022 року, після початку повномасштабної війни, як ніколи актуальним постає питання пошуку саме українських постатей та героїв, які б не мали відношення до росії, пам'ятники діячам якої знаходяться в більшості міст України, окрім яких існує також велика кількість вулиць названих на честь Пушкіна, Лермонтова і т. д. Саме тому, корисним та необхідним стає пошук та популяризація відомих свого часу діячів культури, освіти, політики, тощо, одним із таких діячів є Є. Х. Чикаленко.

Є. Чикаленко достатньо відома постать в українській історії, тим не менш, на честь Є. Чикаленко існує лише дві вулиці: одна в Кропивницькому, інша - у Львові та всього один бюст в одеській області.

Є. Чикаленко - діяч культури, меценат, більшість свого життя присвячував розвитку української культури, дуже часто, жертвуючи своїм здоров'ям та родиною. Дуже влучно його постать описав, власне, його онук: «...був

дивовижною людиною, безмежно любив Україну, ніколи не зрікався свого українства засвідчив свою відданість батьківщині не лише словами, а й ділами» [3, с. 8].

Серед здобудків не останнє місце посідає його мемуарна спадщина, яка є актуальною і сьогодні не тільки з точки зору видавничої справи (більшість спогадів пов'язані із виданням газети «Рада»), але і з точки зору російсько-українських відносин, при чому, сам Є. Чикаленко неодноразово стикався із проблемою негативного відношення до українців та їх мови, як до «братського народу» і «діалекту» - тобто в період активної діяльності Є. Чикаленка постійно піднімалися питання та претензії, які сьогодні росія пред'являє до українців. [2, с.310], відповідно, вивчення досвіду Є. Чикаленка, ми вважаємо, є необхідним, для розуміння російсько-українських відносин сьогодні.

Звичайно ж, ми не могли оминати і газету «Рада» - першу українську газету Наддніпрянської України, яку Є. Чикаленко видавав за кошти меценатів та свої, до речі, часто із великими збитками, але не дивлячись на усі проблеми, «меценат вирішив зберегти своє дітище, вести газету до повного вичерпання власних матеріальних можливостей» [1, с. 13].

Із щоденників ми бачимо, що свідомих українців в період початку ХХ століття було досить мало, але меценат не бажав відступати, оскільки вірив у майбутні покоління, які стануть щирими українцями і перестануть соромитися своєї мови та походження.

Таким чином, бачимо, що мова йде не просто про популяризацію певного українського діяча культури та освіти, але і про людину, яка усіма доступними методами намагалася відновити ідею вільної української нації, яка зіштовхувалася зі схожими утисками, з якими сьогодні має справу вільна Україна, серед яких не останнє місце посідає проблема «братських відносин» із росією, саме тому популяризація даної постаті є важливою частиною загального саморозвитку української нації, оскільки його роботи та погляди будуть актуальними для широкого загалу дослідників та пересічних громадян.

Література

1. Старовойтенко І., Горбач Ю. Рада - щоденна українська газета Наддніпрянщини. Показчик змісту (1906 - 1908 роки). Видання у трьох томах. Т. 1. К.: Темпора, 2021. 1224 с.
2. Чикаленко Є. Щоденник (1907 - 1917).К.: Темпора, 2011. 480 с.
3. Чикаленко Є. Спогади (1867 - 1907).К.: Темпора, 2011. 544 с.

Шевцова Євгенія Сергіївна,
аспірантка кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук,
факультет гуманітарно-педагогічний,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України м.
Київ.

НОВІ ПАРАДИГМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ ЗІ ЗМІНОЮ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. У ЄВРОПІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Серйозні зміни в економічному житті Російської імперії, що трапились внаслідок реформ, зумовили необхідність змін в усій державній системі. Таким чином, протягом 60—70-х років було проведено низку адміністративно-політичних перетворень, які охопили основні складові життя імперії: земську, судову, військову, освітню, цензурну та ін. Масштабні зміни суспільного життя, що повною мірою стосувались і території України, призвели до нової парадигми розвитку історичної науки. Зі зміною ціннісних орієнтирів виокреслювались нові напрями історичних досліджень та пошуків, розширювалась джерельна та історіографічна база, науковці почали звертати увагу на більш широке коло питань суспільного, національного, етнографічного характеру. Цим процесам передували загальноєвропейські ціннісні перетворення історичної науки, поява нових тенденцій у дослідженнях.

Ще на початку ХІХ ст. філософське осмислення історії, як минулого народів та людства призвело до появи такого інтелектуально-культурного феномену як романтизм, який охопив сфери мислення і творчості. За своєю суттю романтизм був неоднорідним явищем, і в цілому йому були властиві такі якості, як: ідеалізація минулих епохи середньовіччя, як час суспільної гармонії й ідеологічної стабільності; зміна зацікавленості істориків з особи до спільноти — народу або нації, якій надавали свої особливі культурно-психологічні риси, котрі проявляються у мові, традиціях, звичаях, і нарешті, національній самосвідомості; героїзація видатних осіб, які своїми вчинками проявляли, перш за все, волю народу; характерним був ірраціональний підхід до пояснення людських вчинків, котрі можна осягнути лише чуттям, інтуїцією; увага істориків до окремих найбільш особливих і неповторних подій минулого; відмова від сприйняття історичного процесу як чогось універсального, шаблонного, надання переваги унікальності історії окремих народів і держав, поняття «особливого шляху»; заміна підстави історичного розвитку з окремого людського розуму, колективним “національним (народним) духом”, який зумовлює специфіку суспільної свідомості й визначає історичний шлях народів і країн [3, 111] Відзначаючи зміни, що відбувались у історичній науці, і поставили її в ряд з провідними гуманітарними науками, французький історик О.Тьєррі писав:

«Саме історія накладе свій відбиток на ХІХ ст.... Вона дасть йому ім'я, так само як філософія дала своє ім'я ХVІІІ століттю» [1, 110]. І

Розвиток історичної науки на українських землях у складі Російської імперії у другій половині ХІХ століття багато в чому був також обумовлений і кардинальною зміною суспільно-політичної ситуації, що почалася після Кримської війни. Скасування кріпосного права, що звільнило селян, які складали більшість населення, дало потужний поштовх громадського руху країни й зростання провінційної інтелігенції, воно розкріпачило тією чи іншою мірою всі без винятку соціальні верстви суспільства, що були ніби заморожені епохою Миколи І. [4, 20]

Відзначимо, що з 1860-х років слово «інтелігенція» набуло соціологічного сенсу і стало позначати частину суспільства. У досліджуваній період у ліберальних колах інтелігенцією вважалися люди освічені, прибічники реформ та соціальних зрушень. У великих містах стимуляторами цього процесу стали різного роду громадські центри (насамперед земства), наукові товариства, органи місцевого самоврядування, а також статистичні та дослідницькі органи [4, 22]. Велику роль у створенні джерельної бази української історії, її документалізації відіграли київська Тимчасова комісія для розбору давніх актів, Архів давніх актів, Історичне товариство Нестора Літописця, історичні товариства у Харкові, Одесі, Чернігові та ін. губернські та земські статистичні комітети [2, 11].

Характеризуючи вплив нових європейських тенденцій на розвиток історичної науки в Україні варто згадати наукові дослідження та педагогічну і громадську діяльність М. Максимовича, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова та ін. Діяльність цих велетнів історичної науки, а також чисельні краєзнавчі дослідження місцевої провінційної інтелігенції сприяли обґрунтуванню самотності історії українського народу, її унікальності, а також підготовці нових генерацій українських істориків, формуванню історичної і національної свідомості українського суспільства. Історичні знання ставали моральною і духовною опорою та стимулом наростання національно-визвольного руху українців.

Література

1. Дементьев И.П. Историография истории Нового времени стран Европы и Америки М.: Высшая школа, 1990. — 512 с.
2. Демуз І. О. Наукові товариства на теренах України ХІХ – початку ХХ ст.: полілог учених і епох. Монографія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. 681 с.
3. Зашкільняк Л. Методологія історії: Від давнини до сучасності. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Я. Франка, 1999. - 226 с.
4. Первушкин В. И. Губернские статистические комитеты и провинциальная историческая наука. Пенза: ПГПУ, 2007. 214 с

Москаленко Владислав Олександрович,
аспірант,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОГО ІНЖИНІРИНГА

Промисловий інжиніринг стає невід'ємним складником сфер діяльності, що охоплюють створення комп'ютерно-інтегрованих технологій, проектування, налагодження та обслуговування засобів автоматизації та систем автоматизації для комп'ютерно-інтегрованих технологій різних галузей виробництва, зокрема, й харчової та переробної промисловості, біотехнологій тощо.

Зважаючи на зростання ролі промислового інжинірингу, особливої актуальності набуває питання не тільки підготовки фахівців з цієї нової спеціальності, але й формування у них екологічної свідомості як «глибокої індивідуальної й колективної здатності розуміння раціонального, економного ставлення до природних і створених людьми ресурсів, ролі соціально-економічних факторів у виникненні екологічної кризи і пошуку шляхів її подолання» [1, с.78]. Це означає, що метою навчання має бути не тільки оволодіння базовими інженерними й економічними знаннями, але й знаннями про природу, навколишнє середовище, соціальні аспекти, зокрема з орієнтацією на сталий розвиток. Діяльність фахівців з промислового інжинірингу здійснюється на перетині між технічними й економічними проблемами, в сфері взаємовпливу технологій, екології та менеджменту.

Вивчення досвіду підготовки інженерів у Федеративній Республіці Німеччина засвідчило, що формування у них екологічної відповідальності відбувається різними шляхами. Одним із них є пропозиція серед вибіркового дисциплін курсу екологічного планування, що дає широкі базові знання як основу для предметного поглиблення професійної практики у міждисциплінарному дискурсі.

Ступінь промислового інженера, отриманий в Університеті прикладних наук Нордхаузена (Hochschule Nordhausen) надає можливість стати менеджером проєкту, інженером з планування або інженером-розробником. Одним із модулів, які вивчають майбутні інженери, є «Сталість» [2]. Автори пропонованого модуля розуміють сталість як використання ресурсів таким чином, щоб їх могли використовувати майбутні покоління. Основна увага приділяється відновлюваним джерелам енергії, захисту навколишнього середовища та переробці відходів. Майбутні промислові інженери набувають знань про складну міждисциплінарну проблему сталого розвитку та її

застосування до міського простору. Зокрема, це визначення релевантних для планування факторів та розуміння їх значення для еколого-енергетичного перетворення міста. Показники екологічної, економічної та соціальної стійкості розглядаються на основі концепції сталого розвитку. У центрі уваги перебуває міський простір з його матеріальними та енергетичними потоками та їх синергічним потенціалом. Постіндустріальне місто має бути містом з високою ефективністю використання ресурсів, малим екологічним слідом та оптимізованим життєвим циклом.

Отже, наведені приклади демонструють можливість формування у майбутніх фахівців з промислового інжинірингу екологічної свідомості шляхом вивчення окремих модулів або вибіркового дисциплін.

Література

1. Лановенко О.Г., Остапішина О.О. Словник-довідник з екології. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. 226 с.
2. Wirtschaftsingenieurwesen für Nachhaltige Technologien Studium: Studieninhalte, Module und Praktika. URL: <https://www.hs-nordhausen.de/studienangebote/bachelor/wirtschaftsingenieurwesen-fuer-nachhaltige-technologien/studieninhalte-module-und-praktika/>

ШЕНЬ Ліян,
аспірантка,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УНІВЕРСИТЕТАХ КИТАЮ

Китай є багатонаціональною й багатомовною країною. Основна мовна політика Китаю втілена у двох положеннях про використання мови у Конституції Китайської Народної Республіки. У статті 4 Конституції задекларовано: «Усі етнічні групи мають право використовувати та розвивати свої власні усні та письмові мови», а у статті 9: «Держава просуває загальнонаціональну мову – Путунхуа» [1]. Саме завдяки такій мовній політиці Китаї є зразком мовної диверсифікації, у якому гармонійно співіснують китайська мова, мови інших меншин та кілька діалектів китайської мови. Диверсифікація мов відбивається і на вивченні іноземних мов. У Китаї швидко розвивалось їх викладання й вивчення. На початку 1960-х років Китай встановив більше дипломатичних та економічних відносин з країнами Європи й країнами Азії, Африки та Латинської Америки, що потребувало великої кількості перекладачів у дипломатичній та економічній сферах, а також великої кількості викладачів іноземних мов.

У 1964 році Група з планування іноземних мов, створена під керівництвом Державної ради, розробила «Семирічний план навчання іноземним мовам».

Згідно з цим документом, англійська стала першою іноземною мовою для вищої освіти в країні. Після 1978 року навчання іноземних мов у Китаї швидко розвивалося, особливо англійської мови. У березні 1979 року в повідомленні Міністерства освіти про посилення навчання іноземних мов говорилося, що їх вивчення повинно мати стратегічне бачення та довгострокове планування. Політика щодо мов є такою: поточне основне завдання – енергійно розвивати англійську освіту, але потрібно також приділяти належну увагу вивченню інших поширених мов, таких як японська, французька, німецька та російська.

На сучасному етапі в структурі університетів Китаю є спеціальні університети та коледжі іноземних мов, а в більшості інших коледжів та університетів, що не належать до профільних з вивчення іноземних мов, є спеціальні інститути іноземних мов або факультети іноземних мов, метою яких є навчання фахівців з іноземних мов. У всіх університетах студенти, для яких іноземні мови не є їхньою спеціальністю, повинні вивчити обов'язковий курс іноземної мови та скласти відповідний національний екзамен.

Зокрема, CET-4 (аббревіатура від College English Test Band 4) та CET-6 є національними екзаменами з англійської мови, які проводять Департамент вищої освіти Міністерства освіти. Їх складають в основному студенти коледжів, студенти або аспіранти, які закінчили відповідні курси англійської мови згідно з навчальною програмою. Підготовка до стандартних екзаменів для CET-4 та CET-6 розпочалася наприкінці 1986 року та була офіційно впроваджена у 1987 році. Це єдиний національний стандартизований навчальний екзамен з єдиного предмета, організований Департаментом вищої освіти Міністерства освіти.

TEM-4 (аббревіатура від Test for English Majors-Band 4) та TEM-8 було запроваджено Міністерством освіти Китайської Народної Республіки у 1991 році для перевірки знань з англійської мови у загальноосвітніх університетах по всій країні. Тест TEM-4 складають другокурсники-філологи з англійської мови та суміжних спеціальностей. Тест TEM-8 призначено для студентів старших курсів. З інших іноземних мов також проводяться екзамени професійного рівня. Наприклад, PGG – Prüfung für das Germanistik-Grundstudium і PGN – Prüfung für das Germanistik Hauptstudium

ЛІТЕРАТУРА

1. Constitution of the People's Republic of China (Adopted at the Fifth Session of the Fifth National People's Congress on December 4, 1982). URL: <https://www.elegislation.gov.hk/hk/A1!en.assist.pdf>

Вовк Анатолій Сергійович
аспірант 4 курсу, спеціальність «033-Філософія»
факультет гуманітарно-педагогічний

Науковий керівник:
Кравченко Алла Григорівна
канд. філос. наук, доцент кафедри
філософії та міжнародної комунікації
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ

ФІЛОСОФІЯ, ПОРІВНЯННЯ, СХЕМИ ТА ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Щодо онтології, то Сковорода був ідеалістом-моністом. Дуалізм, що не раз приписувався Сковороді, походить від неуважного читання тих його трактатів, де він про це говорить. Гносеологія Сковороди виходила з його вчення про людину. Людина є основою всякого пізнання[1]. Початок будь-якого пізнання - самопізнання людини. Таким чином, бачимо, що пізнання Сковорода виводив від реального факту-людини. Космологічне вчення складається із біблійних байок. Усе існуюче є результатом вічної волі до буття, закладеної в початку.

Теологія Сковороди, змішана з філософією, визнавала існування Бога як сили розлитої природи. Далі Сковорода замінив Бога природою.

Релігія була відкиненням обряду чернецтва, духовенства. Христа він визнавав як Божу премудрість. Його релігійна система була дуже подібною до духовного християнства.

Соціологічної системи як такої Сковорода не склав. Він вчив про "нерівне рівенство", бажав примирити класи філософським способом - шляхом проймання філософською етикою вищих класів. Особисті симпатії були на боці пригнічених, звідки він сам вийшов.

Етична частина вчення Сковороди мала зв'язок з вченням про людину. Людина, як бачимо, займає центральне місце в його системі. Від людини йде пізнання всесвіту. Найнеобхідніше для людини - щастя. Щастя є в самопізнанні, а звідси в духовному світі, що є результатом самопізнання.

Педагогічна теорія Сковороди з натуралістичної основи та з самодіяльності вихованця. Вчитель - це є тільки служитель природи. Він мусить бути "вездесущим в народі", він тільки, як садівник слідкує за деревом, дивиться за розвитком вихованця.

Роблячи висновки з науки Сковороди, порівнюючи з економікою того часу, ми бачимо, що як філософ Сковорода є антитезою соціально-економічного ладу того часу.

Література

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13161/>

Савицька Людмила,
студентка ФЗРБЕ, БТ, 2к., 3 гр.
Науковий керівник: Культенко В.П.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Своє філософське вчення Сковорода сформував під впливом античної і середньовічної європейської філософії (Фалес, Піфагор, Геракліт, Сократ, Платон, Аристотель, Пліній, Е. Роттердамський); народної творчості (міфи, легенди, думи, перекази, народні прислів'я та приказки); вітчизняного просвітництва (К. Транквіліон-Стовбуцький, Ф. Прокопович, С. Полоцький, М. Козачинський, Г. Кониський). За своїм змістом і спрямуванням філософія Сковорода відрізнялася від філософії професорів Києво-Могилянської академії. Розвиваючи традиції Просвітництва, Сковорода відходить від догматичного наслідування своїх учителів, засвідчуючи це вже в загальнофілософській орієнтації. Якщо провідною тенденцією філософських курсів киево-могилянців був аристотелізм, Сковорода тяжів до ідей Платона, який в академії був об'єктом критики. Якщо професори акцентували увагу на дослідженні проблем онтології та гносеології, що розглядались у контексті зовнішнього світу, то Сковорода зосередився на етико-гуманістичній проблематиці: у нього на передньому плані не світ, а людина і духовне начало в ній.

Всупереч своїм учителям, які зводили небесне до земного, возвеличуючи не лише розум, а й земне життя людини, він підносив природу до Бога, засвідчував другорядність людської плоті й понад усе ставив у людині істинно людське — духовність, дух, зводячи до них сутність людського життя. На відміну від науково-освітніх праць професорів Києво-Могилянської академії просвітницька філософія Сковорода мала яскравий етико-гуманістичний вияв.

Сковорода створив власну філософську систему, специфічний стиль і форму філософського мислення. Його філософствуванню властиве органічне поєднання художнього і раціонально-абстрактного світоспоглядання. Наслідком такого поєднання став універсальний алегоризм (іносказання), у якому предмети і явища осмислюються не в сукупності властивостей, не в цілісності, а лише в абстрактно-схематичному образі їх як символи. Один із найавторитетніших дослідників його творчості Д. Чижевський писав: «Філософічний стиль Сковорода — це своєрідний поворот філософічного думання від форми мислення в поняттях до якоїсь первісної форми мислення в образах та через образи. Він повертається від термінологічного вжитку слів до символічного їх вжитку. Сковорода пристосовує скарб філософської термінології до свого стилю думання: поняття стають символами».

Питання про Бога, який складає першооснову усього суцього - "вищу всіх причин причину", внутрішню причину розвитку всього світу, є одним з основних питань в філософській системі Сковороди. Наслідуючи традиції неоплатонізму і християнської символіки отців церкви, німецьких містиків та українських мислителів доби Київської Русі, Просвітництва, Сковорода розглядає символи як «іпостась істини», як те, що допомагає пізнати неземне, відкриває нове бачення речей. У нього символи не мають твердого, усталеного значення, а постають як певна множинність значень, межі яких то суміжні, то перехресчуються, а інколи просто суперечливі. Та це не завадило йому, використовуючи образно символічне мислення, вести напружений діалог із власним сумлінням у пошуку правди, добра й істини, що було в руслі тогочасних культурних вимог.

Одним із основоположних принципів філософської системи Сковороди є вчення про двонатурність світу. Згідно з ним все суще складається з двох натур — видимої і невидимої, тобто матеріального й ідеального, тілесного і духовного, мінливого і вічного, залежного і визначального тощо. «У цьому цілому світі, — писав Г. Сковорода, — два світи, з яких складається один світ: світ видимий і невидимий, живий і мертвий, цілий і розпадливий. Цей — риза, а той — тіло. Цей — тінь, а той — дерево. Цей — матерія, а той — іпостась, себто основа, що утримує матеріальний бруд так, як малюнок тримає свою барву. Отже, світ у світі то є вічність у тлінні, життя у смерті, пробудження у сні, світло у тьмі, у брехні правда, у печалі радість, в одчаї надія». Тезу про двонатурність світу Сковорода повторює сотні разів із десятками відтінків, беручи в основу антитетичне розуміння буття як єдності протилежностей. Видимий матеріальний світ (Сковорода називає його порізному: «матерія», «стихія», «земля», «плоть», «тінь», «ніч», «смерть», «попіл», «пісок» тощо) — це лише бліде відображення невидимого світу, який є реальним. Невидиму природу або вічність, дух, істину він розуміє як Бога, нематеріальну основу всіх речей — як вічну і незмінну першооснову всього існуючого. Але невидима натура існує лише у видимій. Тобто обидві природи невід'ємні, взаємопов'язані. Оскільки невидима духовна натура існує поза простором і часом, то вічною є і тінь її — матерія, як постійною є і їх взаємна боротьба. З того, що в усьому суцього існує два єства — невидиме і видиме, Сковорода робить висновок про неможливість зникнення чи загибелі чого-небудь. Загинути нічого не може, воно лише втратить свою тінь. І пояснює це аналогією: художник намалював оленя, потім стер фарби. Малюнок зник, а образ оленя не може зникнути.

Принцип двонатурності світу Г. Сковороди органічно пов'язаний з його вченням про три світи.

Великий світ — складається із численних світів як «вінок із віночків», першоосною якого є чотири елементи — вогонь, повітря, вода й земля. Макрокосм Сковорода поділяв на старий світ (бо його давно всі знають) і новий світ, що відкривається лише тим, хто за видимим бачить невидиме. Тому новий світ він тлумачить як вічний, незмінний, а старий світ — як мінливий, рухливий. Однак питанням великого світу Сковорода надавав небагато уваги: рівно

стільки, скільки необхідно для розуміння проблем малого світу — людини як центральної ідеї його філософії.

Вчення про малий світ — основа його філософської системи. Сутність малого світу — людини (як і великого) Сковорода розкриває, виходячи з концепції двонатурності світу. У людині, як і в усьому існуючому, є видиме і невидиме, тілесне і духовне, тлінне і вічне, зовнішнє і внутрішнє. Свого справжнього вияву, власне людського буття людина набуває не з появою тілесності з її чуттєвими властивостями, а лише за умови досягнення нею невидимості, глибинних внутрішніх духовних джерел. Тому принцип «пізнай себе» проходить крізь усі його філософські твори.

Отже, вся філософська система Сковороди у своєму внутрішньому єстві пронизана антитезами видимого і невидимого світів, що постають у найрізноманітніших ракурсах. Це засвідчує, з одного боку, сприймання буття всього суцього у стані постійного неспокою, взаємодії протилежностей, а з іншого — така антитетичність є вираженням абсолютної повноти буття, в якій зливаються протилежні ознаки, які містить у собі все існуюче. З огляду на таку світоглядно-методологічну позицію Сковороди Д. Чижевський назвав його найвизначнішим представником традицій античної та християнської діалектичної методи.

Принцип двонатурності світу й ідея трьох світів Сковороди підпорядковані основному об'єкту його філософування — духовному світу людини, проблемі її щасливого буття. Звідси й глибока етизація його філософського вчення, виразна етико-гуманістична спрямованість. Сковорода переконував, що кожна людина спроможна досягти щастя шляхом морального самовдосконалення, актуалізуючи в собі «внутрішню людину» — Бога. Центром цього складного процесу є серце — духовна субстанція, джерело життєдіяльності людини, яке він ототожнює з Богом, Словом Божим, розрізняючи водночас «досконале серце», «нове», що зазнало духовного переродження, і «старє серце», що передує народженню нового.

Костючек Ольга,
студентка ФЗРБЕ, БТ, 2к., 3 гр.
Науковий керівник: Культенко В.П.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

Г. СКОВОРОДА – РОДОНАЧАЛЬНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Світ називав його Мандрівним філософом, світ спорудив йому сотні пам'ятників і прирівняв до філософів світового рівня, поставивши поряд із Сократом та Епікуром. Він кайфував від подорожей і був вегетаріанцем. І все це про нашого Григорія Савича Сковороду.

Без перебільшення ми можемо назвати його генієм чи родоначальником української філософії. Він вбачав сенс життя у волі, і говорив, що навіть «зібравши все злото – проти свободи воно лиш болото». Хіба не показує це всю сутність нашого народу? Слова, які були сказані майже 3 століття тому, зараз якнайповніше відображають всю суть українців – ні на що не проміняємо волю, не станемо рабами, навіть, якщо пообіцяють золоту клітку...

А світ обіцяв її Сковороді. Царський двір кликав його до себе, пропонуючи стати придворним музикантом, пропонуючи славу, багатство та проживання в палаці. «О, якби ж в дурні мені не пошитись, щоб без свободи не міг я лишитись»,- написав Сковорода в своєму «Де лібертате», відмовився від царської пропозиції і пішов мандрувати і проживати своє вільне аскетичне життя.

Та він втікав від світу, щоб жити, а не, щоб померти.

Найбільш сильно мене вражають його слова про споріднену працю, тобто працю за покликанням. Мабуть, ми ж самі починаємо до цього доходити тільки зараз... Покоління наших батьків, бабусь та дідусів все ще переконані, що краще обрати престижний фах, ніж роботу милу серцю, краще піти навчатися на умовного «президента світу», ніж на музиканта, художника, бо ж «що скажуть люди», це куди-важливіше, ніж «про що кричить душа дитини». Тільки зараз народ починає відходити від такого стереотипного мислення. А тепер уявіть, що Сковорода писав про це ще у 18 столітті!!!! 18 столітті, у той час, коли більшість навіть не замислювалися про подібне, він писав, що найсолодша праця саме та, що за покликанням...

Про те, що філософ на століття випереджав час, у якому народився, свідчить хоча б те, що тричі впродовж десяти років, доки Г. С. Сковорода працював у Харківському колегіумі, його звинувачували у згубному впливі на молодь. Керівництву колегіуму не подобались вільнолюбні ідеї мислителя. За Сковородою стежили, забороняли молоді зустрічатися з ним.

Та його учні попри все шукали можливостей поспілкуватися з вчителем і згодом стали видатними вченими: натураліст В. Двигубський, відомий фізіолог Г. Базилевич, філологи М. Коченовський, М. Гнедич, М. Ковалинський.

З творчості мандрівного філософа черпали натхнення видатні письменники, такі як І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка, Т. Шевченка. Та й для багатьох сучасних публіцистів, поетів чи ж звичайних людей Сковорода є справжнім батьком філософської думки

На завершення можу додати, що у подобі філософа відображається вся суть українського народу

Коваленко Наталія
Студентка 2 курсу 3 групи
Факультет захисту рослин, біотехнології
та екології
Спеціальність «Біотехнології та
біоінженерія»
Науковий керівник: Культенко В.П.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Григорій Савич Сковорода, визначний філософ, письменник-просвітителі XVIII століття, займає значне місце в українській духовній культурі. Великий вплив на формування погляду і таланту мислителя мало суспільне життя тогочасної України. Воно загартувало дух непримиренного борця проти соціальної несправедливості, утвердило Сковороду як демократа та гуманіста. Він почав створювати свої філософські діалоги, трактати, притчі і, мандруючи по Україні, став проповідувати своє філософське вчення. За роки, витрачені на навчання і викладання, у нього не тільки нагромаджувався життєвий досвід, але й формувалося усвідомлене відношення до світу, його проблем. Він мріяв про справедливе суспільство, де кожен буде жити добре. Творчість Г. С. Сковороди сповнена філософських роздумів про людське щастя, про єдність людини і природи, про ідею «сродної праці».

Придбання життєвого досвіду і формування світогляду відбувалося під дією поєднання двох взаємодоповнюючих і навіть сприятливих чинників: його багатосторонньої обдарованості, з одного боку, і соціальних обставин, що різко змінюються – з іншої. Біографи зазначають, що у Сковороди був глибокий розум, феноменальна пам'ять, поетичні здібності, виключно музичний слух і голос; він писав вірші, складав музику, грав на декількох інструментах, мав здібності до малювання.

На мою думку, його філософська система не тільки оригінальна, але і досить сучасна. Формально філософська система Сковороди укладається в один рядок: "Світ ловив мене, але не піймав". Основа цієї системи полягає в існуванні та застосованні філософії двох натур і трьох світів до людини. Сковорода робить висновок, що людина здійснює прекрасні вчинки і щаслива тільки тоді, коли вона погодить свою поведінку і образ життя зі своїми природними схильностями. Взагалі, науку про людину Сковорода вважає вищою за всі науки.

По-перше, вчення Г. Сковороди привертає особливу увагу, тому що воно спрямоване на інтенсифікацію внутрішнього життя людини, котра не має опори в навколишньому світі. Шлях до щастя пролягає, на думку митця, через моральне вдосконалення людини. Цим зумовлюється притаманний філософії Г. Сковороди

персоналізм, що ставить у центрі уваги динамічну людську особистість, буття якої змальовується як безперервне творення людиною себе самої. Зрозуміло, що ці проблеми сьогодні є не лише предметом дослідження представників наукових кіл, а також є актуальними для суспільства в цілому, де кожен індивід прагне та потребує віднайдення внутрішньої гармонії, шляхів до щастя.

По-друге, для Сковороди ключ до всіх розгадок життя, як космічного, так і божественного, є людина, тому що всі питання і всі таємниці світу зосереджені для нього в людині. Не розгадавши себе, людина не може нічого розуміти в тому, що оточує, розгадавши ж себе до кінця, людина проникає в найглибші таємниці Всесвіту.

У філософському вченні Сковороди сильною, яскравою і важливою для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. У Сковороди розуміння щастя має більш глибоке коріння. Суть щастя він зв'язує з образом життя самої людини. Сковорода захищає людську «природу» від примітивного її зведення до споживання і користі. Сам він обрав такий образ життя, який з його слів допомагав йому «не жити краще», а «бути краще». Прагнення «бути краще» він зв'язував з поняттям «чистої совісті».

У міркуваннях про щастя Г.Сковороди є ще й такий важливий аспект. Людське щастя втілюється не тільки в духовних шуканнях, не тільки у сердечній радості, а й у праці, у втіленні спорідненості праці. Сковорода вказує, що здібності дає людині Бог, що царство Боже всередині людини. Прислухаючись до цього внутрішнього голосу, людина має обрати собі заняття не тільки не шкідливе для суспільства, а й таке, яке приносить їй внутрішнє задоволення і душевний спокій. Усі заняття добрі лише тоді, коли виконуються у відповідності з внутрішньою схильністю.

Таким чином, філософ наполягає на тому, що життя людини має бути радісним, і зробити його таким може тільки вона сама. Г.Сковорода мислить щастя досяжним для всіх. Для того, щоб його пізнати, зовсім не обов'язково досягнути складну філософську матерію чи прилучитися до кола вибраних. Щастя є простим і за змістом, і за формою.

Найбільшої глибини думка про щастя досягає на тому моменті, коли Сковорода визначає саму суть «чесного життя» і «чистої совісті». Виявляється, ця суть розкривається через трудову діяльність людини. У Сковороди не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. У нього праця - це не обов'язок, не борг, не примушення (як суспільство вважає сьогодні), а, навпаки, вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Такій праці Сковорода дає визначення «сродної». Розділення людей, що займаються «сродною» і «несродною» працею - це і є думка, на яку можна спиратися при розв'язанні сучасних проблем людства. Але визначення праці з позицій джерела свободи і щастя або джерела страждання і нещастя людей зустрічається досить рідко. У Сковороди вперше ця тема визначилася як головна і в літературних творах, і у філософських трактатах. Уся його творчість виходить з розуміння того, що людство може об'єднати тільки

праця з суспільною користю і особистим щастям – «сродна» праця. Праця ж «несродна» - джерело деградації і людини, і людського суспільства.

Сучасна екологічна криза - це свідчення того, що людство займається в основному «несродною» працею і ще не усвідомило роль «сродної» праці, пов'язаної з суттю самої людини. Тільки на основі пізнання людиною своїх природних здібностей - своєї функції в природі, можна перейти на перспективну траєкторію розвитку. Передова частина людства вловлює цю думку Сковороди. Світова громадськість зараз визнає, що щастя і мир на планеті залежать не від того, що люди уміють робити, а від того, на що направлена їх діяльність. Тема «сродної праці» - одна з найважливіших тем, що розвивалася Сковородою. Вона перейшла з його байок в філософію і досягла таких висот, що придбала значення загального принципу, що визначає не тільки людське щастя, але навіть значення людського буття.

Отже, філософія Г.С.Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, заклик до гуманізму. Сковородинство – своєчасна стратегія культурно-суспільного саморозвитку людської особистості й збірної цілісності народу. Так почне самоорганізовуватися системний світоглядний рух українського духовного подвижництва, спрямований на досягнення моральної зрілості, духовного народження й культурного саморозвитку людини і народу згідно зі Сковородиною концепцією *культури як «другого, духовного, народження людини»*. Внутрішню рушійну силу цього суспільного процесу – волю національного духу – необхідно плекати з дитинства. Любов'ю до духовно рідних людей і рідної Природи. Адже саме з почуття любові, самосвідомості й життєвої волі людини виростає патріотизм, етнічна самосвідомість, воля народу – провідні чинники суспільного самовладування. Своєчасному Сковородиному поклику *«Пізнай себе»* відповідає нинішній громадянський відгук *«Збережімо в собі Людину»*.

Література

1. Булда М. Край Григорія Сковороди: Історичний нарис.- «Гадяч», 2013. – С.320.
2. Булда М. Мудрець з Чорнухинського краю. – Київ, 1992. – С.42.
3. Загубий П. В. Філософська спадщина Г. С. Сковороди. – К.: Знання, 2000. – С.562.
4. Іваньо І.В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди. – К.: Наукова думка, 1983. – С.272.
5. Іщук-Пазуняк Н. Вибрані студії з історії, лінгвістики, літературознавства і філософії. Упорядник О. Леонтович, В.Погребенник.- К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2010. – С.536.
5. Сковорода Г. С. Збірник творів. – К.: Знання, 1995. – С. 456.

6. Сковпень М. Р. Антологія української філософської думки. – К.: Знання, 1994. – С. 746.

7. Стадниченко В., Шудря М. Наш перворозум. Григорій Сковорода на портреті і в житті. Фотокнига. – К.: «Спалах», 2004. – С. 176.

8. Стадниченко В. Садівник щастя: Сковорода як дзеркало України: нариси, дослідження, спогади, поезії, світлини. Володиір Стадниченко; вступ. Стаття Л. І. Андрієвського. – К.: Криниця, 2012. – С. 496.

9. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода і антична культура. – Х.: Товариство «Знання», 1997. – С. 180.

Литвиненко Софія,

Студентка 2 курсу 3 групи

Факультет захисту рослин, біотехнології

та екології

Спеціальність «Біотехнології та

біоінженерія»

Науковий керівник: Культенко В.П.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Філософія Г. Сковороди, а точніше – система його філософських поглядів, заклала перший міцний підвалини у фундамент формування національної концепції філософське мислення, а сам Г. Сковорода започаткував в українському науковому деякі визначальні її (концепції) засади.

Питання про Бога є одним з основних питань в філософській системі Сковороди. Своїм уявленням про Бога він поставив себе в опозицію по відношенню до церкви, що дотримується біблійної легенди про створення світу Богом протягом шести днів.

На відміну від церковного, в Сковороди Бог - це вічний початок - невловимий і невидимий, оскільки він, "будучи присутнім у всім, не є ні частиною, ні цілим, не має міри, часової і просторової характеристики". Таке розуміння Бога, що ототожнюється з природою, отримало в філософії назву пантеїзму. Сам термін "пантеїзм" був уперше введений англійським філософом Джоном Толандом, хоч уявлення про тотожність Бога і природи були закладені ще нідерландським філософом Бенедиктом Спінозою.

У філософських поглядах Сковороди та у його творчості ідеалом людини є вільна особистість, котра досягає спокою і радості серед природи, споглядає істину і живе за «сродністю» — пізнає саму себе, виявляє свої природні нахили і реалізує їх передусім у духовній діяльності. Філософ не приймав навколишній

світ, зокрема соціум, що склався, на його думку, за принципом абсурду, несправедливо, коли існує поділ на «вищих» та «нижчих», що, зрештою, перешкоджає людині виразити себе, займатися «сродним трудом», тому забирає в неї можливість бути щасливою. Він стверджував, що людина може бути щасливою тоді, коли вона вільна. Найкращий, природний стан людини, наголошує Г. Сковорода, – стан веселості духа, серця.

Важливе місце у філософській системі Сковорода посідає «філософія серця» (кордоцентризм): «Серце твоє єсть голова зовнішностей твоїх. А коли голова, то сам ти єси твоє серце». Визнаючи людське тіло тлінним, мудрець стверджував первинність і незнищенність серця. Пізнавши серце, пізнаєш саму людину: «І повністю людину бачить той, хто бачить серце її». За Сковородою, серце — «прихована думок наших безодня», тобто душа, сокровенна природа світу, що формує духовне життя людини. «Філософія серця» Сковорода та його послідовників не випадково з'явилася в надрах української нації, оскільки виражала і продовжує виявляти український менталітет, природну національну стихію. Символіка серця, подана в інтерпретації Сковорода, мала безліч варіантів в українській публіцистиці та художній літературі XIX — XX ст. Вона досі залишається важливою етичною цінністю національної культури

Існуючий же світ Сковорода характеризував в одному трактаті як: "світ є бенкет скажених, торжище що хитаються, море що хвилюються, пекло що мучиться", а в іншому, як: "світ є море що топляться, країна є виразкою прокажених, огорожа лютих левів, острог приваблених, торжище блудних, піч, розпалююча пристрасті, бенкет скажених, хоровод п'яно-навіжених, і не протверезяться, поки не втомляться, стисло сказати, сліпі за сліпим в безодню грядущі".

Подолання моральних вад Сковорода зв'язує не із зовнішніми обставинами, а з внутрішніми якостями людини. Взагалі науку про людину Сковорода вважає вищою з всіх наук. Людське щастя він розглядає тільки через призму внутрішньої натури людини. З філософії Сковорода слідує, що внутрішня натура, в кінцевому результаті, виражається через взаємодію з певним виглядом праці. Тема "спорідненої праці" - ця одна з самих найважливіших тем, що розвиваються Сковородою. Ця тема перейшла з його байок в філософію і досягла такої висоти, що придбала значення загального принципу, що визначає не тільки людське щастя, але навіть значення людського буття.

Сковорода написав декілька притч з вигаданими образами, але з глибоким внутрішнім значенням. Тому і Біблію він розглядав як інструмент збагнення прихованої таємниці. Збагнення внутрішньої натури Сковорода зв'язує з пізнанням краси. Він вважає, що зовнішня форма - це випадкове, явище, що вноситься в природу, а внутрішня натура - це істинне джерело краси.

У сучасному світі питання, що стосуються щастя як сенсу життя, є поширеними і складають одну з основних проблем людського існування.

Г. Сковорода підтримує ідеї, що кожна людина має право на щастя. Його досягнення залежить від самої людини, адже самопізнання підводить суб'єкта до самоусвідомлення своєї унікальності. Індивід тоді вже знає свої можливості та

здібності, які варто розвивати, щоб з'ясувати, якою працею він займатиметься охоче. Щастя у гармонійності прагнень людини та її реальних можливостей. Компонентами справжнього щастя є самопізнання, істина та споріднена праця, взяті у своїй єдності. Сенс життя у вченні Г. Сковороди виявляється у самопізнанні, розкритті людиною самої себе, тобто передбачає повернення до глибинних підстав її існування. У цьому поверненні розкривається стратегія людського життя, внутрішній світ людини. Мислитель зазначав: «Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватися... коли ти твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий».

У Сковороди не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. У нього праця — це не обов'язок, не борг, не примус (як суспільство вважає сьогодні), а, навпаки, вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть поза залежністю від його результатів. Такій праці Сковорода дає визначення «сродної». Тим самим, Сковорода поділяє людей на тих, що займаються «сродною» й «несродною» працею — це і є найглибша думка, на яку можна опертися при рішенні сучасних проблем людства. Думка про те, що щастя людини полягає в праці і що праця зробила мавпу людиною. До речі, ця думка не покидала багатьох філософів, але найбільш чітко її описав Сковорода. У нього ця тема стала основоположною у філософії та в релігійно-філософських трактатах. Уся його творчість виходить з розуміння того, що людство може об'єднати тільки праця із суспільною користю й особистим щастям — «сродна» праця. На мою думку, всі глобальні проблеми, що хвилюють людство сьогодні і зараз, і зокрема, сучасна екологічна криза — це свідчення того, що людство займається в основному «несродною» працею і ще не усвідомивши роль «сродної» праці, яка пов'язується із сутністю самої людини, відображає її світогляд: світовідчуття та світорозуміння. Тільки на основі пізнання людиною своїх природних здібностей — своєї функції в природі — можна перейти на перспективну траєкторію розвитку.

Глибина думок Сковороди вражає. Неодноразово у його творах можна зустріти безліч образів, символів, які він пояснює короткими словами і для яких також надає великого значення, зокрема ці символи висловлюють найулюбленіші етичні думки Сковороди – проникнення моралі, розширення меж функціонування моралі на усе суспільство, на кожную особистість. До сьогодні вражає актуальність його поглядів про духовність та силу особистості людини, яка здатна нести і утверджувати істину, людини, яка може змінити хід твоїх думок.

Костючек Ольга Сергіївна,
студентка 2 курсу, спеціальності
Біотехнологія та біоінженерія
Факультет захисту рослин, біотехнології
та екології

**Науковий керівник: Культенко
Валентина Павлівна**
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м.Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

«Пізнай себе!» Світ називав його Мандрівним філософом, світ спорудив йому сотні пам'ятників і прирівняв до філософів світового рівня, поставивши поряд із Сократом та Епікуром. Він кайфував від подорожей і був вегетаріанцем. І все це про нашого Григорія Савича Сковороду. Без перебільшення ми можемо назвати його генієм чи родоначальником української філософії. Сковорода був дуже розумною та багатогранною особистістю. Крім філософії він має здобутки в сфері музики, писав вірші, пісні, грав на декількох інструментах, адже мав чудовий слух, а також не погано малював. Відзначився Сковорода неабияким розумом та феноменальною пам'яттю. Народився він у селі Чорнухи, що на Полтавщині у сім'ї Сави та Пелагеї. Батько його був звичайним козаком, який займався сільськими справами, зокрема продажем вина в Чорнухах. Навчатися грамоти Григорій почав у сім років, коли його віддали до дяківської школи, але і до того у його були надзвичайні розумові здібності. Протягом кількох років навчання продовжив у Києво-Могилянській академії. За своє життя Сковорода відвідав чимало країн, працював викладачем етики та поезики в Переяславській семінарії, а пізніше у Харківському колегіумі з якого, до речі, був вигнаний, адже його звинувачували у згубному впливі на молодь. Керівництву колегіуму не подобались вільнолюбні ідеї мислителя. За Сковородою стежили, забороняли молоді зустрічатися з ним. Та його учні попри все шукали можливостей поспілкуватися з вчителем і згодом стали видатними вченими: натураліст В. Двигубський, відомий фізіолог Г. Базилевич, філологи М. Коченовський, М. Гнедич, М. Ковалинський. За роки навчання та викладацької діяльності у його сформувалося власне бачення світу та його проблем. Формування бачення та світосприйняття відбувалося під впливом двох взаємодоповнювальних факторів, зокрема це багатогранні здібності Сковороди та навколишнє середовище, яке чинить опір та часто змінюється.

Зараз читаючи твори Григорія Сковороди, можна помітити, що його думки дуже тісно переплітаються із проблемами сучасності.

«Зібравши все злото – проти свободи воно лиш болото». Ці слова є дуже актуальними в наш час. Хіба не показує це всю сутність нашого українського

народу? Слова, які були сказані майже 3 століття тому, зараз якнайповніше відображають всю суть українців – ні на що не проміняємо волю, не станемо рабами, навіть, якщо пообіцяють золоту клітку...

А світ обіцяв її Сковороді. Царський двір кликав його до себе, пропонуючи стати придворним музикантом, пропонуючи славу, багатство та проживання в палаці. « О, якби ж в дурні мені не пошитись, щоб без свободи не міг я лишитись», - написав Сковорода в своєму «De libertate», відмовився від царської пропозиції і пішов мандрувати і проживати своє вільне аскетичне життя.

Нині люди по-різному розуміють слово «свобода». Хтось вважає, що це більш фізична незалежність. Коли ніхто і ніщо не може обмежити особистий простір людини. Та насправді поняття свободи має дедалі глибший характер, зараз я говорю про духовну свободу. Менша кількість людей розцінює свободу, як психологічну характеристику. Для прихильників такої ідеї неприпустимо залежати від чийсь думки. Для них на першому місці власні пріоритети і бажання. Зараз сучасна молодь любить експериментувати з своїм зовнішнім виглядом, фарбує волосся, носить яскравий одяг і це свідчить про їхню свободу та самоствердження. Існує думка, що гроші роблять людину вільною, та я лише частково погоджуюся з цим. Багатства в наш час значно полегшують життя і відкривають можливості, але якби був вибір між золотом та свободою я таки обрала б шлях Григорія Сковороди, нізащо не проміняла б волю на золоту клітку. Свобода для мене - це скоріше внутрішній стан. Це те, як ти себе відчуваєш. Я прагну бути вільною від стереотипів, чужої думки та упереджень. Варто згадати, що частина молоді у сучасному світі значно обмежує власну свободу через погані звички, адже алкоголь та тютюн викликають залежність, якої не так легко позбутись. Я погоджуюся, що фізична свобода теж важлива, але це не головне. Мені хочеться вірити, що навіть у в'язниці можна мати вільну душу, адже внутрішню свободу здобути дедалі важче, ніж тілесну. Комусь для цього не вистачає навіть цілого життя. Скільки людей стільки і визначень слова «свобода», для кожного вона означає щось своє.

«Багатством живиться тіло, а душу звеселяє споріднена праця». Найбільш сильно мене вражають слова Григорія Сковороди про споріднену працю, тобто працю за покликанням. Ця думка є дуже глибокою і на її можна спиратися при розв'язанні сучасних проблем людства. Мабуть, ми ж самі починаємо до цього доходити тільки зараз... Покоління наших батьків, бабусь та дідусів все ще переконані, що краще обрати престижний фах, ніж роботу милу серцю, краще піти навчатися на умовного «президента світу», ніж на музиканта, художника, бо ж « що скажуть люди», це куди-важливіше, ніж « про що кричить душа дитини». Тільки зараз народ починає відходити від такого стереотипного мислення. А тепер уявіть, що Сковорода писав про це ще у 18 столітті!!!! 18 столітті, у той час, коли більшість навіть не замислювалися про подібне, він писав, що найсолодша праця саме та, що за покликання. Думка про те, що щастя людини полягає у праці, і що вона зробила мавпу людиною відвідувала багатьох філософів. Та лише з боку Сковороди ми зустрічаємо визначення праці з сторони джерела свободи і щастя або ж навпаки страждання і нещастя. Споріднена праця

може об'єднати людство з суспільною користю і принести людям радість. Праця ж, яка є не люба серцю – це джерело деградації людини та всього суспільства. До прикладу можна привести сучасну екологічну ситуацію світу, вона чудово відображає діяльність « неспорідненої» праці. Люди ще не до кінця усвідомили свої природні здібності, тільки зрозумівши своє покликання можна вийти на перспективу розвитку. Щастя і мир на планеті залежить не від того, що люди уміють робити, а від того на що направлена їхня діяльність.

«Щасливий той, кому вдалося знайти щасливе життя, але щасливіший, хто вміє користуватися ним» У Сковороди суть щастя зв'язується зі способом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: "...Інший живе для того, щоб їсти, а я - їм для того, щоб жити. ..." Своїм розумінням щастя Сковорода як би захищає людську "природу" від примітивного її зведення до споживання і користі. Сам він обрав такий образ життя, який з його слів допомагав йому "не жити краще", а "бути краще". Прагнення "бути краще" він зв'язував з поняттям "чистої совісті": "краще годину чесно жити, чим поганить цілий день".

Найбільшої глибини теза про щастя досягає на тому моменті, коли Сковорода визначає саму суть "чесного життя" і "чистої совісті". Виявляється ця суть розкривається через трудову діяльність людини. У Сковороди не всяка праця веде до чесного життя

Отже, можемо зробити висновок, що на погляди філософа Григорія Сковороди люди сміливо й впевнено спираються і до тепер. Адже він зумів глибоко охопити найрізноманітніші аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво

Література:

1. Загрубий П. В. Філософська спадщина Г. С. Сковороди. – К.: Знання, 2000. – 562 с.
2. Іваньо І.В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди. – К.: Наукова думка, 1983. – 272 с.
3. Козій Дмитро. Три аспекти самопізнання у Сковороди // Хроніка 2000. – К., 2000. – Вип. 39-40. – Т. II. – С. 475-487.
4. Сайт національного університету Острозька академія
<https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1>

Дідур Єлизавета,
Студентка 2 курсу 3 групи
Факультет захисту рослин, біотехнології
та екології
Спеціальність «Біотехнології та
біоінженерія»
Науковий керівник: Культенко В.П.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ГНОСЕОЛОГІЧНА НАСТАНОВА «ПІЗНАЙ СЕБЕ»: ЩО ЗАЛЕЖИТЬ ВІД «МАЛЕНЬКОЇ» ЛЮДИНИ?»

Сьогодні звідусіль ми, майже кожного дня, чуємо, що треба займатися саморозвитком, читати безглузді та беззмістовні книжки невідомих «письменників», відвідувати заняття з коучем або консультації психолога, які чогось так всім необхідні та які обов'язково допоможуть, дадуть поштовх і мотивацію для особистого зростання як індивідуальності, усвідомленню власних проблем та їх вирішення. На мій погляд, це все дуже популяризовано і стало модним лише задля заробітку додаткових грошей, адже ніякий коуч і ніяка «розумна» книжка не допоможуть усвідомити та досягнути власну глибину внутрішнього світу, проаналізувати деякі аспекти власної духовності: чому у конкретних ситуаціях ми ведемо себе так, а в інших інакше, наше ставлення до багатьох речей.

Пізнати себе ніхто не зможе, окрім себе самого, саме тому цей процес і називається самопізнання, при якому індивід вивчає власні психічні та фізичні можливості, якості. Багато людей не виявляють бажання занурюватися та досліджувати своє бездонне духовне «Я» через те, що майже в 98% випадків це боляче, ворушити минулі образи, пережитий біль та втрати. Такі сильні негативні спогади супроводжуються сильними емоціями як горе втрати, лють, ненависть, відчай та інші, які залишають відбитки на психіці та через що можуть змінитися думки і, в наслідку, дії людини. Проте, якщо проаналізувати травматичні події, виконати самоаналіз, тобто зрозуміти яка саме людина насправді ховається за тими масками, що ми так сумлінно створюємо собі самі, то можна знайти заховані відповіді, які лежать трохи глибше, ніж на поверхні. В багатьох випадках людина, внаслідок самоаналізу, усвідомлює, наскільки мало вона може зробити і що її дії насправді нічого не змінять і вони не варті навіть найменших потуг. Вони впевнюються не в своїх силах та успіху, а в тому, що контролюють все у світі люди, в руках яких є влада, і саме вони вирішують долі мільйонів людей: коли розпочати війну, загарбати територію, ввести нову валюту або закон, кого лишати права на життя, а кого – ні. На мою думку, люди, яких вважають лідерами та переможцями по життю, просто не бояться брати на себе відповідальність за свої вчинки та їхні наслідки. Ризикуючи, вони багато разів

програвали, але не втрачали віри в свої сили та можливості, і знали, що це безцінний досвід, завдяки якому їх неодмінно чекав успіх.

Однак навіть у дні великих змін на землі народжуються люди. Цілком звичайні люди. Вони хочуть працювати, зводити свій будинок, виховувати дітей. Їм немає діла до великих змін, політики, вони знаходяться поза таких масштабних матерій, але ж людина є частиною суспільства і живе в ньому, тому окремо існувати не може ані суспільство, ані людина. Або ж, навпаки, вони дуже хотіли б брати участь у цих змінах, але ніхто не звертає уваги на їхні душевні пориви. Для «маленьких людей» дуже характерно те, що на них рідко звертають увагу, їх не цінують, сміються і навіть знущаються з них. Часто навіть не оточуючі, а саме життя не знає пощади до «маленьких людей». То чому ж так відбувається? Чому одним достається все, а іншим нічого? Я гадаю, що відповідь однозначна. Всі бачать тільки результат, а якщо дивитися тільки на нього, то здається що це природньо, успіх сприймається як належне, при цьому ніхто не знає, що саме прийшлося віддати та чим пожертвувати задля такого результату. «Маленькі люди» не бажають проходити через довгий етап пекельної праці над собою, замість того виявляють невдоволення життям та говорять про несправедливість по відношенню до них.

То невже від таких звичайних людей дійсно нічого не залежить? Невже все що вони можуть, це скаржитися на своє «маленьке життя»? Я вважаю, що безперечно – ні. Найголовніша духовна особливість людства – це здатність до критичного мислення, цьому може навчитися будь-хто, будь-якого віку, статі, зросту, національності. Основна суть процесів самопізнання та самоаналізу – це ввести людину в роздуми, щодо її статусу в суспільстві, власних відчуттів, думок, прагнень, але це не можливо без одного ключового аспекту людської сутності – бажання. Тільки пилко бажуючи чогось людина здатна на звершення, а проблема «маленьких людей» полягає у відсутності цього запалу. У кожного з нас всередині є іскра цього бажання, різниця в тому, що дехто її не зберіг або навмисне погасив, а хтось не дивлячись на те, що вона неодноразово гасла за багатьох причин, запалює її і кожного разу вона палає ще дужче.

Наш сучасний світ відрізняється високою мінливістю, «маленька людина» може в один крок стати «великою» і навпаки. Питання лише в тому: скільки ж саме часу та сили духу знадобиться? Чи вистачить наполегливості дійти до фіналу? Життя надає нам лише ті випробування, які ми маємо змогу пройти, але за деяких причин не віримо в себе. Так, дійсно існують такі обставини, які ми не в силах змінити, але це не забороняє нам змінювати своє ставлення відповідно до ситуацій. На мій погляд, саме таким чином людина адаптується до умов мінливості світу і змінюючи світогляд, змінює саму себе, аналізуючи навколишні події і свої відчуття, відгук стосовно них, навчається розуміти та уособлювати свої бажання та емоції, таким чином розвиваючись не лише фізично, а й духовно, розширюючи власні границі світосприйняття та перетворюючись з дрібного ставка на бездонний океан. «Пізнай себе, а пізнавши вдосконалюй».

Карась Анастасія Олександрівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Захист і
карантин рослин»,
факультет захисту рослин, біотехнологій і
екології

Науковий керівник: Культенко В.П.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

У роздумах Григорія Сковороди неодноразово підіймалася тема щастя, та яке воно є для кожної людини. Зі слів Сковороди: «Премудрости діло в тім, щоб зрозуміти те, в чому полягає щастя...» [4]. У багатьох творах філософа ліричний герой намагається зрозуміти що таке є те щастя, та як його здобути.

Сам Григорій Сковорода позначає без чого бути щасливим точно не вийде. Так у моралі байки «Бджола і шершень», він стверджує що людина ні не може бути добре без роботи, яка приносила б задоволення. А у нарисі «Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу» є досить чітка думка на цю тему: «Се і є бути щасливим, пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді з загальною потребою.». З цього можна зробити висновок, що Григорій Сковорода вважає, що людина, яка хоче бути щасливою, в першу чергу має пізнати себе та знайти справу, якій із задоволенням присвятить своє життя.

Також тема щастя обмислюється у творі «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті», що був написаний у 1770-ті роки (вірогідно 1773). (Також можна зустріти під назвою «Дружня розмова про душевний мир»)

На самому початку звучить дуже влучна ідея: «Люди в житті своїм працюють, метушаться, утаюються, а нащо, багато хто й сам не тямить. Коли помислити, то в усіх людських затій, скільки їх там тисяч не буває, є один кінець — радість серця.» [2]. Тобто, кожна людина щось робить, щоб отримати радість від цих дій. Із таких маленьких радостей і складається щастя.

Безперечний плюс даної праці у тому, що вона побудована у вигляді діалогу між п'ятьма чоловіками. Кожен із них пропонує своє бачення, що таке для людини щастя. Їх думки здаються зовсім різними, але кожна обґрунтовується. У процесі дискусії вони доходять до висновку, що щастя є досяжним для кожної людини, не залежно від статків, статті, віку і всього іншого.

У «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» також присутнє досить патріотичне твердження Григорія Сковороди по те, що щастя не залежить від якоїсь країни. Його можна знайти і на Батьківщині. Подібні слова проходять через всю творчість філософа.

Тож, можна дійти висновку, що Григорій Сковорода вважав, що щаслива людина це та, яка справді пізнала себе, свою сутність, та використавши ці знання знайшла діло усього життя, яке буде щодня приносити «радість серця». Кожна

людина може бути щасливою. Для цього достатньо перестати намагатися зрозуміти що таке щастя, а спробувати зрозуміти себе.

Література

1. <https://ukrclassic.com.ua/katalog/s/skovoroda-grigorij/501-grigorij-skovoroda-rozмова-p-yati-podorozhnikh-pro-istinne-shchastya-u-zhitti>
2. Григорій Сковорода. Твори в двох томах. Том 1. Трактати, діалоги. Ред. Олекса Мишанич. Київ: УНІГУ & НАН України, 1994. ст. 325–58.
3. Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу. Григорій Сковорода.
4. <https://uain.press/blogs/kvytok-do-shhastya-1085592>

Вовк Назар Євгенович,
студент 1 курсу, спеціальність
«Підприємство, торгівля та біржова
діяльність»,
економічний факультет
Науковий керівник: Культенко В.П.,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ЕТИЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОСТІ: МОРАЛЬНІ НОРМИ МИНУЛОГО В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Люди поділяють знання за різними групами. Одним із таких розподілів є поділ на духовні та науково-технічні знання. Завжди була дискусія, які знання найкращі та корисні або марні та безглузді. Ця проблема зберігається і по сьогодні. Тож все таки, що краще духовні знання чи матеріальні, або вони мають однакову цінність чи взагалі взаємопов'язані?

Почати слід з того, чим взагалі вони відрізняються. Почнемо з технічних знань. Науково-технічний прогрес (НТП) – це постійний процес створення нових і вдосконалення застосовуваних технологій, засобів виробництва і кінцевої продукції з використанням досягнень науки[1]. В свою чергу моральний прогрес – це створення регуляторів, які виникають і розкриваються у суспільстві. Норми етики, науки, наукової діяльності формуються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів[2]. У цьому виражається різниця між цими інструментами та водночас зв'язок, який створює синтез розвитку для людини. Синтез полягає у трьох ключових елементах людського розвитку: моралі, людини та технології. Людина створює мораль, на яку потім опирається при використанні технологій, що самі по собі не функціонують. Якщо прибрати хоч один елемент системи, то вона не буде працювати. Також слід зазначити, що ці інструменти весь час розвиваються і можуть розвиватись з різною швидкістю. Тобто, синтезів розвитку існує три види: там де мораль розвинена краще, там де

технології розвинені краще і там де все на однаковому рівні розвитку. У ході цієї розповіді пропоную розглянути перший і другий варіанти.

У разі коли технологічний розвиток значно випереджує моральний, то суспільство може набувати руйнівних форм. Наприклад, у нацистській Німеччині та фашистській Італії були технології танкових дивізій, потужної авіації, флоту та автомобільна галузь, але при цьому були моральні норми середньовічного ставлення до людини, первісна ксенофобія до інших народів та не сприйняття сучасних норм моралі[3]. Саме ці країни почали Другу світову війну і завдали Європі та світу значних втрат. Тож, цей метод призводить до більшої насиченості архаїчних моральних норм минулого в сьогоденні.

Коли мораль розвивається швидше, то технологіям приходится наздоганяти. Це призводить до стрибка технологічного розвитку, який спрощує життя, а не знищує його. Як приклад можна привести розвиток гуманізму та медицини. До висвітлення ідей гуманізму медицина не була поширена серед людей. З ідеями гуманізму у світ прийшло розуміння, що якщо людське життя-найбільша цінність, то стан здоров'я також надзвичайно важливий. Саме в епоху відродження відбувається бум у розвитку медицини, а в ХІХ столітті вона вже набуває сучасної форми. Тож, випередження морального прогресу порівняно з технічним призводить до реального прогресу людства, бо новітні ідеї для застосування новітніх технологій з'являються раніше, ніж самі технології.

Зараз дані теми загострилися на фоні російсько-української війни. Зараз, як зазначав Олексій Арестович в інтерв'ю з Леонідом Биковим, чітко видно боротьбу прогресивної моралі з архаїчною при однаковому технологічному прогресі обох сторін. Однією зі сторін конфлікту є Російська Федерація. Вона прийняла технології ХХІ століття і залишила мораль початку ХХ століття. Тобто, взяла Інтернет, новітнє озброєння, систему соціальних послуг і залишила мораль шовінізму, імперіалізму та агресивної експансії. Зараз Україна та світ потерпають від такого рішення.

У висновку можна сказати, що не слід комбінувати моральний архаїзм з технологічним прогресивізмом. Це вже було продемонстровано в нашому минулому і, на жаль, в сьогоденні. Краще тримати мораль і технології на одному рівні розвитку або навіть приділяти моральному розвитку більшої уваги, ніж технологічному. Тільки за таких умов нас чекає світле майбутнє.

Література

1. [І. Івасів, Г. Машлій, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна: НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ І СУСПІЛЬСТВІ / УДК 338.48]

2.[Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень / Навчальний посібник. - Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 197 с.]

3.[Умберто Еко. П'ять есе на теми етики / Мілан, 1997 – 14 с.]

**Залож Валерія Денисівна
Іванова Тетяна Дмитрівна
Михайленко Марія Миколаївна**
студентки Факультету захисту рослин,
біотехнології та екології, БТ, 2 курсу, 2
групи
Науковий керівник: Культенко В.П.,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ВНЕСОК ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Григорій Савич Сковорода завжди був визначною постаттю в українському суспільстві. Йому присвячують скульптури, відзначають -річчя народження і смерті, на його честь названо села, вулиці, інститути, а з його обличчям друкують монети і купюри. Видатного філософа називають «народним учителем», адже він простими словами міг пояснити велику мудрість, донести свої думки до суспільства.

У своїх філософських вченнях Григорій Сковорода наголошує, що найпершим у житті людини є «пізнання себе», розуміння, що для неї є її «сродним», усвідомлення, що вона є частиною чогось вищого і всеосяжного, і що вона має жити, роблячи добрі справи. Через пізнання самої себе, через свій досвід, за Сковородою, людина може пізнати сутність, природу усього суцього. Світова спільнота і зараз визнає, що щастя і мир на планеті залежать здебільшого не від того, що люди вміють робити, а від того, на що спрямовані їхні дії.

Спадщина поета – той основний фундамент, з якого вибудовуються міцні основи української духовності, яка спроможна об'єднати все суспільство в єдиному прагненні розбудови власної держави, упираючись на національні ресурси та досвід, знання. Тільки через наполегливість і вірність, любов і доброзичливість, духовність і щирість можна досягти взаємопорозуміння, а отже, згоди у всіх великих і малих справах і проблемах.

Творчість Григорія Сковороди є джерелом його філософії. До неї відносяться байки, поетичні твори і філософські трактати. Як вважав Сковорода, байка має сприяти у пошуках і розкритті вічної істини, тому його твори були спрямовані на викриття суспільних хвороб, підносили дух громадянської гідності, культ розуму і обізнаності, засуджували світ зловживань, обдурювання, наживи і гордині.

Актуальність і важливість цього філософа проявляється в умовах сучасної технологічної цивілізації, адже вкрай важливий аспект його спадщини полягає в тому, що він, по суті, кидає виклик суспільству споживання, а шлях самопізнання означає відокремлення справжніх та уявних цінностей людського життя, відмову від усього зайвого й неважливого, а також гармонійні стосунки з іншими людьми

і природою. Сковорода став легендарною особистістю ще за свого життя і, хоча він не публікував свої твори, його рукописи читали, зберігали й переписували для нащадків, а складені ним вірші та пісні поширювалися і з часом починали сприйматися як народні твори і культурна спадщина.

На наш погляд, філософська спадщина Григорія Сковороди залишається і сьогодні актуальною.

У випадку застосування положень філософського вчення Сковороди для вирішення проблем суспільства, для створення умов гармонійного розвитку особистості та можливостей її самореалізації, у суспільстві повинні бути переглянуті підходи до розуміння шляхів взаємодії людини, природи і суспільного середовища. Завдяки цьому світ постане у більш гармонійному існуванні, а людина в ньому буде почувати себе більш самодостатньою та щасливою.

Література

1. Кравчук Л. В., Бондаренко С. В., Кадобний Т. Б. Ідеї Сковороди у здоров'язберігаючій філософії сучасного суспільства. Вісник Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського. Тернопіль, 2013. №1. С. 77-80 .

2. Єрмоленко А.М. Спадщина Г.С. Сковороди і сучасність (до 300-річчя від дня народження) .Вісн. НАН України. Київ, 2020, № 4. С.68-72.

3. Філософія Григорія Сковороди: проблеми, напрями і історія дослідження / С. Л. Йосипенко / Наука і суспільство :журн. 2008 - 2012. № 11/12.

4. Путіловська Н.Б. Життя і творчість Григорія Сковороди як феномен української культури епохи Просвітництва. «Молодий вчений» № 4.2 (44.2). Київ, 2017 р. С. 65-69.

5. Тема "сродної" праці в творчості Г. Сковороди
URL:<https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=8981>

6. Захара. Категорія любові у творчості Григорія Сковороди // Спадщина Григорія Сковороди і сучасність. Матеріали читань до 200-річчя з дня смерті Г. Сковороди 21-22 грудня 1994 р. «Світ» Львів 1996. — С. 50.

7. Григорій Сковорода - видатний український письменник, просвітитель-демократ.

URL: <https://ukrlit.net/making2/9n95v.html>

8. Гнатюк Л. П. Мовна свідомість і мовна практика Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції. - К.: Вид. КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. - 36 с.

Моргун Євген Євгенович
студент Факультету захисту рослин,
біотехнології та екології, БТ,
2 курсу, 3 групи
Науковий керівник: Культенко В.П.,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

НАСТАНОВА Г. СКОВОРОДИ КРІЗЬ ЧАС: "МАЛЕНЬКА ЛЮДИНА" ПОМІЖ СТОЛІТЬ

Актуальним є заклик античної філософії «пізнати самого себе» і сьогодні. Але навіть сьогодні ми мало знаємо про людей, ніж дві тисячі років тому. Проте інтенсивний розвиток науки щодо вивчення людей, розширення та поглиблення наших знань про людей не наблизив нас до пізнання природи людини. Сьогодні у нас є ціла наука, доступна для вивчення, і ми досягли вражаючих успіхів і знаменних відкриттів у цій галузі. Ці науки включають фізіологію, психологію, медицину, антропологію... Саме завдяки цим наукам соціологія, економіка та ін, є такі великі відкриття, як еволюція, генетика, релігія та психоаналіз.

Але одного разу, спробувавши, поєднати ці досягнення дають остаточну відповідь: «Що таке людина?», тоді отримуємо великий знак питання або односторонню, спотворену відповідь.. Наприклад, людина — це особливий рівень, зріз, етап біологічної еволюції, певний тип психопатології, носій суспільства, функція тощо. Іншими словами, таємниця людини залишається не розгаданою. Мається на увазі, що пізнання людини не наближає нас до її розуміння.

А що ж до питання «маленької людини» в світі і в суспільстві? Воно на пряму залежить, як ця людина буде себе матеріалізувати в суспільстві, тобто від її думок, намірів, дій. Проблема криється в тому, що через великий розвиток людини, як істоти, нам почали відкриватись такі питання. Коли придивитися до найближчих сусідів з еволюційної лінії, то в усіх життєдіяльність є запрограмованою. Іншими словами, не може бути ніяких відхилень від заданої норми, програми. З яйця кобри вилупиться кобра, з яйця орла — орел. Ніяких несподіванок не може бути. І що саме головне, тваринам одного виду не властива агресія, що переходить у фізичне знищення. Людина живе за нормами, які вона сама творить. Тому ми не можемо передбачити, ким виросте новонароджений малюк. Як наслідок цього, ми бачимо, що в людині у дивовижний спосіб поєднується творець і руйнівник, «геній і злодій».

Людина постійно перебуває в процесі становлення, в прагненні вийти за власні межі, що виявляється у суцільному невдоволенні собою, бажанні стати іншою. Для людини в реальному житті властиве постійне подолання меж, за якими — досягнення конкретної мети як на буденному рівні, на рівні емпіричному, так і на рівні теоретичному. Лише однієї межі людина намагається уникнути всіма способами, це та, що окреслює її земний шлях. Пізнання себе

«маленькою людиною» залежить від осмислення, і осягнення власної значимості, кожного конкретного індивіда, всі бачать себе по різному у цьому світі.

Гарну відповідь на питання себе в світі, а саме твого життя, пізнання себе давав філософ і письменник Г.Сковорода. Зміст людського життя, існування мислитель вбачає у самопізнанні, якого він прагнув досягти в процесі діалогу з іншими людьми та розмови зі своїм "Я". Вислів "Пізнай самого себе" став поштовхом до його філософствування та визначив напрям пошуків істини. Філософ сприйняв його за поклик до пізнання взагалі, до виявлення змісту, ролі та меж людського пізнання відповідно з божественною мудрістю. Саме тому Г.Сковороді близьким виявилось вчення Сократа, а звернення до нього було намаганням зрозуміти себе та свій час, духовно самовизначитись. Адже духовна сутність людини проявляється через осмислення основ людського буття, а це завжди напружений діалог, в якому відбуваються зустрічі різних думок про ті чи інші явища, події. На перетині цих діалогічних проявів виявляється справжній зміст вчення, з'ясовується його сутність. «Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Комай всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську».

Калька Наталя Тарасівна
Воєводська Калерія Мар'янівна
студентки Факультету захисту рослин,
біотехнології та екології, БТ, 2 курсу, 2
групи
Науковий керівник: Культенко В.П.,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ІНЖЕНЕРІЯ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ. СКОВОРОДА ЯК ВАЖЛИВА ПОСТАТЬ У ЇЇ ФОРМУВАННІ

Час вимогливий: треба постійно шукати нові рішення, щоб впоратися з викликами, які із завидною регулярністю кидає нам доля. Теза, що важливо пам'ятати своє коріння та знати прометеїв свого народу (і чому вони стали такими знаковими постатями), здавалося б, є очевидною. Але як розповісти молодому поколінню про славне минуле так, щоб це не мало прісного смаку та затхлого запаху нарativity шкільного бубоніння «це обов'язковий факт, який кожен учень повинен зарубати собі на носі!»

Дійсно, у сучасній освіті ми бачимо тенденцію того, що все таки гігантська гора складних наукових матерій під назвою «Освіта» поважним кроком прямує до магометів, які часом ще й ховаються від тих нагромаджень премудростей у нетрях не надто інтелектуального контенту. То як вийти із цієї ситуації?

Яскравим прикладом неординарної пропозиції є флешмоб до 300-річчя Григорія Сковороди: було створено сторінку в Інстаграм, яку ведуть від імені відомого філософа. Стильне оформлення сторінки, пости із цитатами та їх трактування у неоновому світлі сьогодення. Легка форма для засвоєння інформації: перед нами сублімована форма подання інформації. Але наскільки вона є доречною?

Нудна постать зі сторінок підручника чи впливовий інфлуенсер із світу соціальних мереж? Важкі для розуміння тексти епохи бароко чи лаконічні пости за кращим шаблоном сьогодення? Чи несе таке загравання з аудиторією ризик нівелювання серйозності творів митця?

Загалом, є багато позитивного у такому поданні інформації, але варто пам'ятати, що, сторінка в Інстаграм – це не автентичні думки Сковороди. Його праці: від байок до віршів – не дорівнюють по масштабу дописам у соціальній мережі.

Вальсуємо далі серпантинном думки і завернемо увагу на такий важливий момент як інформація зазначена у профілі автора нев'янучих творів - «друг. ментор. голос андерграунду». Про що ці слова і чому ми хочемо на них зацентувати?

По-перше, така самопрезентація робить інтимнішою атмосферу блогу. Це вже не паперовий персонаж з підручника, такий собі «дядько з торбою, який є у програмі ЗНО». Фундаментальна помилка сприймати інтелектуальну спадщину вітчизняних митців як річ із паралельної реальності. Прочитайте їх біографії – це люди із плоті та крові, але, окрім того з невимовним талантом. У їх працях можна знайти не тільки красномовні цитати й слова-родзинки, якими можна при нагоді козирнути (чого лиш варте «яблуновоцвітно» Тичини!), а й знайти відповіді на хвилюючі запитання із емоційної чи філософської площини, зрозуміти краще роботу соціальних алгоритмів та відчути певний історичний період у діалогах та сюжетних okazіях. Сприймайте глибше.

По-друге, термін «андеграунда культура» означає «та, що протиставлений мейнстриму та офіційно прийнятому». Ми не будемо посягати на тлумачення творців сторінки, але прокоментуємо наступне – донедавна дійсно побутувала проблема того, що україномовний контент програвав за кількістю його споживачів. Порівняйте кількість підписників каналу «Підпільна гуманітарка» з будь-яким російським проектом. Взаємно обернена пропорційність «скільки поціновувачів» і «яка якісь контенту». На якому витку історії вітчизняне притиснулося до периферії? Сказати важко, але наше завдання це змінити.

То як закарбувати усі ці невимовно важливі культурні коди у нашу свідомість раз і назавжди?

На нашу думку, це питання більш комплексного характеру і не можна просто перекласти його на плечі педагогів чи активістів з Інтернет-світу. Великим упущенням є ізолювати культурне життя від інших сфер нашого життя – варто виховувати дітей з думкою про традицію, постійно розширювати свої знання про літературу, живопис, театр та інші галузі. Українські автори – не нудні, список їх праць не обмежується вибіркою шкільною програми. Ви

увяляєте міць їх творчості, якщо попри заборони вони проросли буйним золотом колосся, горять червоним вогнем макового цвіту? Інтродукція зараз, у добу війни, коли ворог не гребує будь-якими способами, щоб понівечити та спаплюжити українське - це спосіб ще більше підкреслити нашу ідентичність.

І наступного разу, коли матимете таку приємність як вийти з колежанками на філіжанку кави, у своїх дискусіях виділіть час на обговорення твору, скажімо, Люко Дашвар, щоб надати розмові шарму та пікантності)

Добридень Яна Ігорівна,
студентка 2 курсу СТН,
спеціальність «ТВППТ», факультет ТВБ,
Науковий керівник:
Максюта Микола Єгорович,
д. філос. наук, професор кафедри філософії
та міжнародної комунікації
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

АНТРОПОЛОГІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І МИ: НЕОБХІДНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ

На наше переконання, утвердження та зміцнення індивідуальності особистості на шляху філософського змужніння в духовно-інтелектуальному контексті не може не бути також демонстрацією національної ідентичності. Зокрема, і як відповідь на питання: «Чи потрібна філософія в сучасній Україні?» Питання, актуалізоване сучасною студентською молоддю та сформульовані відповіді у співпраці із провідними українськими філософами, зокрема, В.С. Горським, безперечно заслуговують на увагу як *суголосні із думками Г. Сковороди*. Так, на переконання студентів: «Філософія потрібна тим, кому вона потрібна (незалежно від часу і місця їхнього життя). Навіть якщо ми обмежимося сучасною Україною, нам буде важко визначити їхнє, скажімо, соціальне положення: не воно є визначальним. Філософія потрібна тим, хто розуміє, що вона (мені – окремому індивідові) потрібна. На перший погляд це якісь хворі люди: носяться з якоюсь нікому не потрібною річчю, а до того ж ще й вважають, що їхнє мислення сягнуло теоретичного рівня» [1, с.234]. Міркування студентів на тему «потрібності» філософії в сучасній Україні, зрештою, виводять на, по суті, загальнокультурне, загальнозначуще питання необхідної на даному шляху віхи: рівень внутрішньої культури, «культури душі», рівень освіченості, тобто тієї атмосфери знань, переконань, умінь, прагнень, ідеалів, у межах та на засадах чого і намагається «мовчки бесідувати душа сама з собою». Адже, дійсно: «Справа в тім, що коли людина відчула, «скуштувала» чогось такого, як філософія, вона вже не може від цього відмовитись. Вона

взагалі не може жити «по-старому». Але щоб відчутти філософію, треба, принаймні, до неї «дорости». Це вимагає якоїсь базової освіти. Освіта і сама по собі впливає якимось чином на особистість. Освічена людина стає інтелігентом. Отже, філософія потрібна, по-1-е, інтелігентові, а по-2-ге, хворому інтелігенту (якщо цей інтелігент – філософ)» [1, с.234]. Мудрість «геніального українського хлібороба», котрий все своє життя присвятив турботливому догляду за філософською нивою – Григорія Сковороди у тому, що він і його філософія – завжди з людиною, покликаною самотійно і достойно проходити шлях становлення «істинної людини», внутрішньо цілісної на засадах любові, віри та надії. А це шлях – повноти і змістовної довершеності душевної культури – як природності (відповідної природі людини, *проявів її сродності!*) філософського уміння душі бесідувати із собою. То чи ж є «непотребуючі» цього? Тому узагальнюючи розмисли студентів з приводу «потрібності» філософії В.С. Горський слушно й наголошував: «Попри всі складнощі й негаразди, які гостро відчуваємо ми зараз, - складнощі, зумовлені не лише особливостями нашого нинішнього українського буття, а кризою, що її переживає людство на межі тисячоліть, - є й будуть ті, для кого філософія, прилучення до неї становить життєву потребу. Їх не дуже то й багато було в минулому, є нині й буде в майбутньому» [1, с.235]. Додаймо, на наш погляд, що кількість філософів – явище природне і закономірне з огляду на їхнє національно-культурно-виховну, інтелектуально-освітню та особистісно-формотворчу ініціюючу роль: завдяки певному збігові особистісних інтелектуально-духовних потреб, чітких проявів схильності їхньої душі до «розмови із собою» та потреб національно-культурно конститутивних, за умов сучасного інформаційного і т. д., але позначеного невилікованими хворобами, божевільного світу, вони покликані нагадувати всім про неприпустимість ігнорування внутрішньої культури, про те, від чого, суголосно із нашим Григорієм Сковородою, застерігав Вілен Горський. А отже, цілком солідарною є і наша позиція із мудрою думкою сучасного українського філософа: тих, для кого філософія становить життєву потребу, - «не дуже то й багато було в минулому, є нині й буде в майбутньому. Але справа їхнього життя покликана задовольнити не лише егоїстичний інтерес, а конче потрібна народу, нації, людству. При всій недосконалої, а то й суперечливості окремих думок молодих інтелектуалів, що здійснюють перший крок до філософії, мене єднає з ними глибока повага до справи, якій я віддав своє життя, і якій вони мають намір присвятити своє» [1, с.235]. Філософ може й повинен, синтезуючи знання, ідеали, потреби, інтереси. очікування свого суспільства, свого часу, акумульовані і трансформовані завдяки власним інтелектуальним зусиллям, володіючи душею вільною і відреченою від усього, набуває статусу особистості, за виразом Г. Сковороди, «найвеличнішого мудреця». А перебуваючи у «вільному й небезпечному русі», бо він змушений приймати самотійні рішення, визначаючи своє бачення дійсності та місця й можливостей у ній людини. Але, аби володіти «душею вільною, відреченою від усього», уміннями «віднаходити божественне», виявляючи та осмислюючи найістотніші життєбуттійнісні питання людини та суспільства, - аби підійматися до рівня величних мудреців,

необхідно, наголошує Г. Сковорода, вже у юному віці зосереджуватися на «окультуренні душі», всіляко прагнути, удосконалюючи, поглиблюючи свої інтелектуально-духовні якості бути «не сином *Agari*, служниці і рабині, але Сарі, яка народжує вільних» [1, с.234]. Філософ – це людина, спроможна визначати, обґрунтовуючи, *своє* бачення дійсності та нові, більш прийнятні можливості у ній людини, яка, отже, повинна гідно прагнути до цього. Тому позначені якості - «дбати і думати лише про нове і небесне» – доля людини видатної, що здійснимо, переконаний Г. Сковорода, завдяки докладанню відповідних зусиль.

Література

1. Горський В.С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія): Філософські нариси. Київ: Центр практичної філософії, 2001. 236 с.

Онофрієнко Анастасія Василівна,
студентка 2 курсу СТН,
спеціальність «ТВППТ», факультет ТВБ,
Науковий керівник:
Максюта Микола Єгорович,
д. філос. наук, професор кафедри філософії
та міжнародної комунікації
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ІМПЛІКАЦІЇ ДУХОВНОСТІ ПРОЧИТАННЯ ТІЛЕСНОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

*Назви коротко мужа мудре діло! –
В умі май світло і здорове тіло*

Григорій Сковорода

Для українського мислителя тілесне і душевно-духовне здоров'я органічно взаємодіють. На його переконання, «ці дві чесноти призводять до того, що очі людини стають надзвичайно гострими і майже орлиними, ноги – дуже легкими, як у оленя, пам'ять – міцною і ангельською, судження – божественним, а не людським, усе тіло, нарешті, - чистим і вільним, достойним прийняття божественної мудрості, яка уникає порочного тіла, як бджола диму» [2, с.290].

Лише у єдності індивідуально-неповторній духовного та тілесного ми й можемо говорити про духовно-прекрасну особистість. Тілесна ж краса зовсім не означає обов'язкової наявності духовності. «Некрасиві», неправильні риси обличчя людини творчої, доброзичливої, піднесено-одухотвореної сприймаються не лише як просто «нормальні», а й як прекрасні. Між тим зовні

(тілесно) красива людина, що чинить негідно, низько, сприймається з огидою [Див: 1].

Духовність людини вкорінена у тілесності, *духовне й тілесне* органічно взаємодіють. Дух впливає на тіло, останнє є реальним втіленням духовного, його неповторною «маніфестацією». Людська тілесність є тілесним «продовженням» людини і – духовності.

Тілесність виконує визначене навантаження у житті, творчих проявах – у єдності духовних рис тілесність сприяє особистісним зреалізуванням, підсилює, зміцнює особистісно-духовне, або ж, навпаки, - всіяко його нівелює. Тому її слід розглядати у «подвійності» її значення - як «чуттєво-надчуттєвої» підстави буття та особистісно-духовних проявів, коли тілесність ніби «зникає» в духовності, яка «зримо-тілесно» про-являється у людині *лише тілесно, по тілу* ми щонайперше і сприймаємо особистість. У культурних формах життя тіло – безпосередньо представлена душа людини. *Любити людину – значить, любити у цілісності її людського одушевленого тіла.*

Читаємо в трактаті Григорія Сковороди «Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру»: «Але чи від тебе залежить взяти буття? Чи можеш бути служником при боці його? Не можеш ні через себе, ні через другого». Але, закликає мислитель: «Роби те, до чого народжений, будь справедливий і миролюбний громадянин, і досить», адже, наголошує Г. Сковорода, якраз «життя за природою», відповідає вимозі: «Треба бути другом званню, не любителем прибутку від нього», забезпечує цілісність життєздійснення людини, її *рівною мірою* моральне та фізичне, тілесне здоров'я, їх органічну взаємодію. Не випадково, на наш погляд, лейтмотивом філософсько-антропологічних ідей українського мислителя було твердження: «Дати і взяти для срібла посаду – однакова біда. З таким серцем, хоча лікуєш пристрасті й проганяєш бісів, не радій. Хоч ангельськими язиками проповідуєш, не годишся. Нехай багато народів золотом напишуть: «Цей є сила Божа велика – порожня пустош» [3, с.447].

Отже, тіло людини не може ототожнюватись із природно-речовинним, це - тіло *людини*, істоти *духовної*, яка, одухотворюючи існування у власне людських вимірах, одухотворює й своє тіло. Істоти, для якої й тіло повинно були засобом прояву духовності, а в проявах людського тіла – «дух душі».

Але тіло людини також не можна протиставляти природному, допоки вона залишається духовною істотою, яка глибоко осмислено, *відповідально* відноситься до природного докільля. У тому числі й до «продовження» природного у собі - до свого тіла, спромагається не втрачати відповідальності у цілісності її життєвих виявів і, варто заакцентувати: продовжувати себе «до свого тіла» спромагається і, відтак, покликана людина як *індивідуальна особистість*.

В умовах філософського дискурсу Постмодерну здійснювалася усе більш відчутна «позначувальність» інтерпретації тілесності – прочитання тілесності як зманіфестування знаку.

Людська особистість поєднує в собі духовність та тілесність, особистісне буття є тим «простором», де дієво, у формах творчості людини, її самотворчості

взаємодіють тілесне та духовне. Самотворчість особистості надає відповідно особистісного сенсу і тілесності, і духовності, оскільки постійно возз'єднує їх – возз'єднує духовно-особистісними вимірами відношення до тіла, які передбачають: *культурне, розкуте, спокійно-виважене, гідне ставлення до тіла, що, зокрема, віддзеркалюється таким поняттям як «цнотливість статі», милування красою тіла й водночас - відповідальне відношення до нього*. Лише у єдності, причому, індивідуально-неповторній, духовного й тілесного ми можемо говорити про духовно-прекрасну особистість.

Література

1. Максюта М.Є. Вступ до філософії: навч. посіб. для студ. агр. вищ. навч. закл. III-IV рівнів акредитації. Київ: Урожай, 2001. 702 с.
2. Сковорода Г. до М. Ковалинського від 29 серпня 1763 р.: Твори: у 2 т. Т.2. Київ: Обереги, 1994. С. 290.
3. Сковорода Г. Розмова, названа Алфавіт, або Буквар миру: Т.1. С. 413-463.

Соколова Олександра Максимівна,

аспірантка кафедри філософії

та міжнародної комунікації,

Науковий керівник:

Максюта Микола Єгорович,

д. філос. наук, професор кафедри філософії

та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

м. Київ.

ІДЕЇ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ДО КОНЦЕПТУ «ЄДИНОЇ ЛЮДИНИ»

Слава навіки буде з тобою

Вольності отче, Богдане герою!

Григорій Сковорода

Світобачення, світопереживання та світорозуміння національної особистості формуються за умови дійовості впливу *національного* як такого, пробудження потреби індивідуального поцінування його неповторності та особистісної значущості, осмислення історичного становлення ролі національно-культурних традицій, сучасних національних ідеалів, поцінування буттійності своєї Батьківщини. Якщо, згідно Токвілю, для життєвості нації істотними є її «здатності використовувати свою свободу», то патріотизм

національно зорієнтованої особистості якраз і демонструє зреалізування прагнень використання свободи: *потреба бути вільною – зманіфестування життєбуттійнісності національної особистості, антропологія свободи*. Адже, як вважав Г. Сковорода, життя людини в суспільстві це відносини з іншими людьми і для людини гідної є умовою утвердження її неповторності завдяки зреалізуванню своєї «сродності», того унікального, чим наділяє Творець кожного. Не випадково, що, як засвідчували його сучасники, зокрема і М. Ковалинський, і сам Г. Сковорода у своїх трактатах, діалогах, поетичній творчості і перекладах постійно привертав увагу до питань про те, як живе людина, слава чи, навпаки, зневага й засудження оточуючих були її життєвим здобутком. Тому, якщо для кожної людини метою її життєздійснення є прагнення бути гідною свого вищого призначення, то піклування про справжні духовні багатства, про свої добродії, про добру славу, про їх збереження й примноження повинні наповнювати її повсякдення. У політичному вірші Г. Сковороди «De Libertate» проголошується: «Що є свобода? Добро в ній яке? // Кажуть, неначе воно золотее? // Ні ж бо, не злотне: зрівнивши все злото, // Проти свободи воно лиш болото. // О, якби в дурні мені не пошитись, // Щоб без свободи не міг я лишитись» [3, с.85]. Політичний сенс і національно стверджувальне значення вірша «Про свободу» у тому, що в ньому наголошується на історичній значущості практичної єдності прагнення до свободи і патріотизму національної особистості – Богдана Хмельницького, боротьба якого за визволення української нації навічно залишилася взірцем і закликком для усіх наступних поколінь. Цінності національно-патріотичні *об'єктивно* не можуть не бути визначально об'єднавчими в національно-культурному бутті, національно-психологічних особливостях спільноти та проявах національної ідеї. Взаємодія свободи і національності – це демонстрація активності національної особистості, її національної відданості і національної жертвовності, переживання почуттів національної єдності, необхідності національної згуртованості та протистояння міжнаціональній нетерпимості й чварам, вільна – людина національна. У взаємодії свободи і національності реалізується ідейно-національно спрямована активність національних особистостей – як наскрізно згуртовуючий чинник життєбуття національного організму, а відтак – і *необхідна* умова національного здоров'я. Визначальним принципом філософсько-антропологічних пошуків Григорія Сковороди є віра в сутність людини, позаяк «хто не вірить у сутність людини, не шукає її, не знаходить і не знає її». Знати ж людину – знати «людину цілу», на обґрунтування даного концепту і спрямовані його філософські трактати. За виразом українського мислителя: «Знай, що позбавлені в собі цілої людини і маємо сказати: «Господи, людини не маю...» [2, с.55]. І отже, «ціла людина» Григорія Сковороди – людина духовно народжена, патріот, володіє знаннями громадянського життя дотримуючись норм цивільного законодавства. За виразом Г. Сковороди, «всіх наук голова, око й душа – це навчитися жити порядним життям, заснованим на законі віри й Божого страху, як на відправному пункті. Це і є основа й джерело, що породжує струмки цивільних законів. І є воно

каменем для стін тим, хто бажає збудувати благословенне житло. Цього каменя твердість мають у собі для користі всі посади й науки, а вони тримають суспільство в гаразді» [1, с.111]. Формування, духовно-культурний розвиток і зміцнення особистості як особистості саме *національної*, на засадах цінностей національної свідомості відкриває якісно нові творчо-самотворчі можливості, коли необмежено задіюються духовно-інтелектуальні багатства нації та, разом з тим, *природно й вільно* пробуджуються прагнення зберігати культурно-історичний досвід як своєї нації, так і інших *рівноцінних для ідейно-національно сформованої національної особистості*. Національне в особистості є максимально прийнятним та адекватним способом пробудження й зміцнення її відкритості до інших націй, творчого сприймання її духовно-культурного історичного досвіду, того істинно гуманного надбання інших націй, завдяки чому національна особистість усе більшою мірою зміцнює умови свободи свого життєздійснення, вільно реалізуючи свою індивідуальність.

Література

1. Сковорода Г. Байки Харківські: Твори: у 2 т. Т.1. Київ: «Обереги», 1994. С. 101-130.
2. Сковорода Г. Книжечка про читання Святого Письма, названа Жінка Лотова: Твори: у 2 т. Т.2. Київ: «Обереги», 1994. С. 34-60.
3. Сковорода Г. «De Libertate». Т.1.

Соколова Олександра Максимівна,
аспірантка кафедри філософії
та міжнародної комунікації,
Науковий керівник:

Максюта Микола Єгорович,
д. філос. наук, професор кафедри філософії
та міжнародної комунікації
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ СИНТЕЗ ПРАВОСЛАВНО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ ПАМФИЛА ЮРКЕВИЧА

Православно-антропологічні ідеї для українського мислителя – найзагальніша гуманістично вивірена й виправдана орієнтація розмислів, мисленого пошуку та змістовного формулювання відповіді. Коли, отже, людина, її моральнісні виміри, прагнення, ідеали та визначення й розуміння смислу життя постають доконечними його чинниками. Адже, врешті-решт, людина *не повинна й не може* апелювати до будь-яких інших зовнішніх («авторитетних») чинників, окрім власного сумління (що, отже, представлене як *історично конституйоване*),

як засадничого чинника самоусвідомлення та, отже, й правосвідомості та правомочності. Бо, наголошує П. Юркевич: «Християнське пророкування каже, що Бог створив людину правосвідомою. Це означає, що людина реалізувала ідею права, спираючись на власне сумління, не сподіваючись здобути її з якоїсь зовнішньої настанови. Вивчити цю ідею, це одвічне законодавство, що лежить в основі єства людини, міститься в її розумі, є завданням філософії права» [1, с.234]. Лише на засадах змістовного висвітлення розроблених П. Юркевичем філософсько-антропологічних ідей уможлиблюється й змістовна експлікація його соціально-філософських, морально-етичних, педагогічних концепцій та філософсько-правових ідей, коли, за його виразом, філософія права є «вищим філософським вивченням позитивного права». «Почуття невдоволення існуючими суспільними відносинами породило пристрасне бажання до витворення нових теорій. Через це наука філософії права нині перебуває у надзвичайній пошані» [1, с.235]. За усе більш складних соціальних та політичних умов філософія права покликана «раціоналізувати» суспільну свідомість, сприяючи формуванню умов життя людини, аби уникати ситуації бути «самій собі законом». «Наша епоха, якщо проїнятися її духом і прагненнями, найбільш потребує точного й докладного вивчення цієї науки. Подібно до того як у Середні віки надзвичайно популярними були питання релігії, так і нині увага сучасної людини прикута до питання права й політики. Кожен публіцист, кожен мислитель по-своєму розмірковує про те, як мають бути організовані сім'я, суспільство, держава тощо. І це цілком зрозуміло» [1, с.235]. П. Юркевич посилається на слова ап. Павла із Послання до римлян: «Бо не слухачі закону справедливі перед Богом, а виконавці закону оправдаються. Бо коли погани, що не мають закону, з природи виконують те, що законне, вони, не мавши закону, самі собі закон» [Рим. 2, 13-14]. Тому він констатує: «Якщо життя мусить бути побудоване на раціональних засадах, то насамперед необхідно, щоб сам розум був раціональним, тобто не визначався б випадковими вимогами, які згодом подаються як розумні принципи» [1, с.235]. Це означає, що людина реалізувала ідею права, спираючись на власне сумління, не сподіваючись здобути її з якоїсь зовнішньої настанови. Вивчити цю ідею, це одвічне законодавство, що лежить в основі єства людини, міститься в її розумі, є завданням філософії права» [1, с.234].

І лише як насажена християнсько-антропологічними ідеями філософія права, згідно П. Юркевичу, підноситься на значно більш високий рівень в якості *логічної основи* позитивного права. «Відношення між природним правом і позитивним тут таке ж саме, як відношення між логікою і будь-якою іншою окремою наукою. Адже як логіка викладає правила, обов'язкові для будь-якої позитивної науки, так і філософія права вивчає закони, що становлять норму для будь-якого позитивного права» [1, с.234]. За його словами, відповідні думки зі Святого Письма засвідчують, що «погляди священних авторів на сутність і значення серця в усіх царинах людського життя відрізняються визначеністю, якістю й усіма ознаками свідомого переконання, а відтак зіставимо це біблійне вчення з поглядами на цей предмет, які панують у сучасній нам науці» [2, с.73].

Індивідуальна особистість людини – це *неповторний, особливий стан і статус душевного налаштування*, душевного настрою, як єдино можливого для даної індивідуальності, під *даним* їй індивідуальним заломленням сприймання дійсності: *мати* дійсність у сприйманнях та думках може (й повинна, отже!) лише індивідуальність у «просторі» її *відношення до дійсності, посідаючи, реалізуючи сприйманий лише нею, цей дарунок життя*, унікально-особистісно синтезований «життям серця». Індивідуальна «налаштованість» душі, характерні для даної людини особливості душевного життя, сприймання й осмислення дійсності та продовження проявів цієї «за-душевності» появою думок, слів та вчинків – єдино гідний і об'єктивний шлях реалізації індивідуальності особистості, що, відтак, може й повинно бути предметом підвищеної турботи.

Значущість християнсько-антропологічно одухотвореної філософії права неспівмірно помітніша за сучасної епохи, наголошує П. Юркевич, коли поглиблюються суспільно-політичні процеси, ускладнюються усі сфери суспільного буття та, отже, потребують найпильнішої уваги такі, відповідно максимально наближені до останнього, форми суспільної свідомості, як правова та політична. Повинні створюватися якісно нові соціальні, політичні, культурні умови для більш повної самореалізації людини.

Література

1. Юркевич П. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. Київ : Ред. журн. «Український світ», 1999. 756 с.
2. Юркевич П.Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого. В: А.Г. Тихолаз, (ред.) П. Юркевич. Вибране / пер. з рос. В.П. Недашківського. Київ: Абрис, 1993. С. 73–114.

Батрак Дарина,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ФІЛОСОФІЯ ТА ОСЯГНЕННЯ ЛЮДИНИ

Філософська думка завжди виявляла особливий інтерес до вивчення проблеми людини і людського. У чому полягає своєрідність людської істоти? Як у ній пов'язані природне і соціальне, індивідуальне й родове? На що націлені думки та дії людини? Чого вона бажає, у що вірить, на що сподівається? До усвідомлення цих та інших питань людського буття незмінно звертається кожне покоління людей, прагнучи виробити нові шляхи, цілісний підхід до осягнення людини.

Проблема людини є центральною для філософії, адже наділяє її людиновимірним сенсом, зумовлюючи світоглядно-ціннісне значення філософської культури. Кожен аспект філософської культури (осмислення буття, проблеми пізнання і культури, історії і цивілізації) навантажений людським смыслом, є законом мислення, рефлексивної інтелектуальної діяльності особистості. Усі філософські питання, як стверджував І. Кант, зводяться до одного: «Що є людина?». Не одне тисячоліття філософи шукають відповіді на це питання, пропонуючи різноманітні бачення «проблеми людини», оформлюючи результати своїх старань в гіпотези, концепції, вчення про походження, природу і сутність людини, її тілесні і духовні якості, призначення на землі. У сукупності знань про людину це вчення ще у XVI ст. отримало назву «антропологія».

Антропологія (грец. *anthrdpos* – людина, *logos* – вчення) – сукупність наукових дисциплін, які вивчають людину (людство) на всіх історичних етапах розвитку.

Філософська антропологія є частиною філософії, яка має спеціальний предмет вивчення – людину як особливий різновид суцього в єдності його біологічних, психофізіологічних, соціальних, моральних, релігійних і інших компонентів, яка синтезує наукове і ціннісне бачення феномену людини і її місця у світі. Мета філософської антропології – створити цілісне знання про природні, психічні, соціальні, духовні(божественні) першооснови людини, виявити ті сили і потенції, завдяки яким людина «рухається» до своєї сутності.

Філософська антропологія може виступати не тільки як світогляд, а й як методологія, тобто як особливий тип філософування – антропологізм, що задає суспільним наука, зокрема філософії права, вихідні положення, окреслюючи напрям наукового пошуку не від множинності образів людини до її багатомірної єдності людини до ситуацій, де ця єдність, цілісність виявляється, актуалізується, розширюючи діалог між усіма контекстами буття, в які потрапив сучасний біосоціальний індивід.

Вихідною установкою філософської антропології є усвідомлення того, що будь-яке питання у філософії є завжди запитанням про те, що є людина. Водночас філософія на основі узагальнення, здобутих різними науковими дисциплінами, має своє, специфічне бачення людини, як біосоціодуховної істоти, яка здатна активно діяти, пристосовуватись до обставин, а також змінювати їх у відповідності до своїх потреб; створювати предмети, яких немає в природі; формувати навколо себе особливе штучне середовище – цивілізацію, а також самому час від часу руйнувати її. Головна особливість буття людини, яка відрізняє її від усіх інших живих організмів, полягає в тому, що людське буття можливе одночасно в природі (вітальність), соціумі (соціальність) та культурі (духовність). Ці три його виміри складаються в певну єдність, однак досить часто цю єдність називають суперечливою.

Стародавнім часам, включаючи античність, притаманне життя в злагоді з природою, її законами, а не підкорення їй. Розум і пізнання взагалі розглядаються як теорія, споглядання і підносяться над практичною діяльністю. Зовсім інакше – у Новий час: знання – це сила, спрямована на підкорення природи, сама ж

природа сприймається тільки як засіб для людини і втрачає самоцінність, практична діяльність постає як кінцева мета для будь-якого теоретичного пізнання. До цих відмінностей слід додати локальність і обмеженість пізнання і діяльності в давні часи і їх глобальність – у сучасності, і ми отримуємо різні типи людини, визначивши таким чином відмітні риси сучасного типу.

Отже, вирішальними для формування сучасної людини є дві передумови. По-перше, її визначають універсальні риси, основні з яких – мислення (розсудок і розум) та практична діяльність. Їх особливе значення полягає в тому, що саме ці риси втілюються в науковому пізнанні, а воно, відповідно, – у техніці й технології. Так званий світ людини виникає переважно завдяки цим факторам. По-друге, людина є результатом історичного розвитку. Немає жодної іншої істоти, для якої історичність відігравала б таку вирішальну роль. Людина є здебільшого історичною істотою. У процесі розвитку відбувається як накопичення, акумуляція здобутих знань і традицій, так і породження нового, що веде до збагачення і переформування всього людського єства. Це відбивається і на багатоманітності видів антропології.

Література:

1. Матвієнко І.С. Філософія права і варіант погляду на людину // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». 2020. № 1. Вип. 11(1). - С. 83-89.

2. Матвієнко І.С. Філософське осягнення людини: інтегральний гуманізм Ж. Марітена та гуманістичний психоаналіз Е. Фромма. – К.: ВАДЕКС, 2015 р. – 162 с.

3. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Світоглядні та соціокультурні засади становлення гендерних стереотипів в Україні. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія: Філософія. 2018, 806. С. 60-69.

4. Сторожук С., Гоян І. Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії, 2018. 18-29.

Пшеничко О.В.

студент

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ: ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ДЛЯ ЛІСНИКІВ

Лісник – це людина, яка садить, доглядає, вирощує, підбирає рослини і лише потім утворюється ліс. З історії професії. Зародження розвитку галузі в

Україні відбувається на рубежі XVIII — XIX століть. Наприкінці XV — XVI ст. для лісів України відкрились ринки країн Західної Європи, де на той час площа лісів значно зменшилась, розпочалась масова лісозаготівля. По-варварськи винищувалися гаї і діброви.

Ліс пов'язаний з історією, культурою і побутом нашої країни. Споконвіків він був пристанищем для людей, їх домом, давав не тільки укриття, але й їжу. Багато людей вважають, що ліс — це природне середовище, хоч таке уявлення не зовсім правильне. Адже ліс — це у значній мірі творіння рук людини, яка вирощує, оберігає та за ним доглядає. Люди, які займаються цією клопіткою справою, зветься лісниками.

Лісник є керівником в обході. Обхід — це кілька лісових кварталів. Лісник охороняє ліс і ввірене йому майно, приймає заходи до попередження і припинення порушень правил пожежної безпеки, самовільних порубок, сінокосіння, випасу худоби, різних крадіжок та інших порушень користування лісом і землями. Він здійснює контроль за станом, охороною і захистом лісів в районі обходу, за виконанням правил і строків полювання, за збереженням пожежно-спостережних пунктів, розпізнавальних знаків для авіації, мостів, граничних знаків.

Отже, лісник охороняє ліс і допомагає раціонально використовувати лісові багатства. А для цього він повинен добре знати життя лісу — мати спеціальну підготовку. У вересні організуються збирання плодів і насіння багатьох лісових порід: кленів, липи, ясена, каштана, дуба, фруктових та ін. Насіння готують готую до весняного висівання. Проводять інвентаризацію — облік вирощеного в розсадниках садивного матеріалу та закладених весною лісових культур. Визначають їхній стан та якість. На ділянках лісових культур відслідковують приживлюваність висаджених сіянців. На незайманих лісом площах готують ґрунт під лісові культури та захисні лісонасадження наступного року. Завершають лісові роботи рубками догляду в листяних і мішаних лісах. Продовжують проріджувати хвойні молодняки. Обстежують ліс з метою знешкодження небезпечних шкідників.

Усі лісгосподарські роботи проходять на свіжому повітрі. Тому, що для того щоб створити лісовий масив потрібно засадити саджанцями не один га. землі. Але лісник не лише створює, але й доглядає і слідкує за порядком у лісі. Робота лісника розпочинається з ранньої весни і продовжується цілий рік, так як восени розпочинається збирання насіння, а взимку потрібно слідкувати за порядком, що б не було нелегальної вирубки дерев. В лісовому господарстві зайнято понад 100 тис. людей, які вирощують ліс, проводять догляд за ним. Професія лісника і єгеря передається з покоління в покоління. Ними працюють чоловіки і жінки, які досягли вісімнадцятирічного віку. Професію можна здобути у професійно-технічному навчальному закладі.

Обов'язково один раз на рік кожен працівник лісового господарства проходить медичне обстеження. Не допускаються до роботи люди із захворюваннями серцево-судинної, нервової системи, порушенням органів зору і слуху. Вимоги до спеціаліста: любов до природи; фізична витривалість;

сумлінність; мобільність і готовність до ненормованого робочого дня; винахідливість; сміливість; рішучість.

Мабуть, кожен з нас чув крилатий вислів: «Ліси – це легені Планети», і що з кожним роком площа лісів зменшується через хижацьке ставлення людей до природи, яка дає все необхідне для існування життя. Тому для того, що б було життя на нашій планеті нам необхідні рослини, дерева, а рослинам необхідний помічник-лісник.

Отже, володіючи логічними знаннями працівник лісового господарства з легкістю зможе приймати правильні зважені рішення, аналізувати та систематизувати знання з практикою. Без логіки в лісовому господарстві ні куди.

Щука Олеся Олегівна,

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

УКРАЇНА ЯК ПРИКЛАД НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

Мета: проаналізувати висхідні моменти формування незалежності України, а також розібрати які саме події на теренах українських земель сформували шлях та зміцнили незалежність нашої країни.

Від самого свого зародження і по сьогоднішній день існування такої держави, як України ми боремося найрізноманітнішими способами. Наша Батьківщина має тисячолітню історію формування державності від формування Київської Русі до самої незалежної України. Проте незважаючи на достатньо мирну міжнародну політику вона завжди знаходилася під впливом зовнішніх завоювань, війн та потрапляли під вплив держав, які завойовували, а люди і культура страждали від ставлення чужоземців до них.

Під час Української революції 1917-1921 рр. українцям вдалося відбудувати державу. Вона кілька разів змінювала назву та вигляд: Українська Народна Республіка (1917–1918), Держава Україна (Гетьманщина, 1918), знову Українська Народна Республіка (Епохальні директиви, 1918–1921) та ЗУНР (1918). -1919). Виникнення держави співпало зі спробами обмежити зовнішню агресію з боку Росії та Польщі. У цій боротьбі Українська Народна Республіка зазнала поразки, а українські політики, які представляли державу, продовжували діяти у формі урядів у вигнанні [1].

Західні ж землі України дуже часто опинялися у підпорядкуванні різних держав, таких як Польща, Угорщина Румунія і там також дуже часто намагалися замовчати традиції та культурне надбання українців. Проте на відміну від східних територій, в яких проходила денаціоналізація та русифікація, на заході це все було не настільки жорстоко і виводилося у благодійну мету [2].

Збройний наступ Російської Федерації у 2014 та повномасштабну війну 2022 можна назвати Володимира Путіна спробою відновити свій вплив на східних кордонах України, а також у пострадянському просторі. Тому вони навіть використовували економічний, сировинний та політичний тиск використовуючи проросійських депутатів, але це жодного разу їм не допомогло. Оскільки Україна зміцнила свої позиції та проаналізувавши усі прорахунки у тримає себе впевнено, міцно і надійно. Україна має народ якого не скорити, культуру яку не викоринити, волю яку не зламати і найголовніше – ми маємо вміння єднатися у скрутну для нашого народу хвилину.

Література

1. «Україна. 30 років незалежності». Стислий довідник / За ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2021. 536 с. – ст. 112-123.
2. « 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави»/ Г.В. Боряк (кер. авт. кол.), В.В. Головка (координатор проекту), В. М. Даниленко, С.В. Кульчицький, О. М. Майборода, В. А. Смолій (відп. ред.), Л.Д. Якубова, С. О. Янішевський] ; НАН України ; Ін-т історії України. – К. : Ніка-Центр, 2016. – 796 с – ст .299- 309.
3. Storozhuk S., Hoyan I., Fedyk O., Kryvda N. Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries—Issue № 2 (13), 2019, 255-272.
4. Сторожук С. В. Гоян І.М. Соборність: концептуалізація поняттєвого дискурсу / Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». Том 1, № 11(2) (2020). – С.64-74.
5. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. (2019). Чинники формування культурної ідентичності русинів Угорської Русі У ХІХ ст.. Русин, 57 , 329-348.

Брижицький Ілля Владиславович,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Зранку 24 лютого 2022 року росія почала повномасштабне вторгнення в Україну, що призвело до найбільшого військового конфлікту між двома країнами у Європі з часів Другої світової війни. Понад 200000 озброєних російських військових разом з танками, вантажівками і літаками перетнули кордон нашої держави у трьох різних напрямках. Саме у цей момент світ, у тому числі і політичний, яким ми його знали раніше, назавжди і безповоротно змінився. До такого сценарію призвело багато факторів і подій, проте особисто я хочу

виділити одну конкретну людину, яка своїми рішеннями ще у далекому 1996 зробила сьогоднішню війну Росії проти України можливою. Сьогоднішня зовнішня політика Росії багато у чому бере початок з кінця дев'яностих, адже саме у цей часовий період зовнішня політика Росії переходить із стадії відступу до стадії опору. 9 квітня 1996 року Євген Примаков стає міністром закордонних справ Російської федерації, прийшовши на зміну прозахідному Андрію Козиреву. Згадуючи останнього, колишній президент США Річард Ніксон казав, що Андрій Козирев прямо заявляв йому про відсутність у Росії національних інтересів. Зрозуміло, що таке розцінювалось заходом як капітуляція іслабкості. Подібними заявами Росія признавала свою підпорядкованість. Саме тому Євгеном Примаковим була застосована відмінна від попередника політика. Ставши міністром закордонних справ, Примаков одразу заявив про неприпустимість однополярного світу. На подив західних політиків Росія знову починає заявляти о своїх зовнішньополітичних інтересах. Звісно що у Росії було вкрай мало можливостей для того, аби розмовляти з США на рівних. А для колишнього президентаросії Єльцина і його оточення навіть натяку на будь-яку незгоду із заходом не було. В тодішній політичній еліті царили капітулянтські настрої. Проте навіть у таких умовах Примаков зробив багато.

24 березня 1999 року голова Уряду Росії прямував з офіційним візитом у США, однак, дізнавшись у польоті про рішення НАТО бомбити Югославію, розпорядився розвернути літерний борт, що вже був над Атлантичним океаном, і повернувся до Москви. Ця подія увійшла в історію як поворот Росії до багатовекторної зовнішньої політики і дала початок відродженню Російської державності. Це була та перша демонстрація світу, що з Росією не можна розмовляти з позиції сили. Євген Примаков перший з високопоставлених Російських політиків заявив о неможливості безальтернативної орієнтації Росії на захід. Він почав просувати концепцію багатопольярного світу, який, на його думку, неминуче мав би прийти на зміну однополярній моделі, яку намагались закріпити США. Примаков вважав, що Росія має не наслідувати приклад заходу, а повернутись до активної ролі на Близькому Сході. За доктриною Примакова визначалися наступні вектори розвитку зовнішньої політики 1996-1998рр.: розширення НАТО - це проблема, зближення з Китаєм, Індією, Іраном і іншими країнами сходу для досягнення рівноваги і сил стримування амбіцій Заходу. Окремо виділяв політику з Іраном: витримування балансу між активною економічною співпрацею з Іраном і погіршення відносин із США. Варто зазначити, що з 24 березня по 10 червня 1999 року проводилась військова операція блоку НАТО проти Союзної Республіки - «Союзна сила». Це вплинуло на вектор розвитку Заходу, Росії і країн Європи. Операція викликала масові антивійськові протести в першу чергу у самих країнах Заходу. Демонстрації проти проводилися у Австралії, Європі, Канаді, США, і у Москві. Опираючись на це, Примаков вдало обґрунтовував свою негативну позицію з приводу розширення і просування НАТО. Проводячи паралелі із сьогоднішню ситуацією, тогочасна політика НАТО була набагато рішучішою. На відміну від сучасної Росії, тодішнє НАТО відкрито, не приховуючи заявляло про факт бомбардування. В результаті

у 1999 році бомбардування прирівняли до військового злочину, у тому числі і росія, яка активно засуджувала подібні дії з боку НАТО. Незважаючи на це, якщо порівнювати, то усього за кілька тижнів росія нанесла Україні економічних і людських втрат в десятки і сотні раз більше. За даними Human Rights Watch[2] втрати серед цивільного населення: від 489 до 528 людей. Уряд Югославії заявив такі дані: від 1200 до 5000 жертв цивільних, втрати серед військовий не перевищили 1008 чоловік. У 2015 році Сербія пред'явила репарації на суму 29.6 млрд. доларів. Вступ НАТО у війну почалося 24 березня 1999 і завершилось 10 червня того ж року. За 78 днів цієї операції загальні втрати в десятки разів менші, ніж ті, що нанесла росія Україні за декілька тижнів.

Саме вищеописані процеси і зміни значною мірою вплинули і сформували вектор зовнішньої політики росії. З часом, вона тільки посилювалася свій вплив і закріплювалась на міжнародній арені, просуваючи концепцію багатопольярного світу. Наслідком ведення такої політики зі сторони агресора та ігнорування її зі сторони міжнародного товариства спровокували зміни у цілому світі. І цей конфлікт переріс до масштабів найбільшої війни у Європі після Другої світової війни. Асам Примаков такою політикою вважається «хрещеним батьком» путінізму.[1] Таким чином навіть одна маленька людина з великою ціллю може спровокувати великі зміни на багато поколінь вперед, впливаючи на цілий світ.

Література

1. Кямран А. Примаков «хрещений батько» путінізму. Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20150630020539/http://www.kasparov.ru/material.php?id=558DC48DD303A>

2. Дані звіту Human Rights Watch з приводу бомбардування Югославії силами НАТО. Режим доступу: https://www.hrw.org/legacy/campaigns/kosovo98/reports.shtml?gclid=EAIaIQobChMIuZDnz5WU9wIVn8LCBB0I9QfDEAAAYASAAEgLp0_D_BwE

3. Дугін А. «Основи геополітики: Геополітичне майбутнє Росії» (1997): 444. Режим доступу: <https://vector-eurasia.org/books/Dugin.Geopolitika.pdf>

Мажар Оксана,

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

ЛЮДИНА ЇЇ МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Людина відіграє значущу роль у формуванні сьогодення. Адже тільки людина здатна своїми діями змінювати світ – все у світі відбувається під впливом людини або її рішень.

Кожний вчинок має свої наслідки. Кожне рішення впливає на майбутнє. Будь це рішення про видобуток речовини, що сказується на природних ресурсах, чи це рішення піти допомогти бабусі, або почитати книгу для саморозвитку.

Кожний день наше життя змінюється, кожний день ми його змінюємо. Адже ми приймаємо рішення. В залежності які у людини цінності, в таку сторону і змінюється світ. І це стосується кожної людини. Кожен виконує на своєму місці свою роботу. Чи то президент, який приймає рішення про політику в державі, чи то підприємець, чиї податки йдуть на підтримку держави, чи звичайний вчитель, що навчає дітей цим цінностям.

Від так з кожної людини формується нація, з нації країна.

Проте кожна людина в цій нації має вміти критично думати, аби не піддаватися пропаганді. Тому що в світі наразі є багато інформації – з телевізора, інтернета. І аби не піддаватися провокаціям людина має перевіряти і аналізувати достовірні джерела.

Значення людини не менш важливе. Кожний період в історії по різному відносився до людини. Період античності, відродження ставився до людини як до найвищої цінності. У свою чергу період середньовіччя ставив Бога на перше місце.

Проте кожна людина має значення. І ніхто не має розпоряджатися людиною і знецінювати її. Як це відбувалося і відбувається в період воєн.

Людина постійно еволюціонує. Від так сучасне покоління має смартфони, інтернет, машини, літаки і всі-всі винаходи людства. Люди зараз не йдуть прати одяг в озері, а використовують пральні машини. Люди наразі можуть відправити меседж, а не йти і передавати повідомлення з уст в уста.

Тому ми можемо прослідкувати що людство змінюється і ставлення до людини також. Наш світ намагається бути толерантним, терпимим до будь-яких проявів індивідуальності. І в нашому світі немає місця ненависті і жорстокого поводження до людини, як наприклад відбувається в період воєнних конфліктів.

Отже, з вище сказаного можна зробити логічний ланцюжок – в залежності від того які ми маємо цінності: толерантство, правдивість, доброта чи підлість, коварність, підступність, ми вирішуємо так чи інакше вчинити в ситуаціях, кожна ситуація впливає на майбутнє в кращу чи гіршу сторону. Провідне місце в нашому житті ми повинні віддавати значенню людини, не осуджувати її, а поважати і цінувати кожного. Не менш важливе значення є здатність аналізувати інформацію.

Саме від цих чинників формується наше майбутнє. Те майбутнє, яке ми залишаємо нашим дітям, нашому майбутньому поколінню.

Література:

1. Матвієнко І.С. Філософське осягнення людини: інтегральний гуманізм Ж. Марітена та гуманістичний психоаналіз Е. Фромма. – К.: ВАДЕКС, 2015 р. – 162 с.

2. Сторожук С. В. «Вавилон» как фактор национальной консолидации: европейский и украинский контекст. «Historical projection and modern

interpretation of the substance and form of human activity, creativity and aesthetics issue»: materials digest of the XXXIII International Research and Practice Conference (London, October 11 – October 16, 2012). London: IASHE, 2012. P. 90-92. 24.

3. Сторожук С. В. Культурно-психологические признаки этноса (на примере первобытной и рабовладельческой формации). Dynamics of human intelligence evolution, moral and aesthetic world perception and artistic creation»: materials digest of the XX International Scientific and Practical Conferences and the I stages of Research Analytics Championships (London, March 10 – March 13, 2012). London: IASHE, 2012. P. 128-130.

Мошківська Єлизавета Сергіївна,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник:
Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЕТИКА ЛЮДИНИ МІЖ ДОБРОМ ТА ЗЛОМ

Добро та зло – вічні суперники у ході часу та простору, які не закінчать свою боротьбу і жодна жива істота не може перехилити ваги рівноваги в будь-яку сторону, інакше світ просто припинив би своє існування.

Ця вічна боротьба є в кожному з нас, власні внутрішні війни, лише нам вирішувати якій стороні дати перевагу. Наші вчинки розподіляють нас на полицях соціуму. Зараз дуже важко назвати всіх людей рівними, ще з давніх давен нас розшарували на категорії: по відношення до інших, до себе, до світу. Вчинки також визначають нашу позицію у соціумі і тим самим підвищують нас чи навпаки, роблять нас низькими і далекими від подальшого розвитку[1].

Проблема вибору між добром і злом — вічна, загальнолюдська проблема. Рано чи пізно вона постає в житті кожної людини, і кожен сам, відповідно до своїх моральних цінностей та переконань, повинен вирішити, на яку сторону він стане. Центральною, основною категорією моралі являється добро. Добро є найбільшою етичною цінністю, а мораль, що спрямовує людей робити добро – головний регулятор поведінки людини. Зворотній бік добра — зло. Воно являє собою антицінність, тобто щось протилежне моралі.

Також за допомогою понять «добро» і «зло» ми оцінюємо поведінку інших людей. Вважаючи якийсь людський вчинок «добрим», «хорошим», ми оцінюємо його як позитивний з точки зору моралі, а вважаючи його «злим», «поганим», ми оцінюємо його негативно.

Повсякденна поведінка людини, її поведінкові акти є морально нейтральними, тобто такими, що не заслуговують ні позитивного, ні негативного

морального оцінювання. Справжню моральну оцінку отримують тільки ті дії, які здійснюються навмисно і мають соціальну значущість. Лише такі дії гідні називатись вчинками[3].

Людина – недосконала істота, принципово нездатна творити чисте, вчинене добро. Навіть самі жертвні вчинки можуть мати віддалені несприятливі наслідки і, навпаки, злі вчинки, як правило, мають побічні добрі наслідки. Але це знову ж таки не доводить правоту морального релятивізму. Абсолютний сенс добра полягає не в тому, що воно реально торжествує десь на землі, а в тому, що воно існує як найвищий орієнтир нашого життя, що надає їй сенс. І прагнення до його набуття вимагає серйозно продумувати і по можливості мінімізувати негативні наслідки наших рішень. Звичайно, однією дією ми не здійснимо ідеал блага, але в моральній філософії мова йде не тільки про вчинки, але про цілі життєві програми, які можуть бути реалізовані протягом тривалого часу. Слідуючи подібним системам моральних уявлень, можна істотно перетворити своє життя і перетворити її в дорогу якщо не до скоєного, але все ж до найвищого щастя, доступному людині на землі.

Етика наполягає на тому, що становище людини між добром і злом не можна розуміти як раз і назавжди визначене. Людина з точки зору моральної філософії - це особа, що знаходиться в процесі постійного руху від егоїстичних мотивів до добродісного життя[2].

Література:

1. Добро і зло в житті людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etica.in.ua/dobro-i-zlo-v-zhitti-lyudini/>
2. Людина між добром і злом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/38735/etika_ta_estetika/lyudina_dobrom_zlom
3. Матвієнко І.С. Філософське осягнення людини: інтегральний гуманізм Ж. Марітена та гуманістичний психоаналіз Е. Фромма. – К.: ВАДЕКС, 2015 р. – 162 с.
4. Проблема добра і зла [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/dobrtiya/home/problema-dobra-i-zla>

Гаврилюк Юлія Анатоліївна,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЧИ ПОТРІБНО УКРАЇНІ ЧЛЕНСТВО В НАТО?

На сьогоднішній день Україна перебуває у стадії війни з Російською федерацією, яка перешкоджає вступу України до НАТО всіма заходами. Постає питання, що таке НАТО і для чого його створили?

Проаналізувавши багато наукових статей можна сказати, що НАТО - це організація Північноатлантичного договору, яка була створена 4 квітня 1949 року[1]. Ця організація діє як союз колективної безпеки з метою забезпечення взаємного захисту військовими та політичними засобами, якщо країна-член зіткнеться із зовнішньою загрозою. Цей наріжний камінь - положення про колективну оборону - закладено у статтю 5 статуту НАТО [2].

Звернемо увагу, якби Україна була членом НАТО, то у разі російської агресії усі члени Альянсу колективно були б зобов'язані до її оборони. Тобто стратегічно ситуація була б кардинально іншою, ніж зараз, коли винятково НАТО та його члени окремо вирішують, чи взагалі і в якому обсязі вони надають підтримку. Однак 24 березня відбувся саміт НАТО, на якому мав можливість виступити президент України Зеленський Володимир Олександрович зі своєю промовою. У цій промові він наголошував, що Україна мужньо бориться за свою незалежність, але ще 24 лютого він звернувся з прохання допомогти Україні закрити небо у будь-якому форматі, щоб убезпечити людей від російських бомб і ракет. Зазначимо, що НАТО не дало ясної відповіді, хоча знало, що Україна не має потужної протиракетної зброї, має значно меншу авіацію, ніж Росія; тому їхня перевага в небі – це як застосування зброї масового знищення. І що сталося? А сталося те, що у нашій країні помирають сотні людей від російської агресії, багато ранених, на нашій землі гинуть ДІТИ. Діти, які навіть не встигли відчутти насолоду від життя, і тут прийшли вони, щоб знищити нас. НАТО закриває на це очі! Але президент подякував лідерам тих країн, які дійсно підтримують Україну і її боротьбу за незалежність. Такі країни як США, Польща, Велика Британія, Чехія, Литва, Латвія, Естонія та інші допомагають Україні як військову допомогу, економічну, гуманітарну та іншу [3].

Ця війна дає шанс нашій країні зрозуміти хто для неї країна-партнер, хто готовий разом з нами боротися за правду та справедливість. І тому питання чи потрібно Україні бути членом НАТО, на сьогодні неоднозначне. Як ми проаналізуємо їх дії, ми чітко можемо сказати, що ми самі гідні захищати свою державу, і можливо в майбутньому ми створимо власну організацію, як буде потужніша ніж НАТО, для того щоб власними силами захищати свою територію від агресорів.

Отже, ця тема була і залишається актуальною. Держава робить все, щоб забезпечити перемогу нашій незалежній, демократичній країні. Ми за цей час заключили дипломатичні відносини з багатьма країнами Заходу, і на цьому не зупинимося. Після закінчення війни, відбудуємо Україну, і вийдемо на міжнародну арену як сильна, військово-потужна, об'єднана, злагоджена країна.

Література

1. Гуменюк Б. І. Організація Північноатлантичного договору // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004 — Т.2 — 812с
2. Статут НАТО. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm

3. Мультимедійна платформа іномовлення України. Звернення президента.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3438536-zelenskij-vistupiv-na-samiti-nato-rosia-vze-misac-rujnue-ukrainu.html>

Єфремова А. А.

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОСТІ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Актуальність даної теми зумовлена необхідністю розв'язання низки суперечностей, які склались в суспільстві на сьогоднішній день, зокрема, переосмисленням людських цінностей на етапі жорстокої російсько-української війни. Розстріли, катування, переслідування за національною та релігійною ознакою, комендантська година, мародерство, сексуальні злочини, людиноненависницька пропаганда, українофобство – все це зумовило аксіологічний вибух та зміну ціннісних орієнтацій у багатьох країнах світу, зокрема в Україні.

Будучи елементом моральної свідомості, ціннісні орієнтації крізь призму суб'єктивного, особистісного сприйняття відображають не тільки корінні інтереси та основні цінності людського буття, а й формулюють більш чи менш чіткі поняття сучасної людини про сенс життя, про людяність, про співчутливість і т. п. По суті, ціннісна орієнтація - це і є вибір особистістю такого типу поведінки (вчинку), в основі якого лежать певні, з тою чи іншою глибиною усвідомлені (чи взагалі неусвідомлені) цінності [1, с.34].

До початку російського вторгнення на територію України люди не переймалися за завтрашній день, вони будували плани і насолоджувались життям, але той роковий день змінив все назавжди. Те, що раніше вважалося важливим, втратило свою привабливість і з точки зору сьогоднішнього дня бачиться нікчемним. Рівень доходів, службова кар'єра, всі ознаки життєвого успіху стерлися перед обличчям смерті і загального руйнування.

Найважливішою цінністю кожної нації є життя. Це те, що робить наше існування змістовним, без чого воно втрачає сенс. З юридичної точки зору право на життя належить до прав першого покоління, тобто виникло найперше та є передумовою всіх прав. Конституція закріплює це право, що є свідченням вибору Україною європейських природно-правових цінностей[2]. Це об'єднує нас з Європою не тільки на словах, але й на ділі: на всій території Європи зараз діють сайти з допомогою по розміщенню та гуманітарна допомога для українців, що шукають притулку. Водночас, не може йти мова про цю саму цінність в контексті

Росії, яка починає вже не першу війну за ці 30 років, що припинив існування Радянський Союз. Під час війни з Україною Росія навіть не забирає тіла загиблих солдатів, щоб передати їх близьким для поховання.

Серед жителів нашої країни було проведено багато опитувань, результати яких свідчать про переосмислення людьми свого життя та свого духовного світу. «Як змінилося життя? Почав цінувати кожен день, ціную буття разом із сім'єю та й на місто інакше поглянув. Мені подобається, що до нас їдуть люди, можливо, це стане причиною позитивних змін», - Іван, 40 років [3].

Отже, як це не парадоксально, але саме війна, яка прийшла в Україну, остаточно зруйнувала домінування в українському суспільстві того соціального типу людини, якому були притаманні цінності особистості по типу «втекти та думати тільки про себе».

Війна висуває на передній план зовсім інший тип особистості, протилежний «людині з 90-х». Це і наші солдати, і волонтери, які інтереси суспільства і народу ставлять вище, ніж власні інтереси, захищаючи нас і нашу країну. І ці Великі люди, цей Великий незламний народ, який має такі духовні цінності, який вражає своєю стійкістю та мужністю, бореться за незалежність та недоторканість своєї країни, ніколи не допустить домінування того суспільства і ціннісних орієнтацій, які були раніше. Слава Україні!

Література:

1. Анисимов С. Ф. Мораль и поведение. М., 1985.
2. Чому Україна є і завжди була Європою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/172/why-ukraine-is-and-has-always-been-part-to-europe>
3. Місяць війни в Україні: як змінилося життя тернопольців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://te.20minut.ua/lyudi/misyats-viyni-v-ukrayini-yak-zminilosya-zhittya-ternopolyan-videoopitu-11546871.html> - Назва з екрана

Ушарук Олена Василівна

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК БАТЬКІВСТВА: ВІД ТРАДИЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ДО СУЧАСНОГО

Поняття «соціальної практики» ретельно аналізувалося французьким соціологом П. Бурдьє у його концепції конструктивістського структуралізму. Під соціальною практикою він розуміє «все те, що соціальний агент робить сам, і з чим він зустрічається у соціальному світі». Вона включає в себе як

цілеспрямовані дії людей, спрямовані насамперед на перетворення світу соціуму, так і щоденні вчинки, що здійснюються за звичкою, що з боку стороннього спостерігача розглядаються як нелогічні та позбавлені деякого сенсу. Якщо говорити про соціальні практики батьківства, то це перш за все, певна система вчинків, засобів та методів, що утворюють у сукупності соціальні дії, спрямовані на реалізацію певних прав, які передбачають наявність відповідальності за їх виконання. При цьому існують вкрай індивідуалізовані батьківські практики в силу специфіки статусного та рольового набору кожного конкретного чоловіка.

З цієї точки зору, ряд філософів та соціологів визначають батьківство як реальні соціальні практики, що передбачають повсякденну «діяльність з виховання дітей». Іншими словами, батьківство є реалізацією певних дій, здійснення тих чи інших функцій, так чи інакше, передбачають координацію, розподіл та коригування і неминуче вбудовуються в розпорядок дня, тижня кожного чоловіка-батька і стають вчинками, скоєними на автоматі. Подібні дії різноманітні і характеризуються мінливістю залежно від епохи та культури суспільства.

Слід зазначити, що соціальні практики батьківства схильні до трансформації, еволюції по ходу розвитку суспільства, пов'язаної, насамперед, із кризою інституту сім'ї. Зародження принципово нових соціальних практик батьківства, поява сучасних моделей сім'ї, а також значні зміни соціальних, економічних та політичних умов неминучим чином призвели до переоцінки функцій батька кожної конкретної сім'ї. Поступово послаблюється авторитарна роль батька, що полягає у своєрідному психологічному тиску на дитину, мета якої – отримання необхідних батькам результатів "виховання", при цьому посилюється безпосередня участь чоловіка у всіх сімейних процесах. Тепер батько – не просто «здобувач» та авторитарний глава сімейства, а головний помічник у гігієнічному догляді за дітьми, побутовому обслуговуванні будинку тощо.

На мою думку, зміна соціальних практик батьківства безпосередньо пов'язана з переходом від традиційного до сучасного розуміння функціонального призначення чоловіка-батька у тій чи іншій сім'ї та обумовлено наступним - трансформацією інституту сім'ї, у межах якої значною мірою «розмиваються» традиційні цінності, послаблюються емоційні внутрішньо сімейні зв'язки, зростає кількість неповних сімей, розлучень.

В умовах традиційного громадського устрою чоловік займає найвищий ступінь у сімейно-шлюбних відносинах, що пояснюється беззастережним підпорядкуванням йому дружини та дітей. Батьківська функція чоловіка мала вкрай неоднозначний характер: батько не міг приділяти своїм дітям надмірну увагу і висловлювати свою любов до них, оскільки в патріархальній сім'ї така поведінка розцінювалася як чоловіча слабкість, у зв'язку з чим процес виховання здійснювався переважно особами жіночої статі (матір'ю, бабусею). "Традиційний батько" – годувальник, джерело матеріального забезпечення сім'ї, володар влади, приклад для наслідування та безпосередній наставник синів за умов повсякденної життєдіяльності. домашнього насильства тощо.

У сучасних умовах зразки мужності, які безпосередньо впливають на поведінку чоловіків-батьків, стали менш жорсткими та однозначними. Поступово чоловік втрачає свої владні повноваження: тепер він виступає у ролі «годувальника», а не «абсолютного монарха». У нього з'являється більше як матеріальних обов'язків щодо забезпечення сім'ї, так і обов'язків з безпосереднього виховання дітей. Проте дитячо-батьківські відносини, як і раніше, базуються на дотриманні соціальної дистанції: батько виступає або як носій дисципліни, або джерело інформації та навчання, що передає своїм дітям професійні знання та досвід. Чоловіки стали брати безпосередню участь у вихованні дітей, організації їхнього дозвілля, розпочали підключатися до догляду дітей (харчування, гігієна), зокрема за новонародженими. «Нові» чоловіки-батьки поступово починають усвідомлювати всю відповідальність за емоційно-психологічне благополуччя своїх дітей.

Актуальні тенденції та трансформації, пов'язані з формуванням феномену «нового» сучасного батьківства, власне, є наслідком всіх суспільних змін, починаючи від соціально-економічних і до змін суспільної свідомості. Саме в рамках сучасного суспільного устрою особливо високі очікування щодо вкладу батька у виховання та життя дітей у цілому. Необхідно, щоб батько був максимально включений у їхнє повсякденне життя, брав емоційно-психологічну участь у проблемах своєї дитини (дітей), піклувався про їх благополуччя і здоров'я, тим самим поєднуючи функції годувальника, захисника та вихователя.

Глушаков Данило
студент
факультету захисту рослин,
біотехнології та екології
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЗНАЧЕННЯ ЛОГІКИ В МОЇЙ ПРОФЕСІЇ

Я навчаюсь за спеціальністю «Захист рослин» та вже працюю на посаді регіонального менеджера з продажу засобів захисту рослин. Я маю дуже серйозну та відповідальну професію, тому для мене логіка займає велике значення в моїй діяльності. Мені часто доводиться потрапляти в ситуації, в яких логіка допомагає мені приймати важкі та серйозні рішення. Логіка допомагає мислити ширше, розуміти людей і оцінювати свої вчинки і думки раціонально, що є дуже важливим в моїй роботі. Особливо, це допомагає в спілкуванні з людьми. Наприклад, приїжджаючи до фермера, спілкуючись з замовником або навіть з колегами. Нещодавно була ситуація, я їздив до замовника і ми спілкувались з ним про його проблему, я розумів, що не можу знайти рішення, тому я мислив логічно, щоб як найкраще вирішити нагальні питання. В такі

моменти, я використовую свої судження, дедукцію та критичне мислення для того, щоб знайти варіанти вирішення проблеми іншим способом.

Я вважаю, що логічна грамотність – необхідна риса освіченості. У своїй діяльності люди широко користується такими логічними категоріями, як поняття, судження, умовивід, дедукція, індукція, аналогія, версія, доказ і заперечення, знання яких значно професіональний рівень. Знання логіки підвищує культуру мислення, виробляє навички мислити більш грамотно, розвиває критичне мислення до своїх і чужих думок. Мислити логічно – це значить мислити точно і послідовно, не допускаючи протиріч в своїх міркуваннях, вміти викривати логічні помилки. Ці якості мислення мають велике значення в будь-якій області наукової і практичної діяльності, в тому числі і в моїй роботі, яка потребує точності мислення та обґрунтованості висновків.

Необхідно розрізняти істинність думки і логічну правильність міркування. Думка істинна, якщо відповідає дійсності, і навпаки. Логічна правильність міркування це умова істинності думок. Це міркування, в якому одні думки (висновки) з необхідністю впливають з інших думок. Закон мислення, чи логічний закон – це необхідний, суттєвий зв'язок думок в процесі міркування. Слід розрізняти формально-логічні і усне пояснення.

Загалом логіка допомагає мені не тільки в професійній діяльності, а й в повсякденному житті. Спілкуючись з друзями, знайомими та викладачами. Наприклад, правильно формулювати та аргументувати свою точку зору. Допмагаючи їм вирішувати ситуації об'єктивно. Для вирішення багатьох буденних ситуацій, я використовую логічне мислення. Тому я вважаю, що кожен повинен розвивати в собі здатність логічно мислити, тому що люди стають більш загартованими до важких ситуацій в них в житті. Кожна людина може стати успішною та реалізувати свій потенціал за допомогою логіки та логічного мислення. Тому, я вважаю, що логіка є унікальною наукою.

Література:

1. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.

2. Матвієнко І.С. Елементи еристики в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.

3. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

Стадник Олена Миколаївна
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК АКТ ПОШУКУ РОЗУМНОГО РИШЕННЯ (ДОСВІД ВЧИТЕЛІВ)

*Мозок гарно влаштований вартує більше,
ніж мозок гарно наповнений
Мішель де Монтень*

Логічне мислення – це акт аналізу ситуації та пошуку розумного рішення. Подібно до критичного мислення, логічне мислення вимагає використання навичок міркування для об’єктивного вивчення проблеми, що дозволить зробити раціональний висновок про те, як діяти далі. Тому для вирішення проблем, що не рідко трапляються у моїй професії вчителя, я використовую доступні факти для вирішення проблеми.

Так, щодня, щогодини або навіть інколи щохвилини я маю логічно мислити та навчити логіці своїх учнів. Оскільки школа – це живий багатофункціональний організм, який взаємодіє між собою. Саме тому моїм одним з головних завдань є автоматизувати уміння своїх першокласників логічно мислити. Це одна з найважливіших навичок для навчання в початкових класах, тому що це фундаментальна навичка критичного мислення. Логіка вимагає використання міркувань і дедукції для об’єктивного вивчення проблеми, що дозволяє зробити раціональний висновок. Логіка готує студентів до життя. Це озброює їх навичками міркування, необхідними для орієнтації в складних життєвих ситуаціях.

Логічні міркування мають багато переваг. По-перше, логіка надає можливість сприймати інформацію, яку їм надають, і надає їй можливість. По-друге, це наріжний камінь математики. Нарешті, логічне міркування спонукає здобувачів освіти думати самостійно, експериментувати і навіть задавати великі, нестандартні запитання.

Зараз інновації стрімко пішли вгору. Наш час – час розвитку, перевтілень та аналізу. І саме це складає мені певні труднощі у моїй роботі. Надзвичайно швидко я мала адаптуватися до тих ситуацій, які створюють діти. Тому що ставлячи нестандартні запитання, пояснюючи своє бачення світу, я аналізую це і відповідаю учням як вчитель, як людина з досвідом та певним багажем знань, як і самі дітлахи. Тобто мої дії, вчинки, бесіди, розповіді складаються з трьох складових:

- вчитель – обов’язково кожна ситуації виховує, навчає та залишає відбиток;

- досвідчена людина – пояснює наслідки, позитивні, негативні сторони та вплив на соціум;
- дитина – розуміти світ на їх рівні крізь призму добра, захищеності, свободи, любові та пошуку нового небаченого, недослідженого.

Отже, коли молодь виростає і зіштовхується з реальними проблемами, вони будуть краще підготовлені для їх вирішення, бо будуть мати сильне критичне мислення та навички вирішення проблем. Вони будуть готові мислити нестандартно. Тому у своїй практиці навчання та виховання, використовуються для розвитку логічного мислення такі види роботи, як:

- часто запитую «чому?». Навчитися думати самостійно, і не завжди сприймати все, що ви чуєте, за чисту монету. Також потрібна допомога, щоб навчитися застосовувати міркування та докази до свого мислення, навчитися обґрунтовувати свої відповіді.
- навіть не усвідомлюючи, що створюють і формують нові навички міркування залучаючи до інтерактивних ігор, головоломок.
- граємо в інтерактивні ігри, складати певні ситуації, які заохочують використовувати стратегію та логічне мислення.
- невід'ємною є робота в парі, групі чи колективно.

На сучасному етапі існує життєва необхідність глибокого осмислення минулого, сучасного і перспектив наступного розвитку нашого суспільства. Тому логіка в моїй професії вчителя необхідна для мене, моїх майбутніх учнів та їхніх батьків. Логіка потрібна для вивчення і розуміння всіх навчальних предметів та у підготовці дитини до дорослого життя, як засіб розвитку розумової діяльності цивілізованої і освіченої сучасної людини.

Подгасцький Олександр

студент

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

ФІЛОСОФІЯ МИСЛЕННЯ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Cōgitō ergō sum

Рене Декарт

Мислення це процес самостійного пошуку. Даний процес характеризується тим, що закінчується відкриттям суттєво нового для суб'єкта пізнання, а кінцевий результат не можна передбачити заздалегідь, якщо мислення відбувається чесно. Як протиставлення можна привести до прикладу споглядання світу, та вираження думок через призму концепцій чи ідеологій, які

знають всі відповіді заздалегідь, отже правильно впорядковане, чесне мислення є поза концептуальним та поза ідеологічним.

Критичне мислення - калька, чи справедливе визначення особливої форми мислення? Зв'язок мислення та логіки. Аристотель вважає, що ми маємо досліджувати та точно пізнавати закони мислення, тому що думка і мова відповідають одна одній, а через структуру мови можна дослідити та точно пізнати структуру дійсності.

Античний філософ-стоїк Епіктет визначав мислення (практичну мудрість) як одну з чотирьох головних чеснот, а визначав його наступним чином: неквапливе обдумування, тверезе судження, перспективу, здоровий глузд. Здатність орієнтуватися в складних ситуаціях опираючись на логіку, знання та холодність розуму.

Бажаю підтримати слова Епіктета кількома цитатами:

- Імануель Кант у критиці чистого розуму зазначає: “Логіка - наука про правила глузду взагалі”;

- Виноградов говорив, що мислення - це процес зображення матеріальної дійсності у людській голові;

- Рене Декарт також говорив, що недостатньо мати гарний розум, головне - правильно його використовувати;

- Згідно з висловом Пор-Рояля логіка - мистецтво вірно направляти розум у пізнанні речей та явищ.

Приведу кілька визначень критичного мислення з мережі інтернет:

- Це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість та самовдосконалення.

- На освітньому порталі nau.gov.com.ua написано, що критичне мислення - наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень.

Спираючись на плечі Атлантів світового мислення є бажання поставити запитання: а наскільки взагалі є справедливим такий термін як “критичне мислення”? Адже правильно впорядковане мислення саме по собі є критичним, дозволяє вірно пізнавати суще, а найбільш вживаним відповідником даного визначення є ніщо інше як логіка.

Для мене також є цікавим лінгвістичний аспект: дізнатися, які існують відповідники виразу “критичне мислення” та як вони співвідносяться у різних мовах, проте подібний матеріал високої якості досить складно знайти в інтернет-просторі.

Література:

1. Фюст М., Тринкс Ю. Філософія: навчальний посібник, видання друге, у перекладі Вахтанга Кебуладзе. Видавництво Дух і літера. - 83 с.

2. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.

3. Матвієнко І.С. Елементи еристики в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.

4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

5. Електронний ресурс: <https://naurok.com.ua/scho-zh-take-kritichne-mislennya-dlya-chogo-potribno-yogo-rozvivati-scho-vono-dae-lyudini-1363.html>

6. Електронний ресурс: https://uk.wikipedia.org/wiki/критичне_мислення

Іващенко В.

студент

факультету землевпорядкування

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

ЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОФЕСІЇ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКА

Критичне мислення є науковим в результаті якого ми може ухвалити ретельно обмірковані й незалежні рішення. Навички у сфері критичного мислення дають нам змогу не загубитись в великій кількості інформації яка нас завжди оточує, ефективно вирішувати поставлені перед нами задачі.

Формувати ці навички потрібно з самого дитинства , тому що це дуже важливо для розвитку як у професійному плані так і в плані загального розвитку. З самого дитинства потрібно навчитися розрізняти яка інформація є потрібною для тебе а яка є лише фейками. Це допоможе протягом усього життя бути завжди підкованим у різних темах і сферах ,допоможе не піддаватись на будь-які провокації як в інтернеті так і побуті.

Навички критичного мислення є одними з важливих без перебільшення в усіх сферах професійної діяльності. Ці навички будуть дуже корисними не тільки людям які займають керівні посади а і звичайним співробітникам які зможуть швидше, з більшою впевненістю і з розумінням виконувати свої функціональні обов'язки. А людям від яких залежить доля певної компанії, країни, сфери діяльності і так далі ,приймати найвигідніші рішення які зможуть вивести на більш високу сходинку розвитку.

Критичне мислення на мою думку є одним з головних умінь яке потрібне у моїй професії – землевпорядник. Тому що в ході професійної діяльності нам приходиться приймати дуже багато рішень які прямо чи опосередковано будуть впливати на життя як окремих людей так і країни вцілому. Це без перебільшення я правдою тому що землевпорядники вирішують різні питання починаючи від встановлення меж земельної ділянки на замовлення приватних осіб і закінчуючи

демаркацією державного кордону в разі не вірних і необдуманих дій фахівця можливі проблеми на міжнародному рівні.

З особистого досвіду працюючи по професії я на собі переконався наскільки важливе є обґрунтованість рішень, усвідомленість, самоорганізованість і контрольованість процесу для отримання бажаних результатів. Прикладом використання критичного мислення була ситуація коли у нас в компанії після дистанційного зондування землі ми отримали всі необхідні дані і перед нами постала задача якими із декількох способів почати оброблення інформації і створення вихідних продуктів для замовника. В наслідок того що командою було не розглянуто достатню кількість аргументів за і проти усіх способів, було обрано спосіб при якому ми б закінчили виготовлення продукції з максимальною швидкістю, набагато раніше поставлених термінів. Але нами не був прийнятий до уваги той факт що при цьому способі значним чином постраждає точність виконання. В результаті чого на середині процесу обробки ми це усвідомили і нам потрібно було знову обирати новий спосіб, але на цей раз звертали увагу на всі характеристики. Після цього нам прийшлося збільшувати навантаження в декілька разів за для того щоб встигнути в назначений термін здати всі матеріали.

Саме після цієї ситуації я зрозумів наскільки важливим є критичне мислення як у професійному плані так і в особистому житті, адже подібні ситуації трапляються не тільки в професійній сфері, особливо зважаючи на ситуацію яка складається зараз у світі. Після даного випадку я прийняв для себе рішення тренувати свої навички критичного мислення для уникнення або хоча б зменшення до мінімуму подібних ситуацій.

Література

1. Гоян І.М., Матвієнко І.С., Сторожук С.В. Логіка: навчальний посібник – Київ «Вадекс», 2020. – 395 с.
2. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.
3. Матвієнко І.С. Елементи еристички в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.
4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

Яценко Дар'я
студентка
факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА ТА ЛОГІКА

У світі людей та професій, місце логіки визначає сама людина. Адже для кожного особисто різну роль грає тотожність складу розуму до обраної професії або будь-чого пов'язаного з особистісним вибором. Для мене - розумна людина повинна мати схильність до логічного мислення.

У сучасному світі, де існує величезна кількість професій, існує така ж кількість курсів та практик, які допомагають особистості відкрити для себе нові навички та здібності, зрозуміти свій рівень знань та дають можливість покращити та підняти ці рівні.

Наше мислення від народження підпорядковується логічним законам, які ми знаємо навіть на інтуїтивному рівні. А от знання законів і форм мислення, їх свідоме використання підвищує професійну культуру мислення спеціаліста, виробляє навик мислити більш грамотно, розвиває критичне відношення до своїх і чужих думок. Тому погляд, ніби вивчення логіки не має практичного значення, є хибним.

Для кожної професії мислити логічно – це мислити критично та послідовно, складати логічні ланцюги та уміло пояснювати свої думки іншим.

Так як спеціальність ветеринарних лікарів має прямий контакт з тваринами, проте, розмова, пояснення та роз'яснення відбувається з хазяїном пацієнтів.

Кожного дня, проводячи прийом, в першу чергу ми контактуємо з власником, який розповідає анамнез. Дуже важливим моментом є те, що необхідно правильно скласти всі супутні фактори, оцінити ситуацію та сприйняти всі слова правильно. Дуже часто зустрічаються ситуації, в яких власник тварини не може чітко висловити всі скарги і саме в той момент, лікар ветеринарної медицини застосовує всі свої знання та вміння логічно мислити.

Під час постановки діагнозів та формування лікувальної карти необхідно застосовувати всі свої знання, а також вміти логічно мислити в даних ситуаціях. Ці якості мислення мають велике значення в будь-якій області наукової і практичної діяльності, в тому числі і в роботі юриста, яка потребує точності мислення, обґрунтованості висновків.

Абсолютно кожен спеціаліст стикається з різними ситуаціями, у моєму випадку з діагнозами. Це величезна робота. Не кожен діагноз має чітко виражені клінічні ознаки, тим паче, що пацієнт – тварина, яка не може висловити своїх скарг. Лікар складає всі фактори, зібрану інформацію у цілий ланцюг, який

повинен мати правильне і чітке завершення – діагноз. Але правильно поставлений діагноз не є цілковитим успіхом у роботі спеціаліста ветеринарної медицини. Важливо ретельно та індивідуально призначити лікування, враховуючи всі особливості. Під ас цих дій, лікар керується критичним мисленням і має зробити логічне завершення своєї справи для того щоб отримати позитивний результат – вилікувану та здорову тварину.

Мислення людини підпорядковується логічним законам мислення. Тож основними законами формальної логіки є: закон тотожності, закон достатньої підстави, закон суперечності, закон виключеного третього. Тільки уявіть, наскільки логіка як наука схожа до тактики роботи лікарів.

Кожен термін містить в собі величезний потік інформації, яка необхідна для чіткої та злагодженої роботи.

Для ветеринарних лікарів просто необхідні закони правильної побудови і зв'язки думки. Закони логіки виражають такі суттєві, загальні, неодмінні властивості мислення, як визначеність, несуперечність, послідовність і обґрунтованість. Адже кожен свій «рух» необхідно правильно обґрунтувати та послідовними кроками виконати існуюче завдання.

Тому, підсумовуючи все вищесказане, хочу показати, підкреслити та наголосити про супер важливу роль логіки та мислення у професії лікаря ветеринарної медицини.

Знання логіки дозволяє орієнтуватися в законах логіки, які в свою чергу, будучи специфічними законами мислення, неодноразово пов'язані із законами об'єктивного світу, погоджуються з ними. Закони логіки є знаряддям пізнання дійсності, необхідною умовою точного, адекватного відображення мисленням зовнішнього світу. Щоб мислення приводило нас до істини, воно має відповідати вимогам формально-логічних законів — закону тотожності, суперечливості, виключеного третього та достатньої підстави.

Порушення вимог законів логіки призводить до того, що мислення стає неправильним, нелогічним. У практиці мислення трапляються двоякого роду логічні помилки, пов'язані з порушенням вимог законів логіки: софізми та паралогізми.

Література

1. Гоян І.М., Матвієнко І.С., Сторожук С.В. Логіка: навчальний посібник – Київ «Вадекс», 2020. – 395 с.

2. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.

3. Матвієнко І.С. Елементи еристики в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.

4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

Лахтадир Ангеліна Олександрівна
студентка
факультету ветеринарної медицини
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ПРИМАТИ РІШЕННЯ

На сьогодні у нашому світі налічується безліч професій і місце логіки у своєму житті кожна людина визначає самостійно. Всі люди особливі та унікальні, у кожного різний склад розуму та різні можливості у житті. Деякі люди усвідомлено обирають самі ті професії, які хочуть пов'язати з собою на все своє життя. Інші не йдуть стежиною: «Навчання в університеті», тому що для них це безглузде витрачання часу в пусту, такі люди обирають швидші шляхи до своєї мети (відвідують різноманітні курси та практики, які саме їм більше всього імпонують). Ще одна група людей взагалі не знають чого вони хочуть, вони не йдуть в університеті і не відвідують курси, вони в пошуку себе, і це їх вибір. Як на мене «Людина розумна (Homo sapiens)» відрізняється від тварин саме тим, що може мислити свідомо і мати схильність до логічного мислення.

Від самого народження наше мислення підпорядковується логіці, ми на інтуїтивному рівні знаємо, що потрібно робити, а що не варто. З плином часу наш розум і наше мислення починає розвиватись, так як на нас починають впливати батьки, друзі, суспільство, та і всі люди, що нас оточують. Коли ми стаємо на шлях, ким нам бути, ми починаємо поринатись у спогади, ким ми були у дитинстві, чого хотіли, як мислили, і хто ми зараз. Кожна людина починає ставити для себе цілі і мрії, які подобаються саме їй, і з цих міркувань вона обирає свою майбутню професію. Саме мислення та логіка підштовхують нас на правильний шлях. Тому погляд, ніби вивчення логіки не має практичного значення, є хибним.

На мою думку для кожної вибраної людьми професіями, мислити логічно - це мислити послідовно та критично, вміння складати логічні ланцюги та уміло пояснювати свої думки іншим.

Багато людей спираючись на своє мислення та розум обирають таку професію як «Лікар ветеринарної медицини», я так само входжу в це коло людей. Наша спеціальність передбачає роботу саме з тваринами, проте, розмова, пояснення та роз'яснення, що відбувається з тою чи іншою твариною саме відбувається з хазяїном пацієнта.

Кожного дня, проводячи прийом, в першу чергу ми контактуємо з власником, який розповідає анамнез. Дуже важливим моментом є те, що необхідно правильно скласти всі супутні фактори, оцінити ситуацію та сприйняти всі слова правильно. Так як при хибній інформації ми можемо зробити помилку у постановці діагнозу. Дуже часто зустрічаються ситуації, в яких

власник тварини не може чітко висловити всі скарги і саме в той момент, лікар ветеринарної медицини застосовує всі свої знання та вміння логічно мислити.

Під час постановки діагнозу та формування курсу лікування, необхідно вміти застосовувати всі свої знання, а також вміння логічно мислити в тій чи іншій ситуації. Саме вміння логічно мислити мають велике значення у будь-якій професії, науковій чи практичній діяльності.

Кожен спеціаліст стикається з різноманітними ситуаціями, у моєму випадку лікарі ветеринарної медицини безпосередньо працюють з діагнозами, це не так легко, як здається на перший погляд. Інколи хвороби мають дуже схожі діагнози, або в іншому випадку не кожен діагноз має чітко виражені клінічні ознаки, і це все ускладнюється тим, що пацієнт – це тварина, які не вміє говорити, а тому не може висловити своїх скарг. Лікар складає всі фактори, такі як клінічні ознаки, епізоотичні дані та різні методи діагностики, всю зібрану інформацію він складає у цілий ланцюг, який у своєму році повинен мати правильне та чітке завершення – діагноз. Правильно поставлений діагноз це ще не всі складові успішно проробленої роботи лікаря. Іншою сходинкою до вирішення проблеми є визначення схеми лікування, при чому для кожного виду тварин, він може бути абсолютно різним, тому лікарі використовують своє мислення і визначають курс лікування, враховуючи всі особливості до всіх видів тварин. Саме під час цих дій у лікаря ветеринарної медицини працює логічне мислення, яке призведе його до успішного результату, а саме хвора тварина стане вилікувана та здорова.

Логіка як наука дуже тісно пов'язана з роботою ветеринарного лікаря. Так як для лікарів просто необхідні закони правильної побудови і зв'язки думки.

Закони логіки виражають такі властивості мислення як визначеність, послідовність, обґрунтованість та ін. Так як кожен свій крок для лікаря ветеринарної медицини необхідно правильно обґрунтувати та послідовно виконати існуюче завдання.

Підсумовуючи все вище написане, хочу сказати, підкреслити та наголосити про те, що логіка та мислення у професії ветеринарного лікаря архіважливе.

Саме знання логіки дозволяє людям орієнтуватись в законах логіки, які в свою чергу тісно пов'язані із законами об'єктивного світу. Закони логіки є саме тим інструментом, який допомагає правильно пізнати дійсність, саме те, що допомагає нам адекватно відобразити мислення зовнішнього світу. Щоб мислення наближало нас до істини, йому потрібно відповідати вимогам таким законам як: закон суперечливості, тотожності, виключення третього та достатньої підстави. При порушенні вимог законів логіки ми можемо призвести ситуацію до того, зо мислення стає нелогічним та неправильним. Тому давайте вчити логіку, та її закони, щоб бути освіченими людьми.

Література

1. Гоян І.М., Матвієнко І.С., Сторожук С.В. Логіка: навчальний посібник– Київ «Вадекс», 2020. – 395 с.

2. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.

3. Матвієнко І.С. Елементи еристики в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.

4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

Старанов Станіслав Сергійович,
студент
факультету аграрного менеджменту
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ

Критичне мислення – вміння бачити всі сторони проблеми, мислити неупереджено та незалежно, об’єктивно оцінювати інформацію, неупереджено міркувати та робити обґрунтовані висновки, вибирати найкраще з можливих рішень, виявляти приховані ризики або можливості.

Не треба забувати, що аналізувати потрібно не тільки інформацію, яка надходить ззовні, але також свої думки та переконання. Можливо, саме випомиляєтеся, й усвідомлення цього допоможе вам уникнути помилок.

У яких ситуаціях критичне мислення потрібне HR?

Критичне мислення потрібне не тільки HR-фахівцям, а й усім, хто щось вирішує. Сьогодні найважливіший складник бізнесу – людський капітал. Саме він чинить прямий позитивний ефект на всі ключові показники бізнесу й уможливорює велике зростання прибутку та капіталізації. Наприклад, ІТ-компанія зі штатом 180 осіб з одним продуктом, розробленим 16 наполегливими людьми, зробила бізнес, який у червні цього річ отримав капіталізацію 20 млрд доларів (Slack Technologies, Inc.) на Нью-Йоркській фондовій біржі. Це куди більше, ніж бізнеси зі сотнями тисяч працівників у металургії чи традиційній енергетиці.

Сучасні бізнес-моделі будуються вже не на жорстких процесах і регламентах, роботі із сировиною, володінні фізичними активами, а на ефективності використання безмежного потенціалу людини. Це як порівняти можливість отримання енергії під час спалювання однакової кількості вугілля в паровому двигуні та ядерного палива на атомній електростанції: різниця 90 тисяч разів!

І якщо говорити про HR, то перехід цієї функції із сервісної в повноправну роль стратегічного партнера та лідера змін очевидна. Раніше від HR очікували старанного виконання розпоряджень CEO, тепер же він дедалі частіше виступає ініціатором серйозних трансформацій, співавтором корпоративної стратегії. Така роль вимагає не тільки якісно нового рівня знань, а й навичок критичного мислення.

Виходить, ми маємо постійно мислити критично?

Ми не можемо постійно мислити критично, ресурсів мозку не вистачить, та й часу теж. Особливо це стосується бізнесу, де вирішувати потрібно блискавично, відразу використовувати нові можливості. Ми просто змушені багато що вирішувати інтуїтивно. Дуже корисно виробити систему сигналів-тригерів, які будуть спрацьовувати та попереджати вас про те, що ситуація вимагає мобілізації критичних здібностей. Наприклад, ви можете вивчити схеми ділових маніпуляцій а бо прийоми прихованого впливу на співрозмовника та навчитися розпізнавати їх на льоту. Крім того, гарні аналітичні здібності дають змогу легко вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки та вчасно активувати критичне мислення.

Бувають ситуації, коли критичне мислення може заважати. Якщо ваша мета – встановити довірчі взаємини зі співрозмовником, потрібно проявити емпатію й позбутися будь-яких сумнівів щодо його щирості. Корисно це зробити й у творчому процесі, тому що створення нового часто потребує не раціональних дій.

Як можна розвивати критичне мислення самотійно?

Перше, чого ми маємо навчитися, якщо хочемо мислити критично, це керувати своїми емоціями. Якщо ви відчуваєте, що ваше емоційне тло стосовно людини або події далеке від нейтрального, якщо ви відчуваєте позитивні емоції (радість, передчуття) чи, навпаки, негативні (страх, гнів) – знайте, ваша здатність до критичного мислення сильно ослаблена і ваші міркування, найімовірніше, будуть недостатньо точними. Ми маємо оперувати фактами й доказами, тому будь-яке емоційне забарвлення, неважливо, позитивне чи негативне, буде нам заважати мислити неупереджено. Також додатковими перешкодами можуть бути наші принципи, переконання й особистий досвід.

Ми маємо навчитися ставити запитання та прояснювати ситуацію. Питання можуть бути різноманітні. Важливо не забувати ставити їх не тільки співрозмовнику, а й самому собі. Адже критичне мислення передбачає однаково неупереджений погляд щодо будь-якої думки, незалежно від того, хто її висловлює. Крім того, це визнання того факту, що будь-яке сприйняття суб'єктивне, зокрема й того, хто критикує, з умовлене його світоглядом і обмежене його сферою знань. Людина з нерозвиненим критичним мисленням не ставить під сумнів своє власне розуміння ситуації й часто не здатна змінити свою думку. Будь-яке розширення контексту для неї є загрозою втрати своєї ідентифікації, стійкої позиції в його моделі світу, тому вона важко переносить наявність інших поглядів, заперечує їх. Крім того, вона не здатна сприймати будь-які інші погляди легко і з гумором

Література:

1. Гоян І.М., Матвієнко І.С., Сторожук С.В. Логіка: навчальний посібник–Київ «Вадекс», 2020. – 395 с.
2. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.
3. Матвієнко І.С. Елементи еристики в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.
4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

Яковишен Назарій Русланович
студент агробіологічного факультету
3 групи 4 курс «Агрономія»,
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ І ЛОГІКИ В СФЕРІ АГРОНОМІЇ

Агрономія – це практична професійна спеціальність, яка не обмежується тільки набором певних теоретичних знань і фактів. Тут дуже тісно взаємопов'язана і теорія, і практика. Більше того, успішність і професійність в даній сфері напряму залежить від вміння правильно використовувати всі доступні знання і інформацію, і тому продуктивність агронома буде визначатись тим, наскільки вдало він зміг проаналізувати, систематизувати, зробити коректні висновки і наскільки якісно вся теоретична інформація втілилась в практичне використання. Наявність однієї випадкової помилки під час аналізу окремих даних, наприклад тої самої експертизи ґрунту - вже може ставити під загрозу розрахунковий розмір майбутнього врожаю, через неправильний підбір добрив, засобів захисту рослин тощо. Тому стає очевидним, що агроном, як профільний спеціаліст, має володіти навичками аналітичного, систематичного, критичного мислення та на основі всієї інформації вміти будувати логічний алгоритм всіх дій та явищ задля найоптимальнішого та найбільш ефективного результату в процесі своєї професійної діяльності.

Критичне мислення - це система суджень, яка дозволяє аналізувати інформацію таким чином, щоб на її підставі ухвалювати раціональні рішення. Навички критичного мислення дають змогу не розгубитися у перенасиченому інформацією середовищі й не піддаватися маніпуляціям з боку співробітників,

обставин, які часто спричинені різними керованими та некерованими факторами. А ще критичне мислення важливе у дискусіях та допомагає аргументувати свою точку зору. Важливо усвідомити: світ не такий, яким ми його бачимо. Іноді не варто вірити навіть власним очам — можна не мати жодних проблем із зором, але при цьому по-різному відповідати на питання, які кольори ми бачимо на зображенні. Кожен із нас сприймає світ через певне дзеркало, в якому відображені ми самі.

Для агронома надзвичайно важлива наявність критичного мислення. Чому? Це допоможе йому, як фахівцю, який в межах своєї діяльності має завжди приймати рішення – допустити мінімум помилок з мінімальною ймовірністю похибки. Без навички критично мислити – це практично нереально досягти, оскільки при прийнятті будь якого рішення, агроном завжди спирається і керується певним обсягом інформації. І йому дуже важливо вчасно правильно розставити пріоритети (що його має цікавити на даний момент в першу чергу), визначити достовірність всіх даних (тобто відкинути всі сумнівні фактори, переконатись в об'єктивності різних аналізів та експертиз) і під час аналізу всього обсягу інформації, що в результаті має привести до якогось рішення – фахівець повинен зважити всі аргументи, максимально абстрагуватись від необґрунтованих порад чи прогнозів, і на цій основі зробити кінцевий вердикт.

Тим не менше кожне рішення чи дія агронома має бути в абсолютно логічній послідовності, щоб досягти максимально позитивного результату. Тому логіка – це теж невід'ємна частина серед усіх інструментів справжнього професіонала.

Закономірний характер мислення є своєрідним відображенням об'єктивних закономірностей. Тобто логіка мислення є відображенням логіки речей. Логіка відіграє важливе значення, і маючи знання про логіку, можна:

- логічно правильно поділяти, класифікувати, визначати поняття;
- знаходити помилки у поділах, класифікаціях, визначеннях, критикувати їх і не допускати в своїх міркуваннях;
- виявляти логічну структуру висловлювань і на підставі цього витлумачувати їх;
- виводити раціональні висновки а наявної інформації відповідно до правил і законів логіки;
- логічно грамотно будувати свої міркування і знаходити помилки в міркуваннях опонентів;
- конструювати коректну аргументацію;
- переконливо критикувати аргументацію опонента;
- уникати типових помилок в аргументацій та критиці;

Оволодіння навичками логічного мислення має особливе значення для багатьох професій, специфіка роботи яких полягає у постійному застосуванні логічних прийомів і методів: визначень, класифікацій, поділів, аргументацій, спростувань тощо. Мислити логічно – це значить мислити точно і послідовно, не допускаючи протиріч в своїх міркуваннях, вміти викривати логічні помилки.

Тому коротко проаналізувавши суть критичного мислення та логіки з одного боку, і суть професії агронома з іншого – можна зробити висновок, що ці речі дуже тісно взаємопов'язані, і навички критичного мислення та логічного

міркування є необхідними інструментами в процесі професійної діяльності фахівця-агронома.

Література:

1. Гоян І.М., Матвієнко І.С., Сторожук С.В. Логіка: навчальний посібник – Київ «Вадекс», 2020. – 395 с.
2. Матвієнко І.С. Formal and informal approaches to theory of argumentation // Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 2, Випуск 11(2), С. 47-51.
3. Матвієнко І.С. Елементи еристики в соціальній комунікації// Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020, № 3, Випуск 11(3), С. 47-51.
4. Матвієнко І.С. Теорія аргументації: формальна contra неформальна логіка// Multiversum. Philosophical almanac, 2020, № 1, том 1, с. 98-107.

Церінг Єлизавета Андріївна,

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

СЛОВ'ЯНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ТИП

Слов'яни були арійцями, але вони перемішалися з іншими народами, внаслідок чого втратили частину своєї особливості – це ідея Жозефа Артюра де Гобіно, людини, яка саме стала початківцем популярності арійської раси.

Жозеф Артюр де Гобіно (нар. 14 липня 1816— 13 жовтня 1882) — французький аристократ, письменник, дипломат, автор расової теорії, історичних і філологічних праць [1].

Саме цей письменник стверджував, що арійська раса – це зародок цивілізацій. Колір шкіри служить для Гобіно підставою виділення трьох основних рас: білої, жовтої та чорної. Ці раси Гобіно розглядає у вигляді триступінчастих ієрархічних сходів з білою расою вгорі і чорною - внизу. У середині білої раси найвище місце займають, за Гобіно, «арійці».

Тобто його праці були більшою мірою на стороні расизму, і згодом, саме вони принесли світові багато неприємних випадків, найвідоміший з яких - нацистська расова політика або «расова гігієна», коли було вбито близько 6 мільйонів євреїв, яких називали «нечистокровними».

Лідер жорстокої політики, Адольф Гітлер, хотів повністю винищити єврейську націю, а ось слов'ян він хотів зробити рабами.

Можна припустити три варіанти чому у рейхсканцлера не було мети ліквідувати наш культурно-історичний тип, але спочатку варто згадати провідну ідею історико-філософського твору М. Я. Данилевського, а саме «Росія і Європа».

Данилевський Микола Якович (нар. 28 листопада 1822 — 1 листопада 1885) — російський природознавець, філософ і соціолог[2].

Соціолог заявляв, що слов'яни - це перспективний культурно-історичний тип. Філософ порівняв слов'янський та європейський типи між собою і виділив спільне : приналежність до арійської раси, але у слов'ян є перевага : вони зберегли свою самобутність. Саме це і надає їм надію на утворення власної цивілізації, яка , цілком ймовірно, посяде не останнє місце на світовій арені. А ось щодо європейського типу М.Я. Данилевський впевнений, що вже зовсім скоро європейський тип зануриться у застої, якщо взяти до уваги закономірності розвитку культурно-історичного типу.

Повернемося до ймовірних варіантів, чому саме Адольф Гітлер не хотів винищити слов'ян:

- a) Рейхсканцлер не виключав варіант змішати свою «чистокровну» націю, тобто арійців з перспективним культурно-історичним типом, унаслідок чого, з'явилась би наднація.
- b) Лідер нацистської Німеччини хотів зробити слов'ян своїми рабами, щоб вони були під його постійним наглядом, адже він казав [3]: «немає такої нації, яка б не могла відродитися.»
- c) Через те, що слов'яни все ж таки були прив'язані до арійської раси, а як нами відомо, Адольф Гітлер був схиблений на арійцях.

Можна припустити, що саме через вище згадані факти європейці мають змішанні почуття по відношенню до наших співвітчизників. На мою думку слов'яни насправді мають усі шанси, аби зайняти провідне місце серед світових цивілізацій. Треба взяти до уваги праці Данилевського. Він стверджував, що є культурно-історичні типи, фундамент яких є релігія, естетика або право. Тобто вони зосереджені на чомусь одному. Будучи прихильником тієї ідеї, що саме завдяки тому, що народи змішуються, утворюються нові мега цивілізації, тобто суспільства, які вбирають в себе найкраще і стають багато основними, універсальними культурними типами.

Література

1. Гобіно, Жозеф Артур де[Електронний доступ] : https://znaimo.com.ua/%D0%93%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%BE_%D0%96%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84_%D0%90%D1%80%D1%82%D1%8E%D1%80_%D0%B4%D0%B5
2. Данилевський Микола Якович [Електронний доступ] : https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/DANILEVSKI_NIKOLA_YAKOVLEVICH.html
3. Цитата Адольфа Гітлера [Електронний доступ] : <https://ru.citaty.net/avtory/adolf-gitler/>

4. Сторожук С. В. Гоян І.М. Соборність: концептуалізація поняттєвого дискурсу / Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». Том 1, № 11(2) (2020). – С.64-74.

5. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. (2019). Чинники формування культурної ідентичності русинів Угорської Русі У ХІХ ст.. Русин, 57 , 329-348.

Камєнєва Валентина,
студентка

юридичного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Значення логіки для юристів, про взаємозв'язок цих двох наук довгий час привертало увагу логіків, філософів, юристів. Протягом багатьох сторіч науковці присвячували своє життя для дослідження цього питання. Без сумніву, відтоді минуло багато часу, але інтерес до цього питання не зник. Те, що логіка має особливе значення у діяльності юристів й сьогодні залишається актуальною темою для обговорення науковцями та й для звичайних людей.

Не викликає сумніву, що логіка має особливе значення у діяльності юристів. Цікаво знати, що ще Цицерон, говорячи про судові справи, радив оратору, які б справи він не взявся вести, «ретельно і ґрунтовно в них розібратися». Він підкреслював, що на судовому форумі документи, свідчення, договори, угоди, зобов'язання, спорідненість, властивість, укази магістратів, висновки правознавців, усе життя, нарешті, тих, чия справа розбирається, — все це повинно бути розібрано. У цій попередній роботі Цицерон особливо виділяв логічну сторону справи: «Той довід, у якому більше допомоги, чим шкоди, я намічаю привести; де я знаходжу більше зла, чим блага, то я цілком відкидаю і відкидаю. Так мені і вдається спочатку обміркувати, що мені сказати, а потім вже і сказати»[4, с. 119].

Багато видатних також юристів час за часом підтверджували велике значення логічних знань для правознавців. Так, на початку ХХ ст. у правовій літературі неодноразово зазначалося про необхідність знань з логіки для правової діяльності. Правознавець В.Д. Катков у 1913 році висловлювався за те, що зв'язок юриспруденції і логіки настільки тісний, що було б дивно сумніватися в цьому стверженні. Адже немає ніякої іншої царини суспільного життя, де порушення законів логіки, побудова неправильних міркувань спричиняє таку суттєву шкоду, як у царині права. Логічність міркувань, суворе дотримання законів правильного мислення при розгляді і вирішенні справи — це

елементарна необхідна вимога для кожного юриста. Цікаво знати, що логіки, як і юристи, також завжди говорили про велике значення логічного знання для правознавців, ефективність дослідження правової проблематики засобами логіки[4, с. 131].

Певна річ ця дисципліна (логіка), а саме юридична логіка формує логічну культуру правознавця, допомагає йому в складних ситуаціях правової діяльності мислити правильно, швидко знаходити логічні помилки у своїх міркуваннях та у міркуваннях інших людей, грамотно їх спростовувати. Отож, усі юридичні дослідження вимагають повноти дотримання логічної форми, законів і правил міркування, вони надають логіці виняткової актуальності, що має юридичну значущість[1, с. 5].

Звичайно, дехто з юристів вважає, що і без логіки його міркування є бездоганними, і вивчення цієї науки навряд чи принесе велику користь. Дійсно, кожна людина володіє інтуїтивною логікою, адже без неї вона просто неспроможна міркувати та спілкуватися з іншими людьми. Однак логічна інтуїція ніколи не зможе замінити людині логічного знання. Варто зауважити, що інтуїтивна логіка не завжди з успіхом вирішує ті проблеми, які постають перед нею. Зазвичай, вона може лише вказати на помилку, але пояснити її – ні.

У сучасній логічній практиці широко використовується вся низка логічних засобів: визначення (юридичних понять), поділ (наприклад, класифікація злочинів), версія (як вид гіпотези), умовивід (приміром, в обвинувальному вирокі), доведення та спростування (скажімо, під час судового розгляду) .У зв'язку з цим ,для успішного використання логічних засобів ними необхідно досконало володіти. А це можливо лише завдяки глибокому та вдумливому вивченню логіки[2, с. 11].

Слід розглянути те, що на підставі загальної характеристики мислення людини й вирізнення його типів, можна визначити особливості мислення юриста. Основою виникнення і розвитку мислення юриста є його конкретна професійна діяльність, яка класифікується як правова діяльність. Правова діяльність- як синтез практичної і теоретичної діяльності регламентується законом, тобто нормами права. Різновидами правової діяльності є правотворчість, правозастосування, правотлумачення тощо, і залежно від спеціалізації — слідча, судова, експертна, консультативна і тощо[4, с. 12].

Практика слідчого, як і будь-яке пізнання, підпорядковується законам логіки. Саме тому знання та свідоме використання законів логіки в судовій практиці мають винятково вагоме значення. Предметом судового пізнання є зазвичай подія, що відбулася. Судове пізнання-це в основному пізнання опосередковане, вивідне. Головна роль тут належить логічним засобам пізнання, насамперед-умовиводу. Безперечно, судове провадження, спрямоване на досягнення об'єктивної істини у кримінальній справі, відбувається в формі висунення та доведення судових версій. Тому, щоб встановити істину за справою, необхідно зібрати докази, що відносяться до злочинної події, логічно їх опрацювати, висунути версії, перевірити, довести істинність однієї версії і хибність останніх[3, с. 24]. Уся логічна діяльність слідчого та судді відбувається

відповідно до певних логічних форм, підпорядкована законам і правилам логіки. Логіка навчає, як правильно будувати умовиводи, формує вміння оперувати поняттями та судженнями, застерігає від можливих логічних помилок. Незнання законів та правил логіки, невміння їх використовувати в процесі судового провадження подекуди призводять до різних логічних помилок, які в судовій практиці з логічних помилок перетворюються на помилки судові [1, с. 47].

Нарешті, можна сміливо сказати, що знання логіки допомагає юристові свідомо використовувати початкові принципи правильного мислення, прищеплювати навички чіткого формулювання структурованої та переконливої думки, забезпечувати самостійність під час міркування, розвивати та дисциплінувати розумові здібності правознавця, вдосконалювати формальний апарат його мислення; розвивати логічно струнку й аргументовану професійну мову, забезпечувати її наукову переконливість; розуміти самому та пояснювати іншим складні політико правові явища та процеси, конкретні документи, актуальні ситуації, громадські причинно-наслідкові зв'язки тощо; розкривати суперечності у свідченнях потерпілого, свідка, обвинуваченого; спростовувати необґрунтовані аргументи своїх опонентів; розробляти судово-слідчі версії; складати логічно витриманий план огляду місця події; логічно правильно складати офіційні юридичні документи: протоколи, акти, висновки, огляди, накази, директиви тощо; ухвалювати правильні, обґрунтовані рішення щодо конкретних судових справ, актуальних правових питань; передбачати наслідки своїх і чужих учинків; сформулювати вміння захищати свої переконання, використати можливість логічних засобів в аргументованому відстоюванні світоглядних позицій і методологічних установок; долати інертність, відсталість мислення, яка доволі часто не дає змоги розглянути ситуацію без упередженості та побачити її такою, якою вона є насправді, тощо [1, с. 51].

Отже, повертаючись до вище згаданого, можна дійти висновку, що щоб стати успішним, справжнім юристом, потрібні дві речі: висока правова культура і настільки ж високе логічне мислення, адже нині через розвиток нашого світу значення логіки для юристів ще більш зростає. У зв'язку з цим і підсилюється роль логіки як однієї з незамінних теоретичних опор юридичної науки і практики. Проте, щоб бути справжнім юристом треба не тільки знати логіку, а й розумно використовувати її логічний арсенал.

Література

1. Грищук В.К., Данильян О.Г., Вовк В.М. Юридична логіка: підручник. Київ, 2016. - 248с.
2. Карась Ф.М., Кісіль З.Р. Логіка юридична: навчально-методичний посібник. Львів, 2018. - 172с.
3. Жеребкін В.Є. Логіка: підручник. Київ, 1995. - 255с.
4. Конверський А.Є. Логіка: підручник. Київ, 2017. - 391с.
5. Гоян І.М., Матвієнко І.С., Сторожук С.В. Логіка: навчальний посібник—Київ «Вадекс», 2020. – 395 с.

Олешко Яна,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МОВА

Сьогодні в Україні спостерігається масове зацікавлення мовними проблемами. Численні публікації на мовну тематику в пресі мають переважно полемічний, агітаційний чи звинувачувальний характер. Принагідні і фрагментарні у своїй масі, часто перенасичені плаксивою емоційністю та обережною поблажливістю, вони не надто сприяють формуванню свідомого патріотизму й активної позиції в питаннях національного та мовного буття. Певній частині публікацій властива псевдо науковість, яка подекуди носить антиукраїнський характер.

З огляду на актуалізацію та необхідність науково-незаангажованого підходу до вирішення проблеми мови в контексті формування сучасної української нації, на наш погляд, досить своєчасним є звернення до теоретичної спадщини Й. Фіхте, який став першим зарубіжним мислителем, який обґрунтував взаємозв'язок нації та мови. Зокрема, Й. Г. Фіхте розглядав мову як одну із головних ознак національних відмінностей. На думку німецького дослідника, мова формує глибинний органічний зв'язок людей, а тому її не можна розглядати лише як систему мовних «абстракцій», вона включає весь «чуттєво-образний спосіб вираження». За Й. Г. Фіхте, «не народ висловлює свою свідомість, а його власна свідомість говорить з нього» [1, с. 124].

Загалом Й. Г. Фіхте переконаний, що мова кожного народу знаходиться на межі проникнення чуттєвого і духовного світів, а наявна різноманітність мов, з одного боку, ускладнює людське взаєморозуміння, а з іншого – веде до внутрішньої консолідації мовної спільноти. Він стверджує, що «Власне не людина говорить, а у ній говорить її людська природа і знаходить спільну мову з іншими собі подібними» [1, с. 124]. Отже, за Й. Г. Фіхте, мова постає головним чинником формування національного характеру, а відтак дає психологічну основу для постання нації. Аналогічні думки висловлювали й німецькі романтики: Й. Г. Гердер, В. Гумбольдт та Ф. Шляєрмахер.

Фактично, Й. Г. Фіхте та німецькі романтики розглядали мову, як головне джерело внутрішнього, особистого, і суспільного життя. Цей й не дивно, адже цілком очевидно, що мова, з одного боку, відтворюється і переживається кожною окремою людиною, а, з іншого – виступає архівом переживань і думок народу, свідком його змагань і долі. Саме тому, сутністю мови виступає не слово, а зміст який із цим словом асоціюється в свідомості людини.

Ідеї німецького романтизму щодо засадничого націєтворчого значення мови знайшли своє яскраве відображення в українській теоретичній думці: спочатку проблему захисту української мови поставив П. Куліш, згодом своє теоретичне оформлення вона знайшла у творчості О. Потебні. Український дослідник, аналогічно Й. Г. Фіхте, переконаний в тому, що «Мова, це не тільки відома система способів пізнання... Мова є водночас шлях усвідомлення естетичних і моральних ідеалів, і в цьому відмінність мов не менш важлива, ніж у ставленні до пізнання» [5, с. 259]. Крім того, учений порівнює мову із зором, оскільки в той час як найменші зміни в будові ока і діяльності зорових нервів неодмінно впливають на все світосприйняття людини, так само й найменші зміни в будові мови спричиняються до інших комбінацій мислення. О. Потебня доводить, що мова постає головною і обов'язковою ознакою єдності народу, знярядям національної свідомості. Мова завжди постає як продукт «народного духу», відтак саме в мові виражена національна специфіка народу, його світогляд.

Важливе значення для націософії несуть роздуми О. Потебні щодо двомовності, яка не тільки широко нав'язувалася за радянського часу всім неросійським народам, але й широко пропагується в сучасній Україні. Зокрема, український мислитель впевнений, що «Людина, яка розмовляє двома мовами, переходячи від однієї мови до іншої, змінює водночас і характер і напрям плину думки, а плін її далі впливає лише посередньо» [5, с. 260]. Цікаво, що знання двох мов у ранньому віці, на думку О. Потебні, є досить шкідливим, оскільки ускладнює досягнення цілісності світосприйняття, заважає науковій абстракції, роздвоює системи зображення і спілкування. Ці висновки повністю підтверджує й педагогічна теорія початку ХХ століття. В цьому контексті, варто пригадати

Міжнародний конгрес у Люксембурзі (1928), де фахівці рішуче відкидали двомовність й обґрунтовували необхідність навчання в школі на рідній мові [0].

Загалом як німецькі так і українські романтики розглядали мову не як зовнішню ознаку, «яку можна поміняти на шаровари з вишиванкою та смокінг» [4, с. 117], залишивши при цьому національну ідентичність, а як важливу складову внутрішнього ества людини та спільноти, що об'єднана за допомогою мови. На їх думку, мова органічно поєднана з психікою людей, з глибинами свідомого і підсвідомого. Фактично, «мова – це дім духу» (М. Хайдегер), в тому числі і того, що робить англійців англійцями, французів французами, а українців українцями.

Дійсно, такі твердження мають рацію, адже коли припустити, що у нинішній Франції населення й далі говорить кельтською, франконською та латинською мовами, то цілком очевидно, що замість однієї французької нації існувало б аж три, а Франція була б не національною державою, а державою національностей. Тож не дивно, чому в час національного підйому французів – добу великої революції, – вони подбали про планову мовну асиміляцію ще не зовсім зроманізованих чи офранцужених провінцій за допомогою мережі шкіл, і, таким чином, французький народ став природною, національною одиницею [6, с. 136-137].

Література

3. Бочковський О. Вступ до націології. Мюнхен, УТГІ, 1991-1992. URL: <http://www.ukrstor.com/ukrstor/natiologia24.html>
4. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1994. 218 с.
5. Потебня А.А. Эстетика и поэзия. М.: Искусство, 1976. 614 с.
6. Ребет Л. Теорія нації. Мюнхен, В-во «Сучасна Україна», 1955. 199 с.
7. Фіхте Й. Г. Промови до німецької нації. Мислителі німецького Романтизму. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. 588 с.
8. Сторожук С. В. Нація як об'єкт історико-філософського аналізу: автореф. дис. ...д-ра філос. наук: 09.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2013. 33 с.
9. Бондар С. В. Історіософія І. Лисяка-Рудницького в контексті націотворчих та державотворчих процесів в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії». К., 2005. 16 с.
10. Сторожук С. В. «Вавилон» как фактор национальной консолидации: европейский и украинский контекст. «Historical projection and modern interpretation of the substance and form of human activity, creativity and aesthetics issue»: materials digest of the XXXIII International Research and Practice Conference (London, October 11 – October 16, 2012). London: IASHE, 2012. P. 90-92. 24.
11. Сторожук С. В. Культурно-психологические признаки этноса (на примере первобытной и рабовладельческой формации). Dynamics of human intelligence evolution, moral and aesthetic world perception and artistic creation»: materials digest of the XX International Scientific and Practical Conferences and the I stages of Research Analytics Championships (London, March 10 – March 13, 2012). London: IASHE, 2012. P. 128-130.
12. Сторожук С. В. Український «Вавилон» в контексті світової та вітчизняної філософської думки / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наук. пр. К., 2012. Вип. 29 (41). С. 218-224.

Савенкова Єлізавета,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

УЧНІВСЬКА МОЛОДЬ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Учнівська молодь України як об'єкт і суб'єкт соціальної передачі знань, досвіду є інтелектуальним потенціалом, активною, творчою складовою сучасного суспільства. Учнівська молодь є складовою соціальної групи молодь, як соціальна група, має спільні інтереси, мету, являє собою певну цілісність, є учасником різноманітної діяльності, обумовленої періодом навчання, отриманням професії та участю в продуктивній праці суспільства.

Ідентичність і ідентифікація – процес і результат ототожнення себе з іншим суб'єктом. Процес ідентифікації, у результаті якого в особистості формується низка ідентичностей, зокрема й національна, інтенсифікується в студентському віці. Відчуття людиною своєї ідентичності з'являється після розв'язання нею кризи, яка може виникати на п'ятій стадії її психосоціального розвитку – в юності.

Актуальність проблеми зумовлена корінними змінами, які відбуваються у світі, наявністю глобальних проблем, змінами соціально-економічних і політичних реалій українського суспільства. Сьогодні Україна постала перед викликом збереження цілісності та власної державності. Дати необхідну відповідь існуючим загрозам можливо лише якщо громадяни країни будуть усвідомлювати, що незалежність української держави є запорукою їх власного особистісного розвитку та виявлять готовність зробити все від них залежне для благополуччя Батьківщини.

Революція Гідності, яка розпочалася у 2014 році розділила історію нашої країни, історію нашої пам'яті на чіткі «до» і «після», застала змінити пріоритети, визначитися з ціннісними орієнтаціями.

Серед негативних чинників у вихованні національно-культурної ідентичності підлітків варто визначити інформаційну війну та військову агресію РФ по відношенню до України, де особливий акцент був зроблений на:

- російськомовному населенні, відлученому від української мови;
- перекручуванні історичних фактів та запереченні автентичності української мови та культури та самого існування нації;
- боротьбу за утвердження російської мови як другої державної та витіснення української мови з медіа-ринку;
- використанні політтехнологій та передвиборчих компаній з метою розмежування регіонів України, зіткнення інтересів на основі різниці та поглиблення суперечностей;

- ностальгії за радянським минулим.

Також особливо хочеться відмітити, що до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо формування національної ідентичності учнівської молоді, у попередні часи боялися взагалі терміну «національний». Протягом двох десятиліть було розроблено низку концепцій, але жодна не була розгорнута і не втілювалася в конкретні кроки з реалізації через зміну векторів розвитку держави.

Проблеми громадянського виховання завжди були актуальними для педагогічної еліти України. Такі відомі українські діячі, як В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Огієнко, Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та сучасні дослідники звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянських рис молоді. Формування національно-культурної ідентичності має опиратися на:

- історичну правду;
- історичну пам'ять;
- національні ідеали;
- національну гідність;
- національну самосвідомість;
- патріотизм.

Проблема формування в учнів національної самосвідомості та національної ідентичності передбачає й формування національних почуттів, поглядів, переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій, як найголовніших компонентів світогляду громадянина України.

Національна ідентифікація учнівської молоді має певні особливості.

Перша особливість витікає із вікових і психологічних особливостей учнівського віку, цим визначається зміст, форми і методи ідентифікації. Формування національної ідентичності учнівської молоді відбувається в процесі історичного мислення. Також на цей процес впливають ЗМІ, Інтернет, процес глобалізації, позакласна діяльність, інтелектуальні змагання.

Другою важливою особливістю національної ідентифікації учнівської молоді є те, що суб'єкт не є активним учасником історичного процесу, учасником подій, які осмислюються. Це відбувається поетапно, послідовно протягом навчання, на основі варіативних форм пізнавальної та навчальної діяльності.

Третя важлива особливість національної ідентифікації учнівської молоді полягає в тому, що процес здійснюється за допомогою представників старших поколінь та засобів навчання, наприклад, кінофільмів, підручників, зміст яких змінюється. В сучасних умовах творчість, новаторство, політична, моральна і естетична культура педагога мають визначальну роль у формуванні національної ідентифікації.

Сьогодні перед системою освіти стоїть найважливіше завдання у формуванні національної ідентичності учнівської молоді на уроках історії, у забезпеченні знаннями стосовно історії людства та країни (краю), культури, сфери

відносин «людина-держава» та напрацювати багатокomпонентні механізми, які не були сталими, а змінювалися впродовж всього життя людини.

Встановлюючи роль національної ідентифікації у становленні «Я-образу» підлітків і юнаків віком 14-20 років, зафіксовані регіональні відмінності у розвитку національної ідентичності респондентів. Так, для підлітків і юнаків із західних регіонів актуальною виявилася ідентифікація зі своєю нацією, водночас їм притаманний високий рівень сформованості національної ідентичності, порівняно з їх ровесниками з півдня і північного сходу держави. Встановлені регіональні відмінності зумовлено специфікою етногенези та розвитку української нації. Натомість така специфіка й призводить до виникнення суперечливості й неоднозначності у змісті національної ідентичності молоді особистості

Сьогодні відбувається не лише розбудова держави, а й системи освіти, реформування якої покликані стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні. Уроки історії мають дати учням необхідні приклади відваги і мужності наших предків, які самовіддано боролися за національну незалежність, виховувати почуття поваги до героїчного минулого нашої Батьківщини, почуття гордості за приналежність до українського народу, сприяти залученню учнівської молоді до розбудови своєї держави.

Враховуючи те, що майбутнє є особливо привабливим для молоді, держава повинна робити все можливе для попередження втрати молоддю довіри до держави як до важливої передумови національного самовизначення. На основі аналізу вторинних соціологічних даних виявлено незмінно негативне ставлення молоді до державних органів. Молоді люди лише в поодиноких випадках звертаються до державних органів. Потрібні органи влади, відповідальні за безпосереднє здійснення державної молодіжної політики.

Метою формування національно-культурної ідентичності є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, державу.

Література

1. Storozhuk S, Hoian I., Fedyk O. Conceptual modern gender policy challenges. Cherkasy university bulletin: philosophy, 2019. №. 2. Pp. 15-23.

2. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Аксиологічні засади євроінтеграції України. Науковий журнал «Політикус». Одеса. 2018. Вип.2. С.139-147.

3. Сторожук С. В. Гоян І.М. Соборність: концептуалізація поняттєвого дискурсу / Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». Том 1, № 11(2) (2020). – С.64-74.

4. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. (2019). Чинники формування культурної ідентичності русинів Угорської Русі У XIX ст.. Русин, 57 , 329-348.

Куцоласька Анастасія,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

АНТРОПОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ

Видатний український філософ Г.С. Сковорода (1722-1794) був Вихованцем Києво-Могилянської академії. Беручи до уваги досвід минулих наукових досліджень, не заперечуючи, а органічно переосмислюючи досвід та знання попередників. зробимо спробу проаналізувати філософію Г.Сковороди у світлі сучасного бачення.

Звертаючись до творчої спадщини Г. Сковороди не важко помітити, що їхнє основне спрямування зводиться до дослідження людини та її існування. Науку про людину та її щастя Г. Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. Міркування щодо цієї проблематики у Г. Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони невідривне пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Прагнучи не втратити авторитету проповідника та вчителя, Г. Сковорода, прагне навчити як власним прикладом, так і словом, закликав почати філософське освоєння світу з простого: пізнати віру та любов у всій їхній повноті, бо це і є пізнання людини. Поділяючи світ надвоє – на істинне та тлінне, віддаючи перевагу Вічності, Богу, Г. Сковорода по суті пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. Він вважає, що буквальний аспект розуміння віри та любові складається у повсякденній буттєвій необхідності цих понять. Людина без віри може піднятися до найвищих вершин. Але прозрівши, здобувши віру, вона опиняється перед усвідомленням їх мізерності. Там, де кінчаються межі розуму, починається віра. Буквальне тлумачення положення про необхідність і нерозривність любові та віри обумовлене усвідомленням Г. Сковородою неможливості існування людини у звичайному світі поза цією єдністю.

Але є ще й інший аспект проблеми, те, що називається підтекстовою філософією Сковороди. Любов та віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного «Я». Категорії любові та віри несуть у собі глибокий

пізнавальний зміст, живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхують її на шлях дійсного щастя. «Крізь любов та віру людина пізнає себе», – твердить Г. Сковорода. Принцип «Пізнай себе», як відомо, не вперше з'являється у Г. Сковороди. Пріоритет у цьому плані, звичайно ж, належить Сократу. Але принципово новим у Г. Сковороди є те, що він не просто стверджує думку про необхідність пізнання природи людини, а звертає увагу на пізнання природи людської душі з урахуванням чинників її формування – віри, надії, любові. Більше того, мислитель іде ще далі, він розглядає віру і любов не тільки як підґрунтя душі, а й як органічний прояв духовності людини, а причиною цього прояву є, як він вважає, насамперед природні прагнення людини.

Антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину, у Г. Сковороди є поняття суму, туги, нудьги, страху. Всі вони, на його думку, роблять душу людини приреченою на розслаблення, позбавляють її здоров'я. Тому Г. Сковорода наполягає на тому, що запорука здоров'я душі – її радість, кураж.

Отже, звертаючись до трактування Г. Сковородою таких категорій, як любов, віра та їхніх антиподів, ми бачимо, що філософ намагається сконструювати життєвий простір людини не тільки за допомогою раціонально визначених філософських понять, а й за допомогою того, з чим повсякденно має справу людина і що одночасно має для неї вирішальне значення. На ґрунті об'єднання категоріальних сутностей любові та віри у пізнанні людиною самої себе складається категорія «щастя». Щастя міститься в нас самих, осягаючи себе, ми знаходимо духовний мир, спокій. Щастя легко досягається, якщо людина йшла шляхом любові та віри. Його досягнення залежить тільки від самої людини, її серця. Всі люди створені для щастя, але не всі отримують його, вважає мислитель. Ті, хто задовольнявся багатством, почестями, владою та іншими зовнішніми атрибутами земного існування, роблять величезну помилку, стверджуючи, що вони досягли щастя. Вони отримують не щастя, а його привид, образ, який у кінцевому рахунку перетворюється на прах.

Г. Сковорода наполегливо підкреслює, що люди, у своїй більшості, вступають на легкий шлях видимості щастя, та наводить приклад, що сталося з вченням Епікура про щастя. Люди побачили зовнішній бік його вчення про щастя як насолоду, тому й лають його за це до сьогоднішнього дня. Не в насолоді щастя, а у чистоті серця, в духовній рівновазі, в радості. Г. Сковорода своїм власним життям утверджує оригінальну думку, що заклик «Пізнай себе» – це не тільки вираження необхідності пізнання людської екзистенції, а й вказівка основного шляху цього пізнання. А суть її в тому, що найкраще себе може пізнати сама людина, бо шлях пізнання – це не тільки раціональне осягнення людського життя, це насамперед переживання його.

Література

1. Бондар С. В. Історіософія І. Лисяка-Рудницького в контексті націотворчих та державотворчих процесів в Україні : автореф. дис. на здобуття

наукового ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії». К., 2005. 16 с.

2. Storozhuk, S. and I. Goyan. 2016. Greek as the Basis of Gender Stereotypes. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 10:78–89.

3. Сторожук С. В. Нація: історія і теорія проблеми (історико-філософський вимір): Монографія. К.: ВАДЕКС, 2013. 320 с.

4. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Ідейні засади гендерної дискримінації / Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. 2019. 295. С. 40-51.

Лобачева Тетяна,

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ: ДО ПИТАННЯ ПРО ІДЕНТИЧНІСТЬ

Сковорода увійшов в історію української культури як видатний мислитель-філософ. Все його життя й діяльність були спрямовані на поліпшення життя народу, удосконалення існуючого суспільного ладу.

Сковорода постійно жив серед простих людей, знав їх думи й прагнення, співчував бідним і знедоленим, сам розділяв їхню гірку долю. Тому не випадково він поставив перед собою філософську проблему – пояснити сенс життя людини, знайти для неї шлях до щастя і дати відповідь яким повинно бути нове суспільство.

Основним принципом свого філософського вчення Сковорода проголосив систему самопізнання, самовиховання людини. Це, на думку філософа, повинно було створювати передумови для перетворення людей з кріпаків у вільних, щасливих працівників, отже торувати шлях до нових соціальних відносин, до щастя. А право на щастя мають усі люди. Воно належить усім як повітря, сонце, вода.

Сковорода вчив: пізнати себе – значить пізнати свій духовний світ, виробити такі морально-етичні принципи як доброта, правдивість, чесність, справедливість. Пізнати себе – значить знайти в собі природну схильність до тієї чи іншої праці, яка потрібна і корисна не тільки для окремої людини, а й суспільства. Праця, вважав Сковорода, – це смисл життя кожної людини.

Отже, тільки пізнавши себе, свою внутрішню натуру, людина може знати свої можливості, мати впевненість у своїх здібностях, визначити своє місце в суспільстві і принести Йому найбільшу користь.

Сковорода вірив у те, що шляхом самопізнання можна досягти загального щастя для всіх, перетворити хижацький світ у рай на землі. Це звичайно, було утопією. Такі утопії були характерні для всіх просвітників. Поставивши питання про щастя для всіх, для всього народу, Сковорода вирішував тільки внутрішню, морально-психологічну проблему, не помічаючи її безпосередньої залежності від зовнішніх, соціально-політичних факторів.

Філософ був сином своєї епохи, суперечливість розвитку якої своєрідно позначилися на його творчості і поглядах. З одного боку Сковорода вчив про вічність і первісність матерії, з другого – писав про співіснування двох світів; духовного і матеріального.

З одного боку Сковороді близькою була матеріалістична старогрецька філософія Епікура, а з другого боку – він цікавився ідеалістичною філософією Сократа і Платона. Сковорода не був атеїстом, але він бачив бога не у традиційному образі, а у вигляді світового розуму, вищої закономірності, яка властива всій природі.

Роки мандрівного життя були періодом розквіту філософської діяльності Сковороди, з під його пера один за одним виходили діалоги, трактати, байки, притчі тощо. Сковорода розробляє свою концепцію «двох натур» і «трьох світів» як філософську основу свого вчення про людину про смисл її буття та справжнє щастя. Одна натура – «видима» предмети і явища матеріального світу, друга натура – «невидима» бог, дух, розум, істина. Перший світ – це «макрокосм» всесвіт, другий світ – це «мікрокосм» людина і третій світ – світ символів – Біблія, тобто символічне трактування її текстів.

Обґрунтовуючи матеріальність великого світу Сковорода все-таки вважав рушійною силою невидиму природу бога, а матерію розглядав лише як «тінь божу», як інертну, пасивну масу, що не має власного джерела руху. Через це у розв'язанні основного питання філософії він стояв на позиціях об'єктивного ідеалізму.

Однак у теорії «трьох світів» основну увагу Сковорода зосереджує не на поясненні «макрокосму», всесвіту, а на вченні про «мікрокосм», про людину, її сутність та шляхи досягнення щастя. Людина як мікрокосм містить у собі також два начала, які поєднуються один з одним: у тлінному відображається нетлінне.

В людині над тлінним стоїть дух. До нього й зводив Сковорода сутність життя. Плоть не має істинного значення для людини. Залишаючись тільки плоттю, не намагаючись вийти за її межі, людина губить свою схожість до образу та подібності Бога і в кінцевому підсумку перетворюється в прах. Філософ вважає, що наше зовнішнє тіло саме по собі не працює, воно перебуває у рабстві нашої думки. Плоть іде слідом за всіма рухами мислі. Мисль, думка – це головна точка, тому її Сковорода часто називає серцем. Доки плоть та кров будуть панувати над серцем, доки людина не визнає їхньої злиденності, шлях до істини закритий, вважає Сковорода.

Процес пошуків та знаходження істини пов'язаний з тим, що людина прагне зректись тілесного, реалізувавши себе в перетворенні духу. Це перетворення дає

змогу людині знайти істинне власне буття. Розкривши розуміння Сковородою людського життя, ми маємо розглянути, як же він мислив саму людину.

Для нього людина – це маленький світ, мікрокосм зі своїм устроєм, зі своїми законами існування. У людині зосереджений метафізичне увесь Всесвіт, зокрема у цьому мікрокосмі є й Бог. Головне, чим відрізняється людина від всього іншого, що живе у світі. – це вільна воля людини та моральність в обранні життєвого шляху.

Людину Сковорода поділяв на дві частини: на внутрішню та зовнішню. Всі характеристики зовнішньої людини визначаються формою її існування – земним буттям. Саме це земне буття і є головним іспитом людини на її життєвому шляху та в пізнанні істини. Найчастіше зовнішня людина, її буття заслоняє невидимий світ (внутрішню людину). Люди віддають перевагу видимому над невидимим. Це пояснюється тим, що людина має відповідно до своєї природи два типи розуму, живе за двома типами законів, має подвійне життя.

Іноді людина допускається помилки, стверджуючи, що вона може пізнати внутрішній, невидимий світ, не зворушивши в собі внутрішньої людини, а використавши тільки ті засоби, якими вона користувалася у зовнішньому світі. Сковорода спрямовує свою філософію на очищення від таких помилок.

Процес цього очищення визначається самопізнанням та Богопізнанням, єдністю цих процесів. Процес самопізнання, на думку Сковороди, триступеневий. Перший ступінь – це пізнання себе як самосущого, як самовласного буття. Це своєрідна самоідентифікація особистості. Другий ступінь – це пізнання себе як суспільної істоти. Третій ступінь – це пізнання себе як буття, що створене та протікає за образом та подобою Божою. Цей етап пізнання найбільш відповідальний, тому, що він надає людині розуміння загального у співвідношенні з усім людським буттям.

Подолавши в собі рабську свідомість, стверджує Сковорода, піднявши над землею свої думки, людина перетворюється. Філософ передбачав відкриття людиною в собі глибинних внутрішніх духовних джерел, які дають змогу людині стати чистішою, кращою, переорієнтуватись з виключно земного існування на духовне вдосконалення та змінити своє власне земне життя відповідно до духовного.

Своєю творчістю і життям Г. Сковорода продемонстрував можливість здійснення глибинних перетворень.

Філософія Г. Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності; вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, заклик до гуманізму і «сродної» людській природі дії.

Література

1. Драч І.Ф., Кримський С.Б., Попович М.В. Григорій Сковорода: Біографічна повість. К.: Молодь, 1984. 216 с.

2. Стадниченко В. Еретик Сковорода. ЗеркалоНедели. № 46 (30 ноября –6 декабря). 2002.
3. Мірчук І. Г.С. Сковорода (нотатки до історії української культури). Український культурологічний альманах. Випуск 39-40. К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. С. 38-57.
4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів в 2 т. / За ред. В.І. Шинкарука. Т.1. – К.:Наукова думка, 1973. 532 с.
5. Сагач Г.М. Храм Слова. Духовне красномовство. К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. 296 с.
6. Сторожук С.В., Кривда Н.Ю., Вплив медіа на колективну пам'ять. Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», [S.l.], №. 11(1), С. 90-100.
7. Сторожук С.В., Кривда Н.Ю. Образ “ворога” як чинник формування української національної ідентичності. Ідеї. Філософський часопис. Спеціальні наукові випуски. 2020. №1-2. С. 57-66.
8. Storozhuk S. V., Goyan Y. N. The impact of virtual reality on self-actualization of teenagers: anthropological dimension. Anthropological Measurements Of Philosophical Research. 2016. №. 9. P. 17-28.
9. Storozhuk S., Goian I. Gender existence: correlation between equality and identity. Philosophy and Cosmology. 2017. №18. Pp. 208-218.
10. Storozhuk S, Hoian I., Fedyk O. Conceptual modern gender policy challenges. Cherkasy university bulletin: philosophy, 2019. №. 2. Pp. 15-23.

Запорожченко Марина,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Історія України надзвичайно цікава та суперечлива. Українська Радянська Республіка була фактично найрозвиненішою серед всіх Республік Радянського Союзу, вона багато разів переживала упадок. Про те, що Радянська влада завадила Україні стати повноцінною державою чи навпаки об'єднала її роздріблені шматки можна довго. Але думаю факт голодомору як пригноблення Українського народу відкидати було б некоректно.

Після розвалу союзу в 1991 Україна до сих пір переживає такий процес як декомунізація. Так як Україна фактично серед республік була одним з ініціаторів розпаду радянського союзу та була на відмінно від інших республік рішучою та

патріотичною ,після проголошення незалежності український народ розпочав процес декомунізації.

Декомунізація – це процес позбавлення країни від комуністичного минулого. В Україні декомунізація почалася з освіти та виховання. В 1991 році був повалений манумент на честь Жовтневої революції. Декомунізація України розпочалася ще задовго до Революції гідності хоча варто зазначити що під час революції процес декомунізації прискорився в багато разів, було перейменовано безліч вулиць, будинків, та проспектів.

Але на мою думку є такі пам'ятки архітектури які вже стали більше як просто сліди комуністичного правління. Прикладом цього є ВДНХ на Виставковому центрі в місті Києві та багато інших манументів які на мою думку не заслуговують на демонтаж.

Далеко не всі громадяни України сприйняли закони про декомунізацію спокійно. Але справедливо зазначити що противниками цих законів були люди похилого віку які до сих пір вимірюють все в рублях та живуть в надії на об'єднання Радянського Союзу. Хоча їх можна зрозуміти так як при союзі і справді були порівняно більші виплати та субсидії але це вже зовсім інша тема. Щось було краще щось гірше...

Можна бути патріотами але не треба бути фанатиками можна дивитись в майбутнє але не можна забувати про своє минуле яким би воно не було.

Література

1. Сторожук С. В. Сутність поняття «територіальна нація» у концепції В. Липинського / Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. – Вип.10(98). К.: 2010. С. 78-87.

2. Сторожук С. В. Амбівалентність національної культури / Релігія та соціум. Міжнародний часопис. Чернівці: Чернівецький нац. університет, 2014. С. 129-134. 15.

3. Сторожук С. В. Нація як об'єкт історико-філософського аналізу: автореф. дис. ...д-ра філос. наук: 09.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2013. 33 с.

4. Сторожук С. В. Нація як засадничий чинник державотворення (європейський контекст). Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. Вип. 6 (104). 2011. С. 49-59. 17.

5. Сторожук С. В. Специфіка української політичної традиції: історіософський аналіз. Мультиверсум. Філософський альманах. К., 2011. Вип. 8 (106). С. 138-147. 18.

6. Сторожук С. В. Специфіка впливу культури на формування націй. Динамика еволюції людського інтелекта, етико-естетического восприятия мира и художественного творчества: Сб. мат-ов XIII-ой Международной научно-практической конференции. Одесса, 2011. С. 100-102

Шилов Данііл,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНДЕРНІ СТЕОТИПИ

З давніх давен вважалося, що жінка є берегиня дому, сім'ї. Але ж яка роль жінки в українській культурі: вчора, сьогодні, завтра.

До прикладу візьмемо XVI-XVIII ст. Жінки вищих суспільних станів в Україні в XVI-XVIII ст. мали досить широкі спадкові права, на відмінно від більшості країн Західної Європи. Жінки мали право на свою власну думку. Звичаєве право українського народу передбачало участь жінок в копних судах і дозволяло їй в разі відсутності чоловіка виходити і відповідати за нього, то вже від XVIIIст. Жінка поступово почала втрачати цю можливість. Але уже в XVIIIст. став періодом обмеження і позбавлення українських жінок звичайної суспільних прав. Законодавче обмеження дуже сильно вплинуло на суспільне становище жінок, їх сімейні та майнові інтереси.

Образ жінки в культурі суспільства Радянської України. Перш за все, зазначимо відмінності у політиці щодо жінок, яку провадила радянська влада на територіях нашої держави, що у 1922 році були приєднані до СРСР та у ставленні в цей же час до жінки на західноукраїнських землях. Якщо у першому випадку українка отримує офіційно задеклароване право на освіту, то у другому – вона самостійно починає боротися за право на гідну оплату праці, навчання та національну самосвідомість. Применшувати кроки радянської політики на шляху до паритетної демократії в суспільстві не можна, але, як виявилось, у багатьох випадках вони залишалися в статусі де-юре. В реальності ж, селянки-колгоспниці часто не могли отримати паспорт для того, щоб виїхати на навчання в місто. Західноукраїнська жінка в цей час активно боролась за своє право на рівні із чоловіком умови праці, за можливість національного волевиявлення. Це і призвело до того, що з приходом радянської влади на український захід багато українок вступили до лав Української Повстанської Армії, Організації Українських Націоналістів, провадили власну політику в раніше створених об'єднаннях. Це призвело до закриття радянською цензурою багатьох західноукраїнських жіночих видань, у яких були яскраві заклики до самоствердження української нації, до жіночої боротьби (наприклад, «Жінка», «Громадянка», «Жіноча воля», «Діло» тощо). Отже, радикалізм в національній свідомості, що проявлялася в українки на заході, не був притаманний жінкам зі східних земель України. У цьому і полягає основна особливість ролі жінки в культурі суспільства України, яка в 1939 році повністю увійшла до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

В 1948р. Генеральна Асамблея ООН прийняла і проголосила загальну декларацію прав людини яка гарантувала:

- Що кожна людина має право на працю на вільний вибір роботи, на справедливі умови праці.

- Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Чинне законодавство дає можливість чоловікам і жінкам України рівні можливості і права. На даний час багато хто рахує, що жінка не може стояти на посаді вище чоловіка, бо жінка це слабка стать, яка не може постояти за себе і за інших, але це не так. Бо кожна впевнена в собі жінка яка прагне здобути чогось вищого ніж має, вона обов'язково цього доб'ється навіть якщо будуть казати, що це не так.

З інформаційних джерел ми вияснили, що 53% населення країни, кількість жіночих організацій росте, а кількість жінок в організаціях влади зменшується. В часи Радянського Союзу тільки одна жінка займала пост міністра – Катерина Фурцева . На сьогоднішній день в Україні нема жодної жінки, яка би займала високу посаду в політиці. З розвитком в країні ринкових відносин, багато жінок відкривають свої власні справи, хоча вони і не великі. Також можна сказати і про заробітну плату, що рівень жіночої заробітної плати складатиме 2/3 чоловічої. Гендерна рівність в оплаті праці є прямим порушенням принципу рівної оплати за рівну працю. Жінки займають низько оплачувані посади, тому що чоловіки витискають жінок з добре оплачуваних.

Література

1. Земзюліна Н. Соціалізація жінок в Радянській Україні 20-х – 30-х. ХХ ст.
2. Українки в історії. Київ: Либідь, 2004.
3. Сторожук С., Гоян І.М., Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії, 2018. Вип. 280. С. 18-29.
4. Сторожук С. В. Гоян І.М. Соборність: концептуалізація поняттєвого дискурсу / Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». Том 1, № 11(2) (2020). – С.64-74.
5. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. (2019). Чинники формування культурної ідентичності русинів Угорської Русі У ХІХ ст.. Русин, 57 , 329-348.
6. Storozhuk S., Hoya I., Fedyk O., Kryvda N. Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context. Ideology and Education in Post-Soviet Countries—Issue № 2 (13), 2019, 255-272.
7. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Ідейні засади гендерної дискримінації / Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії. 2019. 295. С. 40-51..

Шишкіна Валерія,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Сучасний розвиток інформаційного суспільства та засобів комунікації актуалізує проблематику дослідження символічної політики. Це, у свою чергу, вимагає ретельного аналізу характеру та впливу символів в умовах медіатизації політичної дійсності. Політика набуває не просто символічного характеру, символічна дійсність перетворює сферу політики на сферу виробництва символів. Ці тенденції дедалі більше зумовлюють пошуки нових теоретико-методологічних підходів до визначення впливу символів на процеси конструювання та відтворення політичного життя в умовах інформатизації дійсності.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що символічна політика належить до наукових тем, які почали активно обговорюватись саме в західній політичній науці. Вітчизняна політологія долучилась до активного вивчення цієї проблематики порівняно нещодавно.

Символи виступають невід'ємним атрибутом політики. Головною особливістю символів є нескінченна кількість внутрішніх значень, що реалізуються в зовнішніх проявах. Це сприяє тому, що символ передає інформацію миттєво, минаючи всі перешкоди для її критичного осмислення реципієнтами. Виходячи з цього, слід зазначити, що політичні символи – потужний ретранслятор у дискурсивних практиках взаємодії політичних акторів, зокрема представників влади, громадян та суспільства.

Символічна політика як особливий вид політичної комунікації формується на основі різних засобів – мас-медійних продуктів, артефактів, ідеологічних конструктів, політичних меседжів.

Символічна політика складається зі взаємопов'язаних технологій трансформації та присвоєння символічного капіталу суб'єктами політичної влади.

Сучасна символічна політика багато в чому зобов'язана своїм масовим впливом на суспільство візуальному дискурсу. Цей специфічний дискурс розгортається у вигляді репрезентативних символів, які не претендують на істинність або хибність, але виявляються для мільйонів людей основним джерелом інформації про навколишній світ. Саме пріоритетність візуального дискурсу зменшує важливість характеристик логічності та послідовності

інформації, безпосередньо осмислення побаченого. Більшого впливу набувають не тексти або аргументи, а яскраві символи та кадри, що легко запам'ятовуються.

На підтвердження тези про важливість та впливовість візуального дискурсу можна зазначити наявність стійких асоціацій кольорів та символів із політичними силами та подіями.

Серед символів українського Майдану 2014 р. одним із найстійкіших є символ «Небесної сотні». Символ «Небесної сотні» використовується у назвах вулиць та площ, літературі, кінематографі, скульптурі тощо. Візуальний та семіотичний дискурс символів та символічної політики акцентують увагу на образному мисленні.

Отже, символічна політика являє собою особливий вид політичної комунікації. Символічна політика використовує характеристики впливу символів на індивідуальну та масову свідомість громадян. З огляду на стрімкий розвиток процесів інформатизації, символічна політика активно ретранслюється за допомогою засобів масової комунікації.

Література

1. Ярошенко В. М., Присяжненко І. О., Символічна політика та символи в інформаційно-комунікативному просторі: аспекти впливу. Режим доступу: [politics.chdu.edu.ua>article/download/51967/47851](http://politics.chdu.edu.ua/article/download/51967/47851)
2. Сторожук С. В. Генеза нації в контексті західноєвропейського та українського модернізму / Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць. К.: 2011. Вип. 7 (105). С. 41-51. 52.
3. Сторожук С. В. Мультикультуралізм і національна держава: перспективи взаємодії / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наук. пр. К., 2014. Вип. 32 (45). С. 195-203.

Козиренко Меланія,

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Взаємозв'язок між історичною пам'яттю та національною ідентичністю – це науково доведений факт. Дана тема залишається предметом інтенсивних досліджень, обговорень і дискусій вже протягом довгого часу. Дослідженням цієї теми займаються наукові дисципліни – соціологія, політологія, історіографія, філософія тощо.

Великий мислитель ХХ століття папа Іван Павло II стверджував, що «нації, як окремі індивіди, обдаровані історичною пам'яттю... історії нації, об'єктивовані і зафіксовані письмово, є одним з найважливіших елементів культури – елементом, який є вирішальним для ідентичності нації у вимірах часу» [3 с.83]. Ще одну думку запропонував Т. Кузьо: «Немає пам'яті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації» [2 с.134]. Проте взаємозв'язок історичної пам'яті та ідентичності нації залишається відкритим питанням, яке дає можливість для інтерпретації.

Як говорив відомий український письменник М. Рильський: «Хто не пам'ятає минулого, той не має майбутнього». Дійсно, щоб рухатися вперед нація повинна пам'ятати і шанувати своє історичне минуле.

А тепер розглянемо конкретно формування ідентичності на прикладі нашої країни – України.

Утворення України як держави почалося з виникнення Київської Русі. Перша згадка про Україну вживається в Київському літописі за 1187р. Територія Київської Русі була великою, тобто на цій території проживали різні етнічні народи. Тобто, якщо ми говоримо про формування української ідентичності, то говоримо не лише про етнічних корінних українців, а про всіх людей, які населяли, проживали і проживають на території України. Адже, кожна нація внесла свій внесок у формування ідентичності.

Щоб правильно сформулювати думку про формування української ідентичності, наведемо цитату українського історика Я. Грицака, який застерігає від надмірної «етнізації»: «Не можна трактувати її лише як результат дії самих лише українських мас, забуваючи про присутність на українських етнічних землях упродовж всієї історії інших національних груп ... кожен з цих народів робив свій внесок в «український проект» [4 с. 21]. Дійсно, визнаючи і усвідомлюючи цей факт ми не лише об'єднуємося, як держава, нація, а і всі разом несемо відповідальність за результати, які отримуємо в майбутньому.

Згадаймо декілька моментів зі всесвітньої історії та історії України, щоб зрозуміти важливість і необхідність єднання всіх національних меншин і українців в цілому. Наприклад, трагедія Бабиного Яру чи депортація кримських татар. Ці події мають стати «місцями пам'яті» всієї нашої нації, органічною частиною українського норову, ці події згуртовують націю навколо спільної трагедії та живлять національну свідомість почуттям співпричетності до всіх цих подій.

Наша історія багата на різні події, але пов'язана з історією інших держав. Це поступово вбиває нашу історичну пам'ять, а отже, і українську ідентичність. Яскраво це описує англійський дослідник історії Е. Вілсон: «... українську ідентичність іще треба «перебудувати», відокремити її від інших національних історій, з якими пов'язувалося життя українців протягом століть – російської, радянської, польської, угорської тощо» [5, с. 378].

Пам'ять українців потребує вивільнення від маси імперсько-радянських стереотипів у сприйнятті історичного минулого держави, які гальмують процес національного самоусвідомлення громадян України.

Виходячи з усього вище сказаного можна зробити висновки, що наша ідентичність напряду залежить від нашого історичного минулого, котре тісно переплітається з історією інших держав. Щоб мати чисту українську індивідуальність ми повинні відсіяти «чужу» історію. Це дасть нам можливість для створення нашої української індивідуальності. Якщо історію нашої країни залишити попередньою і не переглянутою, то матимемо суміш української ідентичності та ідентичностей інших держав. В такому разі наша індивідуальність вже не є нашою, а набором всіх націй з якими пов'язана наша історія. Коли ми будемо готові прийняти нову історію України без залучення інших держав, тоді ми зможемо остаточно сформувати українську ідентичність.

Література

1. Іван Павло II. Пам'ять та ідентичність. Львів: Літопис, 2005. 167 с.
2. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. К.: Критика. 2004. 343 с.
3. Вілсон Е. Українці: несподівана нація. К.: К.І.С. , 2004. 552 с.
4. Сторожук С. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%83%D0%BA%20%D0%A1Роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір / С. В. Сторожук, І. М. Гоян, О. В. Федик // Гуманітарний часопис. 2018. № 1. С. 11-22.
5. Сторожук С. Мультикультуралізм і національна держава: перспективи взаємодії. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наук. пр. К., 2014. Вип. 32 (45) С. 195-203.
6. Кривда Н. Ю., Сторожук С.В. Культурна ідентичність як основа колективної єдності. International Journal of Innovative Technologies in Social Science 4(8). 2018, Vol.2. С. 58–63.

Мошківська Ліза,

студентка

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ЕТНІЧНІСТЬ

З різних джерел я зрозумів, що багато хто гадає, що українцем є той хто відповідає таким умовам:

1. Людина сама визнає себе українцем.

2. Людина розмовляє українською мовою.
3. Наявність українського предка.

Якщо це так, тоді багато людей, які увійшли в історію України як славетні митці, політики, вчені і т.д. але не мають українського предка, не є українцями? Наприклад батьки Лесі Українки були дворянами Російської імперії, Богдан Хмельницький був поляком.

З результатів опитувань, громадяни нашої держави вважають цих людей найвидатнішими українцями на ряду з Тарасом Григоровичем Шевченком. На теперішній час на території України біля половини населення не є українцями, бо вони не розмовляють на державній мові ?

Я гадаю що українцем є та людина, яка визначається духовним критерієм. А Українцями є ті люди, які об'єднанні між собою духовно. Звісно справжнім українцем, не є людина з Алжиру, Туреччини або з Китаю яка приняла громадянство України і проживає на її території, але ця особа повинена належати українському етносу. Тобто громадянство і етнос це різні поняття. Громадянин – це категорія політична, яка об'єднує людей, наділених правами делегувати своїх представників в органи державної влади усіх рівнів. Етнос історично сформована на визначеній території стійка сукупність людей, що має єдину мову, спільні риси й стабільні особливості культури і психології.

Ще українцем можна назвати ту людину, яка поєднує свою духовну сутність із духовною сутністю етносу.

Тут може виникнути ряд запитань. Що таке “духовна сутність етносу”? Хто її означає? Як я її можу впізнати і як я можу порівняти її з моєю, персональною, духовною сутністю? Та і взагалі, хто і де думає над питанням - Яка моя власна духовна сутність?

Ці питання складні і потребують глибокого вивчення філософів, психологів та інших вчених. Для мене, як для простої людини все на багато простіше. Я знаходжу всі відповіді на рівні відчуттів, які мені кажуть що я українець бо мені добре бути українцем і я гарно себе відчуваю з іншими українцями.

Таким чином, серед тих «критеріїв українця» буде достатньо лише першого критерія. Людина сама визнає себе українцем. Інші умови лише підсилюють це твердження. Якщо особа вважає що вона українець то вона буде по мірі можливості розмовляти українською мовою і матиме українські корені\гени.

Мій висновок є такий. В Україні не є українцем та людина, яка себе не визнає духовно українцем, а має духовну приналежність до іншої культури чи етносу.

Література

1. Сторожук С. В. Культурно-психологические признаки этноса (на примере первобытной и рабовладельческой формации). Dynamics of human intelligence evolution, moral and aesthetic world perception and artistic creation»: materials digest of the XX International Scientific and Practical Conferences and the I stages of Research Analytics Championships (London, March 10 – March 13, 2012). London: IASHE, 2012. P. 128-130.

2. Сторожук С. В. Историсофские основания этнокультурного рас кола современного украинского общества. «Modern problems of humanity in the context of social relations and international politics development»: materials digest of the XXIX International Scientific and Practical Conferences (London, July 31 – August 06, 2012). London: IASHE, 2012. P. 107-109.

3. Сторожук С. В. Світоглядні підстави української національної ідеї / Вісник Черкаського університету. Серія Філософія № 11 (304). Черкаси: 2014. С. 39.

Козловець Анна,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

У ПОШУКАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

На перший погляд, інтеграція в світову спільноту вимагає від держави вражаючих результатів макроекономічного розвитку, політичної стабільності та діючих інститутів права. Назва країни – це лише бренд, сила ж її знаходиться в єдності історичної пам'яті та усвідомленні народу як єдиного цілого. Першим рішучим кроком до руйнування стереотипів залежного суспільства та наявності кількох моделей ідентичності є декомунізація.

Початок звільнення від комуністичної ідеології в Україні по праву можна датувати 2015 роком. Загалом було перейменовано 858 сіл, 48 селищ міського типу та 31 місто, не враховуючи зміну назв вулиць, площ та різних архітектурних об'єктів [3]. Подібним чином був засуджений тоталітарний режим у багатьох країнах колишнього соціалістичного табору – Естонії, Латвії, Литві, Чехії, Словаччині та Польщі.

Процес перейменування топонімів націлений на повернення історичних назв. У випадку відсутності останніх або їх немилозвучності надаються пропозиції присвоїти населеним пунктам нові назви. Також розглядається можливість зміни етимології (наприклад, назву міста Дніпропетровськ пропонували вважати похідною від Святого Петра, а не радянського політичного діяча Г.І. Петровського).

Нерозуміння з боку місцевого населення створило підґрунтя для виникнення конфліктних ситуацій. Найскладнішим виявилось перейменування Кіровограда. За результатами опитування жителі міста підтримали першу його назву – Єлисаветград, однак Всеукраїнська асоціація викладачів української мови і літератури виступила з протестом проти присвоєння місту назви, пов'язаної з Російською імперією, і запропонувала Інгульськ[2, с. 26]. Після

тривалих суперечностей було прийнято рішення обрати політично нейтральну назву – Кропивницький – на честь засновника українського театру.

Як говорив Григорій Сковорода: «Безумцеві властиво жалкувати за втраченим і не радіти з того, що лишилось». Україні, які вирости в Радянському Союзі, неоднозначно і з незгодою сприймало декомунізацію. Змінити свідомість набагато важче, ніж просто змінити назву міста. Однак, навіть звичайне перейменування вулиць забезпечує не тільки зв'язок між поколіннями, а й «дає змогу послідовно сформувати україноцентричну модель історичної пам'яті, очищену від імперської та особливо радянської історичної спадщини» [1, с. 27].

Комплект цілеспрямованих дій та послідовність загальнодержавної політики може згуртувати суспільство навколо єдиної ідеї. Прикладом є встановлення календарних пам'ятних дат по вшануванню жертв голодомору, політичних репресій, комуністичного та нацистського тоталітарних режимів. Одним із добутоків сучасності стало також переосмислення Другої світової війни та започаткування відзначення 8 травня як Дня пам'яті та примирення.

Українці потребують формування національної системи символів, які зможуть відновити колективну гідність та об'єднати. Одним із таких символів є червоний мак як традиційний символ скорботи, що оспівується в народних думах як образ пролітої козацької крові. Визнання національних героїв, які солідарно визнаються всім суспільством, також формують його ідентичність. Особистості, які захищали, творили та прокладали шлях у майбутнє своєму народові згуртовують навколо себе людей. Це дійсно важливий процес, адже тільки сильна духом нація здатна позбутися стереотипів та подолати будь-які кризові явища.

Література

1. Гурик М.І. Декомунізація як шлях побудови україноцентристської моделі історичної пам'яті. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2016. Вип. 11. С. 26-29.
2. Дрогушевська І. Декомунізація топонімії: концепція повернення історичних назв на карту України. Проблеми безперервної географічної освіти та картографії. 2017. Вип. 26. С. 22-27.
3. Дослідження центру Разумкова: декомунізація сприяє формуванню спільної ідентичності// Український інститут національної пам'яті. 2017. URL: <http://www.memory.gov.ua>
4. Storozhuk S., Matvienko I. The gender dimensions of the renaissance social program. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2019 (5). Р. 108-116.
5. Сторожук, С., Гоян, І. Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії, 2018, 280, 18-29.
6. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Світоглядні та соціокультурні засади становлення гендерних стереотипів в Україні. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія: Філософія. 2018, 806. С. 60-69.

Собко Анастасія,
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник:
Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

ГРУПОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ І НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА

Свята є невід'ємною частиною життя суспільства, складовою духовної культури будь-якого народу. Вони пов'язані з його історією, трудовою діяльністю, психологією, ментальністю, побутом, геосередовищем, народною художньою творчістю, релігією.

В сучасній Україні національні свята, на мою думку, втратили свою вагу, я вважаю обумовлено це досить важкими часами для держави і народу. В наш час свято-це швидше привід для зустрічі з рідними, друзями і в наслідку для веселощів і відволікання від буденності, турбот і повсякденної рутини. А навіщо ж іще свята, запитаєте ви, і я відповім; Так свята для цього і потрібні, але не тільки, з давніх давен люди об'єднували традиції своїх предків і свої сучасні і так формувалось сьогоденне суспільство, наші традиції, наша спадщина ад же хто ми без минулого, без нашої історії. І саме просування і об'єднання цієї культурної спадщини в більшості відбувалось через свята, тому вони є дуже важливою складовою цілісності нації. Сьогодні в Україна намагаються відновити культуру і традиції святкування національних свят. А тепер давайте розглянемо традиції святкування деяких найбільш знакових свят в нашій культурі:

Святом Хрещення закінчуються Різдвяні святки, які тривають з 7 по 19 січня. Згідно з біблійною розповіддю Христос був охрищений у водах річки Йордан, що і дало другу, народну, назву свята. Напередодні, тобто 18 січня вся родина, як і перед Різдвом збирається за столом. До столу подаються лише пісні страви і готується голодна, або ж Бідна кутя. Чому вона так називається пояснити важко, можливо тому що весь день напередодні Водохрещі не можна нічого не їсти, бо суворий піст. В деяких регіонах України, в основному на Заході, в цей день щедрували. В церквах цього вечора освячують воду, яка набирає особливої сили та цілющості. Хрещенською водою лікують рани, вона допомагає відвернути будь-яке лихо. Отож, прийшовши вранці після вечірньої церковної відправи додому потрібно скропити кожен куточок Вашої оселі свяченою водою, тоді у Вашому домі буде лад та спокій; Як бачите від традиційного святкування мало що залишилось, йдемо далі: Трійця На
50-й день після Великодня православна церква святкує П'ятидесятницю.

В Біблії говориться, що саме в цей день на апостлів зійшла благодать Духа Святого. В народі свято Трійці відзначається три дні Перший день, то Зелена, або Клечальна неділя, другий - Клечальний понеділок і третій - Богодухів день. На

Зелену неділю дівчата за допомогою вінків ворожать. Для цього потрібно до та пустити вінки за водою, якщо вони зійдуться, то дівчина цього року вийде заміж. У Зелену неділю треба сходити на кладовище та пом'янути померлих родичів, обов'язково залишивши їм які-небудь наїдки. Після цього влаштовуються різноманітні гуляння зі скоморохами та рядженими. В Клечальний понеділок після церковної відправи освячують поля, аби Господь захистив їх від граду та пожеж. Діти влаштовують цікаві ігри. Одна з яких має назву "Завивати вінки". Третій, Богодухів день, найбільше святкують дівчата, які влаштовують цікаві забави, наприклад, "Водити тополю". Суть її полягає в тому, що серед гурту дівчат обирають найгарнішу, яка і виконує роль Тополю. Потім цю красуню, аби її ніхто не впізнав, прикрашають вінками. Разом з веселою юрбою, Тополю ходить по домівках і господар кожного дому в який вона заїде має її щедро віддячити. Також цього дня освячували криниці. Так було колись, а що залишилось сьогодні, думаю відповідь ви маєте самі.

Сама форма свят змінювалася із культурно-історичними процесами у суспільстві. До нашого часу дійшло мало традиційних форм відзначення свят. Але маючи чималий запас інформації про свята, можна сформувати прекрасну систему дозвілля. Можна збагатити традиційними елементами проведення дозвілля. Досить актуальним є цей спосіб проведення свят на рівні міста. Для міського населення, яке зазвичай мало обізнане з народними традиціями і обрядами, буде дуже цікаво і корисно. Це дозволяє піднести національний дух, пізнати культуру народу і просто цікаво провести час. Особливо корисним є залучення календарних свят для проведення культурно-дозвілевих дійств у закладах освіти. Учні, студенти готуючись до таких заходів, досліджують, вивчають історію свят, що в свою чергу дозволяє проводити і вивчення народних традицій, і виховання у молоді національної свідомості, і загалом збагатити знання про народну культуру. До того ж збільшуються дозвілеві форми проведення культурно-масових дійств. Так у основній частині подана інформація про суть свята, традиції і обряди, які можна використати при написанні сценарію до культурно-дозвілевих дійств.

Література

1. Сторожук С. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%83%D0%BA%20%D0%A1Роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір / С. В. Сторожук, І. М. Гоян, О. В. Федик // Гуманітарний часопис. 2018. № 1. С. 11-22.
2. Сторожук С. Мультикультуралізм і національна держава: перспективи взаємодії. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наук. пр. К., 2014. Вип. 32 (45) С. 195-203.

3. Сторожук С.В., Кривда Н.Ю., Вплив медіа на колективну пам'ять. Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», [S.l.], №. 11(1), С. 90-100.

4. Сторожук С.В., Кривда Н.Ю. Образ “ворога” як чинник формування української національної ідентичності. Ідеї. Філософський часопис. Спеціальні наукові випуски. 2020. №1-2. С. 57-66.

Близнюк Віталій

студент

гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Матвієнко І.С.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

м. Київ

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА

Історично склалося так, що після монгольського нашестя український народ був завжди під економічним, політичним і національним гнітом, що польсько-литовської, австро-угорської держав, так і Російської імперії. Іноземне ярмо намагалося знищити незалежність, державність і навіть саму назву «Україна». Русифікація була настільки жорстокою, що протягом трьох століть українців намагалися переконати, що ми – «малороси», «другорядна» нація.

Царський уряд, а потім і радянський уряд, проводили жорстку політику проти розвитку українознавства. Але завдяки українській еліті, а саме тим представникам, які не змогли прийняти цю ситуацію, розвивалися українські дослідження.

Сьогодні можна виділити наступні етапи розвитку українознавства:

I етап – пов'язаний з утворенням Київської держави і встановленням її міжнародної влади, дослідження – як за межами батьківщини (твори грецьких, римських і візантійських дослідників), так і на території України.

II етап – час розквіту Великого князівства Києва, який характеризується появою літописної літератури (Галицько-Волинська літопис, Повість минулих літ, тощо).

III етап – епоха Гетьманщини, що характеризується появою козацьких літописів, що особливо важливо, оскільки охоплює події з Київської Русі до XVII ст. У цей період вийшов твір І. Гізеля «Синопис».

IV етап – XIX століття характеризується багатомірними дослідженнями українського етносу в історії, етнології, фольклорі, соціально-економічній, національній, конфесійній, філософській, мовній сферах. Це період, коли українознавство з творів В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Котляревського переходить до робіт Г. Сковороди і Т. Шевченка, а також до синтезу багатотомного видання М. Грушевського «Історія України-Руси».

V етап – це межа XIX-XX століть до початку 30-х років. Вона характеризується утвердженням ідеалу національно-духовного і політико-державного відродження, а, отже, і розквітом українознавства як науки.

З 1918 р. Починають виникати українськомовні видання всіх відділів Української академії наук. Важливу роль на цьому етапі відіграли І. Франко, Л. Українка, Б. Грінченко, А. Кримський, В. Вернадський та багато інших видатних українців.

Останній етап пов'язаний з розвитком української суверенної держави у 1990-х роках і до наших днів. Характерний той факт, що українознавство впроваджується як у науковій системі, так і в системі освіти, культури та державного управління.

На моє глибоке переконання роль нації є основою української ідентичності.

Сьогодні, в умовах незалежної держави, питання про відродження нації стоїть доволі гостро. Активним засобом цього є формування національної гідності людини і гордості за свою батьківщину, для свого народу, відмова від почуття національної другорядності, яка була насаджувалася роками.

Дослідники вже не сумніваються, що кожна нація є «від Бога», отже має космічно-природне походження, самодостатня і унікальна. Предметом науки є інтерес, яка формується нація? Чи змінюються вони? Якщо для більшості істориків і філософів природа є головним чинником націй, то ідеологи церкви і політики прагнуть підкреслити на фідеїстичну основу. Це змушує деяких покладатися на досвід історії – інші в підході до проблеми перш за все ставлять ірраціоналізм і месіанізм.

Народність, плем'я – це ланки спільноти, які мають особливості етносу в глибині, а в довгостроковій перспективі – нації і держави. Але не кожен етнос переростає в націю і факт, що індивідуальний етнос і з втратою державності не втрачають внутрішніх властивостей і рис.

З цієї точки зору, історія розпаду Київської Русі є повчальною, оскільки присутність різних етнічних груп послаблювала нашу правову державу, її було легше перемогти, але водночас він також довів її природну незламність.

Протягом XVIII-XIX ст. було поставлено питання, чи повинна Україна бути державою чи ні? І були сили, які під викликом обставин говорили: спасіння у формуванні спільноти іншого типу - національних держав!

Важливим кроком стало формування політичної нації як нової якості етнічної групи. У зв'язку з цим сповідь Т.Шевченка була абсолютно виправданою: «моє життя є частиною життя моєї Батьківщини». Саме Шевченко запитував не лише про долю і роль, а й про природу нації в цілому. Він не сумнівався, що українці мають свій характер.

Я вважаю, що сьогодні ми можемо твердо сказати, що українське почуття єдності, співане в історичних піснях, не втрачено, незважаючи на репресії, голод і війну. Ми доводимо це ще й не тільки для себе, а й для всього світу.

Але, як кажуть, немає роду без вироку. Багато особистостей минулого і сьогодення кинули тінь на образ українського народу.

Я переконаний, що не слід забувати: репутація нашого народу, доля України, залежить від дій кожного з нас. Тож будьмо по відношенню одне до одного однодумцями, товаришами та друзями, адже ми український народ, незалежно від того де ми живемо на заході чи на сході, якою мовою спілкуємося та яку віру сповідуємо.

Сьогодні ми не маємо права бути національно неактивними. Перетворення нашого громадянства в справжню українську націю – це наша найважливіша мета. Ми повинні скористатися тим шансом, який дала нам історія, і зробити все залежним від нас, щоб наш народ і наша держава зайняли гідне місце в міжнародній спільноті.

На мою думку, наші пращури залишили нам у спадок прекрасну землю. На ній можна не тільки жити, а й процвітати, якщо кожен справу робити з розумом. Мені здається, наша безгосподарність зумовлена лише нашим національним менталітетом. Нам треба навчитися доводити справи до логічного завершення.

Тому мій висновок такий – замало просто милуватися і любити Україну чи гордитися тим, що ти є часткою українського народу, а кожен має визначити своє місце у відродженні держави і присвятити своє життя цьому покликанню.

Література

1. Кононенко П.П. Українознавство: Підручник для вищих навчальних закладів. К., 2005. С. 23-24.

2. Половець В.М. Українознавство. Курс лекцій: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Чернівці: Просвіта, 2006. С. 74-77.

3. Сторожук С. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%83%D0%BA%20%D0%A1 роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір / С. В. Сторожук, І. М. Гоян, О. В. Федик // Гуманітарний часопис. 2018. № 1. С. 11-22.

4. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Аксіологічні засади євроінтеграції України. Науковий журнал «Політикус». Одеса. 2018. Вип.2. С.139-147.

5. Сторожук С. В. Гоян І.М. Соборність: концептуалізація поняттєвого дискурсу / Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія». Том 1, № 11(2) (2020). – С.64-74.

6. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. (2019). Чинники формування культурної ідентичності русинів Угорської Русі У XIX ст.. Русин, 57, 329-348.

Агєєва Ольга
студентка
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Матвієнко І.С.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД: ІДЕНТИЧНІСТЬ

На сьогоднішній день політичний напрям України приділяє велику увагу орієнтації на Європу. Так як цей вибір відкриє нові можливості співпрацювання з іншими країнами Європи які більш технологічно розвинені. Дасть змогу посилити економіку країни в перспективі. І зміцнити відносини з країнами Європи. На теперішньому етапі розвитку країни процес інтеграції стає більш потрібним, тому що потреба в модернізації у всіх напрямках життєдіяльності українського народу та приходу до кращих стандартів життя.

Україна яка до недавніх пір була однією із засновниць СНД приділяє велику увагу розвитку торгівлі з країнами СНД на засадах суверенного партнерства, взаємозв'язку і вигідних умов.

Стратегічний план щодо партнерства зі сходом могло б допомогти Україні сформулювати власний план для успішного вступу до ЄС. Домовленості про умови з Європою може допомогти українській економіці так як відкриються торгівельні шляхи з Європою, і можливістю для більш дешевої сировини, для перспективи розвитку внутрішньої економіки, відкрити нові технології і відкрити нові шляхи для збуту української сировини.

Столиця надає умови партнерства з європейськими програмами фінансування українським потужностям що в перспективі дасть можливість модернізації підприємств. Але так як європейський ринок є конкурентоспроможним, українська влада прагне до відкритої співпраці.

Європейський союз – це можливість України в більш розвиненій демократії та забезпечені більш сприятливих економічних прибутків.

Українська держава добре вивчила фінансування аграрних країн Євросоюзу. Видно що країні, яка не належить до Європейського Союзу, важко зазіхати на отримання усіх повноваження фінансування. Одночасно здібність агропромислового комплексу України надає права створювати результативні підприємства навіть без потреби фінансування. Підприємцям та фермерам необхідні малоцінні фінансові запаси. Європейський Союз та Україна могли би створити колективний Аграрний фонд фінансування, який міг би покривати вітчизняним компаніям навички до кредитної допомоги під невеликий процент.

Збагнути свою відповідальність за стан проблем у країні, складність економічних витрат і необхідність витратити велику кількість фінансів для переходу економіки нашої країни до економіки європейських країн по вимогам стандартів.

Я вважаю, що перехід України є дуже важким і має складати в собі багато планів, і так щоб надати необхідну захищеність національних інтересів країни. На теперішньому етапі найважливішим є питання щодо утворення найкращих умов до переходу України до європейських структур.

Література

1. Сторожук С. Проблема визначення сутності держави: соціокультурний та історико-філософський контекст. Гілея: науковий вісник. 2014. С. 190–194.
2. Сторожук С. Нація: історія і теорія проблеми (історико-філософський вимір). К.: Вадекс, 2013. 320 с.
3. Сторожук С. В. Теоретичні засади трансформації цінностей української нації в контексті історіософії В. Липинського. «The value system of modern society»: materials digest of the XVII International Scientific and Practical Conference (London, January 19-January 23, 2012). Odessa: InPress, 2012. P. 148-149.

Тхорик Любов Олександрівна,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Булгакова О. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ГУМАННІСТЬ ТА ГУМАНІЗМ ЯК ОСНОВНА СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Значення гуманістичних ідей для національної свідомості не викликає сумніву, оскільки вказаний принцип втілено на конституційному рівні та регламентовано ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

В цілому гуманізм складне, багатозначне явище представлене в багатьох смислових значеннях. Термін «гуманізм» (від лат. *humanus* – людський, людяний) ввів у науковий обіг у 1808 році німецький педагог Ф. Нітхаммер, який вкладав у це слово вищу, самодостатню і самопізнавальну значимість людини і характеризував антилюдським все, що сприяє відчуженню людини і її само відчуженню [2]. У найбільш узагальненому виді гуманізм – це філософський, етичний і природно-правовий принцип, який надає людині статусу цінності [3].

У розвитку гуманізму особливу роль відіграють три історичних періоди – античність, епоха Відродження і капіталізму [4].

В античній філософській спадщині виокремлюється декілька концептуальних положень, які в тій чи іншій мірі послужили основою для формування концепції гуманізму в подальшому. Перш за все, це положення про те, що людина може мати незалежні і самостійні судження, якими вона керується у своєму житті і, відповідно, людина може бути вище всіх загальноприйнятих правил, традицій, думок. У період Середньовіччя гуманістичні погляди розроблялися в рамках релігійних вчень. В епоху Відродження гуманізм стає ідейною основою всіх форм духовної культури.

Таким чином, на початку виникнення гуманістичного руху його основні ідеї сформовано у сферах релігійності, духовності та культури. В подальшому провідними ідеями такого руху було охоплено всі сфери життя.

Особливе значення гуманізм має і для функціонування суспільства. Принцип гуманізму – один з найважливіших ціннісних характеристик цивілізованого суспільства, який визначає благо людини, її право на свободу, щастя, виявлення своїх здібностей критерієм прогресивності соціальних інститутів.

Дуже часто у науковій літературі зустрічається схоже та близьке за змістом до поняття «гуманізм», але різне за значенням поняття – «гуманність». Гуманність – це система установок особистості стосовно людини, групи людей, живої істоти, обумовлена моральними нормами і цінностями, представлена у свідомості переживаннями жалю і реалізована у спілкуванні і діяльності в актах сприяння чи допомоги. Таким чином, розглянуті поняття слід розрізняти і визначати «гуманність» як любов, увагу до людини, а під «гуманізмом» розглядати визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток [5].

Отже, абсолютно доцільною є консолідація двох дуже схожих, але в той же час різних понять, які в свою чергу гармонійно доповнюють один одного при формуванні сучасного демократичного суспільства з основними засадами гуманності та гуманізму та забезпеченні концепції людиноцентризму.

Література

1. Конституція України (офіційне видання Верховної Ради України). – Ужгород : Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1996. – 115 с.
2. Вершинина Е. М. Непрерывное воспитание и гуманизация в системе образования – суть социально-экономического и духовного возрождения общества: концепция. / Е. М. Вершинина. – Х. : Регион-информ, 2004. – С. 9.
3. Бачинін В.А. Філософія права : словник / [Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І.]. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 74.
4. Гуманізм і духовність / за ред. Й. М. Гаха. – Івано-Франківськ: ІМЕ, 2002. – С. 217.
5. Келина С. Г. Принципы советского уголовного права / С. Г. Келина, В. Н. Кудрявцев. – М. : Наука. – 1988. – С. 147.

Мариніч Валерія Миколаївна,
студентка 3 курсу, спеціальність
«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»,
факультет гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Хвіст В. О.,
канд. істор. наук, доцент кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Філософська антропологія - це філософське вчення, в якому головним об'єктом дослідження є людина як винятковий вид буття в єдності його біологічного, соціального, психологічного, морального, релігійного та інших складових, що поєднує ціннісні та наукові концепції людського явища, його феномен і місце у світі.

Основним принципом філософської антропології є осмислювання того, що будь-яке філософське питання — це завжди питання про те, ким є людина. У той же час філософія, спираючись на висновки різних дисциплін, має своє унікальне бачення людини як соціально-духовної істоти, здатної активно функціонувати, звикати до різних умов і змінювати їх відповідно до своїх потреб; створювати різноманітні об'єкти, яких немає в природному середовищі; формувати навколо себе особливе штучне середовище – так звану цивілізацію, а також час від часу знищувати її.

Очевидна особливість існування людини від усіх інших живих організмів полягає в тому, що існування людини може бути водночас у суспільстві, культурі та природі. Ці три сфери утворюють певну єдність, але досить часто ця єдність має багато протиріч.

Філософська антропологія як галузь філософії кінця ХХ – початку ХХІ ст. її вплив, мислення та життєві традиції, наслідування та новаторство, зближення людської природності та культури є його досягненням і найбільшою проблемою. У новітній філософії антропології ще однією важливою ознакою тлумачення особливостей людської природи є її здатність виходити за межі світу. «Людину можна визначити як живу істоту, яка може сказати «Я», усвідомити себе як незалежну особистість», - сказав Е. Фромм.[1.с.256] Тварина живе в природі і не перевершує її, не має самосвідомості і не потребує самовизначення. М. Шеллер[1.с.270] погоджується з цією точкою зору, підтверджуючи, що тільки людина, оскільки вона є індивідом і особистістю, здатна піднятися над собою як жива істота і, спираючись на одну частину світу, перетворити все на суб'єкт його пізнання, в тому числі і самого себе.

Людина — істота соціальна і природна, відкрита змінам, здатна до свідомого самоконтролю, а тому стає суб'єктом суспільно-історичної діяльності та культури. Людина – істота різнобічна з багатьма можливостями, які вона не може повністю реалізувати через швидкоплинність свого життя.

Підсумовуючи, сучасна антропологічна філософія може заперечувати можливість створення остаточного та унікального образу людини. Натомість піднімається «закон відкритих питань», підготовка до «нових непередбачуваних відповідей» про людину.

Література

1. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник. – К., 1997. – 620 с.
2. Брюнинг В. Философская антропология // Западная философия (итоги тысячелетий). – Екатеринбург. 1979.
3. Лой А.М. Проблема свідомості: історичність досвіду // Філософська і соціальна думка. – 1992. – №7.
4. Шпет Т. Свідомість та її власник // Філософська і соціальна думка. – 1993. – №4.

Шеремет Маргарита Миколаївна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
агробіологічний факультет
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

«СВІТ ЛОВИВ МЕНЕ, ТА НЕ СПИЙМАВ»

Григорій Сковорода відомий як український філософ: розробив концепцію троїстого пізнання, тобто пізнання себе як особи, як громадянина і просто як людини. Він писав: «Чи ти рус? Будь ним... Чи ти лях? Будь ляхом. Татарин? Татарствуй. Усе добре на своєму місті і своєю мірою». Філософ зазначав, що в кожній людині є дві натури – Божа і плотська. Коли людина вірить, що її створено по подобию Божому – поводиться і живе відповідно. Коли ні - це худоба без обов'язків, правил етикету.

Сковорода – мовознавець, поліглот. Жадібно вивчав мови - німецьку, старогрецьку, латинську, єврейську. Займався граматиною та синтаксисом. Григорій Савич мав здібності письменника, музиканта й композитора: співав у придворній капелі цариці Єлизавети, був першим співаком у церковному хорі. Писав музику на власні вірші. Навіть кобзарі перейняли деякі пісні із сковородинських вуст.

Сковорода був пророком і богословом: пропагував не фанатичне вірування, а націлював на те, що життя людське може бути іншим, якщо

виконувати хоча б 10 заповідей Божих. Завдяки своєму таланту, він набув популярності серед населення в усіх колах від пана до селянина.

Великий вплив на формування світогляду майбутнього філософа мало життя суспільства тогочасної України. Це життя згуртувало дух майбутнього і зробило із Сковороди непримиренного борця проти несправедливості. По натурі він був веселим, рухливим, добродушним, бадьорим та помірним. Своєрідна чесність та особливий скептицизм стали причиною того, що невдовзі Григорій став відомою людиною. Йому пропонували місце чиновника, але людина була далека від цього. Чоловік не спокушався посадам й чинам. У таких випадках говорив: «Ні. Хіба ви хочете, щоб я збільшив число фарисеїв? Світ мене не впіймає». І таки не впіймав... Всебічно обдарований Сковорода міг би зажити слави та багатства, але не в маєтках і славі він бачив щастя, а в житті за совістю; шляхом до щастя вважав самопізнання. Та й чи міг би вірний син України піти на умови тих, хто зашморгом кріпосництва душили його народ? Філософ обрав шлях втечі від світу зла і досягнення свободи в сфері духу. Великий любомудр своїми діями допомагав збагнути шляхи і способи його досягнення. Великого значення надавав інтелекту. Розум для людини - основне, без нього воля сліпа.

Його життя - мандрі. Майже тридцять років мандрував курними шляхами і всюди зустрічали його як рідного, приймали як найпочеснішого гостя, бо разом з ним до хати заходили бесіда, доброзичлива порада. Мудре слово Сковороди притягувало людей, він пробуджував їх від влади «загребущих» і «лукавих». Сковорода жив сподіваннями на нове суспільство рівноправних людей, де не буде «рабського іга», «тяжкої роботи», нічого «златожадного». Погляди великого правдолюбця мали неабиякий вплив на майбутнє. Юний талант три роки провів у мандрах за кордоном, відвідав Угорщину, Словаччину, Польщу, Братиславу, Відень. Він побував в університетах, слухав лекції знаменитих професорів, студював філософські праці й завдяки знанням мов, вільно дискутував із ученими різних країн. Мандрівний педагог-просвітитель поміняв «золоті тенета» на просту свитину, сопілку, палицю та полотняну торбу. Саме в цьому він бачив сенс життя, духовне самовдосконалення, до цього закликав людей. Його роздуми про сенс життя, про людське щастя наскрізно проходять через його твори, які так швидко поширювалися по Україні вустами народу. Гостре невідкупне слово митця в моторошній темряві кріпосницької сваволі спалахувало чистим вогнем і торувало стежку народному щастю. Він одстоював права трудового народу на свободу і всебічний розвиток.

У байках Сковороди звучать актуальні мотиви часу, зосередження на важливий мотив «сродної» праці, яка є природною потребою кожної людини. Переконував, що без праці людина не може жити щасливо і отримувати моральне задоволення. Тільки робота має приносити як людині, так і суспільству в цілому, духовне і матеріальне багатство. Сенс життя – працювати за покликанням, за здібностями і обдаруваннями, виконувати посильну й доступну людині «сродну» працю. Візьмемо байку «Бджола і Шершень»: Бджола не уявляє свого життя без роботи, таке життя для неї є природним. Шершень - це паразит, який живе

крадіжкою чужого для того, щоб «їсти, пити». В образі Шершня засуджуються представники панівного класу.

Бджола – це образ звичайної працюючої людини, для якої сенс життя в її «сродній» праці. Сковорода возвеличує благородство людей праці і наголошує на тому, що поваги гідний той, хто прагне працювати за покликанням, це принесе моральне задоволення для душі та буде корисним для суспільства. Слід зазначити, що митець звертав увагу у своїх творчих доробках на ще одну всезагальну умову щасливого життя - доброзичливе ставлення один до одного, взаємодопомога, взаємопідтримка, любов, вірність... Він писав: «Щаслив тот, кто супряг сродную себе частую должность с общею. Сія есть истинная жизнь». Сам філософ ніколи не порушував принципів, які проповідував у своїх творах. Він завжди казав правду у вічі і своєму ідеалу він залишався вірним все своє життя.

На мою думку, такі люди народжуються раз в тисячу років. Не маючи ні дому, ні грошей, він був найщасливішою людиною в світі. Хіба ми зі своїми дріб'язковими буденними потребами можемо зрівнятися з ним, з цим страшенно духовно багатим жебраком? Коли йому хотіли щось дати, він говорив: «Віддайте краще бідним». Григорій не вважав себе жебраком, бо весь його скарб був у нього за плечима, а всі знання світу в голові і золоті музичні руки. Хіба хтось з нас може з ним зрівнятися? Хто зможе зректися усього матеріального заради своєї ідеї? Він був світлом в темряві і голосом в глушині. Ні, він не був звичайною людиною, він був святим. Він жертвував собою, щоб навчати тих, що не мали і не могли навчатися.

Минають сторіччя, але мудрість українського мандрівного філософа залишається напрочуд актуальною, на неї можна спиратися в наш нелегкий час, коли нас спіткала небезпека, коли зростає злочинність, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцілним і незахищеним.

Поліщук Валентина Олександрівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
агробіологічний факультет
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Життя Григорія Сковороди можна назвати як своєрідну філософську оригінальність. Якраз, завдячуючи його філософії та творчості, він став для українців взірцем для наслідування. Саме мандрівний спосіб життя і

оригінальність ідей є головною ознакою «найвидатнішого» українського мислителя.

Основні ідеї філософії Сковорода виклав у декількох десятках робіт, побудованих на зразок античних філософських діалогів. У працях найбільш висвітлені особливості його стилю такі як, діалогізм та символізм. У філософії Григорія Сковороди значне місце посідає теорія пізнання. Ми знаємо, що пізнання є вагомою складовою для людини. Багато чого залежить саме від цього компонента. На думку Григорія Савича, велику роль у створенні основи для добробуту людини і всього людства має бути творча праця. Втілюючи свої філософські роздуми, Г. Сковорода утворює неординарну теорію “сродної праці”. Обмірковуючи над принципом “сродної праці”, він мав на увазі поєднання практики із “сродністю”, тобто людина повинна братись і здійснювати, той вид роботи, до якої вона має поклик душі та хист.

Сковорода для людини — це вчитися бути людиною через систематичну та наполегливу працю самопізнання. Прикладом свого життя він довів, що добра освіта та споріднена праця — це запорука буття людини.

Завдяки цим постійним та завзятим зусиллям змінити себе, людина набуває надзвичайних рис, котрі можуть навіть виглядати як потойбічні та не із світу реальності. Лише наполегливе навчання та виснажливе тренування можуть їх сформувати.

Також Григорій Сковорода палко відстоює рівність між людьми, право кожного, незалежно від соціального становища, на щастя і свободу, вважаючи незалежність найвищим досягненням людини. На думку філософа це шлях до ідеального суспільства, де всі рівні. Ці права завжди були актуальними, особливо, сьогодні.

Кожного дня ми виборюємо собі місце під сонцем. Багато оригінальних праць мислитель передав нам у спадок, які ми передаємо з покоління в покоління. Своєю творчістю і життям Г. Сковорода є і буде актуальним в усі часи існування людства.

Філософія Сковороди – це свідчення буття філософії українського духу який є динамічний, спроможний до розвитку і постійного вдосконалення унікальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, сподівань, кохання, честі, сумління, гідності і сумління. Вона є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, викликом до гуманізму і "сродної" людській природі дії.

Пустовойт Ліна Анатоліївна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
агробіологічний факультет
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ДОРОГОВКАЗ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Григорій Сковорода – видатний український мислитель-гуманіст, просвітитель та письменник. Його творчість є невимовно яскравою сторінкою у житті нашого народу. У своїх роботах Г. Сковорода оспівував чарівну природу України, працюючих людей, а також висміював панівну владу. Проголосив людину та її волю – найвищою цінністю.

Звертаючись до проблем, які викривав Г. Сковорода у своїх літературних та філософських творах, ми бачимо, що основне їх спрямування зосереджене на дослідженні людини та її існуванні. Письменник навчав та закликав почати філософське освоєння світу з пізнання віри, любові у всій своїй повноті.

Творчість Григорія Сковороди актуальна в сучасному світі, адже він розглядав такі поняття, як любов, щастя, сум, туга, нудьга, страх. Всі вони, на думку філософа, роблять душу людини приреченою на розслаблення та позбавляють здоров'я. Головним кредом його життя був принцип «Пізнай себе». Дивлячись у 21 століття, через призму подій, які полонили нашу неньку, ось все це є зараз надважливим і неабияк цінним.

Особливу увагу Сковорода надає проблемі щастя. Люди вступають на легкий шлях пізнання щастя. Вони вбачають його в насолоді. Г. Сковорода щастя, вбачав у доброті, в радості, в сердечності, в щирості. Найвищим щастям бачив досягнення глибин власної душі, прагнучи до самовдосконалення, до пізнання самого себе. Людське щастя втілюється не лише в сердечній радості чи духовних пошуках, а й у праці. Людина у Сковороди має прислуховуватись до внутрішнього голосу, до свого серця, має обрати справу, яка буде приносити їй внутрішнє задоволення, душевний спокій, а не матеріальне збагачення. Він наполягає, що щастя має бути радісним, і це можемо зробити лише ми самі. Для того щоб вивчити та пізнати щастя не потрібно осягати філософських глибин, воно прописане не за формулою чи певним прикладом, насправді воно в простоті, в бідності, в спілкуванні.

Сьогодні на території України відбуваються жорстокі бойові дії. Влада росії втратила всі свої моральні та духовні принципи, за що прощення їм немає.

Григорій Сковорода передбачав саме відкриття людиною в собі глибинних внутрішніх духовних джерел, які дають змогу особистості розкрити себе з кращої сторони, стати душевно чистішими. Його філософія є чудовим прикладом вдосконалення поглядів, ідеалів, честі, совісті, гідності та порядності. Люди не

ідеали, і допускаються помилок, але за допомогою самопізнання та Богопізнання, можна очиститись від них, від скоєного.

Всі ці питання є надзвичайно актуальними на сьогодні. Філософія Григорія Сковороди змушує нас замислитися над своїм життям, і більше ніколи не повторювати своїх помилок.

Тертичний Ростислав Анатолійович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В МИНУЛОМУ ТА В СЬОГОДЕННІ

У філософському вченні Г. Сковороди не тільки яскравою, але і найважливішою для сучасності є теза про щастя людини. Розуміння щастя у філософа має більш глибокі корені. Сковорода зв'язує його зі способом життя самої людини. Своїм розумінням щастя він як би захищає людську «природу» від примітивного її зведення до споживання і своєкорисливості. Сковорода обрав такий спосіб життя, що за його словами допомагав йому не жити краще, а й бути кращим. Прагнення бути кращим він пов'язував з поняттям чистої совісті. «Рідне нам щастя не в почесній посаді, не в тім хисту, не в славному столітті, не у високих науках, не в багатому достатку. Щастя потрібно шукати в собі, у власній невидимій природі, еством якої є Бог». Виявляється суть ця розкривається через трудову діяльність людини. Процес праці у розумінні Сковороди розглядається як насолода і відчуття щастя. Уся його творчість виходить з розуміння того, що людство може об'єднати тільки праця із суспільною користю й особистим щастям – споріднена праця. Неспоріднена праця – джерело деградації людини та суспільства.

Сучасна екологічна криза – це свідчення того, що людство займається в основному не спорідненою працею і ще не усвідомило її роль. Тільки на основі пізнання людиною своїх природних здібностей можна перейти на перспективну траєкторію розвитку.

Філософія Г.С. Сковороди багатогранна і її сенс полягає в тому, що до неї часто звертаються в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним і незахищеним.

Волощенко Артем Іванович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ПОНЯТТЯ ДОБРА І ЗЛА У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Проблема зіткнення «добра» і «зла» – вічна проблема людства. Кожна людина намагається собі пояснити поняття, що таке «добро» і «зло». Багато відомих філософів теж висловили своє розуміння цих понять. Коли ми говоримо про добро і зло, насамперед, слід згадати філософію Григорія Сковороди, який детально досліджував і насичив їх глибоким змістом трактував своє бачення, протиставляв ці два поняття.

Григорій Сковорода писав: «Ніхто не може вбити в собі зло, доки не втямить спершу, що таке те зло, а що добро. А не визнавши сього у себе, як можна взнати і вигнати його в інших.»

У своєму розумінні світу Сковорода дотримувався морально-етичних засад одвічної боротьби “добра” і “зла”. Під “злом” він розумів прагнення до збагачення, паразитизм, розбещеність. Протилежність “зла” — “добро”, що символізує духовно збагачений стан людини. [1]

Не дивно, що «добро» Григорій Сковорода ототожнює із духовним станом людини, адже сам філософ називає себе «любовником Біблії». Як відомо, Сковорода створив вчення про три світи: великий, або загальний світ; мікрокосм, тобто маленький світ або людина; і світ символічний, або Біблія. Але іноді філософ називає Біблію брудом, брехнею та дурнею. Тобто, Біблія є водночас Богом і змієм. Вона брехлива, але й правдива, дурна, але й премудра. Тобто для філософа духовність дуже важлива, і для нього Біблія є частиною його духовного стану, але іноді вона для нього є перепоною та дещо брехливою.

Особливе має значення для Григорія Сковороди - «зло». Він завжди під «злом» ототожнює сукупість та прагнення до багатства. Для нього багатство нічого доброго, окрім, зла не несе. Тому тут впевнено із філософом можна погодитися, адже багатство є лише «злом», і лише породжує «зло».

Іноді Сковорода говорив, що все «зло» на землі створене лише людьми, які займаються не тим, чим потрібно. Людина створює лише способи, як вбити один одного. Тут можна погодитися із мислителем, адже в сучасному світі його слова мають, як ніколи, велике та вагоме значення. Адже постійними війнами та погрозами ядерною зброєю людство породжує лише біди та «зло». У сучасному світі філософ має бути почутим.

Григорій Сковорода зробив великий внесок у світову філософію, адже він кілька сотень років тому назад пояснив значення понять «добра» і «зла». Він

розкрив сутність «зла» та пояснив людям, що тільки людина може породити «зло» і тільки людина може його зупинити. Можливо, колись Сковорода буде почутим масою людей. Можливо, колись людина дослухається до слів філософа та обере правильний шлях та зробить правильний вибір у своєму житті.

Література

1. Режим доступу: <http://cls.ks.ua/chitacham/virtualni-vistavki/skovoroda>

Волощенко Артем Іванович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ДОБРО І ЗЛО В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Коли ми говоримо про сучасний світ, то відразу перед нами постає соціальна реальність, а саме зіткнення у соціальній реальності добра і зла. Кожен по-різному сприймає цю реальність. Для когось вона здається занадто доброю, а для когось занадто жорстокою. Кожен по-різному сприймає цей світ, і сприймає його так, яким хоче його бачити.

Добро і зло один без одного не існують. Де добро там завжди буде і зло.

Але в нас виникає питання, як ми можемо бути впевненими, що ми на боці добра, адже навіть найзліші постаті в історії думали, що вони на боці добра. Британський філософ Алан Воттс говорив, що диявольські речі роблять задля справедливості, і будьте впевнені, що кожен незалежно від національності, громадянства чи релігійних переконань буде йти на війну із відчуттям повної правоти. Але звичайно, що не всі можуть бути на стороні зла, інакше не існувало б зла.

Річ у тім, що між добром та злом не існує чіткого кордону, на який можна було б вказати. Ми не можемо чітко розділити світ на злочинців та жертв, і говорити, що ми лише жертва й користуватися цією нагодою.

Якщо ми подивимося, то побачимо, що в історії людства Адольф Гітлер вважається найжорстокішою людиною людства. Хоча на початку 30-х років минулого століття його вважали героєм не тільки Німеччини, а й більшості країн Європи. Він підняв німецьку економіку та створив ефективне суспільство достатку. Гітлер зміг переконати населення, що його дії спрямовані лише з метою добра. Люди жили в ілюзії й думали, що їх дії спрямовані з метою добра. Цей же процес можна співставити в історії з багатьма іншими процесами, такими як геноциди різних народів.

Але варто хочу звернути увагу на теорію Ніцше про Надлюдину. На основі цієї філософської теорії побудовано багато фільмів та аніме. Але всі вони руйнують теорію про надлюдину. Адже навіть, якщо й існуватиме ця надлюдина, які б у неї добрі плани не були все одно вона перетвориться на зло. Це чудово показано в аніме «Щоденник смерті», де головний герой за допомогою щоденника смерті хоче знищити всіх злочинців й створити світ добра. Але він навіть не помічає, як сам перетворюється на зло. Його добрі наміри перетворюються в зло. І ця теорія Ніцше руйнується у багатьох фільмах. Якщо й існуватиме така людина її добрі наміри колись стануть злом. Це ми бачимо на реальному прикладі Адольфа Гітлера.

Тому ми вже з самого дитинства повинні розуміти, що світ сповнений не тільки добром, а й злом. Але тут людина повинна чітко знати, що є злом, а що добром. Тобто повинні існувати певні рамки.

Потрібно детальніше зрозуміти, що таке зло та чому воно існує. Багато людей задається питаннями, чому існує зло. Багато теїстів запитують себе, чому існує зло, якщо існує Бог. Взагалі пояснити існування поняття «зло» напевно неможливо. Взагалі зло існує у різних формах. Взагалі існує так звана логічна проблема зла. Як і всі раціональні люди, теїсти не можуть не признавати того, що світ повен зла. І тут під злом ми розуміємо всі погані речі, які існують у світі, наприклад, не тільки існування Гітлера, Дарта Вейдера або Моріарті. Це все, що знаходиться у широкому спектрі поганого, від побитих пальців на ногах до чуми і всього, що між ними. Тому і теїсти, і атеїсти згодні з тим, що таким чином існує зло. Але вони розходяться в одному.

Багато вірян вважає, що Бог всемогутній і вірять в нього та його силу. Але атеїсти вважають, що це створює набір переконань, які не можуть бути істинними одночасно. Тому що зло – це погано. Тому, якщо існує Бог і він знає про все зло на світі, і він може його зупинити до того як воно станеться. Тому атеїсти придумують різні переконання щодо того, що Бога не існує, бо інакше зла не було б на світі. Звичайно теїсти, запевняють, що Бог існує, а зло він не може зупинити, адже він не настільки могутній. Але тут також не слід забувати і про біблійські історії. Особливо про Адама і Єву, які були вигнані з раю й опинилися у звичайному світі, сповненому жорстокостей та багато інших бід. Таким чином за допомогою Біблії віряни запевняють, що перші люди на землі самі вибрали такий шлях – жити у вигнанні та світі сповненому зла.

Під злом ми також повинні розуміти прояви капіталізму, а саме бідність. Тому в більшості випадків під добром розуміють духовне, а під злом – тілесне та матеріальне. Але як вже було вище сказано, добро не може існувати без зла. Тобто, щоб відчути, наприклад, тепло ми повинні відчути яким є холод так само, щоб відчути ситість, ми повинні відчути голод.

У сучасному світі добро і зло існує в тих формах в, яких існували тисячі років тому. Наразі у світі гостро стоїть зло воєн, голоду, бідності, епідемії. Звичайно, що всі ці біди в руках людей. Звичайно, що у сучасному світі добро протистоїть злу. Тому, звичайно, що і в сучасній реальності там де існує зло

там є добро, адже вони існують у симбіозі. Наприклад, у країнах Африки, де існує проблема нестачі води, існують різні фонди, які сприяють покращенню ситуації.

У майбутньому варто сподіватися, що все ж таки добро буде витіснити зло. Звичайно, що все в руках людей і лише від людства все залежить. Лише від нас залежить те, яким буде світ, сповненим зла, ворожнечі та бід, чи світ сповнений добра, радості та достатку.

Розомюк Антон Андрійович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ПРОСТІР ЗІТКНЕННЯ ДОБРА І ЗЛА: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні в Україні спостерігається масове зацікавлення у соціальній реальності як просторі зіткнення добра і зла. Пропоную спочатку розглянути ці терміни окремо.

Що ж таке добро? Добро – це допомога, повага, добрі справи, ввічливість, гарні вчинки, щастя, любов. Люди такого типу при першому поклику прийдуть на допомогу, підтримають морально, навіть матеріально. Такі люди зазвичай щирі, ввічливі, усміхнені. Такі люди є ідеальним відображенням добра. До позитивних якостей людини також відноситься доброта. Добрі люди зазвичай випромінюють щастя, на них приємно дивитися, спілкуватися з ними. Такі люди дають надію на мир, злагоду, любов. Щоб світ став добрішим, не потрібно сидіти склавши руки і чекати. Потрібно починати змінюватися із себе. Добрі люди роблять щирі вчинки такі, як, наприклад, волонтерство, донорство, допомога батькам, людям похилого віку, прийняти у себе песика або котика та багато інших.

Що ж таке зло? Зло – це протипага добру, це заздрість, зверхність, війни, вбивства, крадіжки. Злі люди зазвичай ніколи не відчували любов, підтримку, не знають, що таке справжні цінності. На жаль, ми кожного дня зустрічаємо зі злом. Новини, газети, радіо, перехожі – все це може нести зло. Сьогодні кожен із нас бореться зі справжнім злом – війною. До того, що у світі є злі люди, нас готували змалечку, бо у кожній казці було протистояння добра і зла, які нам читали. На цих розповідях ми вчилися, що не можна відчиняти двері незнайомим людям, що не можна розмовляти із малознайомими особами. Тому із самого дитинства нас загартовували від зла, але воно все одно ходить біля нас все життя рука об руку. Протистояння добра і зла буде вічним, бо без добра нема зла, а без зла – добра.

У когось буде переважати у душі добро, а у когось зло. І це неминуче, бо всі люди не можуть бути однаковими.

Яка ж роль добра і зла у сучасному світі. Найпростішим прикладом є сьогоднішні події. У нашій країні триває війна – справжній геноцид населення, людей катують, гвалтують, морять голодом і вбивають. Все перелічене є абсолютним злом. Кожна людина, яка зі сторони ворога підтримує війну, є втіленням зла і навряд чи колись буде доброю людиною. На протипагу злу є наші захисники і захисниці, які ще двадцять третього лютого були вдома разом зі своїми сім'ями, дітками, дружинами або чоловіками, друзями і навіть не думали, що зранку вони прокинуться від сирен чи, боронь Боже, вибухів. ЗСУ, територіальна оборона – люди, які бережуть нашій сон і є справжніми янголами добра кожного із нас. Також варто приєднати до добра наших волонтерів, які готують їжу, плетуть сітки, збирають гроші для потреб армії. Кожна людина, яка підтримує сторону миру – це теж добро.

Зло також можна зустріти і у школі, і в університеті, бо булінг – це також зло. У більшості випадків у групі чи класі є окремі люди, які займаються цим і думають, що це робить їх крутими, але це не так. Але на протипагу цьому булінгу, також можна зустрітися і з добрими людьми, які повернуться тебе обличчям до себе і скажуть, що так говорять тільки злі люди, які мають занижку самооцінку і не мають нічого доброго і святого в собі. І таких прикладів можна наводити безліч, бо, як я казав вище, добро і зло не може існувати окремо.

Отже, добро і зло у соціальному просторі завжди було, є і буде. Після чорної полоси у житті, завжди настає біла, а після війни, завжди приходить мир.

Тхорик Любов Олександрівна,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ І ОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ В ПРОЦЕСІ УСВІДОМЛЕННЯ ЛЮДИНОЮ СВОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ДІЙСНОСТІ

Людина є смислоутворюючим початком у складній системі взаємозв'язків «людина — світ» [1]. Те як людина сприймає світ називають усвідомленням, а точніше, усвідомлення — це єдність знань і переживань, єдність об'єктивного змісту свідомості і його оцінка. У свою чергу, під свідомістю розуміють здатність людини пізнавати довкілля і саму себе за допомогою мислення та розуму, внаслідок чого формується інтелект особистості [2]. Свідомість як усвідомлення буття є, з однієї сторони,

відображенням об'єктивної дійсності в голові людини і є об'єктивним за своїм змістом, а з другої сторони містить у собі момент суб'єктивного ставлення людини до світу, оцінку людиною тих чи інших явищ дійсності. Отже, усвідомлення, виступає як виявлення активного відношення людини до дійсності.

Активне відношення, а точніше впевненість людини в існуванні себе і навколишнього світу в одному понятті визначається як «буття». Вченням про буття як таке займається онтологія. Засвоєння проблеми буття є необхідною умовою для вивчення інших питань філософії. Буття організму, суб'єкта, будь-якої реалії виявляється в різних баченнях: по-перше, просто існувати, перебувати окремо від усього іншого; по-друге, існувати разом з усім іншим; по-третє, існувати у взаємодії з іншими реаліями; по-четверте, існувати в єдності з цілим світом.

Універсальною онтологічною основою різноманітних форм «буття» також розглядається і взаємодія протилежних починань або протиріч. Протиріччя виникають і вирішуються, щоб знову виникнути і шукати можливості вирішення. Саме ж протиріччя є універсальною онтологічною структурою, яка присутня у всіх сферах, оскільки у будь-якій цілісності воно виступає як структуроутворюючий або структуроруйнуючий початок. Тобто дезорганізаційні процеси в суспільстві по-своєму природні, об'єктивні і складають необхідний елемент соціального розвитку, а тому людині необхідно дати ціннісні орієнтири для життя в стані невизначеності, нестабільності, хаосу. Знайти правильну вихідну позицію означає дотриматися найважливіших умов для того, щоб по можливості цілком охопити складне явище, яке утворилося в суспільному середовищі.

Поряд з онтологічним підходом до буття, важливу роль відіграє і гносеологічний аспект, який відбиває спосіб пізнання, прийоми, практичні шляхи, а також теоретичні побудови, що дозволяють зробити відповідні висновки. Для цього потрібно мати знання про властивості предметів і явищ, про закони природи. Таким чином, онтологічний аспект складає об'єктивний зміст гносеологічного аспекту, і вже в силу цього останній не може існувати без першого і навпаки. Онтологічне і гносеологічне виступають як дві сторони одного процесу, процесу усвідомлення людиною свого відношення до дійсності [3].

Отже, у будь-якому разі розмежування методологічних (гносеологічних) і онтологічних знань має умовний характер, оскільки не може бути онтології, тобто пізнання безпосередньо реально існуючих явищ і процесів поза гносеологією, так само, як і навпаки. Одночасно кожен із цих різновидів знань набуває відносної самостійності у процесі усвідомлення людиною себе самої як особистості: своєї діяльності як члена суспільства, стосунків з іншими людьми, рис характеру, власних дій та вчинків, їх мотивів, цілей, розумових, моральних, фізичних якостей тощо.

Література

1. Філософія // За заг. ред.: Ю.В. Осічнюка; кол. авт.: Ю.В. Осічнюк, В.С. Зубов, І.М. Молчанов, та інші К.: Атіка, 2003. – 464с.

2. Тихонравов Ю. В. Філософія : учеб. пособие для вузов. / Ю. В. Тихонравов. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 267 с. – С. 89. – (Серия «Высшее образование»).

Барабаш Павло Володимирович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ЗМІНИ І СТАЛІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРАЛЬНИХ НОРМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Наш час впевнено можна назвати дивовижним. Стрімкий технічний прогрес, зміна геополітичної обстановки, культурна революція. Здавалося б, подібне було і сотні років тому, і навіть тисячі. Але тим унікальний наш час, що зміни, які раніше йшли роками зараз можуть відбуватися буквально за тижні, а іноді навіть за дні. Людина часто не встигає не те, що перелаштуватися на новий лад, а й просто помітити зміни.

Що вже казати про світогляд людини, про її звички та цінності. Багато людей не можуть за все своє життя обрати, за якими принципами їм жити. Але не дивлячись на це, моральні норми все ж таки змінюються з часом. Якщо прослідкувати хід історії, то можна сказати, що такі зміни досить очевидні. Кожного разу, коли відбувалися якісь суттєві зміни, у житті людини змінювалися і її моральні норми. Як приклад, хочу навести промислові революції. Кожного разу, коли якась машина замінювала людину, то ця людина все далі відходила від традиціоналістсько-релігійних цінностей до більш підходящих для виживання в той час.

І в наш час, напевно, таке має відбуватися. І здається, що ми вже повністю перейшли від звичних для наших батьків цінностей, до більш сучасних, прогресивних ідей. Але ми бачимо, що багато людей, якщо не абсолютна більшість, живе за тими моральними нормами, які в наш час, здавалося б, не підходять. Чому так?

На це питання є декілька відповідей. Перша це те, що зміни тільки почалися, і ще просто не всі встигли перелаштуватись, або взагалі для цього потрібна зміна поколінь. Якщо вивчати історію, то дійсно може здатися, що різні зміни в суспільстві відбувалися за дуже короткий термін. Але насправді проходили роки перш ніж суспільство приймало зміни. І, можливо, і нам

потрібно дочекатися того моменту, коли сучасні моральні норми будуть загальноприйнятими.

Друга відповідь це те, що можливо насправді сучасні прогресивні ідеї неактуальні або просто нікому не потрібні. І це, на мою суб'єктивну думку, є причиною неприйняття сучасних моральних норм, або сталості тих норм, до яких ми звикли. Можливо, просто ще не настав той час, коли людству буде необхідно щось змінити в своєму світогляді. Або людство просто вже розробило для себе такий набір моральних норм, який буде актуальним ще багато років, за яким людство зможе спокійно існувати і розвиватись.

Кожухар Ірина Ярославівна,
Студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»
Агробіологічний факультет
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ВІЧНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Сьогодні в Україні спостерігається масове зацікавлення в актуальності філософії Григорія Сковороди у сучасному світі.

Григорій Сковорода був багатогранною людиною. Він цікавився і культурою, і мистецтвом, і релігією, і, звісно ж, філософією.

Цей геній є філософом, вчення якого є актуальними і до нині. Сковорода є проповідником філософії свободи. Він у своїх рядках старається нам донести, що треба бути здоровим духовно, мати силу волі. Тобто, щоб здобути перемогу, треба обов'язково мати силу волі, треба бути не тільки міцним фізично, але й духовно. Біль, сльози, радощі, сміх – це також ознака морально здорової людини.

«Любов виникає з любові; коли хочу щоб мене любили, я сам перший люблю». Цей афоризм є актуальним нині, бо все починається з любові. Коли є любов – є життя. Коли є життя – є нація. А коли є нація, то є і мир, і сила народу. Без любові не буде існувати світу. Якщо ми будемо ненавидіти все і всіх, то люди всі пересваряться, стануть відлюдкуватими.

«Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватись». За все своє прожите життя Григорій довів, що щастя не у матеріальних цінностях, не у високій посаді, не потрібно тягнутися ген за небокрай, щоб його дістати, бо справжнє щастя всередині кожного із нас, його просто треба відчувати. Так, можливо щастя і у високій посаді і грошах, але це ж не назавжди. Наприклад, тиждень людина перебуває у ейфорії, що отримала посаду генерального директора у крутій фірмі, їй весело, вона відчуває, що знайшла справжнє щастя, але ця ейфорія протримається максимум один або ж два тижні. Потім це стане звичайною рутинною. Це також актуально у наші часи,

бо після 24 лютого багато людей втратили той вогник щастя, тепла, комфорту всередині себе і нині живуть тільки новинами, вбивствами, балістичними ракетами, «градами», війною...

Ще один дуже цікавий афоризм Григорія Сковороди «Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру». Не можна оцінювати людину по першій думці або по одягу. Якщо людина має звичайну зовнішність, нічим не притягує до себе, зазвичай може бути дуже розумною, розсудливою, щирою і доброю людиною. Або ж, якщо людина має класну зовнішність, але не може правильно сформулювати свою думку, то з такою людиною навіть спілкуватися не хочеться. Тому перед тим, як говорити про людину з першого погляду чи думки, поспілкуйся з нею, сформулюй правильну точку зору про цю персону.

З біографії Григорія Сковороди ми дізнаємося, що він жив щасливо. Навіть в останні дні свого життя провів їх із насолодою – у колі друзів, грав на сопілці, а згодом, передчуваючи свою смерть, вирив собі могилу. І він був щасливим. Для щастя йому не потрібні були неперевершені острова, йому просто потрібне було небо, друзі, любов.

На могилі Григорія Сковороди написано: «Світ ловив мене та не спіймав». Він вважав життя театром і кожен грає свою роль. Він грав свою і не хотів порушувати правила своєї ролі, тому часто відмовлявся від різних пропозицій, які могли збити його із його шляху. До кінця свого життя він лишився щасливим, здоровим, а головне – вільним. Тому світ його намагався зловити, але йому це не вдалося. Так має жити і сучасна людина. Кожен повинен жити так, як йому хочеться, не піддаватися на впливи інших, жити своїм вільним життям.

Я можу зробити висновок, що філософія Григорія Сковороди у сучасному світі звісно актуальна. Філософ жив близько двохсот років тому, але про нього згадують і донині. Навіть більше - його будуть згадувати стільки, скільки людство буде говорити, мислити і жити.

Фесун Софія Олександрівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ПРОТИСТОЯННЯ ДОБРА І ЗЛА ЯК ВІЧНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА

Тема добра і зла хвилює людство вже протягом багатьох століть. Батьки є «творцями», які в дитинстві читали казки на цю тему, і вчили захоплюватися лише тими героями, які творять добро. З малечку дорослі казали нам поважати один одного, не ображати, допомагати, піклуватися про менших та слабших, бути щедрими та не зраджувати – усе це вони називали двома словами: «творити

добро». На жаль, не всі любили в дитинстві слухати казки, і слухатися батьків загалом. Серед нас були й ті, хто вбачав у злодіях приклад для наслідування. Пройшли роки, і ті маленькі діти повністю стали самостійними представниками соціуму. Хтось побачив реальність більш жорстокою, хтось навпаки помітив більше добра. Але всі вони стали частиною великого простору, де поєднуються різні люди, погляди і характери. Наша реальність складається як з добра, так і зла. Кожна людина самостійно обирає який напрямок їй до душі і слідує за ним. Наслідком такого, поділеного навпіл, світу є наша соціальна реальність. Кожного дня триває війна двох сторін, які не можуть існувати в мирі.

Добро і зло може проявлятися по-різному, і в різних масштабах. Це може бути ставлення до однієї людини, групи чи навіть до цілої національності. Причини цьому також бувають різні. У будь-якому випадку, така людина вже не зможе творити суцільне добро. На її долі чорна пляма, і ця темрява буде й надалі спокушати її до чогось підлого.

Особисто я не вірю в те, що люди змінюються і можуть в один момент зовсім перестати робити погані вчинки. Маємо чудовий приклад з державою-сусідом. З давніх давен людям на тих землях було мало свого, вони прагнули відірвати шматочок чужого, або просто зруйнувати життя людей, які знайшли для себе краще місце під Сонцем. Пройшло вже багато років, на тих землях зараз мешкають нащадки тих загарбників, але навіть в їхній крові досі бурлить жага до чужих, кращих земель. Замість створення таких умов у себе, вони продовжують знищувати тих, хто ліпше живе. Україна понад сто років бореться за незалежність, правду та свободу, але зло, яке мешкає поруч, не дає спокою добру.

Час іде, а ці два поняття й досі не можуть існувати поруч, або окремо одне від одного. Змінюються покоління і весь світ навколо нас, але соціальна реальність залишається простором зіткнення двох сторін. Зараз знову триває війна добра і зла. Могутнє протистояння, про яке в дитинстві кожен із нас слухав казки. І лише ті, хто дослуховував їх до кінця, знає, що добро завжди перемагає зло.

Качан Микола Володимирович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

СПІВВІДНОШЕННЯ ДОБРА ТА ЗЛА: ОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС

«Тканина нашого життя зіткана з переплутаних ниток, добро та зло є сусідами в ній», вважав відомий письменник та філософ Оноре де Бальзак. Інший

французький філософ, письменник та мораліст Ніколя Шомфор переконував, що «доброта — це єдиний одяг, який ніколи не зношується».

Звичайно, усім нам хотілося, щоб навколо існувало лише добро. Аби в повсякденному житті зустрічалися тільки добрі люди, якби вони робили лише позитивні вчинки як для себе, так і для оточуючих, щоб не було сварок і конфліктів. Але так буває лише на сторінках дитячих казок. У реальному житті ми періодично стикаємося із людьми, які якщо й не роблять нам видимої шкоди, то часом бажають нещастя, проблем, й самі нерідко намагаються їх створювати. Спілкуватися із такими особами неприємно, а отже, намагаємося їх уникати. Але трапляється, обставини складаються так, що ми не можемо оминати недоброго знайомого й все ж доводиться співпрацювати із ним.

То чому ж у світі існує зло? Що змушує людей бути злими? Псувати життя оточуючим, а отже, й собі. Чи народжується людина злою, чи стає такою в процесі життєдіяльності? На ці питання намагалися знайти відповіді багато поколінь мислителів і психологів. На моє переконання, все ж схильність до підступу, обману, всього недоброго, що об'єднує в собі зло, передається людині у спадок. А в процесі формування особистості ця риса характеру і вдачі, залежно від обставин, притуплюється або ж стає яскраво вираженою.

У наш непростий час, про що б не намагався думати й говорити, на думку спливає одне — війна в Україні. А більш вираженого протистояння, як війна між двома державами, годі й уявити.

Над проблемою війни і миру замислювались філософи Античності, Середньовіччя, епохи Відродження й Новітнього часу. Серед видатних представників, які розглядали проблеми війни і миру, важливу роль відіграють ідеї Е. Роттердамського, Я. А. Коменського, Ж. Ж. Руссо та інших мислителів. Так, у своєму творі «Скарги світу» (1515 р.) видатний гуманіст Е. Роттердамський (1469–1536) зазначав, що в результаті війни «все прекрасне і корисне знищується». Він закликав усі народи і їх правителів до миру і мирного співіснування, акцентуючи увагу, що наш Спаситель Ісус Христос прийшов до людей, щоб «спастися, а не позбавити їх життя, щоб дати й укріпити мир серед людей». На відміну від своїх попередників, Е. Роттердамський звертається не тільки до правителів, але й до простих людей, закликаючи кожна людину боротися й захищати мир.

У епоху Нового часу над проблемою війни і миру розмірковували видатні мислителі Західної Європи Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Вольтер, Ж. Ж. Руссо. Так, видатний англійський філософ Т. Гоббс у трактаті «Левіафан» (1651) стверджував, що хоча війна і відповідає природі людини, але вона в той самий час є згубною для неї. Замислюючись над проблемою війни та її соціальних наслідків, Т. Гоббс вважав, що та країна, її армія і полководці, які грабують інші народи, є «жахливим чудовиськом». Серйозною хворобою держави англійський філософ вважав «невтомну жадобу розширення своїх володінь».

Саме ці прояви ми зараз спостерігаємо у войовничих діях сусідньої росії з метою загарбання територій України. Подібно до людських, відносини між

державами можуть бути як дружніми, так і злими – войовничими. Але я переконаний, що добро завжди перемагає зло і саме це ми можемо спостерігати в діях більшості демократичних і миролюбних держав світу, які всіляко прагнуть допомогти Україні й захистити право свободи, чесності, людяності, довести ворогам, що добро завжди будуть захищати і воно зрештою переможе.

Подібно до держав-союзників, можуть поводитися і наші оточуючі. «Я не знаю інших ознак переваги, крім доброти», — говорив Людвіг ван Бетховен. Якщо ти є доброю, працьовитою та дружньою людиною, то до тебе всі будуть добре відноситися, допомагати в разі потреби й захищати в разі, коли загрожуватиме небезпека».

ЛІТЕРАТУРА

1. Режим доступу: <https://l-gallery.ru/uk/kraski/citaty-izvestnyh-lyudei-o-dobre-aforizmy-i-citaty-o-dobrote-i-miloserdii/>.

Вовк Максим Миколайович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет Агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ШЛЯХ ДО САМОПІЗНАННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Для людини філософія, це шлях до самопізнання. Філософія Григорія Сковороди – це найкращий дороговказ в житті для сучасної людини.

Григорій Сковорода вважав філософію метою людського життя, він був віруючим, але погляди його були не фанатичні. Він об'єднував філософію і релігію в пошуках істини, тому його прозвали релігійним мудрецем. Фанатичним у релігії назвати Сковороду не можна, бо він вважав що шукати Бога потрібно насамперед у собі. Бог і весь світ знаходиться в людині, тому щоб пізнати ці речі, в першу чергу потрібно максимально пізнати себе. Для Сковороди все невідоме, можна пізнати завдяки самопізнанню, бо людина найбільша таємниця в світі.

Уявлення Бога у філософа було неординарним, він порівнював людей з механізмами, які частенько псувалися, а Бог був механіком який чудово все лагодив. Механізми людей ламалися, насамперед, від них самих, через це він ставився до людського життя песимістично.

Велику роль письменник приділяє Ісусу Христу, де Христос це премудрість, яку послав Бог. Сковорода гадав, що не потрібно їхати в Єрусалим для рятування своєї душі та думати як Христос воскрес, бо він знаходиться в

кожній людині. Також філософ був переконаний, що смерті не потрібно боятися.

Сам Сковорода порівнював премудрість із малим зернятком яке перетворюється у велике дерево. Людина появляється на світ без премудрості, але з метою пізнати і з'єднати своє життя з нею. Це описує теза письменника: "Той, хто пізнає себе, пізнає і Бога і премудрість"

Не варто забувати філософію щастя Сковороди. У цій філософії розповідається, що щастя потрібно будувати на вічності, тому що будуючи щастя на здоров'ї, багатстві ти не будеш задоволеним, бо це не є запорукою щастя для всіх. Письменник радив шукати справу, яка вас радує, бо виконуючи не свою справу через силу, ви зашкоджуєте не тільки собі, а й всьому суспільству. Тому він говорить: "Будь покірний своїй природі за те берись, до чого здатний.". Щоб людина простіше пізнала своє щастя, її потрібно виховувати ще з малечку. Виховувати дітей повинні батьки, а діти повинні поважати батьків.

Філософія щастя Сковороди актуальна в наш час, тому що люди завжди будуть прагнути до щастя. Ця філософія може допомогти знайти свій шлях в житті і визначити життєві пріоритети. Враховуючи, що зараз багато людей втратили найдорожче через війну, це дає можливість розпочати все з чистого аркуша, а життєві настанови Григорія Сковороди допоможуть пережити ці складності.

Література

1. Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13161/>
2. Режим доступу: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1>

Палій Тетяна Вікторівна
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ДОБРО ЧИ ЗЛО: ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИБІР ЛЮДИНИ

Усе, що має місце в людському світі та залишає слід на всьому – утримує соціальну реальність. Не секрет, що у людині завжди було і є два поєднання – це духовне та матеріальне. І саме від неї самої залежить вибір сенсу свого життя: чи я буду прагнути до вищої матерії, чи буду нехтувати законами Бога, добра, людяності.

Кожен обирає свій шлях. Але відомо, що людина – не досконала. Усі можуть мати «гріхи». Ось тут і відбувається часто зіткнення добрих і злих сил. Якщо людина має сенс в житті, роботу, яку вона обожнює, вірних друзів,

підтримку з боку найрідніших людей, віру в Бога, яка прагне і бажає дотримуватися найпрекраснішого, то неодмінно добро буде перемагати.

Зло часто воює із добром. І якщо це перемагає над людиною, то ми позбавляємося своєї соціокультурної цінності. І душа перетворює людину на жалюгідність, ненависть, нікчемність.

Зараз дуже складна реальність, тому що ми на власні очі бачимо зіткнення добра і зла. Безперечно, зло має місце в нашому житті, адже без нього ми не помічали б добро і красу навколо нас. Але щоб перемогло добро, кожна людина повинна вирішувати «для себе» важливе питання про сенс своїх дій, намірів щоб життя набувало сенсу.

Донець Юрій Євгенович,
студент 1 курсу , спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Ще навчаючись в ЗОШ, я познайомився з неординарною особистістю – Григорієм Сковородою. Його багатогранний талант поета, байкаря, музиканта, художника, мандрівника, філософа оцінити важко.

Майже 50 років поет мандрував від села до села, побував у містечках та за кордоном. При собі мав торбину для шматка хліба, сопілку, Біблію та записник. Вірними товаришами були солом'яний бриль та палиця. Він був абсолютно байдужий до речей, йому було достатньо того, що мав при собі.

Талановитий українець жив на зламі двох епох: занепад кріпосного права і поява перших проявів капіталістичного ладу, який накопичував капітал нечесним шляхом, вів за собою жадібність, жорстокість, зло, насильство, духовну ницість, занепад моралі.

Похід “у народ” надав філософу безліч матеріалу для написання віршів, байок, трактатів; познайомив з працями античних мислителів – все це стало фундаментом для майбутніх філософських роздумів.

Центральною фігурою творчості мислителя є людина, з її малими потребами і ця людина мусить бути взірцем. Саме головне – пізнати себе і навколишній світ, тоді і розумнішими і скромнішими будуть потреби. На даний час багато людей розуміють сенс життя в іншому: чим більше вони мають матеріальних благ, задовольняючи свої матеріальні потреби, то вважають себе щасливими.

Маючи великий життєвий досвід та багаж знань, Г. Сковорода формує певний філософський погляд на світ, людину, суспільство, місце людини в суспільстві, у Всесвіті, у духовному світі, відношенні до Бога. Він вважає, що всі люди поділяються на 2 категорії: це людина, що створена по подобию Господа і це несе в собі духовний початок. Це включає в себе розум, знання, долю, натуру – все невидиме, світле, достойне, чисте. Інше – видиме: тіло, плоть. Філософ називає словом – твар.

Одне з філософських питань, яке хвилювало Г. Сковороду – це питання розуміння світу. Світ для Г. Сковороди – це незбагнений, безкінечний, час, простір, чи є цьому край, межа, як в ньому почувається людина, шукає закони як розвивається світ. Це питання актуальне і сьогодні. Адже вчені всього світу хочуть заглянути за край Галактики, відповісти на вічне питання: чи ми одні у Всесвіті, чи є цьому край, чи є інші цивілізації, якими законами живе Всесвіт, чи є розумне життя на інших планетах? Один із найталановитіших людей сьогодення Ілон Маск впритул підійшов до цього питання і вже готує польоти на Марс і до найближчих планет, придатних для освоєння. Саме людина зі своїм розумом, волею, наполегливістю, кропіткою працею здатна освоїти такий непростий проект, відповісти на глобальні питання.

В одному з філософських трактатів про пізнання самого себе у Г.Сковороди є поняття мікрокосмосу. Він вважає, що людина – це маленький мікрокосмос і задає питання, на яке шукає відповіді: “А що таке людина?”. Це цілий світ, в якому поєднується непередбаченість, нескінченність розуму, таланту, діла, нескінченність пізнавати себе, знайти себе. Людина творить саму себе, це частина природи і її витвір. І я згоден з таким трактуванням, що кожен творить себе, знаходить себе в справі, розкриває свій талант, що кожен день щось треба робити, щоб вдосконалювати себе, опановувати нове, невідоме, здобувати знання, щоб потім себе реалізувати, не зупинятись на досягнутому, бо життя – це рух, а значить активна позиція у всьому.

Хотілося б відзначити наступний момент. У своїх філософських працях Г. Сковорода доводить, якщо людина має широкий спектр знань і ці знання можуть їй принести матеріальне благополуччя, але потім виникає залежність від матеріальних потреб, то виникає примарне розуміння щастя, тобто людина потрапляє в залежність від матеріальних благ. Філософ стверджує, що справжня людина, яка пізнала себе, знайшла себе і зрозуміла оточуючий світ, вона не буде ставити на перше місце матеріальні блага. В усі часи жили і творили відомі учені, художники, письменники, що заявили світу про себе, про свій талант, свої винаходи для цивілізації, а в побуті були дуже скромними людьми. Можна навести приклади з сучасності, коли величезні будинки, яхти, розкішні авто не прикривають убогий духовний світ своїх володарів, їх нікчемність, жадібність.

Мудрі люди завжди задавали питання, а що таке щастя? Одні розуміють, що щастя в матеріальних благах, інші в неробстві, п'янстві чи чомусь іншому. Г. Сковорода підходить до цього поняття по-філософськи: вважає, що праця повинна приносити задоволення, вибір праці для душі і ні в якому разі праця не повинна бути тягарем, примусом. На сьогодні мільйони заробітчани їдуть до

Польщі та інших країн, де працюють не за покликом душі, а де приймуть, лише щоб заробити кошти на утримання сім'ї. Про яке задоволення може йти мова?

Ще в далекі часи геній Г. Сковороди заглянув у майбутнє, до нашого часу. У його філософських творах ми знаходимо поняття “спорідненої” і “неспорідненої” праці. В поняття “споріднена” праця філософ закладає думку, що це праця, яка об'єднує людей, об'єднує суспільство, дає велику користь і щастя. Зараз це питання дуже актуальне, тому що об'єднуються держави і народи заради збереження планети. Та найголовніша праця чекає нас попереду – відбудовування зруйнованої війною України. Тільки разом, усім суспільством, усією громадою відбудуємо нашу державу, її інфраструктуру – це все принесе задоволення і щастя.

Є й інший вид праці – “неспоріднений”, коли праця приносить шкоду суспільству і людству. Вирубання Карпатських лісів призвело до руйнівних повеней на річках Тиса, Черемош. Викид у повітря вуглецю – глобальне потепління, а це танення льодовиків та підняття рівня води світового океану, що загрожує затопленням Європейських країн. Більшість людей не усвідомлюють, що головна на сьогодні “споріднена” праця, пов'язана з самою людиною, її діяльністю. Людина, а глобально людство, повинно зрозуміти головне завдання праці – це зв'язок з природою, розуміння її, удосконалення її, що стане запорукою розвитку, процвітання і щастя. “Неспоріднена” праця веде до знищення середовища, а значить людини і суспільства.

Якщо продовжити філософську думку Г. Сковороди сьогодні, то споріднена праця – це не просто накопичення матеріальних благ, а треба звернути увагу на те, що це цілеспрямована трудова діяльність людини, адже найголовніше – це зупинити війну, відбудувати рідну Країну, зберегти мир і щастя на довгі роки.

Сьогодні, як ніколи актуально звучать філософські думки Г. Сковороди. Він провидець, геній, а геніальні думки і дух передаються у часі. Він звернувся до майбутніх поколінь (до нас) будувати храм духовності в своїх душах, остерігатись зла і насильства і пам'ятати якого ми роду і хто ми є. Людина створена для творчої праці і щастя.

Література

1. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/aktualnist-filosofii-grigoria-skovorodi-33455.html>
2. Режим доступу: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1>
3. Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13094/>

Кокуленко Олександра Володимиріна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ДОБРО І ЗЛО ЯК ПОНЯТТЯ МОРАЛІ

Варто почати з того, що тема добра і зла є найголовнішою проблематикою всього, починаючи від рівня побуту та закінчуючи наукою. Та й що таке соціум загалом.

Соціальна реальність - це буття людини, дійсність, створена людиною на основі перетворення природи та включення її предметів та властивостей у соціальне змістовне функціонування.

Серед усього вищезгаданого, природно, існує точка перетину нашого питання. Загалом це питання дуже рутинне, і ми напевно так звикли до цього, що взагалі перестали якось не сприймати інші варіації життя. Чи потрібно говорити про те, наскільки цінними є ті моменти, коли ми усвідомлюємо всю суть виконаних нами або в цілому людьми вчинків.

Ми, на жаль, живемо у жорстокому світі, і хоч би як ніхто говорив, це реальність. З дитинства, слухаючи казки, нам казали, що добро завжди переможе зло, але чи завжди так у реальному світі? Не знаю. Якщо згадувати і взагалі спостерігати за тим, що відбувається у світі, можна відчутти дійсний контраст подій. Як я говорила раніше, формування сприйняття реальності до нас приходить ще з раннього дитинства. Нас виховують усіх з єдиною метою – щоб ми були добрими, чесними та вихованими людьми у майбутньому, але не всі виростають і стають саме тими, що намагалися вкласти у них старші у дитинстві. Тому що кут сприйняття таких понять, як добре, і погане, досить важкий для будь-якої конкретизації.

З впевненістю можна сказати, що ці два питання завжди були і будуть основними темами, роздумів та дискусій.

Рудюк Вероніка Андріївна,
студентка 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Творчість Григорія Сковороди внесла значні тенденції у розвиток української літератури у поєднанні з філософськими традиціями і надалі продовжує бути актуальною. Наш народ вважає його символом філософії, а підтвердженням цьому є спроможність Сковороди виробляти відносно самостійні філософські погляди. У віці близько 48 років Г. Сковорода почав вести життя мандрівного філософа. Його творчість є неоднорідною, однак умовно її можна розділити на домандрівний та мандрівний періоди.

Основні напрями досліджень філософа склались із негативного ставлення до речей матеріального світу, зосередження на самопізнанні, концепція досягнення щастя. На сьогоднішній день люди дійсно не повністю розуміють у чому ж заключається сутність їхнього щастя. Переважна більшість обирає матеріальні, а не духовні блага життя. Великий відсоток не може пізнати себе і відшукати власне «Я». Представлення цих концептів спостерігається у віршах, байках і особливо у творі «Початкові двері до християнської добродетності». Головним для Сковороди було пізнання внутрішнє, сердечне. Зокрема, така думка простежується в 28-ій пісні «Саду»: «Піднімісь у небеса — у версальський хоч би сад, Одягни одягу злотну, Шапку царську добротну, Як у серці нуда, буде скрізь тобі біда!

Проживи хоч триста літ, проживи хоч цілий світ, Що тобі те помагає, Коли серденько ридає? Як з'їдає нуда, буде й смерть тобі й біда. Хоч всю землю завоюй, над усім хоч зацарюй, Що тобі те помагає, Коли вся душа ридає? Коли в серці нуда, буде підлість і біда.»

Загалом філософія Г. Сковороди трактується як песимістична. Зрештою, звідси і «втеча від світу» - саме ця фраза описує сьогоднішню ситуацію українців. Під час повномасштабної війни з росією людям дійсно хочеться втекти від усього цього жахіття, забути хоча б на мить.. У такий важкий для усіх нас період дуже важко тримати себе в руках, контролювати емоції і не падати духом.

Сковорода виходив з того, що світ різноманітний і люди теж різні. Суспільство, на його думку, нагадує машину. «У ньому непорозуміння бувають тоді, коли його частини відступають від того до чого вони майстром зроблені» «Потрібно тільки пізнати себе, хто для чого народжений. Зараз ми проживаємо у важких реаліях, однак я повністю солідарна зі словами Григорія Сковороди, що

потрібно віднайти самого себе і жити тим, що приносить насолоду для розуму і надає душевний спокій. Потрібно постійно рухатись вперед, відкривати для себе нові реалії і розбавляти життя палітрою яскравих фарб, залишатися оптимістами.

Література

1. Режим доступу: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/11-22-1>

Камєнєва Вікторія Олександрівна,
студентка 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В МИНУЛОМУ ТА В СЬОГОДЕННІ

Сьогодні в Україні спостерігається масове зацікавлення соціальною реальністю та зіткнення добра і зла в цьому просторі. Варто зауважити, що це вічна тема у соціальному просторі філософії – добро чи зло, зло чи добро. Суспільство замислювалося над цим питанням ще з давніх часів і буде тлумачити ще довго після нас.

Сьогодні кожен чув вислів « добро завжди перемагає зло» Цікаво знати, що так вважає більшість в нашому суспільстві.

Григорій Сковорода є тим філософом, котрий розгорнув у своїх творах цілий комплекс ідей, актуальних для свого часу, виражав передові погляди українського громадянства. Вчення про гармонію природи і світу, боротьба з бездуховністю людини і відстоювання її внутрішньої свободи, соціальний оптимізм, байдужість до кар'єри і зневага матеріального добробуту, культ людської дружби - всі ці сторони вчення Сковороди актуальні й нині, співзвучні із глобальними проблемами нашої доби.

Філософія Григорія Сковороди не являє собою традиційну строго логічну. Чітко категоріально визначену систему знання. Його не цікавлять усталені філософські й богословські традиції, поняття та принципи. Своє вчення Сковорода розробляє на основі власного світосприймання, відчуття та буття. Тому кожній праці мислителя притаманне складне переплетіння художніх і міфологічних образів. Релігійних символів, філософських, природничо-наукових, політичних. Етичних, релігійних понять, котрі трансформуються. Переплаваються скрізь авторське світовідчуття, інтегруються в синкретичному поєднанні раціонального й чуттєво-емоційного. Це виділяє філософські праці Сковороди з-поміж інших, а він сам виступає як філософ-мистець, філософ-поет. Мислитель передає свій світогляд, власні шукання, особистий досвід осягнення

й збагнення мети людського життя і належить до того рідкісного сократівського типу мислителів, чий особисті переконання збігались зі способом власного життя.[1 с. 5}

Григорій Сковорода залишився в українській і світовій культурі як філософ, проте його філософія особлива, вона наближена до концепцій філософського антропологізму. Академік В.І. Шинкарук визначив її як “гомо теїстичний антропологізм”, оскільки Сковорода розглядає внутрішню духовну сутність людини як божественну, як Бога в людині, бо “...истинный человек и Бог есть тожде» .

Наша реальність поділяється на чорне та біле, на добро та зло. Не зайве зауважити, що боротьба між цими, поняттями, добром і злом одвічна. Вона ніколи не припиниться, ніяка зі сторін не переможе. Інші ж стверджують, що переможе лише добро, у що хотілося б вірити кожному. До прикладу війни, що, безсумнівно, є плодом зла. Звідки береться воно, в той час, як людство розвивається, прагне до кращого. Та є люди, які так не вважають. Агресор -зло бере і відбирає все. І здається все втрачено, але ні...існує інша сторона медалі. Добро захищає своє майбутнє, добро допомагає іншим, відбудовує, змінює світогляд.

Добро не може існувати без зла, це вічні спутники по життю. Зло існує для того щоб ми розуміли, що таке добро та навпаки. Як казав філософ «Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?»

Добро і зло - це філософські категорії. Філософи все життя сперечаються і намагаються пояснити їх зміст. Не існує однозначної відповіді, вона завжди є відносною в різних ситуаціях та і все в житті відносне.

Література

1. Режим доступу: http://sau.in.ua/app/uploads/2019/07/ZVIT_SOCZIALNI-NERIVNOSTI_2018_.pdf
2. Режим доступу: <https://uchika.in.ua/sociologichni-poglyadi-grigoriya-skovorodi.html>

Рибаківа Катерина Олегівна,
студентка 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ПІЗНАННЯ ЛЮДИНОЮ САМОЇ СЕБЕ – ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ ІІІ ДУХОВНОГО ПОШУКУ

"Пізнай самого себе" - написано на стіні Дельфійського храму Аполлона. Ці знамениті слова не втрачають своєї актуальності вже понад дві тисячі років.

Чому ж висловлювання здебільшого філософів: і античних, і сучасних, та й не лише філософів, а й звичайних людей, які розмірковують на глибокі життєві теми, обертаються навколо цього стародавнього висловлювання? Подивимося на це питання з різних світоглядних сторін.

Давньогрецькі філософи самопізнання ставили вище, ніж здоров'я [1], а душу височіли над тілом, бо деякі з них, наприклад, Сократ, вважав, що саме поняття душі тотожне поняттю людина [2]. Філософія таких релігій, як, наприклад, християнство та іслам стверджує, що самопізнання – це шлях, який наближає до Бога, адже, пізнаючи себе, людина пізнає Божественну суть. Інші трактують самопізнання як стежку, яка веде на щастя, інструмент, з допомогою якого можна полегшити життєві проблеми. Подібних інтерпретацій дуже багато, тому до єдиного тлумачення людство ще не прийшло.

Що підштовхує людину до пошуку самої себе? Часто це відбувається через психологічний застій, неможливості рухатися далі життєвим шляхом через стан невизначеності або через складні життєві обставини. Людина, коли розуміє, що вона опинилася в ямі, починає шукати можливості вибратися з неї, поступово відсікаючи зайві варіанти. Але іноді пошуку можливостей буває недостатньо, і тоді доводиться копати глибше, щоб знайти корінь проблеми.

В іншому випадку, потяг до самопізнання може бути викликаний звичайною природною цікавістю. З дитинства нас цікавить цей світ, причина його існування, а відтак і наше існування, адже ми і є частиною цього світу.

Як людина може пізнати себе? Способів також багато, як і, можливо, зірок на небі. Хтось звертається до релігії, в якій він знаходить відповіді на свої запитання у священних книгах, які, до всього іншого, мають життєву актуальність крізь віки. Комусь до душі езотерика, у якій людина шукає підказки як незвичайних явищ. Хтось знаходить себе в книгах, кіно, проводячи паралель між собою та поведінкою персонажа, з яким є схожість у характері. Інші осягають розуміння своїх вчинків, коли вивчають психологію, вирішують психологічні тести, розмовляють із фахівцем. Сміливіші не бояться знайти себе, спробувавши в житті все те, що може, на їх думку, призвести до вершини самопізнання. Дехто дізнається про себе, коли поспілкуються з людьми зі схожими проблемами.

Насамкінець, хочеться сказати, що хоч концепт самопізнання людина розуміє індивідуально, але єдине, що поєднує всі ці аспекти – це те, що без пізнання своєї особистості людина не може вийти на новий рівень власного розвитку. Він стоятиме на одній точці, яка природно не приведе нікуди. Тому будь-який маленький крок, зроблений у бік розкриття своєї особистості для себе, вже є рух, який наближає до того «світла в кінці тунелю» [2], який нерідко використовують, як визначення світлої життєвої смуги, огорнутої щастям.

Васильченко Максим,
студент 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ВІЧНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬК ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

"Світ ловив мене, але не піймав"
Г. С. Сковорода

Ім'я українського філософа і поета-байкаря Григорія Савича Сковороди займає дуже високий рейтинг серед імен знаменитих філософів. Його філософська система не тільки оригінальна, але і досить сучасна.

Шлях Г. С. Сковороди в філософію був досить довгим. З прожитих 72-х років він віддав філософії лише останні 25 років свого життя. Тільки в 70-80-х роках XVIII ст. він почав створювати свої філософські діалоги, трактати, притчі і, мандруючи по Україні, став проповідувати своє філософське вчення. А шлях майже в 50 років був тільки підготовкою до цієї мандрівки в образі "старця" - бродячого філософа-наставника.

У філософському вченні Сковороди не тільки сама сильна і яскрава, але і сама важлива для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. У Сковороди розуміння щастя має більш глибоке коріння. Суть щастя він зв'язує з образом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: "...Інший живе для того, щоб їсти, а я - їм для того, щоб жити. ..." - цим висловом Сковорода відкриває свій трактат під назвою "Ікона Алквіадська". Своїм розумінням щастя Сковорода як би захищає людську "природу" від примітивного її зведення до споживання і користі. Сам він обрав такий образ життя, який з його слів допомагав йому "не жити краще", а "бути краще". Прагнення "бути краще" він зв'язував з поняттям "чистої совісті": "краще годину чесно жити, чим поганить цілий день".

Найбільшої глибини теза про щастя досягає на тому моменті, коли Сковорода визначає саму суть "чесного життя" і "чистої совісті". Ця суть розкривається через трудову діяльність людини. У Сковороди не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. У нього праця - це не обов'язок, не борг, не примушення (як сучасне суспільство вважає сьогодні), а, навпаки, вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Такій праці Сковорода дає визначення "споріднена".

Розділення людей, що займаються "спорідненою" і "неспорідненою" працею - це і є сама глибока думка, на яку можна спиратися при розв'язанні сучасних проблем людства. Думка про те, що щастя людини полягає в праці, і в тому, що праця зробила мавпу людиною, відвідувала багатьох філософів і раніше. Але визначення праці з позицій джерела свободи і щастя, або джерела страждання і нещастя людей зустрічається досить рідко. У Сковороди вперше ця тема визначилася як головна і в літературних творах, і в філософських трактатах. Вся його творчість виходить з розуміння того, що людство може об'єднати тільки праця з суспільною користю і особистим щастям - "споріднена" праця. Праця ж "неспоріднена" - джерело деградації і людини, і людського суспільства.

Світова громадськість зараз визнає, що щастя і мир на планеті залежать в більшій мірі не від того, що люди уміють робити, а від того, на що направлена їх діяльність.

Заняття "спорідненою" працею накладає відбиток і на образ життя людини. Біографи Сковороди, наприклад, стверджують, що письменник Лев Толстой любив Сковороду саме за те, що його образ життя гармоніював з його вченням. Сам же Толстой страждав від дисгармонії між власним вченням і безсиллям порвати з життям, не відповідним його ідеалам.

Філософська спадщина Г. С. Сковороди багатогранна. Вона охоплює самі різноманітні аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво. Немає особливої потреби казати про те, що вчення Сковороди виникло не на пустому місці. Можна лише відмітити, що ще грецький філософ Сократ, на чий вислови часто спирався Григорій Савич, вважав "моральність-добродієність" і "знання-мудрість" тотожними поняттями. Мандрі Сковороди в образі "старця" також нагадують проповіді Сократом своїх ідей на вулицях і площах.

Величезне значення філософської спадщини Г. С. Сковороди є ще й в тому, що на неї можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним і незахищеним.

Багато які з перерахованих проблем можуть бути вирішені, якщо відродити тему "спорідненої" праці, поставлену Сковородою майже 250 років тому. Незважаючи на те, що ця тема отримала розвиток в українській літературі, вона все ще чекає на те аби люди збагнули її.

Красновський Костянтин Володимирович,
студент 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ВПЛИВ ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА СУЧАСНИКІВ

Григорій Сковорода займає високий рейтинг серед імен знаменитих філософів. Його філософська система не тільки оригінальна, але і досить сучасна. Формально філософська система Сковороди укладається в один рядок. Основа цієї системи полягає в існуванні "двох натур" і "трьох світів". Розшифровка існування "двох натур" слідує безпосередньо з трактату "Про Бога": "...Весь світ складається з двох натур: одна – видима, друга - невидима – Бог.

Питання про Бога, який складає першооснову усього суцього - "вищу всіх причин причину", внутрішню причину розвитку всього світу, є одним з основних питань в філософській системі Сковороди. Своїм уявленням про Бога він поставив себе в опозицію по відношенню до церкви, що дотримується біблійної легенди про створення світу Богом протягом шести днів.

Можливість подолання людиною моральних вад Сковорода зв'язує не із зовнішніми обставинами, а з внутрішніми якостями людини. Взагалі науку про людину Сковорода вважає вищою з усіх наук. Людське щастя він розглядає тільки через призму внутрішньої природи людини. З філософії Сковороди слідує, що внутрішня натура, в кінцевому результаті, виражається через взаємодію з певним виглядом праці. Тема "спорідненої праці" - ця одна з самих найважливіших тем, що розвиваються Сковородою. Ця тема перейшла з його байок в філософію і досягла такої висоти, що придбала значення загального принципу, що визначає не тільки людське щастя, але навіть значення людського буття.

Філософська спадщина Г. С. Сковороди багатогранна. Вона охоплює самі різноманітні аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво. Цілком природно, що про все написати неможливо, так і в автора роботи немає таких глибоких знань по кожному з напрямів. Однак, що можна однозначно стверджувати, так це те, що всі грані спираються на загальний центральний стержень, що розглядає проблему природи людини і її призначення. Цей стержень включає в себе і сам образ Сковороди, що підтвердив практикою життя силу свого вчення.

Немає особливої потреби писати про те, що вчення Сковороди виникло не на пустому місці. Можна лише відмітити, що ще грецький філософ Сократ, на чий вислови часто спирався Сковорода, вважав моральність-добродієність і знання-мудрість тотожними поняттями. Мандрі Сковороди в образі "старця" також нагадують проповіді Сократом своїх ідей на вулицях і площах.

Значення філософської спадщини Г. С. Сковороди в тому, що на неї можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним (якщо вона не пов'язана з накопиченням капіталу) і незахищеним.

Чалий Сергій Андрійович,
студент 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Перед тим, як проаналізувати актуальність філософії Григорія Сковороди в нашому сучасному світі, слід спочатку проаналізувати сутність його філософії загалом.

Філософська концепція Г. Сковороди – це, якщо можна так говорити, частковий пантеїзм. Чому частковий? Пантеїзм навчає, що Бог – це все і вся, а все і вся – це Бог. Ця філософська доктрина дещо нагадує віру у безліч богів, але заходить ще далі, навчаючи, що всі предмети – це Боги, наприклад: камінь – Бог, тваринка – Бог, рослинка – Бог, ти, мій друг – Бог [1]. Але важливо зазначити, що у філософському вченні Григорія Савовича Сковороди пантеїзм торкається тільки людини і Бога, тобто він вважав, що будь-яка людина містить у своєму внутрішньому світі, у собі Бога, без нього особа просто не може існувати.

Центральними проблемами у філософії «мандрівного» філософа є релігійно-моральні проблеми. Він викладав їх образами, порівняннями, метафорами та різноманітними символами. Методом розроблення цих проблем був пошук і протиставлення протилежностей, суперечностей, антитез. Свою філософію Григорій Савович розумів, як вміння жити у Богові та з Богом, у мирі зі всіма близькими і, що дуже важливо, зі власною совістю. Свідченням є слова філософа: «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, - то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія»[2]. Як бачимо, найпотрібнішим для людини згідно з цією філософією є щастя, душевний мир та спокій.

Розглянувши основні прояви цієї філософії, можна вже відповісти на наступне питання: чи актуальна філософія Григорія Сковороди у сучасному світі? Я вважаю, що сама філософія не актуальна, оскільки зараз мало людей, які зможуть широко сприйняти основну концепцію цієї філософії (кожна людина має в собі Бога, він не існує поза людиною), але цілі, які переслідує це вчення

(особливо душевний мир та спокій), дуже і дуже актуальні в наш час. Чому? Тому, що наш час дуже прискорився, темп життя став надшвидким. Через це багато людей позбулися душевного миру та спокою, без яких нормально жити людина не може, її організм не може нормально функціонувати, він завжди знаходиться на межі своїх можливостей. Такий темп життя не властивий людській природі, він їй чужий.

Спираючись на все вищезгадане, можна сказати, що філософія «мандрівного філософа» актуальна і в наш час, а цілі, які переслідує це вчення (особливо душевний мир та спокій) - вічні.

Література

1. Режим доступу: <https://www.gotquestions.org>.

Байкулов Богдан Русланович,

студент 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний

Науковий керівник: Кичкирук Т.В.

Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ДОБРО І ЗЛО В КЛЮЧІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Перехід кінця ХХ століття до суспільства нового типу з найбільшою плинністю та активністю, пов'язаною з поширенням і домінуванням інформації в культурі, відкриває питання пошуку нових шляхів осмислення соціальної дійсності та можливостей її конструювання. Зміна парадигми в дослідженнях виражається в поширенні постмодерністських світоглядів, які припускають відмову від об'єктивної основи світогляду. Відсутність стійких когнітивних принципів, нечіткість кордонів між когнітивними об'єктами та суб'єктами, соціокультурна ізоляція та історична відносність — основні риси постмодерністської філософії, які допомагають розглядати соціальну реальність як упорядковану систему і трактувати поняття «добро» і «зло» зовсім в іншій інтерпретації. Соціальна реальність у цій філософії розглядається як багатогранний набір слабо пов'язаних частин з фрагментацією, узгодженістю та цілісністю, які рішуче відкидаються постмодерністами, оскільки ці категорії ґрунтуються на русі, зміні та деформації.

Проводячи дослідження сталих концепцій добра і зла, варто зазначити, що їх представники характеризують добро (надають статус буття) і трактують зло як негативну річ, що протистоїть і спотворює буття. Добро і зло протиставляються, більшість філософів стверджують, що ні в якому разі добро

не може стати злом і навпаки. Категорії «добро» і «зло» розглядаються як незмінні і абсолютно істинні поняття і вони не підлягають сумніву.

При цьому не враховується, що їх авторами були особистості (філософи, апостоли, пророки) зі специфічними, часом крайні, несумісними поглядами, переконаннями, світоглядом. Такі уявлення існують у міфах стародавнього світу, в якому боги чітко поділялися на добрих і злих [1].

Стародавня етика вважала, що душа переважає тіло за когнітивними здібностями. Результатом є добро, знання і зло - те саме, що незнання і брехня. У цій системі поглядів поняттю моралі надається умовне, відносне значення. Це призводить до суб'єктивізму в тлумаченні моральних понять і суджень, до заперечення їх об'єктивного змісту, а часто - до нігілізму та аморальності загальнолюдських моральних цінностей [2].

Релятивісти вважають, що моральні уявлення та уявлення різних етносів, соціальних груп, людей істотно відрізняються за їхніми проблемами, переконаннями та уподобаннями, а також залежать від часу та конкретних життєвих ситуацій [3].

Соціальна реальність як простір зіткнення добра і зла характеризується декількома принципами, що і висвітлюють сутність даного дослідження, зокрема:

- доброта має тенденцію виступати як предикат у моральних судженнях, а спроби змінити суть і предикат зазнають невдачі. Добро є найвищою, абсолютною загальнолюдською цінністю.

- існують невичерпні форми добра, а поняття «добро» невичерпне.

- люди вважаються різними, тому спільні інтереси не можуть бути однаковими для всіх. Звісно, люди по-різному розуміють добро, але головне, щоб воно було для всіх. Інакше вона не зможе адекватно орієнтуватися в царині моральних цінностей.

- немає достатніх підстав вважати благо об'єктивною властивістю існування чи суб'єктивним станом людського розуму, оскільки неможливо визначити, де воно існує, а де його шукати - в об'єктах і явищах об'єктивного світу, або в свідомості.

Отже, в ключі соціальної реальності добро слід розглядати як процес, що характеризується такими стадіями: добрі ідеї; гарний стан самосвідомості людини; добро як спосіб існування людини; матеріальна і духовна культура людини, в якій продовжує накопичуватися і накопичуватися потенціал добра.

Література

1. Андрос Є. І. Метафізична та постметафізична доба європейської гуманістики: зміна методологічних засад і світоглядних орієнтацій / Є. І. Андрос // Колізії антропологічного розмислу / В. Г. Табачковський, Г. І. Шалашенко, А. М. Дондюк [та ін.]. — К. : ПАРАПАН, 2002. — С. 123–152.

2. Гюлен М. Ф. Діалог і толерантність / М. Ф. Гюлен; пер. з тур. О. М. Зубань, В. М. Підвойний. — К.: Вид-во Жупанського, 2012. — 374 с.

3. Даренський В. Ю. «Діалог» людина-природа як екзистенційний феномен / В. Ю. Даренський // Філософія природи : монографія / А. В. Толстоухов, Ю. О. Мелков, С. М. Ягодзінський [та ін.]. — К. : ПАРАПАН, 2006. — С. 68–89.

Маринюк Артем Андрійович,
студент 2 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

СВІТОГЛЯДНИЙ І ОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ ФІЛОСОФІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Антропологічний принцип у філософії права почав реалізовуватися практично лише в ХХ ст., однак його неявне використання і розроблення здійснювались упродовж усього історичного розвитку: філософії античності, середніх віків, Нового часу, німецькій класичній філософії, марксизмі. Ніхто з дослідників, хто досліджував антропологічну проблематику, не виокремив антропологічний принцип у філософії права як самостійний предмет аналізу і не здійснював системного розгляду його світоглядно-методологічного значення.

У чому сенс людського життя? Складно відповісти на це питання. Протягом багатьох століть філософи намагалися відшукати на нього відповідь, написані сотні томів праць, присвячених цьому питанню, але відповіді як не було, так і немає. Різні думки народжують суперечки, та й люди часто суперечать самі собі.

Так, на думку християн, люди були створені Богом для того, щоб любити один одного, підтримувати гармонію на землі. Однак люди не надто добре справляються з цим завданням. Хтось дотримується християнські закони і слід їм, а хтось провокує конфлікти, розпалює міжусобиці і війни, знищуючи собі подібних. Для таких людей сенсом життя є володіння владою над іншими людьми. Людина повинна дарувати радість собі та іншим, жити, насолоджуючись кожним днем, подарованим йому знову, адже життя є безцінним подарунком, її не можна бездумно витратити, її треба цінувати. І до життя оточуючих слід ставитися, як до своєї власної, адже тільки тоді можна розраховувати на таке ж ставлення з боку інших.

Безвихідних ситуацій не буває, буває лише складно зробити вибір між виходами. Життя нелегке, але його треба любити, тільки життєлюбність і оптимізм можуть подарувати сенс життя, який все ж у кожного свій. Одні бачать

сенса життя в дітях, інші – в роботі, треті – в принесенні користі суспільству. Головне, щоб цей сенс був, тоді й життя буде щасливим.

Коли кажуть, що щось є, то слід розрізняти два аспекти змісту дієслова «бути». У першому йдеться про виокремлення чогось (об'єкта) як певного зразка, який ми впізнаємо: стіл, яблуко, книга, людина. «Бути» тут означає належати до якоїсь сутності, до певного типу речей. А з другого боку, ми можемо говорити про кентаврів; про жінку; про вічний двигун. Усі ці речі мислено визначені й у них немає внутрішнього протиріччя. Перший аспект буття зазвичай і називають сутністю, або просто буттям, а другий – існуванням, або екзистенцією. Існування вказує на спосіб даності предмета, а його сутнісне буття – який він.

Література

1. Черниш Н. Й. Соціологія / Н. Й. Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – 540 с.
2. Режим доступу: [<https://tvir.biographiya.com/tvir-rozdum-v-poshukax-sensu-zhittya-lyudini/>]

Войтовець Ярослав Анатолійович

студент 2 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний

Науковий керівник: Кичкирук Т.В.

Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ДОБРО» І «ЗЛО» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

З моменту народження людина стає соціальною істотою. Вона весь час перебуває в оточенні багатьох як знайомих так і не знайомих їй людей. Завдяки цим процесам формується соціальна особистість. Кожен із нас по-різному бачить соціальну реальність, не дарма говорять: «Щастя буває різним». На формування соціальних якостей людини впливає багато факторів. Насамперед це виховання дитини змалечку, а вже потім індивідуальний розвиток особистості. Спілкування в соціальних групах, читання ЗМІ та літератури все це формує людський світогляд.

Сучасна соціальна реальність завжди буде простором зіткнення добра і зла. Оскільки в сучасному світі фактично не можливо жити без конфліктів та суперечок. Людська природа складається з таких компонентів як добро і зло. Це пов'язано з тим, що ми не можемо бути байдужими та не реагувати у відповідь. Звісно те, що для когось добре, для інших може бути жахливим, так і виникає конфлікт інтересів. У процесі розвитку особистості в людини будуть переважати ті якості, які допомагають їй виживати або ставати кращим, а це залежить від індивідуальності. Тому я вважаю, що те наскільки окрема людина буде доброю

чи злою в більшості залежить від навколишнього середовища в якому вона знаходиться та соціальних обставин в яких живе ця особистість.

Незнаю чи доцільно говорити в цій темі про теперішній стан українців. Проте я спробую виразити свою думку та бачення цієї ситуації. Як на мене це найкращий приклад для дискусії та порівняння даної теми. На разі всі ми побачили в яких соціологічних умовах існує наш ворог. З цього ми і можемо зробити висновки про те як впливає на свідомість людини проживання в закритому просторі. Визначальними тут є соціально набуті характеристики, які формуються, розвиваються через співвіднесення себе зі світом природи та суспільства. Ми бачимо як змінюється поведінка людини, коли їй весь час нав'язують одну думку, одне бачення та лише один вихід із ситуації. Я не можу збагнути того, як можна вірити в правду, якщо ти користуєшся лише одним засобом отримання інформації. Як для мене, то коли ти дізнаєшся якусь інформацію з телебачення чи інтернет джерела, є ще безліч матеріалів, щоб досконало впевнитись у точності почутого чи побаченого, але це вже дещо інше.

З історії ми знаємо, що українці завжди були сильною нацією та завжди прагнули жити в кращих умовах. Оскільки на території України постійно відбувалися процеси з покращення соціальних умов. На мою думку, в більшості українців переважаючою буде добра сторона особистості. Звичайно зло також є в кожному із нас, однак стоїть питання наскільки його багато? Той стан в якому ми знаходимося є яскравим прикладом зіткнення добра і зла. Зараз можна стверджувати на 100%, що соціальна реальність в якій проживає населення України є на більш високому рівні в порівнянні з агресором. Саме завдяки цьому український народ може згуртуватися в єдине ціле, попри всі негаразди які були всередині країни, адже є більш вагоміша проблема з якою потрібно боротися разом. Я вважаю, що однією з основних причин таких дій ворога і є соціальний простір в якому він знаходився довгі роки. Існує така злая риса характеру особистості як заздрість. Саме це, на мою думку, відіграє неабияку роль у зіткненні інтересів. Ми ніколи не дивилися на інших, а жили так як нам було зручно і зараз дійсно можна впевнитись в тому, що ми мали досить гарні умови для розвитку та існування. Тому я хотів би підвести такі підсумки вище сказаного: всі ми в дитинстві любили казки, коли нам їх розказувала мама або читали самі. Так от як і на завершення в кожній казці добро завжди перемагає зло. Отже соціальна реальність в якій переважає зло, здатна лише «поглинути» людину та припинити її розвиток як індивідуальної та вільної особистості. Так як добро завжди перемагає, то я можу з впевненістю сказати: Україна Переможе!

Ковалевський Валерій Олександрович,
студент 2 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ДЕСТРУКТИВНА СУТЬ МІЖНАРОДНО-СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА СВІТОВІЙ ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНІЙ АРЕНІ

Зараз Україна стоїть на шляху до остаточного й повного вирішення питання своєї державності та права на незалежність і суверенітет. Цей шлях лежить в умовах війни та взаємопорозуміння усіх верств, етнологічних груп та «каст» населення у державі. І це, як і усі інші події, що траплялися на території нашої країни, увійдуть в часопис, як приклад боротьби за свої цінності, за своє існування, за свій рід, за свою незалежність, за верховенство права на вибір – уособлення сучасного демократичного світу. Результат цієї події – історія, яку судитимуть вільні народи, і хто стоятиме на стороні свободи, а хто підтримуватиме тиранію – вони розсудять чесно й осудять винних, визнаючи урок історії.

Ось тут і постає проблема соціального устрою світу – чи здатний світ реагувати цілісно на будь-яку загрозу свободі права й волі, чи мовчки спостерігатиме, як і у тридцятих роках ХХ століття, на поширення виразки в його серці. Українці змогли відчутти абсолютну підтримку світу – це говорить про те, що світ готовий реагувати на найскладніші геополітичні ситуації, а Україна без сумніву – займає одне з найскладніших та найважливіших положень у географічному просторі, відділяючи світи комунізму та тоталітаризму і демократії. Звісно, визнаючи правду, такою реакцією ми можемо завдячувати ще й тому, що безпосередні учасники-засновники наявного світового порядку знаходяться стратегічно надто близько до зони поширення конфлікту, а сам конфлікт може мати наслідки розширення, якщо його не зупинити. Аналізуючи дані, можна стверджувати також про зони й інших конфліктних ситуацій, як то у Сирії, Ємені чи Ефіопії. Гуманітарні наслідки війн та повстань в цих країнах є складними, але будь-який результат завершення цих конфліктів не зможе вплинути суттєво на світовий порядок, чого не можна сказати про Україну та її опір. Генсек ВООЗ нещодавно зробив заяву про расизм у світі через «надлишкову увагу» Україні. Вивчаючи усі ситуації, можна ствердити, що лише ситуація в Ємені за своїми масштабами є аналогічною. Але він не правий в контексті відсутності уваги, оскільки війна там триває вже 8 років, і весь цей час всесвітні організації допомагали єменцям, але результату від повстання нема, а ресурси йдуть. До того ж стратегічного значення країна не має ні для кого, окрім жителів Аравійського пів-у. Зобов'язання на вирішення конфлікту у цьому

регіоні покладено на арабські держави, і це логічно, оскільки й війни де-юре там немає, є лише повстання, як і в майже усіх інших випадках, тому інтервенція військових союзів, наприклад, НАТО може бути необґрунтовано, особливо через те, що не зрозуміло у кого які цінності – жертви наявні масові усюди, і усім сторонам притаманний локальний тероризм.

Українська ситуація – це повна і беззаперечна війна в середині Європі, тому реакція на це повинна бути відповідною, інакше немає ні безпеки, ні суті у світовому порядку, коли його будь-хто може порушувати безкарно й вільно.

Проблема лідерства – це сила переступити поріг власної вигоди й страху та вирішити питання, що є проблемою світу і де правда стоїть в одному боці, неухильно розкриваючи очі. Хто здатний попри міжнародні угоди допомагати, а хто ними прикриється для бездіяльності? Що зробить лідер?

Німеччина неухильно стверджувала протягом багатьох десятиріч про своє лідерство, про здатність регулювати ситуацію тоді, коли в цьому буде необхідність, все більше захоплюючи основні структурні одиниці організацій Європи та голоси інших країн. Допомога їх у гуманітарному плані є безумовною і українці щиро вдячні за це, але є люди, що захищають їх світ і народ від рашистської навали тут, всередині країни, є люди, що залишаються і хочуть вижити, а бюрократія та страх у лідерській допомозі – завдають болючих для неньки втрат, які ми не здатні будемо повернути. Плач, що в різних закутках країни охоплює душі молоді нації – це результат не лише дій рашистів, а й бездіяльності боягузливих політиків, що, слідкуючи за електоральними настроями, забувають про свої можливості, людяність та фактичну потребу в них. Звісно, вони нічого нам не винні, але тоді вони не лідери, і не тільки вони, вони не здатні ними бути, і, коли це побачать інші країни хто стане прислухатися до тих, хто прикидався лицарем, а на справді є блазнем?

Можна бути впевненими, що країни Європи проявлять лідерство для економічного знешкодження росії, але час, що вони витрачають на сумніви й докази коштує Україні занадто дорого, і цей ресурс для нас є визначальним. Лідери мають розуміти цінність часу, якщо це не так – ви деструктивний лідер.

Денисевич Ярослав Романович,
студент 1 курсу спеціальність «Агрономія»,
факультет агробіологічний
Науковий керівник: Кичкирук Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДИНА - СВІТ В ЦІННІСНІЙ ПЛОЩИНІ

В історії філософської думки проблема відношення людини і світу завжди залишалася центральною. Однак вирішення її було обмежене як рівнем розвитку

самої людини, суспільства як системи її безпосереднього буття, так і рівнем пізнавальних здібностей і можливостей людини. Крім того, кожен етап історії висував специфічні завдання в осмисленні особливостей взаємозв'язку людини і світу.

Слід зазначити, що поняття "природа" і "сутність" людини не тотожні, вони дуже тісно пов'язані, але кожне з них має свою специфіку.

Коли йдеться про природу людини, то акцент робиться на її походженні, на механізмі становлення її як людини, на її зв'язку з тим середовищем, з якого вона вийшла. Коли ж йдеться про сутність людини, то акцент робиться на виявленні тих глибинних зв'язків, тієї основи, що зумовила її виникнення, можливість її існування, розвитку, визначає її якісну відмінність від усього живого і з руйнуванням якої її життя стає неможливим.

Вихідні посилки для розкриття соціально-діяльної сутності людини були розроблені К. Марксом і Ф. Енгельсом. їхні ідеї вплинули на розвиток філософської думки. У сучасних умовах дослідників приваблюють не тільки загальні проблеми сутності людини, але і поглиблене вивчення різноманітних сторін її життєдіяльності, що дозволяє виробити цілісні знання про людину як особливого феномена, як суб'єкта соціальної діяльності. Тут, безумовно, позначається, з одного боку, традиція історичної спадкоємності в розвитку філософії, а з іншого боку — потреба відповісти на питання, які ставить сучасне життя.

З цього погляду, для розкриття сутності людини необхідно розкрити її генетичний зв'язок зі світом живого, у якому вона виникла, а також розкрити її сутність і її якісну відмінність від усього живого. У той же час, для розкриття сутності людини необхідно виходити насамперед з аналізу безпосередньої, емпіричної дійсності, безпосередніх способів здійснення людської життєдіяльності. Такий підхід дозволяє розкрити як зв'язок життєдіяльності людини з усім живим, так і її специфіку.

У міру ускладнення форм життя, з виникненням високоорганізованих тварин, деякі з них починають використовувати окремі предмети природи як допоміжні засоби забезпечення тваринного способу життєдіяльності. У цьому зв'язку виникають елементи інстинктивної трудової діяльності. З розширенням використання предметів природи як допоміжних засобів для впливу на саму природу і забезпечення задоволення потреб накопичувався життєвий досвід, вироблялися навички користування природними предметами, здійснювався добір найпридатніших для впливу на навколишнє середовище предметів. Поступово почався процес не тільки добору, але і найпростішої обробки предметів як засобів задоволення потреб. Згодом предмети природи, яких піддали обробці, перетворюються на знаряддя праці, що систематично використовуються не просто для індивідуального задоволення якої-небудь потреби, а для забезпечення спільної життєдіяльності багатьох індивідів.

На основі сказаного можна зробити висновок: сутність людини (сутність другого порядку) полягає в тому, що її життєдіяльність є безупинним процесом задоволення, відтворення і народження нових потреб, що здійснюються на

основі матеріального виробництва, у якому виробництво знарядь стає особливою потребою. Сутність людини реалізується в діалектиці потреб у знаряддях праці і трудової діяльності.

Лі Діана Дмитрівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Людина приходить у цей світ з однією метою – жити. Тому її життя стає формою, реалізацією, розвитком, зціленням, очищенням, проявленням краси сутності її Душі через «прекрасний костюм» – фізичне тіло.

Проблема змісту життя, призначеності бентежило людину з найдавніших часів. Відповіді на питання про сенс життя і місію намагалися знайти філософи, психологи, езотерики, релігійні діячі, представники різних культур, епох і цивілізацій. І відповіді ці дуже залежали від моральних норм, віросповідань, засад життя, періоду або місця мешкання людей.

Так, для античних часів вищою метою людського життя було досягнення щастя і отримання внутрішньої свободи, яке досягалось шляхом саморозвитку і самовдосконалення, розкриттям власного потенціалу.

Релігійна епоха середньовіччя зводила зміст життя до служіння Богу, відмови на власне життя. Сенс людського життя вбачався у поверненні людини у той первісний блаженний стан, у якому вона перебувала до вигнання з раю. Достатньо розгалуженими були думки після епохи Відродження, де сенс життя зводився до пізнання навколишнього світу, пошуку особистих цілей і цінностей, до служіння громадським цілям.

П. Гольбах закликав «слухатися велінь природи, жити для себе та своїх ближніх, заглибитися в самого себе, прислухатися до оточення й не сподіватися на богів».

Гегель вважав, що мета життя людини полягає у свободі її духу. Сенс життя людини не можна шукати поза самим її життям, воно завжди пов'язане з знаходженням самого себе. Правильно визначити зміст свого життя – це й значить знайти самого себе.

Панасенко Олена Сергіївна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

САМОІЗНАННЯ ЛЮДИНИ

Пізнати самого себе – це, як на мене, зрозуміти свій внутрішній світ, побачити в собі і прийняти обидві сторони себе – як негативні, так і позитивні. Зрозуміти себе та свої почуття.

Так як шлях до самопізнання та самовдосконалення в кожній людині свій, варто почати його з себе, тобто з аналізу своїх вчинків, своєї поведінки. Щоб пізнати себе потрібно зрозуміти: що я хочу отримати від цього життя, ким хочу стати? Подивитись з різних боків на себе, щоб зрозуміти що є для мене важливим, і що я можу для цього зробити. Від такого погляду на себе залежить вибір майбутнього.

Щоб зрозуміти себе треба бути чесним перед собою, та в подальшому не вдавати кимось інакшим перед іншими, тобто на сто відсотків бути собою, незалежно від думки інших.

Людина, пізнаючи себе, знаходить своє призначення у цьому світі, розуміння заради чого вона живе, ким хоче стати. Через процес усвідомлення самого себе, людина розуміє, що сама є творцем свого життя, бере на себе відповідальність за свої вчинки та рішення, не дивлячись на обставини. Вибір є завжди та у кожного він свій.

Концентруючись спочатку на собі, власних почуттях та розуміючи їх – людина може зрозуміти й інших, та відноситися до всіх з розумінням. Тому що кожна людина має великий внутрішній світ, а не тільки те що показує оточенню, й ніхто не знає, чому людина насправді робить те чи інше.

На мою думку, треба любити й приймати всіх і кожного, та й себе в тому числі.

Панасенко Наталія Сергіївна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

САМОПІЗНАННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ

На мою думку, пізнання себе полягає у тому, щоб подивитися на себе зі сторони і зрозуміти себе як особистість: які у тебе цінності, мета, інтереси.

У кожного вони свої та можуть змінюватися протягом усього життя, зважаючи на оточення, вплив соціальних мереж, трендів тощо. Наприклад, зараз стрімко набирає популярність бути еко френдлі, тож це може стати поштовхом до вдосконалення, хоча до цього людина могла зовсім не задумуватися про екологію і важливість її збереження. Тому інтереси людей можуть змінитися під впливом різних факторів.

Але людина може потрапити й під вплив поганих ідей, які не принесуть їй нічого хорошого. Дуже важливо фільтрувати інформацію яка надходить до нас.

Самопізнання досить складний процес, остаточний результат якого покладений на знаходження свого призначення в цьому світі, основної мети існування. Щоб пізнати себе, потрібно проводити аналітичну роботу з собою, періодично виявляти свої недоліки та переваги. Це допомагає розкривати сильні та слабкі сторони свого «я» і зростати як особистість.

Головне — це бути впевненим у своїх можливостях, не зупинятися на досягнутому й увесь час прагнути до вдосконалення.

Самопізнання – це вивчення особистістю власних психічних і фізичних особливостей самого себе. Воно починається в дитинстві і триває все життя. Батьки впливають на формування нашої особистості та світогляду шляхом виховання і прививання правильних, на їхню думку, принципів. Але подорослішавши ми можемо самі вирішувати: чи жити нам по цим правилам чи ні.

Найголовніше це прислухатися до себе, своїх бажань, любити себе й бути в гармонії з собою.

Цирин Олена Миколаївна

студентка гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Зміст постмодерністських поглядів на суспільство обумовлюється культурною атмосферою кінця ХХ ст., онтологічну основу якої становить постіндустріальне або інформаційне суспільство. Діалогічність, культурна поліфонія, плюралізм і лібералізм сучасного західного суспільства створили передумови для вироблення радикальної стосовно проекту модерну методології розуміння історії і соціуму.

В рамках цієї методології сформульовано основну вимогу постмодернізму до історії: у неї немає єдиної основи, і тому одиничне подавляє універсальне, загальне. Історична свідомість початку ХХ ст. ґрунтується на уявленні про те, що історія - це процес закономірної зміни епох. Постмодернізм твердить про

епоху «гіперконформізму», яка своїм утвердженням знищує всі закони, принципи й апіорні схеми історії. Їх місце займає «суспільство спектаклю»; хід історії, як і соціальні зв'язки, наповнюються мовними іграми, що робить історію «олітературеною».

Історія постає як «м'яка», несубстанційна, міжструктурна реальність (думати про минуле, а не досліджувати його) з домінуванням комунікативного фактора. Зростання і збільшення поверхового рівня, нарцисизму теперішнього, одночасність різночасового створює відчуття «кінця історії» (Фуко), «кінця соціальності» (Бодрійяр). Нова епоха нічим не зобов'язана попередній і нічого не може передати наступній, оскільки заснована на «радикальній перервності». Разом з тим подібна перервність містить у своєму «центрі» «особистість - текст», яка вільно конструює ритм чергування образів і архетипів. Цей ритм створює характеристики морально-етичної системи, і врешті-решт він структурує суспільство. У постмодерністському дискурсі історії, окрім ритму мови (оповідання), Нічого змістовного більше немає. Важливими є не факти, а зв'язки між ними; «океан» сюжету утворюється по одній краплині води (по особистості оповідача).

Історія і реальність роз'єднується, історія «розпочинається» в інформаційних потоках, нескінченно плюралізуючись у відображеннях віртуальної реальності. Постмодернізм оголошує, що прогрес є рутиною, а віра в нього - «містечковою» і європоцентристською.

Прогрес критикується за техногенність; емансипація — за суміщення індивідуальної свободи і громадського порядку; демократія - за імператив совісті. Замість звичних цінностей постмодернізм створює поверхову, горизонтальну модель суспільства, вільну від утопій майбутнього і міфів минулого, орієнтовану на технології права і компромісу.

Уявлення про сучасне суспільство та його перспективи у постмодернізмі стали результатом хаотизації історії. Соціальна доктрина постмодернізму ґрунтується на таких тезах:

- суспільство являє собою не кінофільм, а «моментальний знімок» і тим самим протиставляє себе «сфері принципової координації» (цілісності);
- у суспільстві, де є можливими проекти і проектування, відсутнє цілепокладання; суспільство втрачає інтерес не лише до високих, але й до скромних цілей, через що настає «гіпертрофія засобів і атрофія цілей» (П. Рікер);
- суспільство втратило системність і цілісність; на зміну продуктивному (творчому) порядку прийшов репродуктивний (нетворчий, схематичний) порядок;
- інформаційне суспільство характеризується зміною сутності соціалізації: девіації (відхилення) важливіші, ніж класична «спокійна» соціальність.

Звідси постійний акцент на маргінальності (М. Фуко), на «чорних дірах» соціальності - аморфних деструктурованих масах (Ж. Бодрійяр), на філософії повсякденності. Стосовно соціальної організації постмодернізм демонструє її радикальне неприйняття, заперечення можливості особистості бути

відповідальною за свої дії, її нездатність протистояти могутності надособових структур.

Тому його лейтмотивом є звільнення від гніту влади, традиційних ціннісних регулятивів, звичних норм, правил і соціальних залежностей. Таке нове самовідчуття індивіда в суспільстві вимагає й нових етичних орієнтирів, і вони знаходяться. Наприклад, М. Фуко створює ситуаційну етику — «етику контексту». Етична регуляція виявляється у бажанні кинути виклик «будь-якому зловживанню владою», «хто б не був його автором, хто б не був його жертвою». Соціальні виміри людськості - це не глобальні моральні норми, а інтерпретація влади, конституції, їх зміни і практична реалізація. Потрібно пропонувати не утопію, а правила інтерпретації законів, управління.

Критерієм поділу на соціальні верстви у постмодернізмі є рівень споживання, який створює суспільство всезагального конформізму і компромісу. Соціальна парадигма постмодернізму - ліберальний плюралізм, який означає перехід від епохи «індивідуалістичного атомізму» до «плюралістичного молекулярізму». Особливе значення тут мають зростання толерантності, демасифікація, значущість «одиниці» (окремої людини), її права і свободи. Ліберальні свободи, відмова від політизованості, унікальність людини - це особливі риси й акценти, які роблять постмодернізм привабливим для інтелектуалів

Лі Діана Дмитрівна

студентка гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ОСОБЛИВОСТІ «АГРАРНОГО» СУСПІЛЬСТВА

Інша назва аграрного суспільства - суспільство землеробів, доіндустріальне суспільство, цивілізація Першої Хвилі тощо.

Аграрні суспільства вперше з'явилися в різних регіонах світу в результаті неолітичної революції і в своєму розвитку пройшло ряд етапів.

З точки зору теорії держави і права можна виділити наступні етапи розвитку аграрного суспільства: деспотичний період (3800 - 594 рр. до н.е.), античність (594 р. до н.е. - 476 р. н.е.), середньовіччя (476 - XIV ст.) та епоха Революцій (XIV - XVIII ст.), яка уособлювалася періодами Ренесансу (Відродження античного мистецтва), Реформації (поява протестантської форми християнства), Нідерландською буржуазною революцією, що утворила першу в світі буржуазну державу Об'єднані провінції Голландії, Англійською буржуазною революцією, що ознаменувала собою початок Нового часу, епохою Просвітництва, що

створила ідеологію Модерну та війною за незалежність англійських колоній в Америці, що призвела до появи США.

Основним багатством в аграрному суспільстві була земля. Це пояснюється тим, що спеціалізація племен на землеробстві та скотарстві призвела до зростання продукції, котру легко можна було обміняти на інші товари. Надлишок, що був характерним для первісного суспільства змінився прибутком, котрий можна було використовувати не лише для продажу, а й для експлуатації праці.

При землеробстві одна родина стала спроможною забезпечити себе за один-два місяця, а весь інший час вона працювала задля прибутку. Таке землеробство як правило вело до осілости людей та їх об'єднання у територіальні громади, що згодом вели до утворення держав.

Аграрний тип держави існував декілька тисячоліть. Він характеризується тим, що земля в ньому була основою економіки, життя, культури, родинної структури та політики. В кожній з держав аграрного типу життя було організовано навколо села.

В кожній з цих держав існував простий розподіл праці та невелика кількість чітко визначених каст та класів: знать, духовенство, воїни, раби чи кріпаки. Влада, як правило, була авторитарною. Становище людини у житті визначалося лише фактом його народження. В усіх аграрних цивілізаціях економіка була децентралізованою тому, що суспільство виробляло більшість з того, що потрібно було людям для існування.

Поборська Діана Іванівна

студентка гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО

Індустріальне (промислове) суспільство — суспільство, що безпосередньо визначається рівнем технічного, індустріального розвитку. Індустріальне суспільство — однієї з двох основних типів суспільств (поряд з капіталістичним суспільством), аналізується соціологами Заходу для порівняння природи сучасних суспільств з походженням і природою традиційних (родоплемінних, феодалних) суспільств.

Термін індустріальне (промислове) суспільство введений у соціологію ще Сен-Сімоном. Природу і характер індустріального суспільства сформулювали Огюст Конт, Герберт Спенсер, Еміль Дюркгейм та ін. У 50- 60-х роках ХХ ст. у США і Західній Європі у соціології висунута соціологами Ральфом

Дариндорфом, Раймоном Ароном, Уолтом Ростоу, Деніелом Беллом та ін. концепція індустріального суспільства.

З позицій сучасних теоретиків, індустріальне суспільство, капіталізм — його верхня, перехідна форма, обмежена суспільствами Європи ХІХ ст. і початку ХХ століть. Тоді, як, за Ральфом Дарендорфом, «індустріальне виробництво - не просто гість, який приходить, але, ймовірно, залишається з нами у тому чи іншому вигляді назавжди».

Тому поняттю індустріальне суспільство як об'ємнішому віддається перевага перед капіталістичним суспільством. Капіталістичне суспільство — це суспільство, де індустріальне виробництво — переважаюча форма економічної організації перебуває у приватній власності, де підприємець відразу і власник, і головний суб'єкт управління трудовим процесом і робітниками.

Але збіг власника і управлінця тимчасовий. Зі зростанням масштабів індустрії власність на капітал надалі не гарантує контролю над системами влади і авторитету на підприємствах. Промислове виробництво, у кінцевому рахунку, в економічно провідних фірмах — гігантах, починають контролювати менеджери — адміністратори. Тут теорія індустріального суспільства змикається з технократичними концепціями Арнольда Берла та ін.

Гончаров Данііл Ігорович
студент гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЖИТТЄВИЙ СВІТ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕРИ

У нинішньому столітті вирішальне значення для економічного і соціального життя, для способів виробництва знання, а також для характеру трудової діяльності людини набуває становлення нового соціального устрою, заснованого на телекомунікаціях. Революція в організації та обробці інформації і знань, в якій центральну роль відіграє комп'ютер, розгортається одночасно зі становленням постіндустріального суспільства. Три аспекти постіндустріального суспільства особливо важливі для розуміння телекомунікаційної революції:

- перехід від постіндустріального суспільства до сервісного суспільства;
- вирішальне значення кодифікованого теоретичного знання для здійснення технологічних інновацій;
- перетворення "інтелектуальної технології" на ключовий інструмент системного аналізу в теорії прийняття рішень.

Основним методологічним досягненням другої половини ХХ століття стало управління організованими множинами – теоріями великих множин з великим

числом змінних і комплексними організаціями та системами, що вимагають координації діяльності сотень тисяч і навіть мільйонів людей. Починаючи з 40-х років, ішов бурхливий розвиток нових галузей наукового знання, пов'язаних саме з цими проблемами організованих множин: інформаційної теорії, кібернетики, теорії ухвалення рішень, теорії ігор, теорії стохастичних процесів.

Поборська Діана Іванівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЩО ТАКЕ САМООЦІНКА?

«Самооцінка — це те, що ми думаємо про себе», — каже психологиня Денного центру «Право на здоров'я» Інна Закалюк. І пояснює: «Це розуміння людини своєї неповторності, незалежно від того, що про неї говорять або думають інші. Таке розуміння формується в процесі пізнання людини самої себе». Очевидно, що самооцінка — явище суб'єктивне. Але це жодним чином не принижує її значення, і тим паче — значення саме адекватної самооцінки.

«Занижена самооцінка робить людей невпевненими та розгубленими, менш активними та схильними підпадати під вплив інших. Це також призводить до того, що людина не може адекватно сприймати критику», — розповідає пані Інна. Окрім цього, люди з низькою самооцінкою не вміють отримувати компліменти — їм вони здаються надуманими та неправдивими.

Вважається, що самооцінка «виробляється» внаслідок комплексу неповноцінності. Принаймні так вважав австрійський психолог та психіатр Альфред Адлер. За його теорією, комплекс неповноцінності — ледь не вроджена «недуга», властива кожній дитині. Адже дитина порівнює себе з такими «всемогутніми» дорослими, й тому усвідомлює власну безпорадність. Тобто, маленька людина бачить, що сильні та великі батьки можуть все, чого вона не може зробити сама. І саме комплекс неповноцінності, розвинений внаслідок усвідомлення такої правди життя, ніби підштовхує людину розвиватися, щоб врешті дійти «повноцінності». На думку Адлера, формування самооцінки починається в період, коли дитина залежить від батьків. І за умови здорового прагнення вирости та здорового розвитку формується адекватна самооцінка. Сприятливі умови для формування адекватної самооцінки — це коли дорослі враховують потреби дитини, не тиснуть на неї, уникають вимагати від неї того, що вона зробити не може через свої вікові особливості. І навпаки, якщо на сина чи доньку постійно тиснути, пригнічувати та принижувати, вимагати нездійсненого, — врешті сформується занижена самооцінка.

Саме так: один з основних чинників формування самооцінки дитини — це поведінка її батьків.

Мірошніченко Олександра Олегівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО

Питання про походження індустріального суспільства й дотепер є об'єктом наукових дискусій. Мені здається, що так буде завжди. Надзвичайно масштабна трансформація відбулася у величезному, розмаїтому суспільстві з неймовірно складною структурою, і цей процес був справді унікальним: жодну вторинну індустріалізацію не можна вважати подією, рівнозначною первинній індустріалізації, через дуже просту обставину: всі інші були повторенням, копіюванням, вони здійснювалися вже на основі попереднього практичного знання і досвіду, які засвідчували, що цей шлях є можливим і має цілком очевидні та зрозумілі переваги (хоча запозичений ідеал, ясна річ, змінювався у найрізноманітніший спосіб). Отже, ми ніколи не зможемо відтворити оригінальну подію, авторами якої були люди, несвідомі того, що вони роблять, — між іншим ця остання обставина також визначала суть події.

Ми не зможемо зробити цього через низку цілком очевидних причин: уже сам факт повторення відрізняє його від оригінального явища; за будь-яких умов ми не зможемо відтворити всі обставини життя Західної Європи в ранньомодерний період; зрештою, експеримент такого масштабу задля з'ясування теоретичного питання навряд чи є можливим з морального погляду. У будь-якому випадку для того, щоб зрозуміти всі причинні хитросплетіння такого складного процесу, нам би довелося повторювати його не один раз, а такої можливості у нас ніколи не буде.

Утім, якщо ми не в змозі чітко з'ясувати етіологію індустріалізму, є надія на те, що ми можемо просунутися вперед, створюючи загальні моделі функціонування індустріального суспільства. Справжнє значення знаменитого твору Макса Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму»¹ полягає, на мій погляд, не у привабливій, але суто умоглядній та бездоказовій гіпотезі про походження духу капіталізму, а в його міркуваннях щодо тих базових загальних рис, якими відрізнявся новий суспільний лад.

Мірошніченко Олександра Олегівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЯК СОЦМЕРЕЖІ ВПЛИВАЮТЬ НА НАШ НАСТРІЙ, СОН, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я І СТОСУНКИ

СТРЕС. Соціальні мережі - це місце, де ми нерідко висловлюємо своє обурення з приводу будь-чого, від неякісних послуг до політичних проблем. Це дозволяє нам випустити пару, але перетворює нашу стрічку новин на безкінечний потік негативу. 2015 року дослідники Центру Pew Research у Вашингтоні спробували з'ясувати, чи соцмережі насправді звільняють нас від негативних емоцій, чи спричиняють більше стресу. Опитування, в якому взяли участь 1800 людей, показало, що жінки набагато більше, ніж чоловіки, відчують стрес від соцмереж. Найбільшим джерелом негативу вони назвали Twitter, оскільки він постійно нагадує про неприємні ситуації в житті інших людей. Twitter, однак, також виступав ефективним засобом знизити наслідки стресу: що більше жінки ним користувалися, то менш напружено почувалися. Цікаво, що в чоловіків такий ефект не спостерігався. На думку дослідників, вони не беруть соціальні мережі так близько до серця, як жінки. В цілому дослідники дійшли висновку, що користування соцмережами пов'язане із "порівняно низьким рівнем стресу".

НАСТРІЙ. У 2014 році австрійські дослідники з'ясували, що 20 хвилин, проведені у Facebook, залишали користувачів у гіршому настрої, ніж після перегляду інших сторінок в інтернеті. Вочевидь, це було пов'язано з тим, що користування соцмережою здавалося їм марнуванням часу, вважають науковці. На думку дослідників із Каліфорнійського університету, хороший чи поганий настрій здатен швидко поширюватися між користувачами соціальних мереж. У період з 2009 по 2012 рік науковці проаналізували емоційну складову понад мільярда статусів близько 100 мільйонів користувачів Facebook "Лайки" і "шери" можуть коштувати кар'єри

Аналіз показав, приміром, що погана погода збільшувала кількість негативних дописів на 1%. Один негативний пост, написаний кимось під час дощу, впливав на 1,3 допису друзів в інших містах, де погода на той момент була сонячною. Добре, що веселі дописи мали сильніший вплив. Як з'ясували вчені, кожен приємний пост надихав 1,75 допису, написаного на позитивній ноті. Хоча, чи підвищували такі статуси справжній настрій користувачів, залишається невідомим.

ТРИВОЖНІСТЬ. Дослідники також спробували з'ясувати, як соцмережі впливають на загальний рівень тривожності, сон та концентрацію уваги. Дослідження, опубліковане в журналі "Комп'ютери та поведінка людини"

(Computers and Human Behaviour), встановило, що люди, які користуються соціальною та більше соцмережами, мають втричі вищий загальний рівень тривожності, ніж користувачі 0-2 платформ. Привабливість соціальних мереж полягає насамперед в тому, що вони чудово імітують приємні відчуття гри. Втім, як і чому саме соціальні медіа викликають занепокоєння, науковцям не відомо. Дослідження 2016 року, проведене в Університеті Бабеш-Боляї в Румунії, що присвячене зв'язку між соціальною тривожністю та користуванням соцмереж, дало змішані результати.

ДЕПРЕСІЯ. Хоча деякі минулі дослідження виявляли зв'язок між депресією та користуванням соцмережами, нові розвідки в цій галузі свідчать про зворотній ефект. Два дослідження, в яких брали участь понад 700 студентів, показали, що симптоми депресії, як-от поганий настрій, відчуття меншовартості та розпачу, пов'язані з якістю онлайн-спілкування. У тих, кому віртуальна комунікація приносила переважно негативні емоції, депресивні симптоми були вищими.

Схоже дослідження, проведене в 2016 році за участю 1700 людей, виявило, що ризик депресії та тривожності був втричі вищий у тих, хто користувався кількома соціальними медіа-платформами. Серед причин, названих дослідниками, було насамперед віртуальне цькування, спотворене уявлення про життя інших людей. Як оздоровити своє онлайн-життя. Вчені, однак, також вивчають, як соціальні медіа можуть виявляти симптоми депресії, що допоможе швидше звернутися по професійну допомогу. На замовлення компанії Microsoft дослідники обстежили 476 користувачів Twitter та проаналізували їхні профілі в соцмережі, звертаючи увагу на стиль дописів, емоції, тип взаємодії з іншими користувачами та ознаки депресивної поведінки. За допомогою цих даних вони розробили анкету, яка дозволяє у семи з десяти випадків спрогнозувати ризик депресії ще до появи перших симптомів. Минулого року науковці з Гарвардського університету та Університету Вермонта розробили аналогічний інструмент для аналізу фотографій в Instagram, який має таку саму ефективність. В дослідженні брали участь 166 користувачів мережі.

СОН. Переважну частину своєї історії люди проводили вечори в темряві, і лише в останні століття в наших спальнях з'явилося штучне освітлення. Дослідження свідчать, що воно пригнічує вироблення гормону мелатоніну, який сприяє сну. Найгірше впливає на нього блакитне світло від екранів смартфонів та ноутбуків. Отже, звичка перевіряти перед сном стрічку новин у Facebook чи Twitter погано впливає на якість сну. Минулого року дослідники з Пітсбургського університету опитали 1700 людей віком від 18 до 30 років про те, як вони користуються соцмережами.

Бовкун Діана Сергіївна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРОБЛЕМИ ГОЛОДУ І НЕДОЇДАННЯ

Із глобальною демографічною проблемою тісно пов'язана продовольча проблема. Власне кажучи, це двоєдина проблема. Головна суть продовольчої проблеми людства сьогодні — це проблема подолання дисбалансу між надмірним ростом населення у країнах, що розвиваються, та їхньою економічною відсталістю.

Продовольча проблема світу проявляється у гострій нестачі продуктів харчування у бідних країнах, недоїданні і голодуванні тамтешнього населення, а також у незбалансованості і неповноцінності харчування людей.

Так, на початку 1990-х рр. загальна кількість потерпаючих від голоду у світі оцінювалася, за даними ФАО, у 500-550 млн. осіб, а тих, хто недоїдає, — 1-1,3 млрд. Голод, певна річ, — явище, притаманне найбіднішим країнам. Недоїдання почасти поширене в усіх країнах, хоча в економічно розвинених його найменше. На відмінну від бідних країн, у більш-менш розвинених країнах недоїдання та незбалансоване харчування пояснюється, головним чином, нерівністю сімейних доходів, яка є об'єктивним наслідком ринкової системи господарювання. Щоб осягнути природу голоду як громадського явища, важливо пам'ятати, що виявляється у різних формах: «прихованої» (хронічної) і «явною» — як спалахів масового голоду внаслідок нещасливих чи повної загибелі урожаїв через стихійних лих чи воєнних конфліктів. Перша форма — хронічний голод ґрунту злиднів і надзвичайно низькою купівельною спроможністю населення — проявляється свого роду «невидимий» криза, викликає постійні фізичні позбавлення мільйонів людей рядісменяючих одне одного поколінь. Хронічний голод став невід'ємною рисою життя значної частини населення країн, позбавленої елементарних засобів існування. Парадоксальним здається, що з голоду і недоїдання страждають самі виробники продовольства — малоземельні і безземельні селяни, орендарі, сільськогосподарські робочі. Задавлення нуждою, вони виявляються неспроможна ні виробляти, ні купувати продукти харчування кількості, достатньому, щоб прогодувати себе і свої сім'ї. У цілому країнах близько 80% які від хронічного недоїдання проживають у сільських районах.

Дослідження експертів свідчать, що у найбільшою мірою страждає від браку білків, жирів і навіть калоріями на їжі населення найменш продвинутих шляхом розвитку країн, до яких належать багато країн Африки (особливо Судано-Сахельської зони). Як відомо, і голод, і недоїдання існують давно, від найбільш витоків історії всього людства. І протягом багато часу головним чинником, що їх обумовлював, було недостатнє розвиток

сільськогосподарського виробництва. Проте за етапі, за доби НТР, продуктивні сили людства, зокрема у сфері сільського господарства, досягли цього рівня розвитку, які здатні забезпечити продовольством у кілька разів більше людей, ніж у час проживає на планеті.

Позитивне вирішення глобальної продовольчої проблеми потребує комплексного підходу, який включає:

- забезпечення розвитку та ефективності виробництва продуктів харчування у самих країнах, що мають серйозні продовольчі труднощі;
- обмеження росту населення у відсталих країнах до можливостей його прогонування власним виробництвом;
- надання ефективної допомоги відсталім країнам зусиллями і ресурсами світового співтовариства (фінансової, гуманітарної, науково-технічної тощо).

Привертає до себе увагу і такий парадокс. У той час, коли цілі країни живуть в умовах голоду і хронічного недоїдання, в індустріально розвинених країнах звичним явищем стало масове викидання решток їжі на смітник (щоправда, у спеціальні контейнери). Тільки у країнах ЄС щорічно кожна сім'я в середньому вибраковує близько 180 кг харчів. Таке ставлення людей до продуктів харчування пояснюється не тільки напруженим ритмом життя, необхідністю припасати продукти на робочий тиждень і більше та наявністю холодильників. Одним із чинників такої поведінки є маркування продуктів із зазначенням мінімального терміну зберігання, у чому, певна річ, заінтересовані товаровиробники.

Рішення продовольчої проблеми означає забезпечення населення такою кількістю і асортиментів продуктів, що необхідні нормального відтворення й функціонування робочої сили в. Глобальність продовольчої проблеми визначається з обставинами: кожен житель Землі, кожна стикається з ній щодня; рішення її залежить від колективних зусиль народів світу; з виробляє продукти харчування пов'язана велика сфера в міжнародний поділ праці.

Звернімо особливу увагу до третій пункт. Виробництво окремих культур прив'язана до певним географічним районам. Це викликало жорстку спеціалізацію цих районів з виробництва окремих культур. Так, вирощувані в тропічних країнах банани, ананаси, чай, каву у основному призначені експорт у зони холодної та поміркованого клімату; а вирощувані в північних країнах пшениця, ячмінь у великих обсягах поставляються у країни тропічного світу.

Загострення продовольчої проблеми – явище як другої половини 20 століття. І на минулі століття продовольчу кризу охоплював той чи інший країну, чи групу країн. Причиною виникнення таких криз були неврожайні роки чи стихійними лихами. Зараз продовольча проблема перестав бути результатом стихійного лиха чи неврожаю. Вона з багатьма причинами соціально-економічного характеру. До них належать: здійснення процесу індустріалізації, що викликало бурхливий потік міграції сільського населення місто; швидке зростання від населення, Не тільки високий рівень урбанізації; низька врожайність сільськогосподарських культур у що розвиваються.

Головними виробництва; 2) збільшення використання продовольчої сировини для виробництва біопалива; 3) зростання дефіциту прісної води; 4) кліматичні зміни, що збільшують частоту і масштаби руйнівних повеней, засух, пожеж, ураганів та ін.; 5) бідність; 6) пандемія COVID-19; 7) військові конфлікти. Рішення глобальної проблеми голоду і недоїдання вимагає комплексного підходу. Аналіз факторів, що її обумовлюють, вказує на те, що застосування попередніх підходів вже недостатньо в нинішніх обставинах. На нашу думку, першочерговим завданням в переліку завдань ООН, спрямованих на досягнення нульового голоду, є недопущення подальших змін клімату, якнайшвидша адаптація місцевих систем агропродовольчого виробництва до нових умов, забезпечення схоронності і розширеного відтворення ресурсного потенціалу сільських територій факторами сучасних масштабів голоду і недоїдання, а також імовірною причиною їх збільшення можна вважати: 1) скорочення площ земель, придатних для сільськогосподарського

Цирин Олена Миколаївна

студентка гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасне людство вступило в третє тисячоліття свого розвитку, яке породило нові проблеми й виклики, загострило увагу до традиційних глобальних проблем.

Впровадження у виробництво найновіших досягнень науки і техніки, поява нових технологій, енергоджерел і матеріалів) призвели, з одного боку, до глибоких якісних змін у житті суспільства. Людство вступило в епоху науково-технічної революції, що посилює антропогенний вплив на природу, який має

суперечливий характер. У ньому переплелись позитивні й негативні явища: вдосконалення технологій і зростання виробництва, що сприяють повнішому задоволенню потреб людей, раціональнішому користуванню природними ресурсами, збільшенню виробництва продуктів харчування тощо. З іншого - забруднюється природне середовище, знищуються ліси, посилюється ерозія ґрунтів, випадають кислотні дощі, зменшується озоновий шар навколо землі, погіршується стан здоров'я людей тощо. Певні труднощі виникають і з самого життя та діяльності людини.

За своєю сутністю, масштабністю і значимістю вони різні: одні мають локальний характер і не потребують для вирішення величезних зусиль, ресурсів та коштів; інші - спричиняють вплив у межах певного регіону, і також не становлять суттєвих труднощів. Проте є й такі, які зачіпають інтереси всього людства, несуть загрозу всім землянам, всьому живому на Землі. Це проблеми

планетарного порядку. Вони, у найбільшій мірі, турбують людство, змушують Його замислюватися над своїм майбуттям, шукати шляхи, методи й засоби їх вирішення.

Термін "глобальні проблеми" з'явився у 60-х роках ХХ ст. Спочатку на Заході, згодом - на Сході, у колишньому Радянському Союзі. Як тоді, так і тепер, серед науковців, філософів не існувало єдиної, загальноприйнятої, універсальної думки на природу і причини їх виникнення, оцінку та шляхи вирішення. І по цей день існує розбіжність стосовно чисельності глобальних проблем. Західні дослідники (зокрема, представники "Римського клубу") вважають, що сучасному людству загрожує близько сотні глобальних проблем. Вітчизняні - нараховують таких близько трьох десятків. Набагато істотнішим є встановлення серед них пріоритетних, які необхідно вирішувати в першу чергу, і як вирішувати. Мова йде про конкретні наукові, техніко-технологічні, матеріально-ресурсні шляхи, методи й засоби їх вирішення та затрати, які має понести людство.

Науковці єдині в тому, що глобальні проблеми загрожують людському буттю. Особливо резонансними є екологічні. Тому стан сучасної екології є постійним об'єктом роздумів мислителів. На думку А.Печчеї та М.Ф.Реймерса, людина сама створила ці проблеми, "у ній всі початки і кінці"¹. Якщо людина не зміниться, то ніщо не вбереже її від долі динозаврів. Дослідники свідомі того, що глобальні проблеми - найважливіші. Сукупність їх може варіюватися, але гострота їх та життєва значимість для суспільства й цивілізації величезна. Філософське знання забезпечує комплексний, системний підхід, інтеграцію науки і практики. Як теоретичний світогляд, філософія займається дослідженням і розробкою світоглядних аспектів глобальних проблем, актуалізує їх у контексті глобального світогляду і, таким чином, доносить до людини (людства).

Філософське дослідження глобальних проблем виходить із об'єктивного статусу їх існування. В їх основі лежить суперечність між людиною (суспільством, людством) та існуючою дійсністю, спроможністю природного й суспільного середовища задовольняти людські потреби, інтереси й бажання. Це реальні, а не ілюзорні проблеми. А відтак, їх аналіз має бути об'єктивним, а шляхи вирішення - реалістичними. Вони реально й дієво впливають на сучасний розвиток, темпи прогресу і несуть загрозу (в разі їх не вирішення) майбутньому людства.

Не менш гострі дискусії точаться щодо причин породження глобальних проблем. Деякі Західні мислителі, громадські й політичні діячі вважають, що основна причина їх виникнення пов'язана з кризою людини та її духовності тобто ("коріння глобальної кризи у людині"). Втрата "людських якостей", прагнення до наживи, багатства і почестей за будь-яку ціну руйнують моральність, високу духовність, культуру поведінки, гуманність, почуття обов'язку та "розв'язує руки" "до всездозволеності". Людина дійшла до межі, стала сама собі ворогом і готова знищити себе.

Ряд вчених, екологів, філософів пов'язують виникнення глобальних проблем з науково-технічною революцією, яка кардинально змінила техніко-технологічний потенціал людства, революціонізувала військову справу,

спричинила стрибкоподібний перехід від зброї групового, до зброї масового враження. Надзвичайно потужні засоби діяльності наносять велику шкоду природі, не дають змоги їй своєчасно відтворюватися. Загострення глобальних проблем пов'язується і з подальшим удосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Значна частина вчених вважає, що глобальні проблеми - закономірний результат розвитку нашої цивілізації. З одного боку, це побічний продукт виникнення й загострення загально цивілізаційних проблем, які в силу обставин не вирішувалися, набуваючи кризово-катастрофічних проявів, а з Іншого - породження сучасної епохи (наслідок крайнього загострення суперечностей). Склалася принципово нова ситуація, коли нерівномірність розвитку стосується не лише окремих регіонів земної кулі, а й окремих галузей суспільного виробництва й діяльності. Непомірні бажання досягнути максимальних прибутків та влади спричинили гіпертрофований розвиток людства. Це стало об'єктивною тенденцією розвитку світу, хоча й цілі такого розвитку різні. Для індустріально й техніко-технологічно розвинених країн пріоритетними стали ті сфери і галузі, які забезпечують величезні прибутки, панування, авторитет і силу у світовому масштабі. Для деяких країн брак коштів, ресурсів змушує їх концентрувати свої зусилля й ресурси на одній чи декількох сферах суспільного життя.

Аналіз цих проблем, по-перше, логічно змушує вказати на шляхи, методи й засоби їх вирішення. Спроби відсторонитися від них сприяють їх загостренню, переростанню із кризових у катастрофічні, що неминуче призведе до загибелі людства, всього живого на Землі. По-друге, вирішення глобальних проблем лежить у площині радикальної перебудови сучасного світу, утвердження якісно нових ціннісних орієнтацій, спрямованих на глибоку демократизацію й гуманізацію суспільних відносин, випрацювання загально планетарної парадигми розвитку, мислення й культури людства. По-третє, вирішення глобальних проблем немислимо й неможливо без розвитку науки, науково-технічного прогресу. Тільки на базі наукового дослідження тих чи інших явищ природи, суспільства можливо розкрити сутність та причини виникнення проблем, а відтак - дати об'єктивні "рецепти" їх вирішення. Незнання (поверхові знання) продукують і відповідний тип дій та його ефективність.

Глобальні проблеми зачитають всі сторони нашого життя. їх успішне вирішення - у комплексному науковому дослідженні, яке забезпечує випрацювання теоретичної "моделі" глобальної ситуації, вказує на шляхи вирішення, дає методологію їх розв'язання. Успішне вирішення глобальних проблем також вимагає наукової кооперації, міжнародної співпраці, співробітництва вчених і наукових шкіл та їх високої відповідальності.

Останнє полягає в тому, що всі ці заходи, прийоми, методи, наукові теорії вирішення глобальних проблем, прогнозування й моделювання ситуацій та сценаріїв можливого розвитку і таке інше без доброї волі землян є ніщо. Необхідна їх добра воля, щоб практично застосовувати їх, дотримуватися їх у планетарному масштабі, жити і діяти у відповідності до них. Без практичного

втілення самі геніальні теорії, методи, соціальні рецепти мертві, і залишаються геніальними лише на папері. Свою силу й життєдайність вони отримують лише у практиці, практичних діях людства. До того ж, вирішити їх інакше неможливо. І в цьому сенсі людство ставить, і змушене ставити тільки ті питання, які в змозі вирішити, оскільки лише у практичних діях можливості перетворюються в дійсність.

Воронкова Ольга Олександрівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Впровадження в життя будь-яких нових технологій, зокрема цифрових — процес, безумовно, тривалий і несе в собі масу невідомих ще викликів та небезпек для людства.

Розвиток сучасної економіки, заснованої на використанні новітніх технологій, створенні нових матеріалів, аналізі великих масивів даних, розробці нових систем управління призводить до зміни принципів конкурентних відносин. Неврегульованість в Україні багатьох політико-правових питань, пов'язаних із бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційної сфери з появою цифрових технологій, набула ознак небезпеки, оскільки зростання складності процесів комунікації — взаємозв'язків, підвищило якість ризиків та загроз.

На цьому тлі прогресує, скажімо, виникнення нового виду злочинності — організованої кіберзлочинності, що змушує державу виділити навіть основні завдання щодо запобігання загрозам в інформаційно-комунікаційній сфері за наступними напрямками: захист персональних даних людини; безпека інформаційно-комунікаційних ергасистем, державних структур; захист робочого середовища і технологій. Розширення цифрового сервісу, індивідуалізація багатьох видів послуг підвищили до критичного рівня загрозу шахрайства з боку широкого кола користувачів або провайдерів, а ризики витоку інформації вимагають постійної уваги держави до підвищення рівня захисту електронних систем.

Однак цифрові технології, як і будь-яке інше масштабне явище, пов'язані з появою різного роду нових ризиків і загроз, які базуються на їх технологічній особливості.

Треба аналізувати проблеми, ризики й ефекти, що виникають внаслідок цифрової трансформації в роботі з інформацією, у тому числі й ті, що пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки.

Із точки зору безпеки будь який вид електронної комунікації виключно вразливий — за допомогою технічних засобів з комп'ютерів можна зняти будь-яку інформацію. Існують, звичайно, способи захисту, але стовідсоткової гарантії, що вони спрацюють, немає. Загрозою є не тільки те, що спецслужби країн світу сьогодні здатні підключатися й «знімати» за допомогою технічних засобів інформацію навіть із оптоволоконних (цифрових) кабелів. Вільний ринок технічних засобів цифрової електроніки, на жаль, надає доступ до величезних обсягів даних через сучасні мережі комунікації іноземним розвідкам та кримінальним структурам, що постійно продукує все нові загрози і виклики. Добуваючи інформацію, державні і приватні спецслужби досягли такого рівня, що здатні «зламувати» не лише канали зв'язку, комп'ютерних мереж, але й людський мозок.

Технічно їм для цього потрібні лише дві речі: велика обчислювальна потужність — певний обсяг персональних даних, зокрема, біометричних. До сьогоднішнього дня ні в кого, крім спецслужб, не було такої мотивації, однак ситуація змінюється через поліпшення ефективності машинного навчання, штучного інтелекту, розвитку психології, біології, зокрема нейробіології, необхідних для розуміння, як працює людський мозок.

За таких умов виникає необхідність забезпечення безпеки основних інструментів цифрової економіки — захист електронних підпису, платежів, токенів, sim-карт, online-сервісів, захист інформації в електронних хмарах, базах даних, розвиток криптографії, захист системи електронного документообігу, каналів передачі інформації, захист серверів, безпеку діяльності комерційних і державних електронних майданчиків, захист від загроз впливу через інформаційні канали на літальні апарати, зброю, транспорт, новітні технології тощо.

Інформація як зброя

Під загрозою опиняються всі об'єкти критичної інфраструктури держави (енергетика, водопостачання, транспорт тощо). Інформація, яку ми вільно, іноді неприпустимо вільно, використовуємо в повсякденному житті, у цифровому вигляді набуває всіх ознак зброї, стає засобом інформаційного протиборства в руках політичних структур, релігійних сект, терористичних груп і навіть держав. Вільний доступ і відсутність дієвого контролю, вразлива по багатьох позиціях система захисту серверів від несанкціонованого доступу дозволяє сьогодні знімати інформацію, поширювати неправдиві відомості, передавати й отримувати секретні матеріали, блокувати канали надходження програм або самовільно переадресовувати їх на побутовому рівні, тоді як інформація в сучасному світі є одним з найбільш необхідних, затребуваних, коштовних, а тому має бути й максимально захищеним ресурсом, який являє собою складну сукупність властивостей сучасних ергасистем — людини, техніки і власне інформації.

Історія вчить нас, що орієнтація виключно на переможну ходу досягнень науково-технічного прогресу не веде до гармонійного розвитку суспільства. Державній безпеці цифрова революція загрожує за такими напрямками, як: інформаційно-комунікаційна злочинність, а саме так звані кібертероризм і кібершпіонаж, що ведуться іншими країнами та іноземними терористичними та злочинними організаціями, а також окремими особами й групами осіб, злочинних угруповань і терористичних організацій, з метою розкрадання фінансових коштів з рахунків як громадян, так і юридичних осіб; ухилення від оподаткування, незаконного виведення капіталу, відмивання злочинно отриманих доходів

У сучасному суспільстві «інновації є основою нової економіки, що базується на знаннях й конкурентоспроможності країни.

Застарілість сучасної технологічної бази науки, безвідповідальне ставлення до приведення її у відповідність до сучасних вимог фактично унеможливають проведення в Україні досліджень на світовому рівні без допомоги зарубіжних партнерів, яка часто є небезкорисною: чимало значущих досягнень українських вчених стають інтелектуальною власністю інших країн. Майже половина наукових кадрів України витрачає свій творчий потенціал здебільшого в інтересах зарубіжних замовників. Тотальний імпорт технологій не поставить Україну в один ряд із провідними країнами світу. Не виправдовують себе й надмірні сподівання на міжнародне науково-технічне співробітництво, Адже воно сприяє прискоренню економічного зростання та подоланню технологічного відставання тільки за умови використання результатів співробітництва для створення власного високорозвиненого науково-технічного потенціалу й досягнення конкурентоспроможності на світових ринках. Сподівання на те, що вкладання іноземного капіталу призведуть до оновлення технологій у галузях, не виправдалися. Безперспективними є також пряме перенесення досвіду інноваційного розвитку інших країн на вітчизняний ґрунт і некритичне ставлення до порад іноземних спеціалістів та організацій. Україна в цій сфері повинна робити ставку переважно на власні ресурси. Сформульовано основні дії, які необхідно реалізувати для удосконалення регулювання науково-технологічного та інноваційного розвитку держави:

з'ясування пріоритетів та вивчення можливих напрямів науково-технологічного прориву, так званих «точок росту»;

- визначення обсягів та технологій інвестування у науково-технологічну сферу;
- організація цілеспрямованої підтримки підготовки експертів, здатних визначати проривні стратегічні напрямки розвитку;
- створення аналітичних «мозкових» центрів;
- оптимізація міждержавного науково-технічного співробітництва і механізму трансферу технологій з метою комерціалізації наукових розробок;
- розвиток й удосконалення форм і мережі регіональних науково-технічних комплексів (технопарків, технополісів);

- сприяння міжгалузевому використанню науково-технологічних розробок;

Тільки великомасштабне виробництво спроможне поставити Україну в один ряд з розвиненими державами світу. Це підводить до критики надмірного захоплення держави боротьбою з монополіями, що стала модою з часів здобуття незалежності.

Головним чинником, що заважає розвитку інноваційного потенціалу України, названо «відсутність виваженої науково-технічної політики», і як наслідок, чітко працюючої системи державного управління інноваційною діяльністю, а також стабільного правового поля. Нормативно-правова база повинна врегулювати питання законодавчого визначення науково-технічної стратегії, вирішення питань формування інфраструктури та сучасної інформаційної індустрії забезпечення інноваційної діяльності, розв'язання проблем інтелектуальної власності, діяльності науково-дослідних організацій, технопарків, стимулювання міжнародного співробітництва у сфері науково-підприємницької діяльності тощо. Суттєвими чинниками стримування інноваційного розвитку є також руйнація зв'язків розробників нововведень із виробництвом та занепад стимулювання в науці.

Недоліками державного управління названо відсутність належного бюджетного фінансування фундаментальних наукових досліджень і похідних від них практичних розробок, здійснення такого фінансування «від досягнутого», за залишковим принципом і в дуже малих обсягах, відсутність належних умов та стимулів до запровадження новітніх технологій і продуктів у виробництво. Основними причинами небажання підприємств замовляти розробки та застосовувати власний інноваційний потенціал є збитковість виробництва. Керівникам державного й приватного секторів виробництва простіше імпортувати кінцевий продукт, ніж організувати його виробництво в Україні.

Останнім часом у світі з'явилася тенденція до проведення колективних досліджень, коли кілька фірм, які фактично є конкурентами на ринку, об'єднують зусилля для проведення певних досліджень і розробок. Така тенденція стала відповіддю на вимоги сучасного науково-технічного прогресу, що не можуть самостійно задовольнити навіть великі корпорації. Зазвичай у рамках кооперації виробляється не конкретний новий продукт, а принципові технічні рішення, макети і прототипи, експериментальні стенди для апробації нових технологій тощо. Однак кооперація суб'єктів науково-технічного розвитку не повинна призводити до підризу конкуренції між ними, і законодавче встановлення антимонопольних бар'єрів теж є завданням держави.

В Україні відбулося найбільше серед країн Центральної і Східної Європи скорочення чисельності наукових кадрів, обсягів фінансування науки, рівня оплати праці. Погіршується демографічна структура та якість кадрів науки. З її лав вимиваються здебільшого працівники продуктивного віку.

За умов загального скорочення чисельності дослідників, незначного притоку в науку молоді і домінування в складі наукових кадрів науковців старшого віку в найближчі роки може статися серйозна кадрова криза внаслідок

природного відтоку з наукової сфери значної кількості нині ще працюючих пенсіонерів.

Для становлення інноваційного суспільства і розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки Україна повинна мати ефективну освіту та науку світового рівня: високопродуктивних науковців, сучасне технологічне оснащення та інформаційне забезпечення їх праці, раціональну організацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, інакше кажучи, освіту та науку з високим інноваційним потенціалом. Зрозуміло, що ефективно виконувати свої суспільні функції наука може тільки за умови достатнього фінансування і активної підтримки з боку як держави, так і громадянського суспільства. Тільки об'єднуючи зусилля у цьому напрямі, можна сподіватися на позитивні зміни в розвитку і наукової сфери, і українського суспільства в цілому.

Поліщук Іван Іванович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ЛОКАЛЬНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Цивілізація - це окрема, як правило, поліетнічна соціокультурна система, яка має свої просторово-часові виміри, базові духовно-культурні цінності та відносно стійкі, довгострокові структури економічних, суспільно-політичних і культурних зв'язків.

Кожна цивілізація характеризується певною історично-духовною цілісністю. Представники різних цивілізацій мають відмінні погляди на стосунки громадянина і держави, особи і суспільства, батьків і дітей, жінки і чоловіка, людини і Бога. По-різному усвідомлюються такі суспільно значимі категорії: свобода і влада, права і обов'язки, рівність та ієрархія

Враховуючи ці властивості С.Гантінгтон передбачає зіткнення цивілізацій, зокрема воєнне. Кордони між цивілізаціями він визначив як "лінії розломів", уздовж яких завжди спалахуватимуть конфлікти, сутички і війни - як міждержавного, так і внутрішнього характеру. Отже, на думку С.Гантінгтона, сучасні конфлікти - це конфлікти цивілізацій

На думку сучасного американського дослідника М.Мелко, китайська, японська, індуська, ісламська, західна цивілізації продовжують існувати. Цей перелік багато дослідників доповнюють православною, латиноамериканською та африканською цивілізаціями.

• Китайська. Дослідники відзначають існування однієї єдиної китайської цивілізації, яка датується з 2000-1500 р. до н. е., або двох китайських цивілізацій, що послідовно змінили одна одну в перші століття християнської епохи.

С.Гантінгтон назвав цю цивілізацію конфуціанською, хоча більш точним вважав термін "синоїстська"

- Японська. Деякі автори об'єднують японську і китайську культури під загальною назвою "далекосхідна цивілізація". Більшість дослідників розглядають японську цивілізацію як самостійну, що виникла між 100 і 400 рр. н. е. При цьому визнається суттєвий вплив китайської континентальної культури на острівну японську.

- Індуська. Дослідники одностайні стосовно того, що на індійському субконтиненті приблизно з 1500 р. до н.е. існувала одна (індська, індійська, хінду чи індуська) чи більше, пов'язаних спільною спадщиною цивілізацій. Причому термін "індуська" вважається найбільше придатним для позначення сучасної цивілізації. Індуїзм відіграє провідну роль у культурі значної частини Індостану ще з 2 тис. до н.е.

- Ісламська. Цивілізація виникла в VII ст. на Аравійському півострові. Ісламська релігія швидко поширилася в Північній Африці, на Іберійському півострові, у Центральній Азії, на Індостані й у Південно-Східній Азії. Як наслідок, іслам охопив безліч окремих культур чи субцивілізацій, таких, наприклад, як арабська, турецька, перська і малайська. Їх об'єднує шаріат - сукупність релігійних обрядових і юридичних норм, заснованих на спільних правилах ісламу, - що у багатьох країнах забезпечує єдність світського і релігійного життя.

- Західна. Вважають, що ця цивілізація почала формуватися в VIII-IX ст. Вона включає такі основні ареали: європейський, північноамериканський, австралійський, новозеландський, південноафриканський і, ймовірно, латиноамериканський. За рівнем розвитку протягом декількох сотень років вона відставала від багатьох інших цивілізацій.

- Православна. А.Тойнбі вважав, що історичні передумови виникнення православної цивілізації аналогічними тим, які виявляються в основі західної історії. Еллінське суспільство стало "батьком" двох "синів". Розрив між католицькою і православною церквами 1054 р. завершив процес диференціації суспільних структур, внаслідок чого спочатку у Візантії, а потім і в державах, які прийняли православ'я пізніше, почала формуватися самостійна цивілізація

- Латиноамериканська. Латинська Америка володіє порівняно яскраво вираженою ідентичністю, що відрізняє її від Європи і Північної Америки. Хоча її походження і пов'язане з західнохристиянською цивілізацією, проте вона інтегрує місцеві культури, подібних до яких в Європі не існує, а в Північній Америці вони були знищені.

- Африканська. Більшість відомих фахівців, окрім Ф. Броделя, заперечують існування окремої африканської цивілізації. Північна частина Африканського континенту і його східне узбережжя належать до ісламської цивілізації.

Отже, ми можемо сказати, що для країнознавства дуже важливою є проблема чіткості територіальних меж цивілізацій на визначений момент часу. Цивілізації не мають чітких кордонів. Історично люди можуть змінювати свою ідентичність, оскільки культури народів взаємодіють. Змінюється і ступінь

відмінності чи подібності цивілізацій. Однак, незважаючи на цю невизначеність, цивілізації є значними спільнотами, розділені границями, хоча в багатьох випадках не чітко вираженими.

Верьовкіна Тамара Миколаївна
студентка механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЛЮДИНА ЯК УНІКАЛЬНЕ ТВОРІННЯ ВСЕСВІТУ

Людина – творець або руйнівник? На це питання важко однозначно відповісти. Людина важкодоступна для вивчення, незбагненна, загадкова. Ні сучасна наука, ні філософія, ні релігія не можуть сповна розкрити сутність людини

Людина... Хто вона така? На перший погляд це питання зовсім просте. Хто ж не знає, хто така людина? Адже на рівні здорового глузду кожен з нас впевнено виділяє людину з оточуючого середовища, її відмінність від інших істот здається цілком очевидною. Але в тому й річ, що те, що здається нам найбільш знайомим, насправді є і найбільш складним, як тільки ми робимо спробу заглянути у глибину його сутності, як це прагне робити філософія, виходячи за межі «очевидності» й прагнучи осягнути сутність.

Людина – унікальне творіння Всесвіту. Вона важкодоступна для вивчення, незбагненна, загадкова. Ні сучасна наука, ні філософія, ні релігія не можуть сповна розкрити сутність людини. Називаючи ті чи інші якості людини, філософи та мислителі шукають серед них визначальні, принципово важливі, виділяють серед них то одні, то другі:

- людина є політична істота (Арістотель);
- це мисляча істота (Р. Декарт);
- людина – це істота, яка виробляє знаряддя праці (Б.Франклін);
- це тварина, яка має здатність користуватися знаряддями праці (К.Гельвецій); людина розумна (гомо сапієнс) (К.Лінней);
- це єдина істота, яка знає, що вона є (К.Ясперс);
- людина актор, тобто яка грає (Хейзінг);
- за визначенням К.Маркса, сутність людини становить сукупність усіх суспільних відносин.

Ці визначення, як і багато інших тут не згаданих, склалися поступово, залежно від того, як розкривалися творчі можливості людини в процесі її еволюції. І доки існує людство, триватимуть пошуки людиною відповіді на питання – хто ж вона є. І будь-яке його вирішення залишатиметься таким же

незавершеним, як і історія людства, проблемою, тому що кожна людина дає ці визначення сама собі.

Людина творець чи руйнівник? Скоріше між цими двома визначеннями потрібно поставити сполучник «і», оскільки у тій чи іншій галузі людина виступає то тим, хто створює, а в інших галузях вже проявляється як руйнівник.

Історія розвитку людини і світу свідчить, що процес осмислення феномену людини далекий від завершення, і ця незавершеність породжена це первинним і найскладнішим питанням – про походження людини.

У релігійному світогляді походження людини ґрунтується на підкресленні акту божественного творіння. Еволюційна гіпотеза ґрунтується на тому, що людина має природну, земну історію.

Згідно з еволюційною гіпотезою головною у становленні людини, поряд з уже висловленим раніше, є праця. Виготовлення людиною штучних знарядь праці обумовило розвиток її свідомості, вдосконалення функцій органів чуття і мозку, що сприяло розвитку пізнавальних можливостей, і людина почала принципово по-новому ставитися до оточуючого її світу.

Щоб визначити чи є людина більше творцем чи руйнівником, потрібно, на мою думку, визначити або хоча б намітити місце людини в світі, визначити сенс її життя, а вже підсумувавши роздуми, зробити певні висновки.

Чому потрібно жити? Чи можна сказати, що людина живе заради того, щоб жити? Сенсом життя є сам процес життя? Можливо це один із проявів тієї самої істини, яку ми шукаємо? Пошуки цієї самої істини існування можуть бути самою істиною. Вже це надає сенс процесу міркування, а цей самий процес також може виступати надійною платформою для крокування життєвим шляхом.

Пізнання істини через самореалізацію, особливо самореалізацію в мистецтві, сповнює життя людини найбільш глибоким смислом. Це є висока концентрація зусиль для досягнення і самовираження. Не стільки є важливим результат, скільки сам процес, коли людина розкривається в своїй праці, намагається віддавати все в процесі свого розвитку. Головне, щоб творіння, ідея, прагнення не набувало рис „божественності», не ставало сенсом життя як таким, бо часто це призводить до фанатичного відношення, пізніше до абсурду розуміння співставності компонентів життя, світу, себе і всього іншого. Саме тому багато митців балансують на грані геніальності і абсурду.

Один з багатьох варіантів, який можна розглянути: сенс життя у осягненні істини. Істина є неосяжною, але шлях її пізнання є розвиток людської особистості, сходження по нескінченним сходинкам вгору. Навіщо йти, якщо це не матиме завершення? Сенс не в результаті, не в кінцевій меті, а в самому процесі пізнання глибокого і неосяжного. Якщо нам відкриється хоча б мізерна часточка чогось безмежно великого – це вже буде сенсом нашого існування, не порожнього і без сутнісного, а сповненого розумінням того, що в шляху пізнання істини ми розвиваємося, розвиток є рухом, а рух є безпосереднім проявом життя.

Людина, яка працює над собою, інтереси якої не обмежуються споживанням матеріальних цінностей, духовно розвинена – виступає творцем. І, навпаки,

людина, яка готова заради кар'єри, матеріальних благ, миттєвих утіх переступити через мораль, духовність і елементарну етику, - є руйнівником.

Духовно розвинена (або духовно багата) людина та, яка багато знає і ще більше розуміє, яка спирається у своїй діяльності на почуття і поняття істини, добра і краси, у якій переважають духовні потреби; людина, якій притаманні безкорисливі почуття любові і милосердя, здатність відчувати свою причетність до людства, співчувати кожній, навіть незнайомій, людині.

Духовність людини – це також вміння мріяти, фантазувати, творчо усвідомлювати світ, прагнучи зробити його кращим. Уміти створити свій внутрішній світ, не схожий на оточуючу дійсність, – це один із найважливіших проявів духовності. Отже, духовно розвинена людина – така, яка усвідомлює саму себе і може свідомо керувати своїми вчинками, підпорядковуючи їх нормам моралі та права, спрямовуючи їх на досягнення суспільно значущих цілей. Це людина, внутрішнім регулятором поведінки якої є совість (за висловом І.Канта, – закон, який живе у нас самих; на думку французького філософа П.Гольбаха, – це наш «внутрішній суддя»).

Духовне в людині – це також безкорисливий пошук істини, здатність до морального вибору, до переживання прекрасного, до творчості, наявність свободи волі, віри та самосвідомості тощо.

Сенс життя пов'язаний з розумінням мети життя як уявного чи очікуваного результату нашої діяльності та з вибором життєвого шляху (легкого чи важкого, чесного чи безчесного життя або життя за принципом «як усі»). Останній нерозривно пов'язаний з життєвою позицією та способом життя (варто запам'ятати основне правило мудрого життя: «не бажай і не чекай від життя неможливого», тобто – надто багато).

Життєва позиція виражається у практичних діях – в оцінках, прагненнях тощо. Людина, яка має чітку життєву позицію, завжди є послідовною і цілеспрямованою, за будь-яких життєвих обставин залишається сама собою. Головною характеристикою життєвої позиції людини є рівень її активності. Але остання не повинна зводитися лише до активності на словах, вона передбачає єдність дій людини та її переконань.

Важливе значення має спрямованість життєвої позиції людини – на досягнення лише власного добробуту чи на прагненні добра для інших людей. Вона може бути оптимістичною чи песимістичною.

Найповніше життєва позиція людини реалізується у її способі життя, в тому, заради чого (чи для чого) людина живе і як вона живе: як діє, які має стосунки з іншими людьми, з суспільством в цілому тощо (як тут не згадати філософський твір австрійського мислителя Е.Фрома «Бути чи мати»...).

Поряд з елементарними потребами, задоволення яких забезпечує саме фізичне існування людини (їжа, одяг, житло і т. п.), важливе місце в її житті займають духовні потреби, притаманні людині як родовій істоті, потреби, що сформувалися в процесі соціогенезу. Сюди слід віднести передусім потреби людини в любові та спілкуванні, які, в свою чергу, пов'язані з потребами співчутливості, розуміння, захисту честі, поваги.

Духовна нерозвиненість, розмитість моральних цінностей при наявності соціальної активності здатні породити людину-робота, кар'єриста, руйнівника, губителя природи тощо. На рівні індивіда це може привести до примітивного отримання насолоди, нестримної хтивості, ненажерливості та інших явищ.

Що робить людину творцем, а що руйнівником? Альтруїзм чи егоїзм? Коли людина здійснює цей вибір: ким бути? Звісно, вибір залежить і від умов життя, і від виховання, навіть трохи від генетичної спадковості, але усе ж таки головним чином від власної волі людини.

Від цього вибору залежить, яке життя ми проживемо, від того, яким було життя - який слід ми залишимо по собі. Про когось згадувати гидко. А при згадці про інших комусь стає тепліше на душі.

В усі часи, мабуть, всі люди хотіли, щоб їх пам'ятали. Настільки, що часом нехтували питанням, як саме їх пам'ятатимуть.

Герострат, грек з Ефесу, щоб обезсмертити своє ім'я підпалив диво світу - прекрасний храм Артеміди. Його запам'ятали, але якою ганебною лишилась по ньому слава!

Марячи всесвітнім пануванням, різні наполеони, гітлери та сталіни лишали по собі криваві сліди.

Хіба такої слави повинна прагнути справжня людина?

Сяє золотими банями на тлі блакитного неба Софія Київська - втілення висоти людського духу, скарбниця генія народної творчості. Цим незрівняним зразком зодчества уславив себе великий князь Ярослав, якого нарекли Мудрим.

Але найбільшої пошани заслуговують вчинки людей, що не ставили за мету здобути собі славу. Не заради неї йшли на вогнища Джордано Бруно і Ян Гус - щоб захистити свої переконання й ідеали. Вони залишилися в пам'яті людства символами мужності та безкомпромісності. У вірності ідеалам вони бачили сенс власного життя.

Карався, мучився, але не каюся наш великий національний поет Тарас Шевченко, підтримував своїм прикладом знесилених, будив заснулих, дорікав байдужим, проклинав жорстоких і кликав до волі. Тож і живе він у нашій пам'яті, як повноправний громадянин незалежної України. Згадує "незлим, тихим словом" його народ.

Ми пам'ятаємо і високе кохання Марусі Чурай та її чудові пісні. З повагою думаємо про іншу, тендітну і хвору, дівчину з Полісся - співачку досвітніх вогнів Лесю Українку.

Мужній Грабовський, нездоланий Каменяр І. Франко, інтелігентний, але непокірний Коцюбинський... Вони залишили нам у спадок свої твори. Хіба всіх перелічити?

Інші часи. Мріє "упасти зерном в рідній стороні" в ГУЛАГівських таборах Василь Стус. І зріс він золотим колосом на ниві нашої поезії, став віхою нашої історії.

Всі вони жили не заради власного добробуту. Жили для народу, для України. Тому й безсмертні вони, бо людина живе доти, доки про неї пам'ятають.

Тому, як висновок, хотілося б сказати наступне: якщо людина готова жити в ім'я інших, вміє і прагне віддавати (любов, увагу, ввічливість, добро, свої сили, знання і багато іншого), вона творець, як тільки вона зациклюється на власному існуванні, цікавиться виключно собою – вона є руйнівником, руйнівником зв'язків зі світом, який оточує, руйнівником сенсу самого життя.

Література

1. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М., 1993.
2. Діалог культур і духовний розвиток людини: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 1995.
3. Корженко В. Філософія виховання: зміни орієнтацій. – К., 1998.
4. Любутин К.Н. Человек в философском измерении. – Свердловск, 1991.
5. Максимов С.І. особистість і суспільство. – Харків, 1993.
6. Проблема людини в українській філософії XVI – XVIII ст. – К., 1998.
7. Проблема людини в українській філософії XVI – XVIII ст. – К., 1998.
8. Пролєєв С.В. Духовність і буття людини. – К., 1992.
9. Человек: мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. XIX век. – М., 1995.
10. Щедрова Г. Мета суспільства – людина // Віче, - 1995. – № 8. – С. 22-23.

Шапран Тарас Ігорович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ФРАНКФУРТСЬКА ШКОЛА

Франкфуртська школа була група дослідників, зібраних навколо Інституту соціальних досліджень, організації, заснованої у Франкфурті-на-Майні (Німеччина) в 1923 році та приєднаної до Університету Гете у Франкфурті. Перший його директор Карл Грюнберг відповідав за запрошення інших інтелектуалів приєднатися до закладу.

Ця школа приймала низку соціальних дослідників з різних областей, але спільних послідовників марксистських ідей. Цей факт, разом з єврейським походженням багатьох з них, змусив переважну більшість виїхати в еміграцію під час нацистського режиму. Серед основних інтелектуалів, що належать до франкфуртської школи, є згадані Макс Горкхаймер, Теодор В. Адорно, Герберт Маркузе та Юрген Хабермас. Останній, незважаючи на те, що інститут продовжує функціонувати, вважається останнім членом школи.

У 1923 р., У період великих потрясінь у Німеччині Веймарської республіки, у Франкфурті з'явився Інститут соціальних досліджень. Члени цього органу,

пов'язаного з Університетом Гете, зазнали значного впливу марксистських ідей, яких дотримувався його засновник Карл Грюнберг. Дослідження Грюнберга та інших запрошених науковців змусили перших домагатися визнання центру як постійного університетського академічного сайту. Незабаром він почав розсилати іншим інтелектуалам запрошення взяти участь у його дослідженнях, прагнучи до нового розуміння тогочасного суспільства. Він народився так називається Франкфуртська школа.

Критична теорія була сформульована у франкфуртській школі як критика традиційної теорії та західної моралі та культури. Перше формулювання критичної теорії було зроблено Максом Горкгеймером у 1937 р. У праці "Традиційна теорія та критична теорія". Народження цієї теорії починається з переконання інтелектуалів школи, що історичний контекст, в якому вони жили, відрізнявся від того, що пропонували оригінальні марксистські автори. Члени школи намагалися внести ідеї для вирішення соціальних проблем, але включаючи філософську точку зору до чисто соціологічної. Таким чином, вони прагнули поєднати Маркса з Фрейдом, щоб перетворити світ. Серед найважливіших принципів, що склали критичну теорію, є протиставлення поділу між реальністю та суб'єктом. Відповідно до цього, будь-яке знання пов'язане з історичним контекстом та досвідом, тому не було б чистої теорії, застосовної до всієї історії. Це означає, що наука та систематизовані знання еволюціонують внаслідок соціальних змін. Отже, критична теорія надає найбільшого значення соціальному контексту і суперечить будь-якій закритій теорії.

Як зазначалося, франкфуртська школа висунула свою критичну теорію у відповідь на так звану традиційну теорію, а також на телеологічну раціональність. Критична теорія повністю протистояла існуванню чистої теорії, яка пропонує розділення між суб'єктом спостереження та істиною спостереження. Його пропозиція полягала в тому, що саме досвід та контекст часу опосередковували знання. Для інтелектуалів на користь критичної теорії наука була сформована щодо соціальних змін. Таким чином, кожен історичний момент визначає знання та об'єкти цих знань. Все вищезазначене змусило теоретиків франкфуртської школи проявляти великий інтерес до соціального контексту та намагатися впливати на нього своїми творами.

На противагу традиційній теорії, критична теорія також була проти логічного позитивізму, що народився у Віденському колі. Це неприйняття проявилось на двох різних рівнях: соціальному та теоретично-когнітивному. У першому випадку теоретики франкфуртської школи вважали, що наука залежить від внутрішньотеоретичних інтересів досліджень, тобто від орієнтації, яку вирішують автори. Крім того, вони також заявили, що знання зумовлені соціальною динамікою. На теоретично-когнітивному рівні прихильники франкфуртської школи відкидали позитивізм щодо відокремлення між суб'єктом і об'єктом, який вона спостерігає. Позитивісти вважали, що дослідники не повинні втручатися у справу, яку вони вивчають, щоб результат був об'єктивним та правдивим. Критична теорія, навпаки, вказувала, що ця позиція спричинила

втрату внеску суб'єкта в науку. При цьому факти стають абсолютними, а отже, встановлений порядок закріплюється.

Макс Горкхаймер - німецький соціолог, філософ і психолог, народився в лютому 1895 р. Як другий директор Інституту соціальних досліджень йому вдалося об'єднати групу інтелектуалів, яка з часом стане відомою як Франкфуртська школа. Серед його найважливіших праць - перша формулювання критичної теорії, відповідь на традиційну теорію. Автор намагався дати краще теоретичне розуміння трансформацій, що відбуваються в суспільстві. У зв'язку з цим він наголосив на формах маніпуляцій, присутніх у капіталістичних суспільствах. Його критична теорія захищала взаємозв'язок між знаннями та соціальним контекстом на противагу основам традиційної теорії, яка прагнула надати нейтральне значення краю соціальної реальності.

Теодор Адорно народився у Франкфурті, Німеччина, у вересні 1903 р. Хоча його основним заняттям була філософія, він також працював над соціологією, психологією, комунікологією та музикознавством. Він вважається одним з провідних представників Франкфуртської школи та критичної теорії. Серед ідей, які обстоював Адорно, був його підхід, що думка була пов'язана із соціальними умовами, про які йде мова. Крім того, він підтвердив, що людина повинна змінити свою точку зору, щоб мати можливість покращити соціальну ситуацію. З іншого боку, його робота Діалектика Просвітництва він включав його критику наслідків, які освічена думка та зростаюча гегемонія технічного прогресу мали на структуру капіталістичного суспільства.

Юрген Хабермас, який народився в Німеччині в червні 1929 року, є соціологом і філософом, якого багато хто вважає останнім представником франкфуртської школи. Хоча його робота пов'язана з критичною теорією, його підходи демонструють суттєві відмінності порівняно з попередниками. Хабермас, на відміну від Маркса, стверджує, що соціальні зміни повинні бути представлені в теоретичному полі, у сфері спілкування та розуміння між людьми. У цьому сенсі його підходи близькі до підходів, представлених Адорно та Горкгеймером. Серед його найцікавіших внесків - концепція інтересу. Для автора інтерес пов'язаний із знаннями та розумом, тому можна виділити три класи інтересів, кожен з яких пов'язаний з типом науки.

Отже, основні ідеї Франкфуртської школи:

- 1) Зображення пізнього капіталізму і соціалізму як різновиду єдиного сучасного індустріального суспільства.
- 2) Заперечення революційної ролі пролетаріату.
- 3) Абсолютизація діалектичної категорії заперечення (негації)
- 4) Критика тоталітаризму і авторитарної особистості.

Охріменко Владислав Сергійович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ — НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЧАТКУ ХХ-ГО СТОЛІТТЯ

Термін «феноменологія» походить від грецьких слів *phainómenon*, яке означає «те, що з'являється» і *lógos* — вчення. У викладі Гуссерля феноменологія в основному розглядає та вивчає структури свідомості й явища, які в ній відбуваються. Цей розгляд повинен відбуватися з точки зору «першої особи», але вивчаються явища не так, як вони постають перед моєю свідомістю, а перед будь-якою свідомістю. Гуссерль вірив у те, що збудована таким чином наука про явища, феноменологія, може забезпечити міцну основу для усього людського знання включно із знанням науковим. Таким чином філософія могла б отримати статус строгої науки.

Крім Гуссерля феноменологію розвивали або критикували Мартін Гайдеггер, Моріс Мерло-Понті та інші — Поль Рікер, Еммануель Левінас, Дітріх фон Гільдебранд.

У своїй найпростішій формі феноменологія намагається створити умови для об'єктивного вивчення того, що зазвичай вважається суб'єктивним — свідомості та таких її проявів, як судження, сприйняття та почуття. Хоча феноменологія прагне бути науковою, вона не намагається вивчати свідомість із точки зору клінічної психології чи неврології. Замість цього за допомогою систематичних міркувань вона ставить собі за мету визначити суттєві властивості структур свідомості та проявів свідомості.

Багато важливих для феноменології концепцій Гуссерль запозичив у роботах та лекціях своїх учителів Франца Brentano та Карла Штумпфа. У Brentano Гуссерль взяв важливе поняття інтенціональності — думку про те, що свідомість завжди є усвідомленням чогось. Об'єкт усвідомлення називають інтенціональним об'єктом. Він може виникати в свідомості різним чином: як сприйняття, спогад, знак тощо. Хоча всі ці різні інтенціональності мають різні структури і вони є про щось різним чином, об'єкт усе ж відбудовується в свідомості як той самий ідентичний об'єкт.

Хоча чимало феноменологічних методів застосовують різні редукції (спрощення), феноменологія суттєво антиредукційна. Редукція тільки знаряддя, яке допомагає краще зрозуміти й описати дію свідомості. Вона не зводить будь-який феномен до такого опису. Іншими словами, коли мова йде про суть або ідею речі, чи коли деталізується будова ідентичної речі, описуючи те, що «насправді» видно так ніби це єдині аспекти чи властивості речі, це зовсім не означає, що річ

є винятково лише тим, що описується. Мета такої редукції в тому, щоб зрозуміти, як різні аспекти складаються в ту реальну річ, яку отримує спостерігач у досвіді. Феноменологія — безпосередня реакція на психологізм та фізикалізм, що були популярними у часи Гуссерля.

Рисенко Кирило Віталійович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

СТРУКТУРАЛІЗМ

Своєю появою в другій половині ХХ ст. у Франції структуралізм відтіснив на другий план модні і популярні екзистенціалізм, персоналізм, феноменологію. На протигагу суб'єктивно орієнтованій філософії екзистенціалізму, яка відкрито протиставила себе науці і науковому методу, структуралізм виступив під гаслом об'єктивності і наукової строгості. У зв'язку з цим багато хто сприйняв його як сучасний світогляд, співмірний з епохою науково-технічної революції.

Слово структура розуміється як спосіб організації внутрішніх відношень системи. В науці «структуралізм» протиставляється «атомізму». Філософський структуралізм починається там, де атомарне вважається вторинним щодо структур, тобто систем відношень. Структуралісти не приймають традиційного філософствування, котре, як правило, починається з розгляду речей, ідей, суб'єкта, об'єкта, свідомості. їх передусім цікавлять закони функціонування системного, тобто поділеного на елементи, цілого. Решта розглядається як моменти вже згадуваних законів.

Друга половина ХХ ст. ознаменувалася більш явним і відчутним впливом досягнень науково-технічного прогресу. Вимогою дня став не суб'єктивізм, а об'єктивність, наукова чіткість і визначеність. Тому в 60-70-ті рр. ХХ ст. у західній філософії на перший план виступає структуралізм, який узяв на себе роль наукової філософії. Він об'єднує ряд напрямів соціо-гуманістичного пізнання, пов'язаного з виявленням структури, яка зберігає стійкість своїх елементів у складі цілого.

Головні представники філософського структуралізму - К. Леві-Строс, Ж. Лакан, М. Фуко (останній у певний період своєї творчості визнавав близькість до структуралізму). Структуралістів об'єднує спільна методологічна установка на прийняття структурного аналізу як провідного методу дослідження. Пріоритетним вважається вивчення не змісту, а форми, не елементів, а зв'язків між елементами. Структуралісти переконані, що наукове соціально-гуманітарне пізнання повинно спиратися на методи природничих і точних наук, оскільки культурне утворення розглядається як аналогічний природний об'єкт.

Особливість культурного об'єкта в тому, що він має глибинну структуру, створену колективним несвідомим, і є основою тієї чи іншої знаково-символічної системи.

Філософи обґрунтовують структуралістський підхід, поширюючи його на розуміння культури в цілому. Суть філософського структуралізму полягає в ідеї про те, що основу культурних об'єктів утворює структура, котра розуміється як сукупність зв'язків і відношень, які об'єднують елементи. Ці елементи є безособовими, безпосередньо не спостерігаються, вони інваріантні, тому залишаються незмінними, хоча їх прояви різноманітні і мінливі.

Філософський структуралізм упевнено заявив про себе у всіх сферах соціогуманітарного знання. Пошук структур здійснюється в найрізноманітніших сферах культури - мові, літературі, в різного роду соціальних установках, в історії ідей, у мистецтві, в явищах масової культури, міфології тощо. Взагалі-то виявлення структур властиве всім галузям знання, оскільки наука, виявляючи зв'язки та відношення, завжди має справу з тим чи іншим системно-структурним утворенням, але в структуралізмі цей прийом виведено в основний метод. Наприклад, французький етнолог, антрополог, соціолог, культуролог, творець концепції структурної антропології К. Леві-Строс жив серед племен індіанців Південної Америки і вивчав їхні взаємовідношення через вплив на людей символічних форм, традицій, ритуалів, мови, але особливо - міфологічної свідомості. Вчений розглядає системи родинних зв'язків, шлюбні правила, звичаї, ритуали, міфи тощо як мови, способи спілкування, інформаційні коди. В їх основі - структура, найбільш загальним принципом якої є бінарне відношення: холодне — гаряче, священне - звичайне, живе - мертво, своє - чуже, сире - варене тощо. К. Леві-Строс переконаний, що бінарність є принципом організації культури як такої, оскільки саме людське буття споконвіку суперечливе. Конкретно-науковий структуралізм, який з'явився в лінгвістиці значно раніше, ніж філософський структуралізм, не був «чистою наукою», зовсім вільною від філософських впливів. У різних лінгвістів-структуралістів у різні періоди можна виявити вплив неопозитивізму, біхевіоризму, феноменології та інших течій. Однак це були саме філософські впливи, а не власні оригінальні розробки. Все це дає підстави говорити про філософію структуралізму, яка знайшла своє продовження в постструктуралізмі і постмодернізмі.

Кеценко Вікторія Сергіївна
студентка механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ У ФІЛОСОФІЇ

Феноменологія буквально означає вчення про феномени. Феномен – це філософське поняття, яке означає: 1) явище, яке досягається в чуттєвому досвіді; 2) об'єкт чуттєвого споглядання на відміну від його сутнісної основи.

Виникнення на початку ХХ ст. феноменології як напрямку західної філософії пов'язано з іменем німецького філософа Е. Гуссерля (1859–1938). Вів вперше розглядає феноменологію як нову філософію з властивим їй новим феноменологічним методом, який становить фундамент науки.

Метою феноменології є побудова науки про науку і розкриття життєвого світу, світу повсякденного життя як основи всього пізнання. Гуссерль вважав, що починати вивчення життєвого світу і науки треба з дослідження свідомості, тому що реальність доступна людям лише через свідомість.

Важлива не сама реальність, а те, як вона сприймається та осмислюється людиною. Свідомість має вивчатися не як засіб дослідження світу, а як основний предмет філософії.

Слід виділити чисту, тобто допредметну, досимволічну свідомість, або "суб'єктивний потік", і визначити її особливості. Виділивши "чисту" свідомість, стверджують феноменологи, ми зрозуміємо сутність свідомості взагалі.

Головною характеристикою свідомості взагалі є її постійна направленість на предмети. Така "наївна" направленість називається "інтенціональністю". Свідомість завжди інтенціональна, тобто направлена на що-небудь.

У процесі своєї діяльності, як теоретичної, так і практичної, людина "наївна", тобто вона не бачить тих "смислів", які сама вкладає в предмети, що нею усвідомлюються. Людина вважає, що пізнає об'єкти як щось незалежне від свідомості своєї та інших людей. Але насправді це не об'єкти, а "предмети" (те, що переді мною), іншими словами, це – об'єкти, в які я вкладаю певні смисли, або "олюднені об'єкти", або дані в свідомості.

Важливо розрізняти цю "чисту свідомість" ("смисли свідомості") і те, що поза нею, тобто власне об'єкти. До виникнення всіх наук і теорій існує життєвий світ – наївне повсякденне життя. Це життя і є джерелом всіх теорій та понять науки. Життєвий світ – фундаментальна передумова культури і цивілізації. Він заповнений "смыслами" свідомості, через які ми сприймаємо об'єкти буття. Але трагедія в тому і полягає, що ми цього не розуміємо. Ми думаємо, що досліджуємо первинне буття поза свідомістю, а в дійсності досліджуємо вторинні утворення "життєвого світу", на основі яких здобуваємо поняття науки. Завдання феноменології – показати, як з'явилися вторинні утворення життєвого світу.

Щоб зрозуміти генезис понять і виявити природу істинної "чистої свідомості", треба здійснити редукцію свідомості, тобто перейти від розгляду конкретних предметів до аналізу їх чистої сутності. Для цього ми застосовуємо спосіб "Епохе" – такої операції думки, коли увага вченого спрямована не на предмет, а на те, як даються вказані предмети нашій свідомості. Сам предмет немовби залишається осторонь, а на перший план виходить стан свідомості. Сфера, де усвідомлюється предмет, – "чиста свідомість", тобто очищена від догм, схем та стереотипів мислення, а головне, очищена від спроб знайти основу свідомості в тому, що не є свідомістю.

"Чиста свідомість", звільнена від усіх людських настанов, додосвідна, стає доступною розумінню за допомогою "редукції" (зведенню) – розумової операції, яка дає змогу спочатку перейти від розгляду предметів до осмислення їх чистої сутності способом "Епохе", а потім перейти до осягнення основи всього існуючого – "абсолютного Я".

Феноменологія стверджує, що свідомість у чистому вигляді – "абсолютне Я" (яка одночасно є джерело* потоку свідомості людини). Вона конструює світ, вкладаючи в нього "сенси". Всі види реальності, з якими має справу людина, пояснюються із актів свідомості. Об'єктивної реальності, що немовби існує поза і незалежно від свідомості, просто не існує. А свідомість пояснюється із себе самої, проявляє себе як феномен.

Засновники феноменології (Гуссерль, Brentano, Хайдеггер, Мерло-Понті та ін.) розуміли, що це нова наука про свідомість, новий початок філософії, перехід від ірраціоналізму до можливості рефлексивного дослідження розмаїтих видів людського досвіду.

Методи феноменології здійснили значний вплив на розвиток екзистенціалізму, герменевтики, аналітичної філософії та ін.

Месєвра Роман Петрович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ПОСТМОДЕРНІЗМ

В останні три десятиліття в культурній самосвідомості розвинутих країн Заходу виникли тенденції, що одержали назву "постмодернізм", або "постмодерн", що буквально означає те, що після "модерна", або сучасності. Постмодернізм являє собою культуру постіндустріального, інформаційного суспільства, разом з тим він виходить за межі культури та тією або іншою мірою проявляється в усіх сферах суспільного життя, включаючи економіку та політику.

Постмодернізм виникає як усвідомлення вичерпності онтології, у межах якої реальність могла підлягати насильницькому перетворенню, переводу з "нерозумного" стану до "розумного". Предмет чинить опір впливові людини, порядок речей "мстить" нашим спробам його переробити. Таке скептичне відхилення від установки на перетворення світу тягне за собою відмову від спроб його систематизації: світ не тільки не піддається людським зусиллям його переробити, але й не вкладається ні в які теоретичні схеми.

Наука підлягає з боку постмодернізму серйозній критиці, їй вже відказують у монопольному володінні істиною. Постмодернізм заперечує її здатність давати об'єктивне, достовірне знання, відкривати закономірності та причинні зв'язки, виявляти тенденції. Її критикують за те, що наука абсолютизує раціональні методи пізнання, а ігнорує інтуїцію, уяву та інші нетрадиційні способи, що вона прагне пізнавати загальне і суттєве, недооцінюючи одиничне та випадкове. Сприймаючи в силу цих причин науку як спрощене та неадекватне знання про світ, деякі постмодерністи проголосують релігію вище науки.

Постмодернізм - це "скандальний", з точки зору класичних інтелектуальних навичок, тип філософствування "без суб'єкта": суб'єкт розпався як центр системи уявлень (репрезентацій). Замість звичних категорій "суб'єктивність", "інтенціональність", "рефлексивність" з'являються безособові "потoki Бажання", імперсональні "швидкості", неоконцептуалізовані "інтенсивності".

У постмодерновому суспільстві досить типовою та розповсюдженою є фігура "яппі", що позначає молодого професіонала, що мешкає у місті. Це представник середніх верств населення, що насолоджується всіма благами цивілізації, без "інтелігентських комплексів". Ще більш поширена фігура "зомбі" - запрограмована істота без особистих якостей, не здатна до самостійного мислення. Така людина живе одним днем, головний стимул для неї - професійний та фінансовий успіх будь-якою ціною та якомога швидче. Таку еволюцію можна прослідкувати наступним чином: у XVI ст. М. Лютер заявляв: "На тому стою і не можу інакше", через три століття С. К'єркегор відповів: "На тому я стою: на голові чи на ногах - не знаю". А кредо сучасного постмодерніста може звучати приблизно так: "Стою на тому, але можу де завгодно і як завгодно".

Світогляд сучасної постмодерної людини не має визначених міцних засад, адже всі форми ідеології розмиті, не спираються на волю; це своєрідна софт-ідеологія, тобто м'яка і ніжна. У ній уживається все, що раніше вважалося несумісним; у постмодерністському світогляді немає стійкого внутрішнього ядра.

Розчарування в ідеалах та цінностях, у зникненні майбутнього, яке виявилось ніби вкраденим, призвели до посилення нігілізму та цинізму. Етика у постмодерністському суспільстві відходить на другий план, пропускаючи вперед естетику, культ чуттєвих та фізичних насолод.

Важливою рисою постмодерну є театралізація, оскільки всі суттєві події набувають форми шоу, яскравого спектаклю; навіть політика із сфери активної та серйозної діяльності людини-громадянина перетворюється на видовище, місце емоційної розрядки. У постмодерному суспільстві не може бути

революцій, бо немає глибоких протиріч, достатньої енергії та пристрасі; політика все більше наповнюється азартом, грою, все менше опікується розробкою програм, висуненням стратегічних цілей, осмисленням об'єктиного стану суспільства.

Французький філософ Жан Франсуа Ліотар (1924-1998) закликає оголосити "війну цілому", істині як системності аналізу, критикує всю попередню філософію як філософію історії, прогресу, визволення та гуманізму. Він вважає, що всі ідеали модерну виявились невинуватими, особливо це стосується ідеалу звільнення людини та людства. Християнство рятувало людство від провини за гріх Адама та Єви, Просвітництво бачило порятунок у прогресі розуму, лібералізм - у прогресі науки та техніки, марксизм оголосив шлях звільнення праці від експлуатації через революцію - проте несвобода змінювала свої форми та залишалась нездоланною; тому постмодерн відчуває "недовіру до метаоповідань".

Весь постмодерн Ліотар визначає як "складність": прогрес помітно звільнив місце розвитку, а тому для змін в сучасному світі більше підходить поняття зростаючої складності. Проект модерну через втрату всіх ідеалів і цінностей Ліотар вважає не тільки незавершеним, а незавершуваним у принципі. У своїй книзі "Спор" (1983) Ліотар доводить, що не існує ніяких об'єктивних критеріїв для вирішення суперечок, проте в реальному житті вони вирішуються, тому є переможці та ті, що програли. Подавлення однієї позиції іншою можна уникнути завдяки тільки універсалізації та абсолютизації будь-чого, в ствердженні справжнього плюралізму, в опорі всякій несправедливості.

Ліотар розкриває владні, а в тенденції - і тоталітаристські імпульси європейської культури завдяки аналізу нарративної природи знання. Нарація - один з можливих типів дискурсу. Протягом століть співіснували на рівних правах різноманітні нарації, однак виник тип дискурсу, що претендує на особливий статус відносно інших. Це так звані "дискурс легітимації", коли всі інші мовні практики поставлені в положення підкорення. Таке виділення "метадискурсу" знаменує занепад "великих нарацій", що збіглися з кінцем "модерну" і появою "постмодерну"

Отже, розгляд основних напрямів сучасної західної філософії свідчить про багатоплановість, широкий спектр проблем і різноманітність підходів до їх вирішення. Скарбниця світової філософської думки завдяки сучасним західним філософам збагатилась новими висновками і положеннями. Мислителі розкривають нові закономірності в розвитку суспільства, природи мислення, засобами філософії узагальнюють досвід суспільного розвитку, досягнення науки і культури людства.

Мельник Тимофій Олександрович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ М. ВЕБЕРА

М. Вебер (1864 - 1920 рр.) належить до числа тих універсально освічених умів, яких, на жаль, стає усе менше в міру росту диференціації соціальних наук. Вебер був найбільшим фахівцем в області політичної економії, права, соціології, філософії. Він виступав як історик господарства, політичних інститутів і політичних теорій, релігії і науки і, що особливо важливо, як логік і методолог, що розробляв принципи пізнання соціальних наук.

М. Вебер відчув на собі вплив ряду мислителів, що визначили як його методологічні установки, так і його світогляд. У методологічному плані, у сфері теорії пізнання величезний вплив на нього зробили ідеї неокантіанства, і насамперед Г. Ріккєрта.

За власним визнанням Вебера, велике значення у формуванні його мислення мали роботи К. Маркса, що спонукали його до дослідження проблем виникнення і розвитку капіталізму. Узагалі, він зараховував Маркса до тих мислителів, що найбільше впливали на соціально-історичну думку ХІХ-ХХ століть.

Що стосується загальнофілософського, світоглядного плану, то Вебер відчув на собі два різних, а в багатьох відношеннях і взаємовиключних впливи: філософії І. Канта, особливо в юності; а також він знаходився під впливом і Н. Макіавеллі, Т. Гоббса і Ф. Ніцше.

Для розуміння змісту його поглядів і вчинків слід зазначити, що Кант захопив Вебера насамперед своїм етичним пафосом. Кантівській моральній вимозі чесності й сумлінності в наукових дослідженнях він залишався вірним до кінця життя.

Гоббс і особливо Макіавеллі вразили його своїм політичним реалізмом.

Кінець ХІХ століття — період становлення теоретичних поглядів М. Вебера, пов'язаних із принципами пізнання соціальної (соціально-історичної) дійсності. У цей же період виник напрямок у філософії, що відстоював положення про те, що науки про культуру (дух) повинні мати свій власний методологічний фундамент. Одним з ідеологів вчення наук про культуру став В. Дільтей (1833 - 1911 рр.). Зміст його роздумів зводився до того, що безпосереднє знання, інтуїція приймається як метод гуманітарних наук, а опосередковане знання, розумове, понятійне, логічне (дискурсивне) — як метод наук природничих.

Як і Дільтей, Вебер вважав, що абстрагуватися від того, що людина є свідомою істотою, не може ні історик, ні соціолог, ні економіст. Але, на відміну від Дільтея, керуватися при вивченні соціального життя методом безпосереднього вживання, інтуїції Вебер рішуче відмовлявся. Тому що було

зрозуміло, що результат подібного способу вивчення не має загальної значимості, він занадто суб'єктивний.

За Вебером, замість того, щоб досліджувати світ переживань історика, необхідно вивчати логіку утворення тих понять, якими при цьому оперує історик. Тому що тільки вираження у формі загальнозначущих понять того, що "збагнено інтуїтивно", перетворює суб'єктивний світ уявлень історика в об'єктивний світ історичної науки.

Логічно виникає питання: якщо основу науки складають поняття, за допомогою яких узагальнюється різноманіття емпіричного світу, те який принцип формування, а головне критерій істинності культурно-історичних понять?

Таким критерієм, за Вебером, є "віднесення до цінності". Цінності можуть бути теоретичними (істина), політичними (справедливість), моральними (добро), естетичними (краса). Ці цінності мають значимість для усіх вивчаючих суб'єктів, тобто вони надсуб'єктивні, мають абсолютні значення в рамках певної історичної епохи. Отже, за Вебером, "віднесення до цінності" є тим актом, що конститує загальнозначуще судження.

Вебер розмежовує "віднесення до цінності" від простої оцінки, що не виводить наше індивідуальне враження за межі суб'єктивності. Як він відзначав, науки про культуру, суспільство й історію повинні бути вільні від оцінюючих суджень, як і науки природничі.

Веберівська вимога волі від оцінки в науковому дослідженні криється в його світоглядній позиції, згідно з якою цінності наукові (Істина) і цінності практичні (держава) — це дві різні області, змішання яких веде до підміни теоретичних аргументів політичною пропагандою.

За Вебером, учений, як індивід, має повне право на політичну і моральну позицію, свій естетичний смак. Його індивідуальне відношення повинне залишатися за межами його дослідження — це борг дослідника перед істиною. Не можна не відзначити, що тема боргу вченого, проблема істинності, вільної від суб'єктивізму, партійних пристрастей, завжди була дуже актуальною для Вебера. Будучи жагучим політиком, він у той же час прагнув до того, щоб у своїх роботах виступати неупередженим дослідником, яким керує тільки любов до істини. Викладач не повинний, говорив він, займатися політикою в аудиторії.

Аналізуючи цінності, на які орієнтується вчений у своїх судженнях, Вебер розглядав їх не як вічні, абсолютні надісторичні, а як властивий епосі напрямок інтересу, що не має сили за її межами.

У цьому зв'язку необхідно зробити деякі пояснення. Принцип "віднесення до цінності" є результатом застосування в соціології методологічних постулатів В. Віндельбанда і Г. Ріккєрта, які використовувалися ними в обґрунтуванні специфіки "наук про культуру", куди вони не відносили соціологію, надаючи перевагу, як і В. Дільтей, розглядати її "по відомству" "наук про природу". Вебер же на відміну від них не тільки використовував його (тобто принцип "віднесення до цінності") як передумову обґрунтування істинності соціологічного знання, але

і дав йому інше тлумачення, що виводило його за межі неокантіанського трансценденталізму.

Ідеальний тип, за Вебером, не просто дістається з емпіричної реальності, а конструюється як теоретична схема, тільки потім співвідноситься з емпіричною реальністю.

Тарасенко Андрій Сергійовича

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ

Складним і суперечливим є процес пізнання природних явищ і процесів, про що йшла мова раніше, при розгляді гносеологічних проблем. Суспільство ж, є надзвичайно складним і динамічним утворенням, тому його пізнання має свою специфіку, яка породжується об'єктом пізнання. Власне, суспільство “пізнає само себе”, тобто водночас воно є і суб'єктом, і об'єктом пізнання – пізнання є самопізнанням. Звідси актуально й сьогодні звучать слова античних філософів: “Пізнай себе” і “Людина – міра всіх речей”. В суспільстві діють люди, звідси – скільки людей – стільки й ідей поглядів, міркувань. Це означає, що суспільні відносини приймають форму суспільних почуттів і настроїв, потреб та інтересів, цілей тощо. Тому специфіка соціального пізнання заключається в необхідності враховувати цілі, інтереси, мотиви діючої у суспільстві людини.

Отже, перша особливість соціального пізнання в тому, що воно вимагає врахування суб'єктивного фактору, тобто волі, цілей, мотивів людської діяльності. Але як пізнати наміри й мотиви людини? Перш за все необхідно враховувати, що реальні речі і відносини, з якими ми маємо справу у суспільстві, є свідомістю людей, опредметненою у їх діяльності. Але в тому, якими і як ми бачимо ці речі і відносини, відображається й наш рівень розвитку, зокрема спосіб і стиль мислення, наукові методи, які ми використовуємо, а також цілі й ідеали.

Внутрішній світ людини безкінечно складний. Пізнання людини людиною є відтворенням її внутрішнього світу у своїй свідомості, тому соціальне пізнання має органічний зв'язок з психологією, літературою та мистецтвом. Саме вони допомагають нам досліджувати суб'єктивний світ людей і проектувати його на пізнання суспільства.

Таким чином, закономірності суспільного розвитку є закономірностями діяльності людей. І хоча між законами природи і законами суспільства є спільне – їх об'єктивність, існують і суттєві відмінності між ними: довговічність або ж вічність законів природи – і недовговічність законів суспільства, адже вони виникають разом з виникненням суспільства; закони природи відбуваються,

тобто діють стихійно, незалежно від людей, – закони суспільства проявляються у свідомій діяльності людей; закони суспільства мають більш складний характер, вони пов'язані з високим рівнем організації соціуму як форми руху матерії.

Другою особливістю соціального пізнання є його історичність. Людина завжди живе суспільним життям, включена в ті цінності й культуру, які прийняті у суспільстві. Але історичне пізнання ніколи не може бути засвоєним наступними поколіннями повною мірою, для нього характерна неповнота інформації: щось завжди невідоме, щось ніколи не може бути відтвореним повністю, як, наприклад, духовна атмосфера того часу, так звана “аура” тощо.

Тому соціальне пізнання в історичному плані є складним процесом, більш того, воно залежить від того, які питання ставить суспільство сьогодні, пізнаючи минуле. Адже у минулому ми шукаємо відповідей, важливих для нашого сьогодення, ми заглядаємо у минуле, прагнучи зрозуміти теперішнє становище. Людина завжди є представником не лише свого часу, але й свого середовища, своїх потреб та інтересів, тому і відповіді на поставлені питання є різними у різні часи і в різних народів.

Отже, знання історії дає можливість визначити тенденції розвитку (а особливістю законів суспільства є те, що вони проявляються як тенденції. Тому у минулому соціальне пізнання цікавить те, що впливає на сучасність: нас мало сьогодні цікавлять хрестові походи, але питання становлення держави, менталітету, свободи людини є актуальними для нас і сьогодні, особливо для сучасного українського суспільства.

Накінець, третя особливість соціального пізнання в тому, що у порівнянні з природними явищами чи речами соціальна дійсність складніша й мінлива. Тому її важко відобразити в поняттях, у певній системі категорій. І якщо у природничих науках використовуються штучні мови – чіткі й однозначні – то у соціальному пізнанні ми використовуємо нашу багатозначну, природну мову, ті слова, які вживаємо і в буденній мові, і в науковому пізнанні. Адже сам характер соціальних явищ та процесів не дає можливості точних і однозначних оцінок: наприклад, такі поняття, як “доброта”, “благородство”, “справедливість”, “рівність” та інші не можуть бути точно визначеними. Але така невизначеність, нечіткість мови соціального пізнання об'єктивна, пов'язана зі складністю предмету соціальної філософії.

До сказаного можна, мабуть, додати ще одну специфічну рису соціального пізнання – обмеженість застосування методу експерименту, надзвичайного важливого методу у природничонауковому пізнанні, різновиді суспільної практики. Людству сумновідомі масові експерименти, які проводилися у нацистській Німеччині (холокост та ін.), у сталінські часи в СРСР (Гулаг, масові депортації народів тощо); їх трагічні наслідки відчуваються й сьогодні, у тому числі і в Україні.

Резнік Катерина Романівна
студентка механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ В ЛЮДСЬКОМУ БУТТІ

Індивідуальність – це особлива форма буття людини в суспільстві. Будучи суспільною істотою, людина разом з тим являє собою окрему індивідуальність. Індивідуальне і родове життя людини не є чимось відмінним, хоча через необхідність спосіб існування індивідуального життя буває або більш окремим, або більш загальним виявом родового життя, а родове життя буває або більш окремим, або загальним індивідуальним життям. Поняття індивідуальності виражає спосіб буття конкретної особистості як суб'єкта самостійної діяльності. Якщо індивід, щоб стати особистістю, повинен набути соціальної сутності, то, не набувши своєї індивідуальності, особистість не набуде самостійного буття. Індивідуальність не означає незалежності індивіда від суспільства, а спосіб його буття в ньому.

Таким чином, особистість є соціальною за своєю сутністю, але індивідуальною за способом свого існування. Вона являє собою єдність соціального і індивідуального, сутності і існування.

Характер зв'язку соціального і індивідуального є суперечливим. Це виражається у протилежності родової сутності людини і її реалізації в окремих індивідах. Це знаходить виявлення, наприклад, у тому, що загальна прогресивна тенденція розвитку людини як роду може здійснюватися за рахунок відчуження і пригноблення людини як індивіда.

Зв'язок індивідуального і соціального опосередковується суспільними відносинами, що визначають соціальне положення індивідів в суспільстві, їх спосіб зв'язку з людським світом, який визначає міру реалізації соціального в індивіді. Зв'язок індивідуального і соціального визначається соціальним положенням індивідів як їх об'єктивно детермінованою належністю до тієї чи іншої соціальної групи, відношенням індивідів до культури, так і їх взаємними відносинами.

Дослідження діалектики соціально-загального і індивідуально-окремого показують, що родова сутність людини виявляється як зв'язок індивідів, які існують перш за все як предметно-діяльнісні відношення. Зміст життєдіяльності індивідів як представників роду є загальним. У той же час життєдіяльність кожного окремого індивіда не співпадає з життєдіяльністю роду.

Рисенко Кирило Віталійович
студент навчально-наукового інституту
енергетики, автоматики і енергозбереження
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА СЕНС ЇЇ ЖИТТЯ

Тепер перейдемо до розгляду поняття "сутність людини". Але для того щоб його розглянути, слід згадати, що таке категорія "сутність" взагалі.

Категорія "сутність" співвідноситься з категорією "явище". Обидві категорії виражають моменти, рівні руху пізнання двох різних, але взаємопов'язаних сторін дійсності. Категорія "явище" відображає зовнішні властивості, процеси, зв'язки предмета, які даються пізнанню безпосередньо у формі живого споглядання. Категорія "сутність" виражає головне, основне, визначальне в предметі, таке, що зумовлено глибинними, необхідними, внутрішніми зв'язками і тенденціями розвитку, і пізнається на рівні теоретичного мислення. Сутність завжди виступає як внутрішній зміст явищ, прихований від безпосереднього сприйняття.

Сутність неоднозначна. Залежно від глибини пізнання вона може бути першого рівня, другого рівня і т. д. Це положення придатне і для аналізу сутності людини. Процес її пізнання починається з явища, тобто з почуттєвого сприймання конкретних індивідів, реальної життєдіяльності людей. Далі пізнається те загальне, спільне, що обумовлює їх існування й розвиток, тобто сутність.

У людині умовно виокремлюють сутність п'яти рівнів. Розглянемо їх. Але перед тим як перейти до характеристики цих рівнів, слід з'ясувати, по-перше, що є спільного між людиною як живою істотою і світом тварин, і, по-друге, визначити те головне, що відрізняє людину від тварини.

Спільного між людиною і світом усього живого багато. Але головним є те, що, як для людини, так і для всього живого, вихідним імпульсом їх життєдіяльності є потреба. Потреба - це становище живого як відкритої складної системи, обумовлене порушенням внутрішньої рівноваги організму, яке спрямовує і збуджує до дій, що відновлюють цю рівновагу. Безумовно, що потреби тварин і людей неоднакові. Потреби тварин, які є суто біологічними, виникають на основі інстинктів і умовних рефлексів і задовольняються предметами, що їх дає природа в готовому вигляді. Потреби генетично обумовлюють активність тварин. Виникнення і задоволення людиною потреб має більш складний характер. Завдяки свідомості людина "висвічує" об'єкт потреби, від емоційного моменту відбувається перехід до раціонального - пошуку шляхів реалізації потягу, розв'язання суперечності між наявними і

необхідними умовами життєдіяльності. Ця суперечність розв'язується через цілеспрямовану діяльність.

Слід підкреслити, що людська діяльність не тотожна активності біологічних систем. Активність є відображенням біологічної еволюції і функцією певних нервово-психічних систем організму, тобто біологічна активність однозначно детермінована генами, інстинктами, рефlekсами (міграція птахів, полювання хижаків). Діяльності людини притаманний творчий характер, пошук більш могутніх та ефективних шляхів досягнення цілей, задоволення своїх потреб. Людська діяльність - це:

- 1) принципово новий, властивий тільки людині спосіб взаємодії з природним середовищем, який полягає у створенні людиною умов свого існування у зв'язку з тим, що вона не знаходить їх готовими у природі;

- 2) особливий спосіб існування та розвитку самої людини, її життєвих сил і здібностей;

- 3) особлива властивість і здатність людини, специфічний вид і форма її життєвої активності, що істотно відрізняється від усіх процесів тим, що доцільно змінює й перетворює світ на основі освоєння та розвитку наявних форм культури.

Таким чином, людську діяльність можна визначити так: діяльність - це суттєва визначеність способу буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність зміни, опосередковані ідеальним. Людська діяльність, як і активність тварини, здійснюється заради потреби. Потреба і діяльність - це те, що зближує людину зі світом живого. Саме в цьому полягає сутність людини як сутність першого порядку.

Сутність людини першого рівня не розкриває специфіки її життєдіяльності, її якісної відмінності від життєдіяльності тварин. Нам же необхідно встановити межу, за якою людина стає власне людиною. Початком переходу від тварини до людини деякі вчені вважають виготовлення найпростіших знарядь праці. Але безпосередньо важко погодитися з цією точкою зору, оскільки у тварин можна спостерігати елементи примітивної праці. Де ж тоді це начало? Справжнім людським началом слід вважати перетворення праці на головну умову буття людини, коли праця стає особливою потребою, без задоволення якої неможливе саме життя. Таке розуміння праці характерне для багатьох філософських систем, зокрема для матеріалістичної традиції. Так, Фрідріх Енгельс у своєму творі "Роль праці в процесі перетворення мавпи в людину" зробив висновок у межах теорії антропосоціогенезу про те, що певною мірою "праця створила людину". Пряме ходіння змінило анатомію передлюдини, звільнило від ходіння передні кінцівки, внаслідок чого вона могла з їх допомогою поступово, крок за кроком, виготовляти знаряддя праці, тобто праця для людини стала джерелом і засобом виокремлення з природи. Людина свої потреби почала задовольняти не шляхом пристосування до природи як тварина, а через матеріально-виробничу діяльність. Під впливом нового способу життєдіяльності відбуваються зміна, оприлюднення потреб. Навіть біологічні потреби людини (в їжі, воді тощо)

докорінно відрізняються за способом задоволення від відповідних потреб тварин.

Отже, можна зробити висновок, що людина - істота діяльна, бо вона виготовляє засоби для існування, а це характеризує її як істоту більш глибокого рівня порівняно з іншими. Таким чином, сутність людини другого рівня полягає в тому, що потреба життєва опосередковується потребою у знаряддях праці, а потребу в знаряддях праці можна задовольнити тільки через діяльність як працю. Але праця, що виникла як наслідок та засіб, перетворюється на причину для відтворення нової потреби. А ця нова потреба об'єднує в собі й удосконалює життєву потребу і потребу в новому знарядді праці. У сутності людини другого порядку акцентується увага на тому, що людина - діяльна істота, адже вона виготовляє засоби для існування.

Ми встановили, що людина - не тільки жива, а й діяльна істота. Однак сутність людини полягає і в тому, що її праця потребує праці інших людей. Люди можуть здійснювати виробництво тільки спільно, вступаючи в якісно нові, порівняно з тваринним світом, взаємозв'язки і зв'язки з природою. Визначальними в системі суспільних відносин є виробничі відносини. Але крім них до цієї системи входять ще, наприклад, шлюбно-сімейні, побутові, міжособові, між особою і суспільством та багато інших відносин. Через суспільні відносини налагоджуються і осмислюються необхідні для діяльності зв'язки, обмін інформацією, фіксація набутого досвіду, передача його від покоління до покоління. Вступаючи в суспільні відносини, люди як фізично, так і духовно, творять один одного, тобто формують і відтворюють якісну своєрідність свого життя як суспільного. Завдяки суспільним відносинам відбуваються взаємовплив і взаємодія індивідів, виявляється і формується спільність поглядів, думок, настроїв, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача і засвоєння звичок, з'являється згуртованість і солідарність. Без цих відносин людина просто не може існувати. Тому для людини важливо не тільки задовольнити життєві потреби, а й мати систему суспільних відносин. Відтворення цих відносин згодом стає особливою потребою життєдіяльності людей і перетворюється на відносно самостійну сферу життєдіяльності.

Виходячи із сказаного, можна зробити висновок, що виникнення і розвиток суспільних відносин значною мірою впливають на формування людини. А це дає нам право стверджувати, що становлення людини ніби поглиблюється від сутності другого до сутності третього рівня. Умовно цей процес можна сформулювати так: потреба життєва, опосередкована потребою у знаряддях праці і діяльністю як праця, обумовлює потребу в суспільних відносинах і діяльністю з їх відтворення, а це веде до народження нової потреби, яка включає потреби життєві, потреби в знаряддях праці і суспільних відносинах. З цього випливає: людина-суспільна істота, яка спілкується з подібними собі істотами.

Отже, ми встановили, що людина - діяльна, суспільна істота. Але і цього мало для розкриття її сутності. Необхідно звернути увагу ще на таку обставину. Поява матеріального виробництва і системи суспільних відносин обумовила

потребу в новому типі поведінки. Поведінка - це зовнішній вияв діяльності, система дій біологічного індивіда, спрямована на підтримання свого існування.

Тваринний тип поведінки характеризується тим, що потреби задовольняються тут шляхом пристосування до природи і збирання продуктів природи, які базуються на системі умовних і безумовних рефлексів, інстинктів. Тварини взаємодіють з природним середовищем прямо, неопосередковано. Для людини такий тип поведінки став недостатнім ось чому. Відносини людини з природою і задоволення її життєдіяльності опосередковані соціальними умовами, тобто процесом виробництва і системою суспільних відносин. За їх допомогою людина не пристосовується до середовища, а перетворює його. Ускладнення взаємозв'язків між суспільством і природою викликало необхідність усвідомлення людиною опосередкування своєї життєдіяльності соціальними умовами життя. З'являється мова як засіб спілкування з іншими людьми.

Залежність життєдіяльності людини від соціальних умов викликала до життя такий феномен, як інтерес (від лат. *phainomenon* - те, що має значення). Інтерес - це спосіб ставлення людини до необхідних умов її існування і розвитку, що виражається у прагненні створювати і використовувати ці умови. Якщо потреби орієнтують людину на об'єкт її задоволення, то інтерес орієнтує її на ті умови, що забезпечують можливість пошуку об'єкта і визначають спосіб задоволення потреби.

Чернявська Анастасія Василівна

студентка механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ

Сутність неоднозначна. Залежно від глибини пізнання вона може бути першого рівня, другого рівня і т. д. Це положення придатне і для аналізу сутності людини. Процес її пізнання починається з явища, тобто з почуттєвого сприймання конкретних індивідів, реальної життєдіяльності людей. Далі пізнається те загальне, спільне, що обумовлює їх існування й розвиток, тобто сутність.

У людині умовно виокремлюють сутність п'яти рівнів.

- Сутність людини першого рівня не розкриває специфіки її життєдіяльності, її якісної відмінності від життєдіяльності тварин.

- У сутності людини другого порядку акцентується увага на тому, що людина - діяльна істота, адже вона виготовляє засоби для існування.

- Становлення людини ніби поглиблюється від сутності другого до сутності третього рівня. Умовно цей процес можна сформулювати так: потреба життєва, опосередкована потребою у знаряддях праці і діяльністю як праця, обумовлює потребу в суспільних відносинах і діяльністю з їх відтворення, а це веде до народження нової потреби, яка включає потреби життєві, потреби в знаряддях праці і суспільних відносинах.

- Сутність людини четвертого рівня полягає в тому, що її життєдіяльність є процесом свідомої, доцільної діяльності, спрямованої на усвідомлення індивідом свого ставлення до світу й до себе, на пізнання та перетворення світу, для забезпечення свого існування;

- Але людська думка не тільки відображає безпосередньо існуюче, а може і відриватися від нього. Отже, сутність людини п'ятого рівня полягає в тому, що її життєдіяльність стає процесом вільного творчого впливу на навколишній світ і на саму людину для забезпечення свого існування, функціонування і розвитку;

Таким чином, ми розглянули в людині сутність п'яти рівнів. Вони являють собою різні сторони єдиного пов'язаного між собою процесу. У своїй єдності вони характеризують людину як внутрішню структуровану цілісну систему, яка становить основу її буття й визначає якісні відмінності від усього живого.

Отже, людина - це жива істота, яка має певні потреби, задовольняє їх у процесі виробництва завдяки спілкуванню і здатності свідомо, цілеспрямовано перетворювати світ, саму себе.

Гаврилюк Дмитро Віталійович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Проблема людини є центральною у філософії. Сукупність філософських вчень, які розкривають сутність та проблеми існування людини становлять філософську антропологію. У філософії склалася багата традиція вивчення людини, спадкоємність поглядів на природу і сутність людини. Філософію цікавить питання: що є людина, що робить людину людиною?

Наявність розуму, усвідомленої волі, здатність до творчості, здатність відчувати піднесені почуття, чому людина здатна не тільки на великі, а й на огидні вчинки? Філософія завжди прагнула знайти відповіді на ці питання, пізнати людську цілісність.

Філософська антропологія – це пізнання людиною самої себе, відповіддю на заповіт Сократа: «Пізнай самого себе». Перші філософські осмислення людини містяться в давньоіндійській ведичній літературі. У Ведах людина наділена

душею, яка є частиною світової душі. Межі між людиною та іншими живими істотами прохідний і рухливий. Але людській душі притаманне бажання досягти свободи від пут земного буття і знайти з'єднання з Богом. Моральна поведінка людини була в центрі вчення китайських філософів.

Конфуцій вчив, що, наділена небом певними моральними якостями, людина зобов'язана їх удосконалювати. Щоб наблизитися до ідеальних відносин в сім'ї та державі, людина повинна керуватися принципом «не роби іншим того, чого не бажаєш собі, допомагай іншим досягти того, що бажаєш сам». Згідно вчення Лао-дзи, людина повинна в своєму житті слідувати принципам дао – всюдисущого і природного закону всесвіту. Вона повинна за допомогою розуму прийти до гармонії зі світом і ця гармонія розкриє йому свободу.

Антична філософія тривалий час розглядала людину як образ космосу. Сократ переніс центр філософської уваги на внутрішній світ людини, його душу і чесноти. Завдання людини – прагнути до морального вдосконалення на основі істинного знання. На позиції дуалізму душі і тіла будував своє розуміння людини Платон. Душа постійно прагне до миру ідей і робить людину людиною, а тіло їй протилежно, матеріально і смертне. В єдності і протилежності душі й тіла трагізм людського існування. У подальші часи цей трагізм буде в центрі уваги багатьох течій релігійної філософії.

Аристотель виділяє дві основні характеристики людини – соціальність і розумність. Це відрізняє людину від тварини. Сам Аристотель вперше починає говорити про діяльність тільки через добродійну діяльність, через яка, на його думку, розкривається єдина можливість самореалізації людини.

Тарасенко Андрій Сергійович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ЛЮДИНОТВОРЧА СУТНІСТЬ КУЛЬТУРИ

Люди́нотворча, гуманістична суть культури розкривається через пізнання соціальних функцій. Основні соціальні функції культури: пізнавальна, комунікативна, прогностична, регулятивна, ціннісно-орієнтована. Усі вони органічно взаємопов'язані. Культура - цілісне явище. Цілісність виявляється у єдності всіх елементів, що створюють її структуру, а також функціонально. Функціональна єдність зумовлена люди́нотворчою суттю, що дозволяє говорити про інтегративну і генералізуючу функції культури. У такій якості виступає люди́нотворча функція.

До люди́нотворчої суті культури філософи прийшли не відразу. Є багато підстав стверджувати, що першим став Марк Туллій Ціцерон. Розглядаючи

ораторське мистецтво як найбільш повний прояв культури, видатний римський філософ побачив спосіб піднесення, самоствердження особи. Ораторське мистецтво надихає особу. Культура розвиває особу, і в цьому, гадав Цицерон, полягає її головна функція.

Подібні погляди мали Вергілій, філософи епохи Відродження, мислителі Томас Гоббс, Йоганн Гердер, Франсуа Вольтер, Жан-Жак Руссо, французькі матеріалісти XVIII ст. Людинотворчу суть культури відзначали філософи Іммануїл Кант і Георг Гегель. У їх працях ідея органічної єдності людини і культури набула найширшого обґрунтування, що знайшло розвиток вже на матеріалістичному ґрунті у Карла Маркса. У його працях простежується глибоке розуміння внутрішньої гуманістичної суті культури, спрямованості на розвиток особи, єдності культури і особистості, праці і виховання та ін.

Месєвра Роман Петрович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ТЕОРІЯ КОНФЛІКТУ

Конфліктологічний підхід у соціології - важливий напрям розвитку соціології ХХ ст. Проблеми соціальних конфліктів ставляться та аналізуються практично всіма великими соціологами різних напрямів соціологічної думки. Тому в руслі цієї парадигми з'явилося чимало яскравих теоретиків цікавих концепцій та праць. Теорія конфлікту з'явилася у сучасному соціологічному знанні у 60-70-х роках, відтіснивши традиційно впливові позитивістські течії, і займає у наші дні одне з провідних місць серед напрямів сучасної соціології.

У минулому великий внесок в наукову розробку цієї проблематики зробило багато класиків, зокрема К. Маркс, М. Вебер, Т. Зіммель, В. Парето. Більшість дослідників схиляються до твердження, що теорія конфлікту заявила про себе, насамперед, як головна альтернатива позитивістському позитивізму. Своєрідній "соціології порядку" була протиставлена "соціологія конфлікту", а тому і виникла необхідність розвивати "альтернативну" гілку соціологічної теорії – для більш адекватного відображення соціальної реальності.

На відміну від функціоналізму, конфліктологічний підхід зосереджує увагу не на механізмах самозбереження соціальної системи, а на чинниках трансформації, якісного перетворення її. Історія людства свідчить, що соціальні утворення відзначаються не лише стабільністю, врівноваженістю, узгодженістю, взаємодією своїх частин, а й кризами, конфліктами, іншими руйнівними процесами, які призводять час від часу до істотних змін у самих підвалинах суспільного життя людей.

Сучасна теорія соціального конфлікту карбувалася у працях американського соціолога Л. Козера (функції соціального конфлікту), німецького - Р. Дарендорфа (клас і класові конфлікти в індустріальному суспільстві), британського Дж. Рекса (соціальний конфлікт), Р. Мілла та ін. Фундатори конфліктологічного напрямку в центр аналітичної уваги поставили конфлікти - найпоширеніший вид. Однак вони не відкидали і протилежний бік даного процесу - інтеграційний та коопераційний, наслідки в їх функціонуванні. Теорія конфлікту виходить із того, що незалежно від того, чи має місце відкрита боротьба інтересів чи ні, в суспільстві вона завжди присутня.

Отже, конфліктологічне бачення соціального світу бере свій початок від теоретизування К. Маркса. Виходячи з гегелівського тлумачення суперечності як джерела розвитку у сфері Духу, Маркс запропонував матеріалістичну версію діалектики історії. Згідно з нею суспільний прогрес здійснюється завдяки виникненню і розв'язанню суперечностей в царині матеріальних, насамперед економічних відносин, які є визначальними в житті суспільства. Відносини власності зумовлювали становище людини в економічній системі, призводили до виникнення ворогуючих між собою класів, протистояння боротьби, що в свою чергу дестабілізувало і видозмінювало суспільство. Поляризація капіталістичного суспільства (концентрація капіталу на одному полюсі суспільства та пролетаризація і зубожіння переважної більшості населення - на іншому) стає джерелом постійного класового протистояння. Класову боротьбу К. Маркс розглядав як головну рушійну силу поступу, а революції - як локомотиви історії. Послаблення інституційного регулювання поведінки спричиняє розвиток феномена, який дістав назву "аномія" (нехтування нормами). Девіантну поведінку Р. Мертон розглядав як симптом неузгодженості між приписуваними культурою устремліннями та соціокультурними засобами їх реалізації.

Вихідними постулатами конфліктного підходу є стрункий логічний ланцюг тверджень, що будь-яке суспільство чи спільнота характеризується тією чи іншою нерівномірністю розподілу обмежених за кількістю цінних ресурсів, нерівний доступ до яких породжує конфлікти інтересів. Це, в свою чергу, породжує антагонізм – відкрите зіткнення, боротьбу конфлікуючих сторін. Сама система конфліктних ситуацій, дій спричиняє реорганізацію соціальної системи, передумови для нових конфліктів. Таким чином, конфлікт як явище, притаманне природі людського суспільства, – в центрі аналізу соціальних процесів. Конфлікт, за Дарендорфом, - це не просто реальність, а норма розвитку соціальної системи. На його думку, для реального світу необхідне переплетіння різних поглядів, конфліктів та змін. Конфлікт є органічним елементом структури суспільства. Це, по суті, конфлікт соціальних ролей, позицій. І тому йдеться не лише про теорію власне конфліктів, а значно ширше - про теорії суспільної організації, моделі соціальної поведінки, групову мотивацію, пояснення причин зміни соціальних структур.

Конфліктологічна концепція Дарендорфа виходить з того, що соціальні взаємовідносини людей є суперечливими, конфліктними. За своєю природою

функціонування будь-якого соціального утворення (групи, організації, спільноти тощо) потребує узгодженості, скоординованості, а це, в свою чергу, вимагає певного підпорядкування і примусу. Взаємодіючи з іншими, люди перебувають на певних соціальних позиціях і виконують відповідні соціальні ролі. Останні ж зобов'язують індивіда до цілком визначеної поведінки, отже, мають примусовий характер.

Суспільство не може позбутися конфліктних ситуацій, але воно має змогу робити їх регульованими, надати їм форм, сумісних із соціальною структурою, що безперервно змінюється. У такому своєму позитивному варіанті соціальний конфлікт є справжньою рушійною силою оновлення суспільного життя, модернізації, розвитку його форм. Саме тому "раціональне приборкання" соціального конфлікту має стати, за висловом Дарендорфа, одним із головних завдань політики.

Дарендорф, називаючи власну загальносоціологічну концепцію "теорією конфлікту", протиставляє її "марксистській теорії класів". Соціальний конфлікт він вважає результатом опору існуючим в будь-якому суспільстві відносин панування і підкорення. Тривалість його веде до загострення, а "раціональна регуляція" його - до контрольованих наслідків. Хоча причини соціальних конфліктів не усувані, відкрите "ліберальне" суспільство може налагоджувати їх на рівні конкуренції між індивідами, групами та класами.

Інший фундатор сучасної теорії конфлікту американський соціолог Л. Козер також розкриває численні причини соціальних конфліктів. Головне для нього було розкрити механізми формування та розвитку конфліктів, характер взаємозв'язку внутрішньогрупових і міжгрупових конфліктів, і, нарешті, роль соціальної структури, яка і визначає ступінь функціональності конфлікту. Козер досліджував "взаємозумовленість" конфліктів на всіх рівнях: міжнаціональних, міжгрупових, внутрішньогрупових, з метою їх регулювання і контролю соціальних змін.

Існує кілька підходів щодо дослідження конфліктів:

- соціально-психологічний, котрий вирізняє різного роду напруженості індивідів, за яких конфліктні дії набувають форму сварки, агресивності, пошуку ворога і т. ін.);

- семантичний (вербальні або концептуальні непорозуміння між учасниками і як наслідок - порушення комунікативності);

- соціологічний (несумісність між цілями, намірами, цінностями конфліктних сторін, внаслідок чого виникають реформаторські рухи, революції, розколи учасників на ворожі табори).

цілому ж для прихильників теорії соціального конфлікту характерним є розгляд їх (конфліктів) як неантагоністичних протиріч, впевненість у можливості їх регуляції. Головне, на думку соціологів, не допустити розширення соціальних конфліктів, переростання їх в стан підвищеної соціальної напруженості. Це завдання повинні вирішувати не тільки урядові кола, соціальні інститути, а й соціологи, які вивчають міжгрупові відносини та суспільні процеси.

Копшар Владислав Анатолійович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СУТНІСТЬ І МЕТА ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Гуманістичне виховання має на меті гармонійний розвиток особистості та передбачає гуманний характер відносин між учасниками педагогічного процесу. Відповідно до гуманістичних традицій особистість розглядається як людина, розвиток якої характеризується взаємопов'язаними змінами в інтелектуальній та емоційній сферах, що показують рівень гармонії її сомості (життя людини в собі) та соціумності (життя людини у суспільстві). Гуманістичне виховання здійснюється через соціалізацію, саморозвиток та самореалізацію.

загальноприйнятою метою у світовій теорії і практиці гуманістичного виховання був і залишається ідеал всебічно і гармонійно розвинутої особистості, який іде із глибини століть.

В Україні загальна мета виховання конкретизується через систему виховних завдань, які об'єднані в напрями. Так, інтелектуальне (розумове) виховання передбачає:

— засвоєння системи знань, яка спроектована з відповідних навчальних предметів і містить перелік смислових елементів суспільного досвіду (фактів, понять, означень, теорем, законів, положень, правил, алгоритмів діяльності тощо);

— розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення, раціональної організації навчальної праці;

— розвиток критичного мислення, здатності усвідомлювати та відстоювати особисту позицію.

Патріотичне виховання:

— виховання любові до рідної землі, родини, свого народу, Батьківщини;

— формування національної свідомості;

— вироблення етики міжнаціональних стосунків.

Правове виховання:

— прищеплення поваги до прав та свобод людини і громадянина;

— виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів (Герба, Прапора, Гімну);

— виховання поваги до прав і свобод інших людей;

— формування активної протидії випадкам порушення законів.

Моральне виховання:

— готовність будувати своє життя за принципами гуманізму;

— подвижництво у подоланні страху, насильства, жорстокості, помсти;

— виховання культури поведінки.

Художньо-естетичне виховання:

— оволодіння основами народного мистецтва, музики, архітектури, усної народної творчості, національної пісенної і танцювальної культури, побуту, ремесел, гри;

Мета і завдання виховання, визначені суспільством, мають об'єктивний характер, оскільки випливають із об'єктивної необхідності. Без чіткої стратегії неможлива соціальна перебудова: неминуче виникнуть розмиті ідеали, фальшиві зразки життя, еталони поведінки.

У розвинутих країнах світу цілеспрямоване виховання є головним напрямом діяльності школи, а моральне, духовне, становлення особистості - його найважливішими завданнями.

Гармонія самоті (життя у собі) і соціумності (життя у суспільстві) характеризує особистість з позиції цілісності. Досягнення цієї гармонії є стратегічним напрямом гуманістичного виховання. Специфіка мети гуманістичного виховання полягає у створенні умов для саморозвитку і самореалізації особистості у гармонії із собою і суспільством.

Така мета виховання реалізує гуманістичні позиції суспільства щодо особистості і свого майбутнього. Вона розкриває перед особистістю спектр різних життєвих виборів, можливостей самотійно будувати життя, поведінку, діяльність, вчинки згідно з власними уявленнями про щастя. Водночас створює можливість зрозуміти своє право і відповідальність за розкриття власних здібностей, творчого потенціалу, за власну долю; краще осмислити співвідношення між внутрішньою свободою вибору самореалізації і саморозвитку та цілеспрямованим впливом суспільства.

Шуруля Олег Ярославович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

КУЛЬТУРОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

В процесі здійснення соціальних і політичних перетворень проблеми культури набрали небувалої гостроти. Отже, культурна революція в умовах формування демократичної держави, здійснення економічних і соціальних реформ стає однією з важливих факторів.

За наявності відмінностей у визначенні культури у ній чітко простежується думка про примат духовних основ над матеріальними, розуміння культури як духовної діяльності людей, системи ідей, символів, традицій, типів мислення та ін. Саме тут ахіллесова п'ята усієї західної культурології - недооцінка матеріальної основи культури як соціального явища, що неминуче призводить до

однобічного її розуміння, спотвореного уявлення про значення і функції культури в житті суспільства.

Тут же джерела концепції песимістичного протиставлення культури і цивілізації, кризи цивілізацій, майбутніх світових катастроф. Уже здоровий глузд свідчить про органічну єдність матеріального і духовного, об'єктивного і суб'єктивного, необхідного і випадкового в культурі. Виключення одного з компонентів призводить до спотвореного уявлення про культуру як цілісне явище. Наукове розуміння культури формується через інтерпретацію усіх факторів, що виявляються у різних сферах життєдіяльності суспільства і втілюються у характері, поведінці, стилі життя особи, особистості. Для зближення явища культури важливим є уявлення про межу. Визначення береться тут у буквальному розумінні як обмеження, тобто завдання або встановлення межі. Ось тут - культура або матерія, якій людина надала адекватні своїм потребам форми, а там, у кінці обробленого поля, починається натура - матерія безформна і невизначена.

Слід зауважити, що обробленість треба трактувати не тільки як перетворення під дією фізичної сили. Обробляється світ уже тим, що включається у пізнавальну діяльність людини. Інакше кажучи, на культуру перетворюється все, чого торкнувся дух людський. Напрямки чи опосередковано - не має значення. Вказівку на важливість межі для розуміння суті культури можна знайти в Біблії. Людина, створена з пороку земного, не одразу здобуває культуру, її немає, поки Богом не покладено закон (межа, кордон): «від будь-якого дерева в саду ти будеш їсти, а від дерева пізнання добра і зла, не їж від нього». Ось межа, і може зародитися спокуса її порушення. Стає можливим порушення закону. Культура зближується тут з поняттям свідомості у розумінні сили, що контролює поведінку зсередини. Та істота має свідомість, яка вільна у вчинку, але може стриматися.

Межа, що відділяє культуру від природи, має не тільки просторовий зміст: оброблене поле відмежовується від безформного дечого. Ця межа проходить і по людині. У плоті дримають стихії природи. Для позначення вітальних сил існує цілий ряд слів: потяг, хтивість, схильність, мотив, спонукання тощо. Іноді вживають слово інстинкт. Психолог Зігмунд Фрейд увів поняття лібідо, що стало популярним.

До сильних драйвів-почуттів належать, звичайно, голод, жага, сексуальний потяг. Мова йде про поклик природи, потяг до задоволення базових вітальних тобто життєвих потреб, що важко подолати. Поняття сила волі виникає як відображення тієї людської (культурної) міцності, здатної блокувати, а частіше приборкувати потяг. Приборкувати не означає усувати; тримати в уздечці - не означає не давати рухатися. Вище людини - ангел, у якого взагалі відсутні потяги, нижче людини - звір, поведінка якого повністю ним визначається.

Ніяка соціалізація повністю не пригнічує потяг: людина не може вийти із тіла і жити як чистий дух. Зігмунд Фрейд підкреслював репресивність культури, вважаючи, що конфлікт культури і природи в людині призводить до патології психіки. Та така точка зору не популярна. Зміст, сенс культури не в репресії, а в

правилах, що встановлюють межі, а також способи і засоби задоволення вітальних потягів. Апостол Павло писав: «Закон - духовний, а я - з плоті, віддаюся гріху. І тому не те роблю, що хочу, а що ненавиджу, те роблю». Закон тут - культура у розумінні Зігмунда Фрейда. Потяги розуміються як щось негативне. Сучасна філософська антропологія не така сувора до людини. Німецький філософ Макс Шелер зауважив, що «людина повинна навчитися терпіти саму себе. В тому числі і ті нахили, які вона вважає дурними і згубними». Справа у тому, що безпосередня боротьба проти волі сил викликає зворотний ефект: потяги посилюються і набувають однобічної орієнтації. Вихід у тому, щоб переключити енергію людини на реалізацію проблем, що визнаються її совістю гідними.

Каменчук Володимир Анатолійович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВІРИ

Філософія релігії – сукупність актуальних і потенційних філософських установок щодо релігії і Бога, філософське осмислення їхньої природи, сутності та сенсу. Одним із її фундаторів є Бенедикт Спіноза, у творчості якого феномен релігії вперше постає як проблема, набуває концептуального оформлення.

Філософія релігії існує відтоді, відколи й філософія. Від неї вона успадкувала всі стрижневі світоглядні проблеми, піднісши їх до вищого рівня усвідомлення і піддавши специфічному теоретичному осягненню. У зв'язку з цим зміст ранніх етапів філософського буття був складовою релігійної мудрості і компонентом культової практики. В епоху Середньовіччя, коли релігія була панівним світоглядом, а церква монополю владарювала у сфері освіти, філософія виявилася підпорядкованою релігії та церкві. Процес самоусвідомлення філософії, що почався в Новий час, відбувався і під впливом теологічних ідейно-теоретичних засад, засобів розмірковування та обґрунтування. Нині релігія є об'єктом філософського дослідження і філософською теологією.

Релігія разом із філософією, як зауважував Г.Гегель, майже рівноцінно увінчують грандіозну споруду людського знання. Вони є тотожними. Адже філософія також є релігією, оскільки вона за своєю суттю є відмовою від суб'єктивних домислів і думок у своєму занятті Богом. З іншого боку, релігія, як вважає К.Ясперс, назавжди залишається „філософією" звичайної людини, єдиним авторитетом, який вона визнає у найвищих світоглядних питаннях. Тому,

попри відмінності в особливостях і методах осягнення Бога, філософія і релігія взаємопов'язані.

Філософія релігії сформувалась у Новий час, коли стала очевидною і усвідомленою буттєва відокремленість релігії від інших сфер духовно-практичної життєдіяльності людини, а філософія набула статусу самостійного дослідницького явища, найвищого виду пізнання. Таке дистанціювання від релігії сприяло формуванню об'єктно-пізнавального ставлення до неї, адже в змістовому аспекті філософія релігії постає лише тоді, коли релігія як об'єкт її вивчення стає проблемою, яку вона прагне розв'язати за допомогою розуму, почуттів та інтуїції.

Чащовий Денис Васильович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СУТНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ЕКОНОМІКИ

Кожна людина щоденно залучена у сферу економічного життя, економічних явищ, адже вона купує і продає, отримує доходи і сплачує податки, керує і підпорядковується управлінським рішенням, заощаджує і прагне матеріальних статків, виробляє і споживає. Економічна діяльність, праця є одвічною долею людства. Вона не лише створює матеріальний достаток, задовольняє вітальні потреби, а й розвиває творчі сили, здібності, внутрішній світ людини, надає йому особливого спрямування. Сутність економічних процесів, проблем у власне людському вимірі, у контексті найрізноманітніших форм життєдіяльності суспільства і особи розглядає філософія економіки.

Філософія економіки — сфера філософського знання про сутність економічного буття людини в багатовекторному полі соціуму й гуманістичному аспекті.

Філософський вимір економічного життя (економіки) значно ширший від його змістового кола — як самодостатньої умови існування й життєдіяльності людини. У ньому економічна сфера постає як особливий засіб самореалізації людини в процесі зміни нею зовнішнього і власного (внутрішнього) світу, а економіка набуває статусу людиновимірної, універсальної єдиної матеріально-духовної сфери, в якій особистість реалізує себе як біосоціодуховна цілісність.

Самореалізація людини долає межі функціональної структурності економічного процесу, створює передумови для нових форм поєднання діяльності соціальних індивідів. У такому контексті самореалізація особи є головним імпульсом і мотивом, який долає задану розмірність економіки, сприяє еволюції всіх соціальних форм. Самореалізація як суб'єктивна орієнтація є

особливим духовно-творчим процесом, забезпечує постійне наповнення економічної сфери людськими силами. Вона є своєрідним енергетично-творчим джерелом економічного процесу, розвитку людських здібностей, які забезпечують економічну діяльність людини.

Філософія економіки розглядає систему господарювання як багатовимірний, суперечливий, об'ємний світ (світ суспільства і природи), який перебуває у постійному русі й розвитку. Специфіка філософського знання допомагає піднятися над зовнішнім, буденним аналізом поверхневих явищ та їх властивостей, проникнути в сутність глибинних економічних процесів, які неможливо збагнути ні досвідом, ні практикою, оскільки вони виходять за межі раціонального осягнення, але є буттєвими і за певних обставин достатньо відчутними. Завдяки цьому філософія економіки здатна розкривати багатшу за змістом і сутністю економічну реальність. Філософський підхід дає змогу розглядати економіку як складну, відкриту, нелінійну систему з її незворотністю, можливістю виникнення нових зв'язків і відношень, з'ясувати місце і роль поодиноких людських зусиль у цій системі, які за певних станів соціального середовища можуть суттєво впливати на макросоціальні процеси.

Визначаючи суспільну взаємообумовленість різних типів розподілу і кооперування людської діяльності, перспективи її змін, філософія економіки вирішує методологічне і світоглядне завдання. Вона не лише задає систему координат, а й продукує найскладніші фрагменти загальної картини економічної реальності, виявляє необхідні орієнтири, завдяки яким людська особистість здійснює перспективне моделювання власної життєвої поведінки, створює необхідні й різноманітні умови для свого існування і розвитку.

Факт економічної діяльності у філософській інтерпретації осмислюється у всій його глибині, позбавляється чисто об'єктивного сенсу і розкривається у сфері духу. Духовна сфера господарювання охоплює настрої, переживання, оцінки, світовідчуття, світорозуміння, світоусвідомлення, з чого й започатковуються філософська інтерпретація, осмислення, світоглядне обґрунтування економічних проблем. Сукупно вони формують так звану філософію господарювання, в якій економіка постає в універсальній, всезагальній формі, як така, що ввібрала в себе весь світ. Тотожна дійсність економіки є найповнішою формою економіки, яку здатна осягнути тільки філософія економіки. Розкриваючи універсальність економіки, її всезагальну форму через її буття у світі й нескінченність її зв'язків із ним, філософія економіки не механічно переносить філософські поняття, категорії на сферу господарювання чи результати економічних моніторингів на інші сфери суспільного життя, а всебічно враховує сферу і специфіку власного функціонування.

Водночас філософія економіки дає філософське розуміння змісту багатьох основних економічних категорій («економіка», «господарство», «виробництво», «праця», «гроші», «економічна людина», «свобода», «потреба» та ін.), які за своєю суттю і значенням виходять за сферу економіки. Пізнання їх змісту забезпечує формування загальних уявлень про природу господарської

діяльності, окреслює її місце і роль у духовному бутті, моралі, життєвому світі людини, тобто сприяє досягненню людиновимірної сутності економіки.

Гаврилюк Дмитро Віталійович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ТЕХНІКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА

Філософія науки і техніки (на Заході превалує напрям «філософія техніки») — напрям філософії, характерний для ХХ ст. Його поява викликана передусім надзвичайно широким розповсюдженням техніки і технічних засобів саме в цьому столітті, а також усеосяжним впливом науки та техніки на всі сторони життя суспільства. І все ж інтерес до науки і техніки виник задовго до ХХ ст. Так, певні міркування про засоби людської діяльності ми знаходимо вже у Платона й Арістотеля. В епоху Відродження відбуваються події, що свідчать про перші прояви взаємодії між наукою і технікою. Існують відомості про те, що під час будівництва Міланського собору його проект уперше було піддано науковій експертизі (1386 р.).

Діяльністю, максимально наближеною до інженерної, займалися Леонардо да Вінчі (1452-1519), Микколо Тарталья (1499-1577), Петро Апіан (1501-1552), Герхард Меркатор (1512—1594). Щоправда, діяльністю, близькою до інженерної, займалися ще єгипетські будівничі, але давньоєгипетська традиція перервалася і не дала наслідків, подібних до розвитку європейської традиції.

Напередодні Нового часу (XVI—XVII ст.) типовим був поділ усіх знань, мистецтв та вмінь на два розділи: *artes mechanical* (механічні мистецтва) та *artes liberalis* (вільні мистецтва). До вільних мистецтв входили відомі науки «тривіуму» та «квадривіуму», що їх виділив у V ст. Марціан Капелла, а до механічних відносили 7 таких напрямів: рільництво, полювання, ткацьку справу, зброярство, медицину і театральне мистецтво (оскільки останнє було пов'язане з будівництвом підмостків, виготовленням та використанням декорацій).

Першим виданням, спеціально присвяченим техніці, можна вважати книгу І. Бекмана «Керівництво з технології, або Пізнання ремесел, фабрик та мануфактур», видану 1777 р. у Геттінгені (Німеччина).

Століттям пізніше вийшла книга Е. Канна «Основи філософії техніки» (Брауншвейг, 1877), звідки, власне, й пішла назва особливого напрямку філософії. У 1897 р. француз А. Еспіна видав книгу «Джерела технології», але найбільш визнаними авторитетами у справі заснування філософії техніки є Ернст Капп та неотоміст Фрідріх Дессауер («Філософія техніки; Проблема реалізації», 1927 р., Бонн). Суттєвий внесок у розроблення філософії науки і техніки зробили

французи Е. Дюркгейм, А. Бергсон, Ж. Еллюль, німецькі філософи Е. Кассіер, М. Хайдеггер, Ф. Рапп, Г. Рополь, американські філософи та соціологи Д.Белл, Р.Айріс, А. Тоффлер, Х. Сколімовські, та ін., а також такі філософські течії, як неокантіанство, позитивізм та наукознавство.

Чим конкретно зумовлена поява особливого напрям у філософських досліджень під назвою «Філософія техніки» або «Філософія науки й техніки»? Назвемо провідні чинники його появи:

- Наука і техніка сьогодні — дуже важливі за впливом та наслідками галузі людської діяльності.

- Розвиток науки і техніки позначається на всіх сторонах життя суспільства, ведучи до радикальних змін у їх змісті.

- У ХХ ст. за високого рівня розвитку науки і техніки розкрилися принципово нові аспекти їх зв'язку з різними сферами людської життєдіяльності: з поступом історії, з природою людини, а водночас відкрилися і нові сторони людського буття.

У зв'язку з останнім маємо підстави стверджувати, що філософія науки і техніки змушує нас дещо по-іншому розглядати окремі традиційні проблеми філософії, зокрема: що таке людина, що таке природа, які можливі між ними системи взаємозв'язку, якою є природа людського інтелекту? І водночас — цілий комплекс соціальних проблем.

Але безпосереднім предметом дослідження для цього напрямку є сутність науки і техніки, їх взаємовплив та взаємозв'язок, їх місце серед інших явищ людської життєдіяльності.

Бовкун Діана Сергіївна

студентка гуманітарно-педагогічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ТЕХНІКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ХХ в. надзвичайно складний і суперечливий етап у розвитку культури. Величезний вплив на всі сфери життя, як в ніяку епоху до цього отримала техніка. За висловом М. Бердяєва: «техніка - це остання любов людини, і він готовий змінити свій спосіб під впливом предмета своєї любові. Все, що відбувається з миром, живить цю любов людини».

Під технікою розуміються предмети, явища і процеси, які володіють такими якостями: 1) вони виготовлені штучно людьми в результаті зміни природи в процесі матеріалізації раніше створених ідеальних моделей; 2) вони утилітарні за своєю природою і мають інструментальний характер, стикаються зі світом в процесі практичної діяльності людей; 3) вони раціональні, тобто мають

«безумовною ефективністю», високою відтворюваністю, закладеної в них ще на етапі створення, співрозмірні зі стоїть перед ними завданням і оптимізовані з інших факторів, що входять в поняття раціональності.

Техніка - феномен, що забезпечує взаємодію між суспільством і природою, що знаходиться по обидві сторони межі між культурою і природним середовищем. Техніка - частина природи, навмисно перетвореної людиною. Техніка - посередник між культурою і природою. Розвиток техніки обумовлено культурою. Техніка глибоко включена в соціокультурний процес. Вона розширює можливості людини в пануванні над природою і неминуче тягне за собою культурні та соціальні зміни. В основі цих змін лежать процеси культурного освоєння суспільством нових досягнень техніки та адаптації соціального середовища до породжуваним новою технікою видами діяльності людини.

Техніка всюди вчить досягати найбільшого результату при найменшій витраті сил. Техніка є засіб, знаряддя, а не ціль. Немає технічних цілей у житті, мети життя лежать в області духу. Засоби життя, по думці Бердяєва, дуже часто підміняють мети життя. Для вченого, винахідника техніка може стати головним змістом і метою життя. Але підміна мети життя технічними засобами може означати применшення і угашення духу. Номо fuber - істота, яке виготовляє знаряддя - поширене в історії цивілізації, але вже свідчить про підміну цілей життя засобами життя.

Н.А. Бердяєв розглядає парадокс: без техніки неможлива культура, з нею пов'язано саме виникнення культури. Водночас остаточна перемога техніки в культурі, вступ до технічну епоху тягне культуру до загибелі. Бердяєв виділяє в культурі два елементи: технічний і природно-органічний. Остаточна перемога першого над другим означає переродження культури в щось інше, на культуру несхоже. Романтизм є реакція природно-органічного елемента культури проти технічного її елемента. Панування техніки і машини є, насамперед, перехід від органічного життя до організованого життя, від рослинності до конструктивності.

Л. Мамфорд вважає, що невірно розглядати людину як, головним чином, виготовляючого знаряддя тварини. (Мамфорд Л. Техніка і природа людини. Нова технократична хвиля на Заході. - М., 1986). Це, значить, припустити основні глави людської передісторії, які фактично були вирішальними етапами розвитку. На противагу стереотипу, в якому домінувало знаряддя праці, дана точка зору стверджує, що людина є, головним чином, використовують розум, виробляють символи, самовдосконалюється тваринам, і основний акцент всієї його діяльності - його власний організм.

Поки людина не зробила щось з самого себе, він мало що міг зробити в навколишньому світі (К. Маркс помилявся, надаючи знаряддям праці вирішальне значення). Первісне мистецтво демонструє більш високий розвиток, ніж техніка.

При своєму виникненні техніка була пов'язана з усією природою людини. Примітивна техніка була жізнеорієнтована, а не вузько трудоорієнтована, і

ще менш орієнтована на виробництво або влада. З давніх цивілізацій з'явилася монотехніка, присвячена цілком збільшення влади і багатства шляхом систематичної організації повсякденної діяльності по строго механічному зразком. Звідси надалі послідувала збільшується механізація і автоматизація всього виробництва. Але виникає питання: чи сумісне це з подальшим розвитком специфічних людських потенційних можливостей?

Машинне виробництво має космологічне значення. Царство техніки - особлива форма буття, що виникла недавно і змусила переглянути місце і перспективи людського існування в світі. Машина у ХХ ст. охоплює гігантські території і опановує масами людей, на відміну від минулих епох, де культури займали невеликий простір і невелика кількість людей, шикуючись за принципом підбору якостей. У ХХ в. все робиться світовим, все поширюється на всю людську масу. Воля до експансії викликає до історичного життя широкі верстви населення. Ця нова форма організації масової життя руйнує красу старої культури, старого побуту і, позбавивши культурний процес оригінальності та індивідуальності, формує безлику псевдокультуру.

Техніка та динаміка її розвитку багато в чому незалежні від зовнішніх для техніки соціально-політичних та ідеологічних схем. Магістральний напрям розвитку техніки представляється незмінним для всіх країн, що володіють достатнім науково-виробничим потенціалом, панівні ж ідеологічні установки лише розставляють акценти в загальному ході технічного прогресу. Матеріальні потреби людини і суспільства опиняються біля витоків технічного прогресу, і детермінантом його стає прагнення до максимально більш повному задоволенню цих потреб. Цінності суспільства впливають на світ техніки: раціональність, ефективність, утилітарність. Але техніка відносно самостійна, і у відриві від суспільства, людини техніка не підлягає моральному аналізу, бо техніка сама по собі - поза мораллю.

Техніка принципово піддається розумінню та управлінню. Гуманітарний знання і культура в цілому вторгаються в технічне знання на етапі вироблення пріоритетів і напрямів подальшого технічного розвитку, причому без цього раціональне управління, планування та прогнозування технічного розвитку в сучасному суспільстві стає неможливим. Тільки з привнесенням в технічне знання елементів гуманітарного знання і інших соціокультурних факторів технічне знання починає набувати рис завершеної системи знання.

О. Шпенглер підкреслював: «сама цивілізація стала машиною, яка все робить або бажає робити за зразком машини». (Шпенглер О. Людина і техніка. Культурологія ХХ в. Антологія. - М., 1995). У культурології ХХ в. існує стійке відчуття кризи культури. Головне, що необхідно сьогодні - це усвідомлення нових реальностей: універсального характеру життєво важливих процесів взаємодії та взаємозалежності культурних регіонів, спільності долі людства в сучасному світі, тобто тих реальностей, які є джерелом цивілізації і одночасно її наслідком.

Спільність доль різних культурних регіонів представлена «катастрофами», які охоплювали не тільки окремі народи, а все співтовариство: світові війни,

тоталітарні режими, тероризм, фашизм, екологія, економічні депресії і т.д. Все це, з точки зору О. Шпенглера, тільки доводить помилковість еволюційного шляху всієї західної цивілізації. Криза в пізньокапіталістичному суспільстві може бути витіснений з однієї сфери суспільства в іншу: з економіки в політику або соціальну сферу. Але в області культури криза не може бути пом'якшений, оскільки сфера культури не підвладна адміністративному маніпулюванню, яке здійснює держава.

Ситуація порушення культурної цілісності і розриву органічного зв'язку людини з природними підставами життя в ХХ в. інтерпретується культурологами як ситуація відчуження. Відчуження - це процес перетворення різних форм людської діяльності та її результатів в самостійну силу, панівну над людиною і ворожу йому. Це проявляється в безсиллі людини перед зовнішніми силами життя, у поданні про абсурдність існування, втрати людьми взаємних зобов'язань з дотримання соціального порядку, запереченні панівної системи цінностей, відчутті самотності, виключеності людини з громадських зв'язків, втрати індивідуумом свого «я».

Створений людиною величезний світ культури: держава, мова, наука, мистецтво, технологія - загрожує погіршити саму людську особистість. (Шопенгауер назвав це втратою «волі до життя»: замість вдосконалення свого організму відбувається заміна його інструментами). Космос культури перестає підкорятися людині і живе за власними законами, які виходять межі духу і волі.

Техніка дає нові знаряддя, технології, змінюється людський побут і саме сприйняття світу. Склалося машинне (індустріальне) виробництво, для якого характерно: 1) масовість виробництва, 2) динаміка виробництва вимірюється, перш за все, кількісними показниками (вал, прибуток, валовий національний продукт), головне гасло: зростання будь-яку ціну, але це збільшує ризик екологічної та соціальної катастрофи; 3) стандартизація, що охоплює виробництво, споживання, спосіб життя, масову культуру, робочу силу, освіта, управління, поведінку; 4) споживання енергії, як критерій рівня життя; 5) світ розглядається як функціональна предметність, з точки зору «корисності», функції, а не естетики, гармонії, стилю; 6) постійний розрив з традицією, естетизація машинної техніки (футуризм); 7) нові комунікації, руйнують колишні політичні та культурні кордони, що прискорюють спілкування і підсилюють вплив культурних центрів на світову периферію; 8) змінюється модель мислення: зменшується роль гуманітарних принципів, антропоморфних образів; тяжіє природничо-науковий підхід до природи, суспільству, людської діяльності.

На базі індустріального суспільства, на рубежі ХХ - ХХІ ст. формується постіндустріальне суспільство. Виникає нова техніка, технологія, що дозволяють вирішити багато проблем індустріального суспільства, але в той же час, та ж техніка породжує нові складності. Стала очевидною є потреба в такій парадигмі розвитку самої культури, де центральне місце має належати людині, а не машині.

Поборська Діана Іванівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЕКОЛОГІЧНІ ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Взаємовідносини суспільства і природи носять складний і суперечливий характер. Вони історично змінювалися. Спочатку люди просто користувалися навколишнього їх природою, дарами землі, лісів, річок, морів і т.д. На цій основі розвивалися полювання, рибальство, приручення тварин, прості форми скотарства і землеробства. Поступово їх вплив на природу поглиблювати і розширювати. Матеріал природи піддавався все більш ґрунтового впливу в їх виробничій діяльності. Застосовувалися більш складні способи обробки ґрунту, вводилися сівозміни, промислові способи обробки шкір тварин, розвиненіші форми рибальства. Виводилися нові види рослин і породи тварин. Розвивалися деревообробне виробництво, суднобудування, виробництво одягу та інших виробів з льону, шовку, бавовни і шкіри, а також будівництво доріг, будівель, всіляких споруд. Словом, у міру розвитку продуктивних сил - знарядь праці, технології різних виробництв, знань і навичок людей - дедалі зростала їх панування над навколишньою природою, за рахунок якої задовольнялося все більша кількість їхніх потреб.

Однак збільшуючи свою владу над природою, люди потрапляли у все більшу залежність від неї. Ця залежність особливо посилилася з розвитком промислового виробництва. Перейшовши до масового застосування парових машин і двигунів внутрішнього згорання, люди потрапили в пряму залежність від наявності в їхніх країнах корисних копалин, насамперед вугілля і нафти. Надалі все більшого споживання електроенергії в промислових, побутових та інших цілях багаторазово збільшило залежність людей від наявності так званих енергоносіїв - вугілля, нафти, газу, водних та інших джерел енергії.

У цьому і полягає діалектико-суперечлива взаємозалежність суспільства і природи: поступово збільшуючи владу над природою, суспільство в той же час потрапляє у все більшу залежність від неї як джерела задоволення потреб людей і самого виробництва. Йдеться насамперед про матеріальне забезпечення розвитку суспільства та його культури.

Проблема взаємовідносин суспільства і природи в даний час є глобальна, вселюдська екологічна проблема. Вона давно вийшла на перший план і особливо загострилася в другій половині ХХ ст., Коли масштаби і характер впливу людини на природу набули загрозливого характеру для самого його існування. Сутність сучасної екологічної проблеми полягає в глобальну зміну природного середовища існування людства, в швидкому зменшенні її ресурсів, в ослабленні

відновних процесів в природі, що ставить під питання майбутнє людського суспільства.

Мірошніченко Олександра Олегівна
студентка гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Природно, що глобальні процеси сучасності, формування нової цілісності земної цивілізації, творення єдиного взаємозалежного людства, що потягли аж надто суперечливі наслідки, не могли лишитися осторонь філософського розмислу. Глобальні проблеми – руйнівні і нерозв’язні, смертельно небезпечні для людства виклики – стали предметом світової філософської думки. Проблеми, які загрожують всьому світу в цілому, і можуть бути подолані лише колективними все-світовими зусиллями, їх природа, зміст, наслідки, вплив на людське буття – стають «своєю» темою для філософії ХХ-ХХІ століть. Підкреслимо, що саме всеосяжний, комплексний, взаємно обумовлений характер глобальних проблем сучасності наближує їх до предмету філософії і філософського світорозуміння.¹

З іншого боку, стає зрозумілим, що без такого широкого, загального філософського погляду, який виходить за рамки окремих наукових галузей, долає обмеженості історичного, природничого чи інженерного мислення, неможливо розкрити сутність, природу, причини генезису і загострення, умови розв’язання глобальних проблем. Крім того, найважливіша функція філософії – не тільки продукувати знання, але й формувати світогляд і тим – здійснювати безпосередній вплив на процеси пошуку, вироблення, оцінки і втілення стратегічних і практичних рішень. Відтак, філософія виконує не тільки пізнавальну, а й світоглядну, методологічну, культурологічну, аксіологічну, етичну функції у справі осягнення і розв’язання глобальних проблем.

Отже, специфіка філософського осмислення загальних проблем сучасності полягає у наступному:

1. філософія дає інтегрований, узагальнений погляд на глобальні проблеми сучасності; відволікаючись від окремого і часткового, вона розглядає глобальні проблеми в їх єдності, цілісності, взаємообумовленості і взаємозв’язку, у площині їх вселюдської значимості й соціальної вкоріненості;

2. філософія спрямована на виявлення сутності глобальних проблем, їх природи, закономірностей виникнення і розвитку в умовах буття і функціонування світової цивілізації; пояснює глобальні проблеми в контексті

розвитку системи «суспільство-природа», націлює на їх розуміння в загальноісторичному контексті як об'єктивного, закономірного явища;

3. філософія осмислює взаємозв'язок глобальних проблем з усіма сферами суспільного буття та діяльності людини – господарською, техніко-технологічною, політичною, культурною, пізнавальною, освітньою, релігійною, моральною тощо; виявляє особливості відносин «людина-природа», «суспільство-природа», що формувалися в різних цивілізаціях, ґрунтувалися на відмінних ідейних, духовних, етичних засадах;

4. філософія, формуючи світогляд (і світоглядні парадигми цілих епох), уявлення про місце людини і людства в світі, ціннісні виміри життя, смерті, безсмертя задає певні ціннісні установки, які значною мірою визначають спрямованість людської діяльності та її результати;

5. філософія дає дослідникам різних наукових галузей універсальні методологічні засоби пізнання – той важливий інструментарій, який дозволяє прирошувати знання про глобальні процеси і явища (адже в межах філософії вироблена ціла множина методологічних програм, підходів, методів, які організовують і спрямовують пізнавальну діяльність – метод рефлексії, діалектичний, синергетичний, феноменологічний, герменевтичний та інші методи; комплексний, системний, еволюційний, цивілізаційний, холістичний тощо підходи, на які спирається сучасна глобалістика²);

6. філософія розкриває увесь спектр культурних і ціннісних надбань різних цивілізацій і народів, надаючи можливість доступу до різних ідей і рішень, вироблених людством, стосовно засадничих принципів його буття та його майбутнього, – це стимулює розвиток наукової думки у пошуках нових (добре призабутих старих?) імперативів розвитку цивілізації, адекватних способів розв'язання глобальних проблем сучасності;

7. філософія впливає на формування і зміст нового феномену сучасності – глобального мислення, якому притаманне нове бачення проблем, нові аналітичні навички і нові вміння вироблювати й користуватися глобальними стратегіями;

8. філософські уявлення про людину, як активну, діяльну, мислячу істоту, суб'єкта пізнання та історії, носія розумових, ментальних, духовних якостей націлюють на усвідомлення відповідальності людини за наслідки своєї власної діяльності та виняткову роль її свідомих і цілеспрямованих зусиль у збереженні динамічної рівноваги живого світу й самозбереженні людства;

9. нарешті, ще однією важливою функцією філософії є розробка цілої низки категорій, що безпосередньо пов'язані з пізнанням та осмисленням глобальних проблем, у тому числі: «природа», «суспільство», «цивілізація», «суспільний прогрес», «культура», «глобальність», «глобальні процеси», «глобальне мислення», «глобальна етика», «ко-еволюція», «ноосфера» та ін.

Як відомо, філософське знання набуло складної структури, в межах якої виділяються: онтологія (вчення про буття), філософська антропологія (вчення про людину), гносеологія (теорія пізнання), філософська методологія (вчення про загальні принципи, підходи до пізнання як об'єктивної, так і суб'єктивної реальності), історія філософії (самопізнання філософією свого історичного

розвитку), аксіологія (вчення про цінності), праксеологія (вчення про практичне засвоєння і перетворення світу), логіка (вчення про форми і структуру правильного мислення), філософія історії (вчення сенс і спрямованість історії, розвиток і зміну людських цивілізацій), соціальна філософія (вчення про суспільство) тощо.

Тарасенко Андрій Сергійович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРОБЛЕМА РУШІЙНИХ СИЛ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Проблема рушійних сил у філософській та соціально-політичній літературі завжди вирішувалась неоднозначно. Одні мислителі вважали, що рушієм суспільного розвитку є суперечності, інші пов'язували їх з об'єктивними чи суб'єктивними чинниками, треті з діяльністю людей чи окремих особистостей, четверті шукали їх у певних соціальних детермінантах і таке ін. Непоодинокими є випадки, коли деякі мислителі пов'язують рушійні сили суспільства з певними прогресивними перетвореннями, з набуттям суспільством певних позитивних якостей, здобутків. Слід зазначити, що кожен з цих підходів має раціональне зерно, хоча й не є самодостатнім, оскільки страждає певною однобічністю, відображаючи якусь одну сторону, грань процесу, не зачіпаючи його в цілому.

Розв'язання даної проблеми у межах основних напрямів філософії формувало матеріалістичне й ідеалістичне її розуміння. Ідеалістичне бере свій відлік з античної філософії, матеріалістичне - відстає у часі. Більше того, як писав Ф.Енгельс, старий матеріалізм не тільки не досліджував цю проблему, але й не ставив її. А якщо й ставив, то вирішував теж ідеалістично, вважаючи ідеальні спонуки кінцевими причинами тих чи інших подій. Критикуючи цю позицію, він кваліфікував її як непослідовну, половинчату, оскільки вона зупинилась на ідейних чинниках і не пішла далі дійсних рушійних сил.

Ідеалістична філософія Гегеля вирішувала ці проблеми, виходячи з того, що суспільна свідомість визначає суспільні життя і діяльність. Тому, рушійні сили не виводилися із самої історії, а нав'язувалися їй ззовні в якості духовних чинників чи вбачалися в діях видатних людей.

Послідовне розв'язання цього питання було здійснено марксизмом. К.Маркс і Ф.Енгельс виходили з того, що суспільне життя і діяльність визначають суспільну свідомість, а не навпаки. Вони пов'язували рушійні сили суспільства з діяльністю людей. На їхню думку, життя суспільства, історія людства є процесом діяльності самих людей, особистостей, класів і народів. У цьому контексті

марксизм пішов далі, шукаючи відповіді на питання, а що є рушійною силою дій кожної людини, будь-якої особи чи соціальної групи, колективу, суспільства чи людства.

Поняття "рушійні сили суспільства" охоплює як об'єктивні, такі суб'єктивні фактори, котрі спонукають особу, соціальну групу, клас, народ до свідомих дій, спрямованих на перетворення чи збереження соціальної дійсності. Серед цих факторів головна роль належить потребам та інтересам, і, в першу чергу, суперечностям, які протікають на фазі їх вирішення. Носіями цих потреб та інтересів були і залишаються люди, народні маси. Їхня діяльність спрямована не лише на формування цих потреб та інтересів, а й на їх вирішення, що веде, в кінцевому результаті, до вирішення соціальних суперечностей.

Як уже говорилося, потреби є першим і найсильнішим спонукальним чинником діяльності загалом, трудової та виробничої, зокрема. Будучи об'єктивною властивістю, вони виражають необхідність людини до чого-небудь. Наявність потреб, невдоволеність існуючим станом речей підштовхують людину до об'єктивних дій, спрямованих на її задоволення. Це, в свою чергу, випрацьовує і нові сили, нові уявлення, способи спілкування та формує нові потреби.

Така діяльність є свідомою, цілеспрямованою, активною, і водночас опосередкованою через інтереси (усвідомлений чинник практичної діяльності), тобто реальною причиною соціальних дій та звершень.

Суспільна діяльність (практика), з одного боку, опосередковується існуючими потребами та інтересами, а з іншого - соціальним середовищем суб'єктів історичного процесу. Ця суперечність є вихідним моментом людської діяльності. Не існує жодної рушійної сили, котра прямо чи опосередковано не брала б участі у розгортанні та вирішенні протиріч. Досить часто потреба виступає стороною певного протиріччя ("виробництво - потреби" та ін.).

Соціальні протиріччя і є рушійною силою суспільного розвитку. Саме на основі них розв'язуються і виникають нові людські потреби та інтереси, мотиви й спонуки їх задоволення, задля котрих люди діють, ведуть боротьбу з природою і між собою, підкорюють природні сили, вступають у певні відносини, створюють суспільно-політичні організації, працюють, щось змінюють, утверджують.

В історії людства прослідковується не лише зростання та ускладнення потреб та інтересів, а й зростання та удосконалення механізмів і засобів людської діяльності. Ці два процеси діалектично пов'язані, нерозривні й обумовлюють один одного, сприяючи розвитку суспільства, суспільному прогресові.

Буднік Вікторія Сергіївна
студентка механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ТЕХНІКА Й ЕТИКА

Аналіз нещасних випадків і катастроф допомагає виявити найбільш часто виникають дилеми, пов'язані, наприклад, з рольовою відповідальністю. Як повинен поступати інженер в ситуації, потенційно загрожує негативними наслідками, якщо він одночасно виступає менеджером проекту, від успіху і своєчасної реалізації якого залежить подальше фінансування його досліджень? А якщо він ще й є жителем міста, хорошим товаришем, батьком сімейства? Чи повинен він думати про людей, які можуть постраждати від його рішення? У подібних випадках зазвичай виникають рольові протиріччя і конфлікти, які не завжди адміністративно або юридично, але майже завжди морально підзвітні. При цьому, звичайно, залишається відкритим питання: кому підзвітні? - Начальству, родині, суспільству, самому собі, Господу Богу?

Отже, перспектива, яка відкривається у зв'язку з наявністю проблеми відповідальності, - не відмова від техніки взагалі, технічного відношення до світу, без якого неможливе існування людської цивілізації, а пошук нових, більш гуманних форм такого ставлення. Ми знаходимося тільки на початку шляху, тому завдання полягає в тому, щоб змінити саму внутрішню установку технічної науки та інженерної діяльності. Зробити це можна через переорієнтацію інженерного мислення, в першу чергу через інженерну освіту. У цьому полягає одне із завдань філософії техніки.

Якщо виходити з передумов технологічного детермінізму, то технічна етика - лише своєрідне "музичний супровід" до технічного розвитку. Але коли технічний розвиток детерміновано, тоді взагалі не виникає питань управління ним у тому напрямку, який бажано для суспільства або є етично справедливим. Суспільству залишається лише прогнозувати можливі зміни, з тим щоб якомога раніше пристосуватися до них. Однак кожна конкретна технічна розробка здійснюється з якоюсь певною метою, більш того, при зміні мети вона іноді модифікується або навіть може бути припинена. Але якщо має місце постановка мети, то це означає, що техніка планованому, піддається модифікації і, стало бути, її наслідки можна попередити.

Схожа проблема з відповідальністю виникає і в тому випадку, якщо стверджується принципова непередбачуваність або непрогнозованість побічних наслідків впровадження нової техніки і технології. Як можна притягати до відповідальності за те, що не було відомо? Однак істина завжди знаходиться десь посередині. Висуваючи тезу про недостатню прогнозованість, не можна забувати, що багато аспектів технічного розвитку або прогнозовані, або

піддаються раціональному передбаченню, а технічна діяльність в умовах ризику висуває великі етичні вимоги, ніж діяльність в безпечних умовах.

Однак технічна етика не обмежується тільки професійною етикою інженера і проектувальника або навіть технічного спеціаліста в широкому сенсі цього слова. Вона передбачає також етичне ставлення до використання техніки, що зачіпає суспільство в цілому і всіх його членів окремо. У нашому технізованому світі необережне поводження зі складною технікою здатне призвести до катастрофічних наслідків. Крім того, техніка може використовуватися в інших цілях, ніж ті, заради яких вона створювалася, наприклад в терористичних, що створює додатковий ризик функціонування техніки в сучасному суспільстві, яке стає залежним від неї. Однак це ж і збільшує відповідальність людини, яка, за образним висловом Х. Ленка, займає в порядку природи особливо виділену позицію, оскільки тільки він пізнає природу і може давати пояснення та передбачення, використовуючи свої пізнання, маніпулювати природними об'єктами, пристосовувати їх до своїх цілей. Такого роду владу і знання, навіть якщо вони є негативними і руйнівними, висловлюють особливе положення і породжують відповідальність знаючого й пануючого, причому відповідальність людей простягається не тільки на собі подібних і їхнє майбутнє, а й на весь життєвий світ.

Особи, що роблять вибір на користь розвитку тих чи інших технологічних напрямків чи проектів, несуть конкретну моральну відповідальність за свої дії не тільки перед нинішнім, але й перед майбутніми поколіннями за свої рішення, які здатні завдати шкоди людині або навколишньому середовищу незалежно від того, яку б одномоментну користь вони ні принесли суспільству і державі. Кардинально змінилася в ХХ ст. ситуація вимагає формування нової етики, а це можливо лише через тотальну переорієнтацію не тільки технічного мислення, а й суспільної свідомості та самосвідомості кожного індивіда, починаючи з дитячого садка і школи. Свідомості, спрямованого на абсолютно нове уявлення про науково-технічному прогресі, зокрема, розвиток екологічного мислення.

Кінцева мета техніки, як стверджували перший філософи техніки, полягає в служінні людині, проте з урахуванням сумного досвіду минулого сторіччя до цього необхідно додати наступне: таке служіння людині не повинно приносити шкоду довкіллю. Етика техніки виступає важливим інструментом суспільства для оформлення, структурування, впливу на хід технічного розвитку в потрібному для суспільства напрямку. Але завдання етичної рефлексії полягає не в превентивному усуненні конфліктних ситуацій, а у створенні граничних суспільних умов "їх раціонального подолання, яке має відбуватися дискурсивно, з орієнтацією на розуміння і без застосування сили"

Поліщук Іван Іванович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ І РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Покоління — багатозначний термін, що розкриває різні аспекти вікової структури й історії суспільства. Прийнято розрізняти реальне покоління, або сукупність ровесників, які утворюють віковий прошарок населення; генеалогічне покоління — ступінь походження від одного предка (батьки, сини, внуки); хронологічне покоління, тобто період часу, протягом якого живе певне покоління; умовне або гіпотетичне покоління — спільність учасників, чиє життя нерозривно пов'язане з якимись важливими історичними подіями.

У вітчизняній соціальній філософії покоління майже не розглядається як суб'єкт суспільного розвитку. Методи ж поколінного аналізу широко застосовуються у суспільних науках, зокрема в історії та психології при вивченні вікової стратифікації суспільства, міжпоколінних трансмісій культури, молодіжних рухів, змін у структурі життєвого шляху тощо. Адже "естафета поколінь" є реальною історією кожного народу і всього людства.

У західній соціальній філософії навіть робилися спроби покласти поняття "покоління" в основу загальноісторичної періодизації, зобразити "конфлікт поколінь" як реально існуюче явище, а не ідеологічний стереотип, як універсальну рушійну силу історії. Так, американський публіцист О.Тоффлер у своїй книзі "Зіткнення з майбутнім", пропонує вимірювати останні 30 тисяч років існування людства кількістю поколінь. На його думку, нинішнє покоління є 800-м. При цьому попередні 650 поколінь від свого виникнення "провели своє життя у печерах". Це 800-е покоління, вважає Тоффлер, знаменує собою різкий розрив з минулим досвідом людства. Словом, це подія величезної історичної ваги, порівнювана з будь-якою попередньою, з одного боку, і "різкий розрив з усім минулим досвідом людства" — з іншого. Адже спадкоємність у розвитку суспільства відбувається через зміну поколінь, кожне з яких робить свій певний "внесок" у розвиток свого суспільства та людської цивілізації.

Отже, особистості, соціальні групи, народні маси, покоління є суб'єктами розвитку суспільства. Такими суб'єктами є і етносоціальні спільності людей.

Копшар Владислав Анатолійович
студент механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ДЕ СУТНІСТЬ ПРЕКРАСНОГО?

Прекрасне — категорія естетики, що характеризує явища з точки зору досконалості, наявності вищої естетичної цінності. «Явища можна вважати прекрасними, коли вони в своїй конкретно-плотській цінності виступають як суспільно-людські цінності, що втілюють затвердження людини в світі, свободи суспільства і людини, що свідчать про розширення меж, сприяють гармонійному розвитку особи, виникненню і якнайповнішому прояву людських сил і здібностей».

У прекрасному, з одного боку, фіксуються найбільш загальні реальні властивості предметів і явищ дійсності, а з іншого — виражається відношення до них людини. Об'єктивна основа прекрасного (такі властивості дійсності, як міра, гармонія, досконалість, доцільність) стають прекрасними лише по відношенню до людини, коли він не тільки пізнає ці закони, але і робить їх принципами своєї діяльності відповідно до своєї потреби цілісного самоствердження і самореалізації в світі. Розглядаючи різні полягання у взаємозв'язку між об'єктом (предметом) і суб'єктом (людиною), раніше виділявся такий стан, коли в плотський-конкретній формі предмету якнайповніше «просвічується» його зміст, суть в явищі (міра предмету), а на стороні суб'єкта його загальний родові і індивідуальні сутнісні сили (міра людини). У взаємозв'язку між ними встановлюється єдність, взаємопроникнення. Це стан і є прекрасне. Досягається воно первинно через практичну діяльність людей.

Прекрасне існує в природі, в суспільній, матеріальній і духовній діяльності людей. Саме тому воно — одна з найбільш універсальні (за своїм охопленням) категорій естетики. Вона єдина і багатоліка, нескінченно багатообразна як нескінченний мир. Тому вищенаведене визначення лише в загальному вигляді виражає її суть, і вона повинна бути конкретизована хоч би до основних сфер життя.

Прекрасне в природі пов'язано із закономірністю і доцільністю природних явищ в їх співвідношенні з потребами розвитку суспільства і людини. Краса вічної природи по-своєму знайшла своє віддзеркалення вже в старогрецькій міфології в образі богів і богинь, що втілюють пори року, сили води, землі і сонця, цвітіння і родючості.

Стародавні греки склали міфологічні перекази про Флору — богиню і покровительку квітів, про Нарцис, Гіацинт, про чарівливу Троянду, розлогі кущі якої, як вважалося тоді, вирости на місці, де впали краплі крові богині Афродити, коли вона, поранена колючками, бігла по лісі у пошуках коханого Адоніса,

приголомшена повідомленням про його загибель. При всій наївності античних міфів в них закріпилося поетичне бачення миру і з ними пов'язана була естетична свідомість людей.

Прекрасне в суспільстві — це суспільні відносини, засновані на соціальній рівності і справедливості, гуманізмі, гармонії особистих і суспільних інтересів. Натомість потворне пов'язане з несправедливістю, поневоленням людини, його відчуженням у сфері праці, політичної, етичної і духовної діяльності; потворне тут — все реакційне, регресивне, вороже свободі, щастю людей. Історія розвитку людства — це суперечливий процес руху суспільства через відчуження до свободи, рівності, добра і краси.

Резнік Катерина Романівна
студентка механіко-технологічного факультету
Науковий керівник: Горбатюк Т.В.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

МОРАЛЬ ТА МОРАЛЬНІСТЬ

Як правило, під словом «мораль» мають на увазі загальноприйняті норми соціальної поведінки і моральні цінності суспільства. Мораль формується на суспільному розумінні добра і зла, потворного і прекрасного в світі, співчуття, чесності, справедливості, людяності.

На формування моральних якостей впливає, перш за все, сім'я, в якій росте дитина. Там закладаються основні принципи суспільної поведінки, прищеплюються основні загальноприйняті соціальні норми.

Звичайно, на наступних щаблях після сім'ї стоять дитячі сади, школи, інститути, різні колективи протягом усього життя. Але корінь — родина. Адже саме вона відіграє основну роль в процесі соціалізації людини. При цьому важливо використовувати різні методики розвитку особистості у дитини.

Адже якщо батьки використовують тільки слова, не прийнявши їх на очах дитини своїми діями, то таке виховання швидше за все ефекту не принесе.

Незалежно від того, ким є людина за національністю, до якої культури і віросповідання він відноситься, загальнолюдські принципи є для нього загальноприйнятими. В основному, мораль базується на двох основних загальнолюдських цінностях:

- Повага до старших (в першу чергу);
- Любов до ближнього.

Якщо з малих років виховувати дитину, не спираючись на ці два показники, в майбутніх колективах у нього практично 100% будуть виникати конфлікти.

Звичайно, якщо людина нехтує цими нормами, порушує їх постійно або систематично, то він не буде не покарають ні з боку держави, ні з боку закону.

Єдине, що зможе покарати його — це совість, адже моральні цінності жодним чином не контролюються державою, тільки самою особистістю.

Підводячи підсумки вищесказаного, можна зробити висновок, що моральні цінності стійкі, але з часом мають властивість кілька видозмінюватися.

Верьовкіна Тамара Миколаївна

студентка механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ВІРИ ТА ЗНАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Духовна здатність людської душі безпосередньо знати таємні шари буття, містично перебувати в осередку пізнаваного предмета й інтуїтивно осягати сутності.

Здатність людини визнавати адекватність своїх почуттєвих образів сприйманим речам і явищам.

Оцінювання висловлень і інших форм опосередкованого знання як істинних без достатніх логічних і фактичних обґрунтувань.

Приведемо більш просте визначення: Віра - глибоке, щире переконання в справедливості якогось положення або концепції.

Сьогодні перше, що спадає на думку при згадуванні терміна "віра" - це релігія.

Релігія - (панцира. Religio - відновлення або відтворення ліги, зв'язку) прагнення людини й суспільства до безпосереднього зв'язку з абсолютним (Богом, богами, безумовним осередком усього існуючого, субстанцією, головною святиною).

Релігія – складне ідеологічне явище. Її відношення до знання і до науки неоднозначне: від повного визнання і ототожнення її з релігією – до повного протиставлення і взаємного заперечення. Однак при будь-якому відношенні до науки і знання релігія намагається надати своєму вченню виключну і першочергову позицію, і вже з цієї позиції всі інші знання оцінюються як другорядні, несуттєві, а іноді і взагалі непотрібні.

Існує думка, що віра, насамперед релігійна віра, не має нічого спільного зі знанням, оскільки віра й знання відносяться до доповнюючих один одного, але не порівняних сторін дійсності.

Співвідношення знання й віри багато в чому неясно. Очевидно тільки, що вони істотно переплетені, нерідко взаємно підтримують один одного й поділ їх і віднесення до різних, несопоставимих одна з одною сторін дійсності може бути тільки тимчасовим і умовним.

Якщо міркувати чисто формально, то наука й релігія, будучи формами суспільної свідомості, ставлять об'єктом свого розгляду ідеї про природу, суспільство, людину й уже тільки із цієї причини неприйнятний той факт, що їх розділяють "китайською" стіною.

Але це, однак, не самий вагомий аргумент. Більш важливо, що протягом всієї історії культури людства наука й релігія відігравали визначальну роль у духовному житті, часом, ведучи непримиренну боротьбу між собою, а часом, навіть співпрацюючи. Насамперед, варто ввести розходження між двома типами віри: релігійної й звичайної, заснованої на узагальненому практичному досвіді людей.

Зупинимося на співвідношенні релігійної віри й знання. У рамках релігійної філософії це питання одержало особливу актуальність. Релігійна філософія, власно, і виникла у зв'язку з потребою прояснення й розуміння догматів віри. На перший погляд здається парадоксальною сама необхідність особливого зусилля розуму по освоєнню так званих істин віри, тому що "вірити" - у релігійному значенні цього слова – значить приймати ці істини всією душею, серцем, поза всяким сумнівом, якого б то не було скепсису.

Інакше кажучи, там, де є віра, не потрібні докази, а там, де вимагають таких доказів, з'являється сумнів - немає вже віри. Не випадково в Біблії зустрічаються висловлення про те, що знання не збільшує віру, що надмірне прагнення до знання пов'язано з ересю й скепсисом.

Тим самим, проблема взаємин знання й віри має давню історію. Вона активно обговорювалася в середньовічній схоластичній філософії. Так, уже Тертулліан відкрито виступав проти розуму, проголошував парадоксальну тезу: "Вірую, тому що абсурдно".

Августин Блаженний стверджував, що завдання богослов'я - пізнати у світлі розуму те, що вже прийнято вірою. Ансельм Кентерберійський замінив вислів Тертулліана своєю компромісною формулою: "Вірю й розумію". Тома Аквінський говорив про гармонію між вірою й знанням при пріоритеті віри.

Френсіс Бекон, висунувши гасло "Знання - сила", вказував, що істину треба шукати в даних досвіду й спостережень, а не в сутінках схоластики й у цитатах зі священних книг. Уже на початку ХХ в. католицька церква висувала положення про те, що віра не повинна бути сліпим рухом душі й що не може бути ніякої дійсної розбіжності віри й знання, розуму, тому що всі знання відбулися від Бога.

Наприклад, папа Пій XII неодноразово виступав із заявами про те, що "церква - друг науки", відзначаючи, однак, що церкві доводиться втручатися в науку, щоб застерегти її від помилок проти віри.

Проблема співвідношення віри й знання, богослов'я й науки займає важливе місце в одному із впливових напрямків сучасної філософії - неотомізмі, представники якого прагнули в єдиному синтезі об'єднати віру й розум. Основне завдання філософії вбачається в раціональному розкритті й виправданні істин теології. При цьому вона повинна орієнтуватися на власні критерії раціональності й направлятися в остаточному підсумку "світлом віри". Французький учений, філософ і теолог Тейяр де Шарден намагався створити

"наукову феноменологію", що синтезувала б дані науки й релігійний досвід для розкриття змісту еволюції Всесвіту, призведеного до появи людини. Цей процес підпорядкований, з його погляду, своєму регулятору й своїй кінцевій меті - "точці Омега", втіленням якої є Христос.

Ідею єднання науки й містики він вважав панацеєю від всіх лих сучасного людства. Найважливіша умова реалізації цієї ідеї - технічний прогрес і розвиток економіки. Але вирішальну роль, на думку Тейяра, повинен зіграти духовний фактор - ясна й свідомо віра в найвищу цінність еволюції.

Оригінальні ідеї про співвідношення знання (істини) і віри висловлював Б. Рассел. Він розумів віру як сукупність пов'язаних між собою станів організму, які повністю або частково мають відношення до чогось зовнішнього. Серед різних видів віри британський філософ виділяв спогад, очікування, віру нерелефторну й ту, що виникає зі свідомого висновку та ін. Істина ж є властивість віри і як похідне - властивість пропозицій, що виражають віру.

Усяка віра, на думку Рассела, "має образотворчу природу", з'єднану з почуттям схвалення або несхвалення. У випадку схвалення вона "щира", якщо є факт, що має із зображенням, у яке вірять, таку ж подібність, яку має прототип з образом. У випадку несхвалення вона "щира", якщо такого факту немає. Віра, що не є щирою, називається помилковою.

Шапран Тарас Ігорович

студент механіко-технологічного факультету

Науковий керівник: Горбатюк Т.В.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ПРО ПРИРОДУ МИСЛЕННЯ

Відображаючи дійсність на чуттєвому рівні, людина одержує різноманітну інформацію про зовнішні властивості та ознаки предметів, які фіксуються в її свідомості у формі звукових, просторових, часових, смакових, дотикових та інших образів. Проте такої інформації про об'єктивний світ людині недостатньо для задоволення різноманітних потреб практичної діяльності, що вимагає глибокого і всебічного знання об'єктів, з якими доводиться мати справу. Вичерпні знання про внутрішні, невідчутні властивості та ознаки предметів дійсності, безпосередньо не відображену у відчуттях і сприйманні сутність людина одержує за допомогою мислення - вищої, абстрактної форми пізнання об'єктивної реальності

Мислення — це процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях.

Мислення людини нерозривно пов'язане з мовою, яка є знаряддям формування і способом існування думки. У слові закріплюється нагромаджений пізнавальний досвід, який людина при потребі використовує. Узагальнюючи в слові свої знання про предмети і явища дійсності, вона виходить за межі того, що дається їй безпосередньо у відчуттях і сприйманні, значно розширює свої пізнавальні можливості, вдосконалює своє мислення. Мислення органічно пов'язане з практикою. Практика - джерело мислительної діяльності. Мислення породжується потребами людської практики і розвивається в процесі пошуку шляхів їх задоволення.

Значення мислення в житті людини полягає в тому, що воно дає можливість наукового пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій, практичного опанування закономірностями дійсності, постановки їх на службу своїм потребам і інтересам. Мислення є підвалиною свідомої діяльності особистості, формування її розумових і інших властивостей. Рівень його розвитку визначає, якою мірою людина здатна орієнтуватися в навколишньому світі, як вона панує над обставинами і над собою.

Мислення людини, спрямоване на пізнання закономірностей об'єктивного світу, має суспільну природу. Суспільно-історична зумовленість мислення виявляється в тому, що в кожному акті пізнання дійсності людина спирається на досвід, нагромаджений попередніми поколіннями, оперує тими засобами пізнання, які були створені ними. До таких засобів передусім належать мова як знаряддя вираження, узагальнення та збереження результатів пізнавальної діяльності людей, а також наука і суспільна практика.

Предметом мислення людини завжди є найбільш актуальні проблеми, породжені сучасністю. На нинішньому історичному етапі такими є екологічні проблеми, проблеми економічної інтеграції країн за умов ринкових відносин тощо.

Отже, хоча мислення кожної людини розвивається і формується в процесі її власної активної пізнавальної діяльності, його зміст і характер завжди зумовлені загальним рівнем пізнання, якого досягло суспільство на певному етапі свого розвитку. Це дає підстави розглядати мислення як продукт суспільно-історичного розвитку.

Ільченко Софія Олександрівна,
студентка 3 курсу, групи МВ-190046
гуманітарно-педагогічного факультету,
Науковий керівник: Шеховцова-Бурянова В.А.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І КИТАЄМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Відносини між Україною та Китаєм розпочалися ще в 1991 році після визнання незалежності України і з того часу вони пройшли різні етапи: період активізації політичних контактів та п період похолодання і навіть замороження, що відбулося під час президентства Віктора Ющенка та Петра Порошенка.

З 1991 року Україні вдалося створити досить міцні торговельні відносини з Китаєм, а також співпрацю у військово-технічній сфері та в космічній галузі. Також за цей період була створена досить широка нормативно-правова база: у 2011 році була підписана Спільна декларація про встановлення та розвиток стратегічного партнерства між ними. У грудні 2013 року була ще одна Спільна декларація та великий пакет документів щодо подальшого поглиблення стратегічного партнерства [1].

Китайсько-українські торговельні відносини особливо активізувалися з 2008 року. І як не дивно Китай уже кілька років є основним торговельним партнером України, його товарообіг у 2020 році склав 15,4 мільярда доларів США, з яких український експорт становить 7,1 мільярда доларів США. Торгівля з Китаєм склала 10,9% ВВП у 2020 році та 15,1% загального зовнішньоторговельного обороту України. 20 років тому вони становили 1,9% і 2,3% відповідно[2, с.20].

На мою думку, китайський напрям зовнішньої політики України був важливим як з економічної точки зору, так і для розвитку оборонної промисловості України, для якої китайський ринок був значущим і дуже привабливим. Китай виступив приємною противагою російському впливу. Проте відносини почали поступово змінюватися після 2014 року, коли Україна у відповідь на збройну агресію Росії та для забезпечення своєї економічної та військової безпеки остаточно обрала єдиний вектор: інтеграцію в ЄС та НАТО [3, с.46].

Зараз це основний напрямок зовнішньої політики України. В принципі, це не виключає співпраці з Китаєм. Але на практиці це ускладнює відносини з Китаєм. Поштовхом до подальшої консолідації української зовнішньої політики стала американо-китайська стратегічна конкуренція, у зв'язку з чим почалася сек'юритизація сфер, які раніше вважалися відкритими для співпраці з Китаєм. Китай почав діяти більш жорстко щодо України. В останні декілька років Україна намагається встановити більш тісні економічні зв'язки з Європою, щоб стати якомога ближче до неї. І це відіграє важливу роль для українсько-

китайських відносин так як ми хочемо відновити колишній Шовковий шлях. Зараз у нас є всі шанси реалізувати значний потенціал двостороннього співробітництва. Досвід КНР — це єдиний приклад переходу соціалістичної економіки в розвиток ринку без падіння життєвого рівня населення та серйозних соціальних катаклізмів у масштабах держави. Зараз КНР зацікавлений у співпраці з нашою країною в сфері сільського господарства та військовій [4].

Отже, відносини між Україною та Китаєм розпочалися ще в минулому столітті та пройшли величезний шлях після якого Китай зміг стати нашим найбільшим торговим партнером. Звісно були і труднощі як замороження, але Україна над ними працює. Тому у сьогоднішніх реаліях співпраця з Китаєм має бути пріоритетом для України, адже це величезний ринок збуту високотехнологічних товарів, якісної продукції АПК, творів мистецтва.

Література

1. Погорелова І. Сучасні українсько-китайські відносини: історія становлення та розвитку / І. Погорелова // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2010. – №19 (206). – С. 127-132.
2. Пен Ван. Трансформація торговельних відносин України з КНР в умовах глобалізації світової економіки : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Київський НУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
3. Бугрій М., Федоренко І., Медведкіна С. Глобальна економіка у кризовий період: тенденції та перспективи. – К.: НІСД, 2012. – 46 с.
4. Ли Чжоу. У Китая и Украины нет никаких препятствий для сотрудничества / Чжоу Ли // Киевский телеграф. – 2009. – №27 (477). – С. 27-32.

Матвеева Дарія Ігорівна,
студентка 3 курсу, групи МВ- 190046
гуманітарно- педагогічного факультету,
Науковий керівник: Шеховцова-Бурянова В.А.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ СУЧАСНОСТІ

Сьогодні глобальні суспільно-політичні зміни викликають значний інтерес до особливостей розвитку сучасних міжкультурних комунікацій всього світу. Міжкультурна комунікація – це комунікація як зв'язок між представниками різних культур народів світу, що передбачає як безпосередні контакти між людьми та їхніми спільнотами, так і опосередковані форми комунікації.

Оскільки, міжкультурні відносини в основному ґрунтуються на обміні цінностями, інформацією та досвідом, які створюють зв'язок між різними

культурам із метою поглиблення взаєморозуміння та мінімізації різного роду суперечок, що призводили або потенційно могли призвести до сумних наслідків.

Наприклад, члени країн Європейського Союзу виявляють глибоку вкорінену недовіру до іноземців, яка переходить у ненависть у деяких європейських напрямках (країнах Балкан) [1. с.21].

Відповідником цьому є північноамериканське суспільство, яке сформувалося завдяки масовій імміграції і може вважатися повністю міжкультурним суспільством. Щоб розпочати спілкування в певних соціокультурних осередках, необхідно зрозуміти взаємозв'язок комунікаційної діяльності різних суб'єктів з їхніми ціннісними структурами, оскільки таке розуміння сприяє усуненню непорозумінь між розбіжним поглядом на ту чи іншу ситуацію. Повага до цінностей виражається не лише в правових та етичних стандартах, а й у їх установці та інтерпретації. Фактори глобалізації, які впливають на наше суспільство протягом останніх двадцяти років, стають більш динамічними [3. с.15].

Сучасний соціум постійно взаємодіє із системами зв'язку, які підтримують споживання, чинять тиск на все населення з використанням методів, що породжують страх для окремих людей і всього суспільства.

Нинішнє міжкультурне суспільство знаходиться під сильним впливом так званого «споживання» американської культури, що веде до невиправданого надмірного її використання [2. с.10]. Тому ключовим завданням постає справедлива і фактична класифікація умов, за яких формуються стосунки з іноземними культурами з метою збереження їхньої унікальної самобутності.

Отже, теперішнє міжкультурне спілкування дає можливість спілкуватися між культурами, що стає все більш важливим, оскільки світ стає менше. Зменшення не означає, що світ стає ідентичним, це означає все більше контактів з людьми, які культурно відрізняються.

Література

1. Спільна історія. Діалог культур: навч. посіб. / П. Вербицька, Н. Голосова, В. Дяків та ін. ; [ред.: О. Міхеєва, О. Ковалевська]; Всеукр. асоц. викл. історії та сусп. дисциплін «Нова доба». – Львів: ЗУКЦ, 2013. – 256 с.

2. М'язова І. Ю. Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація» / І. Ю. М'язова // Філософські проблеми гуманітарних наук, 2006. – № 8. – С. 108-113.

3. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація : зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Ю. М'язова. –К., 2008. –18 с.

Безкоровайна Софія В'ячеславівна,
студентка 2 курсу, групи МВ-200036
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Гольцов А.Г.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ

УКРАЇНА І КИТАЙ: СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН

Українсько-китайські відносини відзначаються практично 30-річним досвідом співпраці, значним багажем досвіду, взаєморозуміння та перспективних планів на майбутнє. Китай визнав Україну у якості незалежної держави 27 грудня 1991 р. – тобто став однією з тих перших держав, котрі визначили Українську державу у якості нового суб'єкта міжнародного права.

Офіційно українсько-китайські відносини були встановлені 4 січня 1992 р., цього ж року було відкрито китайське посольство в Києві, а Україна відкрила своє посольство в Пекіні вже у березні 1993 р. Цього ж року було здійснено перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Китаю. У 1994 р. з підписанням Будапештського меморандуму Китай активно долучився до надання гарантій ядерної безпеки Україні відповідною спеціальною заявою. Пекін неодноразово надавав гуманітарну допомогу жертвам Чорнобильської катастрофи та повеней у Закарпатті [1, с. 151].

Вагомою подією стало завершення розробки у 1995 р. «Державної програми розвитку відносин України з КНР» де визначено засади й пріоритети України на китайському напрямі, а також підписання у грудні цього року «Декларації про розвиток і поглиблення відносин дружби і співробітництва між Україною і КНР». Тобто вже у першій половині 1990-х рр. відносини України з Китаєм упродовж 1990-х рр. відзначалися своєю позитивною динамікою.

У 2010 р. відбулася подальша активізація відносин України з Китаєм, про що свідчить серія офіційних візитів перших осіб двох держав упродовж 2010–2013 рр. під час яких сторони підписали низку важливих документів про поглиблення співпраці Києва та Пекіна.

Важливою сферою українсько-китайського стратегічного партнерства є відносини в гуманітарній і культурній сфері. Відомо, що ще за часів УРСР було видано твори класиків української літератури. Ще в 1992 р. в Уханьському національному університеті було створено перший спеціальний дослідницький центр про Україну (нині Центр українознавства).

У 2002 р. вперше провели дні культури України в Китаї, котрі сприяли глибшому розумінню надбань української культури народними масами КНР. У 2020 р. в Києві було організовано проведення міжнародної конференції «Україна–Китай: шляхи до співробітництва». Досить активно діє Спільна українсько-китайська комісія в галузі культури, яка координує планування

культурного співробітництва між Україною та КНР. На період 2020 р. в українських ВЗО навчається близько 2 тис. китайських студентів.

Динамічно розвиваються українсько-китайські взаємини у сфері науки та аерокосмічній сфері. Був проведений українсько-китайський форум «Один пояс, один шлях». Триває розвиток взаємозв'язків між Академіями наук обох країн. У Києві продовжує своє активне функціонування Інститут Конфуція. На перспективу в Україні слід активізувати наукові дослідження з вивчення китайської історії, філософії, мови та культури, оскільки в державі все ще гостро відчувається брак фахівців-синологів.

У недалекому минулому відчувався тиск США на офіційний Київ з вимогою не підписувати контракт з Китаєм щодо часткової приватизації заводу «Мотор Січ», який спеціалізується на виробництві авіаційних двигунів [7]. По суті, конфлікт щодо цього підприємства є суперечкою між США та КНР, а не конфліктом України з однією з цих двох держав. Це слугує свідченням про намагання Вашингтона та Пекіна схилити Україну на свій бік. Саме тому українсько-китайська співпраця в найближчій перспективі має бути спрямована на врегулювання конфлікту довкола українського підприємства «Мотор Січ», модернізація якого, за рахунок залучення китайських інвестицій, дала би змогу нарощувати експорт його високотехнологічної продукції, насамперед авіаційних двигунів.

Також Китай поки що частково підтримує на всіх рівнях позицію РФ як країни-агресора, а в найкращому разі займає нейтральність у питанні ситуації з анексією Криму та щодо конфлікту на Донбасі.

Отже, українсько-китайські відносини зараз дуже активно розвиваються. Цьому сприяють багато факторів, але культурна сфера, а саме поглиблення у світ іншої країни зі своїми традиціями та звичаями є важливою для кращого розуміння народу країни з котрим співпрацюєш. Сьогодні є об'єктивний і реальний шанс використати можливості для якісного покращення взаємовигідного співробітництва з Китаєм, яке базуватиметься на врахуванні національних інтересів обох країн.

Література:

1. Лещенко Л.О. Українсько-китайські відносини: здобутки і перспективи. URL: file:///C:/Users/Oleg/AppData/Local/Temp/Nvdau_2001_5_25.pdf.
2. Українсько-китайські відносини: надбання й проблеми. URL: https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Укра_нсько_кита_ські_відносини.pdf.
3. Гончарук А. Українсько-китайське стратегічне партнерство на сучасному етапі. URL: <https://sinologist.com.ua/ukrayinsko-kitajskestrategichne-pa/>. 199
4. Політичні відносини між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/185-politichni-vidnosini-mizhukrajinoju-ta-kitajem>.

5. Україна та Китай. Торговельно-економічне співробітництво. URL: <https://china.mfa.gov.ua/ukraine-cn/trade>.

6. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-torgovelyno-jekonomichnespivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>.

7. Битва за завод: зачем Китаю український «Мотор Сич». URL: <https://www.capital.ua/ru/publication/132177-bitva-za-zavod-zachem-kitayuukrainskiy-motor-sich#ixzz60OCxdgtT>.

Гаврилюк Юлія Анатоліївна,
студентка 2 курсу, групи МВ-200036
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Гольцов А. Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

РОЛЬ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Сучасний світ стрімко змінюється, але діалог культур залишається важливою формою культурної динаміки. Зазначимо, що діалог культур передбачає сукупність опосередкованих впливів, оскільки в сучасному світі не можливо уявити взаємодію лише двох культур різних народів, характер якої б визначався спрямованістю культурних політиків акторів міжнародних відносин і не враховував би роль загальних тенденцій соціокультурних процесів в регіоні та світі, діяльність міжнародних урядових і неурядових організацій в сфері культури [1].

Додатково звернемо увагу чим є культура. Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. А ось діалог культури – це сукупність безпосередніх відношень та зв'язків, які формуються між різними культурами, а також результатів, взаємовпливів культури та культурних запозичень [2].

На сьогоднішній день все більше ми чуємо про те, що Україні потрібно налагоджувати ефективний культурний діалог з ЄС. Головними завданнями культурної політики ЄС є стратегічний трикутник: культурна спадщина, міжкультурний діалог, розвиток культурних і креативних індустрій. У 2018 році відбулася міжнародна конференція, на якій учасники висловили таку думку: «Культурні відносини України і ЄС: перші досягнення». Наголошуючи на цьому колишній міністр культури Євген Нищук, зауважив, що культура вселяє довіру до країни, вона має великий вплив потенціал через митців різних жанрів, через культурні надбання, які є світовими. Більш того, діалог культур розглядається, як тривалий історико-культурний процес взаємовпливів, а також це багаторівневий процес, у якому задіяні різні соціальні спільноти, державні

установи, міжнародні урядові та громадські організації, транснаціональні корпорації, фонди та окремі люди [3]. Великою перспективою являється знайомство національної культури з іншою культурою, яка відкриває двері для нових можливостей розвитку, дозволивши оцінити набутки цієї країни, переосмислити свої власні культурні норми, моральні та політичні ідеї. Ці нові ідеї дадуть можливість нашій країні відкритися світу з нової, непізнаної сторони. Зокрема, посол ЄС в Україні Хьюг Мінгареллі свого часу підкреслив, що культура є дуже важливим компонентом утвердження верховенства права, що є одним з основних викликів України [3]. Тому зростання культурних контактів забезпечить розвиток інтеграції процесів, збільшення ролі культури у формуванні інформаційного суспільства і збалансованого сталого розвитку.

Отже, культурний діалог залишається важливою формою зв'язків із іншими культурами для більшого розвитку власної культури. Також важливо щоб у процесі діалогу культур виділяли культуру – донора, яка більше віддає, ніж запозичує, і культуру – реципієнта, яка запозичує інновації. У такий спосіб діалогу культури передбачається взаємозбагачення і синтез культур, за якої межі своєрідності не знищуються, а навпаки сприяють розвитку культурної спадщини.

Література

1. Хлищова Є. В. культурний діалог: проблема єдності та різноманіття / Є. В. Хлищова // Каспійський регіон: політика, економіка, культура. – 2010. – №1. – с. 78
2. Філософський енциклопедичний словник / Нац. акад. наук України, ін-т філософії ім. Г. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
3. Савчук І. Нищук: Культура – важливий крок до зближення України та ЄС. / І. Савчук // Український інтерес. 14.12.2017. URL: <https://uain.press/news/nyshchuk-kultura-vazhlyvyi-krok-do-zblyzhennia-ukrainy-ta-yes-623564>

Щука Олеся Олегівна,
студентка 2 курсу, групи МВ-200026
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Гольцов А. Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Мета роботи полягає у виявленні того, як саме цивілізаційний аспект впливає на війну між двома країнами: Україною та Росією, а також з'ясуванні того, яка з цих країн має переваги в цивілізаційному розвитку.

Загалом, Україна та Росія це сусіди, які довгий час, під егідою СРСР розвивалися як одна цілісна цивілізація. Проте після розпаду кожна з країн продовжила розвиватися окремо, майже не маючи точок перетину. Дуже довгий час науковці вважали, що можливість війни між цими двома державами мінімальна саме через попередню належність до однієї цивілізації, але збройний наступ Росії у 2014 році, який був розгорнутий після зростання громадської свідомості та збереження єдності України, показав зворотне і довів, що спиратися на ретроспективний аналіз є не доречним у цьому питанні [1]. Тож реалії 2014 року звернули увагу науковців на те, що статистичний підхід буде більш корисним у цій ситуації. У цьому підході наголошували на історичних реаліях між українцями та росіянами, а конкретно на різницю поглядів у керуванні державою, обранні влади, прийнятті законів, наявності суперечок щодо економічних питань тощо. У цьому підході питання перемішування цивілізацій пов'язують з тривалим та досить протяжним кордоном між державами а також проблему перемішаного населення. Саме ці причини і призвели до спалаху війни, а також відносять до можливих причин невизнання багатьма російськими політиками незалежності України до сьогодні [2]. Російські науковці дуже довгий час намагалися пов'язати Україну з євразійством, навіть визнаючи Київську Русь першим історичним етапом євразійства. Вони завжди підкреслювали азійське коріння Російської імперії кажучи, що Москва започаткувалась під монгольським рабством. Проте тут виходить так, що Київська Русь X-XII не могла бути носієм того ж євразійства, що й монголи 1240 р. Тож виходить, що це твердження є помилковим. На відміну від достовірніших теорій про те, що Україна відноситься до європейської цивілізації. Українці прокладали торговельні шляхи з Європою, і на теренах Русі поширювалися європейські традиції з управління та торгівлі. Також довгий час наша країна була осередком європейської освіти і культури [3].

Зрештою, різниця між цивілізаціями та способами управління державами в Україні та Росії настільки різниться, що й викликає непорозуміння та агресію зі сторони «євразійської цивілізації». Орієнтація українства на Європу зумовлена не лише давніми історичними зв'язками, а й потребою в підтримці нашої держави у протистоянні агресивній РФ. Україна буде здатна повністю забезпечити свою незалежність, швидка інтеграція з цивілізованим Заходом зможе гарантувати самозбереження українського народу і держави в цілому.

Література

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
2. Mearsheimer J. Case for Ukrainian Nuclear Deterrent / John J. Mearsheimer // Foreign Affairs. Vol. 72. – № 3 (Summer, 1993). – P. 50–66.
3. Залізник Л. Україна та Росія: війна цивілізацій / Леонід Залізник // Універсум: Ретроспектива, 2017. – №3-4. – С. 4–11.

Власова Інга Юріївна,
студентка 1 курсу, групи МВ-210016
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Гольцов А. Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ДІАЛОГ КУЛЬТУР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Культура – надбання всього людства. Кожен народ має свою культуру. Культурні відмінності – одне з джерел різноманіття історичного процесу, що надає йому багатомірність. Неповторність кожної культури означає, що в певному відношенні різні культури рівні між собою. Взаємообмін знаннями, цінностями, досвідом між самобутніми національними культурами є необхідною умовою буття культури.

За своєю природою культура діалогічна. Усі культурні та історичні явища – продукти взаємодії, спілкування.

Діалог є істинною формою міжнаціонального спілкування. Він передбачає як взаємозбагачення національних культур, так і збереження їх самобутності. Через діалог загальнолюдські цінності культури проникають в свідомість окремої нації. Ізоляція окремої національної культури негативно позначається на її престижі, збіднює можливості її розвитку. Загальнолюдська культура – це древо з багатьма гілками. У кожного його відгалуження існує шанс делегувати свої кращі досягнення в загальнолюдський фонд. Культура окремого народу може процвітати лише тоді, коли процвітає загальнолюдська культура [1].

Діалог культур є однією з важливих форм культурної динаміки. В наш час неможливо віднайти жодної країни, народу або нації, які в тій чи іншій мірі не були залучені до системи міжнародних взаємозв'язків та не відчували б впливу інших культур. Поєднання універсального досвіду економічного, соціального і культурного розвитку з національними традиціями і особливостями – обов'язкова умова поступу кожної країни.

Значущість діалогу культур і досягнення взаєморозуміння зумовлена наступними чинниками: зміною системи міжнародних відносин після розпаду СРСР та виникненням численних загроз для поступу людства; інтернаціоналізацією економічних зв'язків та культурних процесів; активізацією культурних контактів та розвитком інтеграційних процесів; зростанням ролі культури у формуванні сучасного постіндустріального суспільства і сталого розвитку світу.

Діалог культур – сукупність безпосередніх відношень та зв'язків, які формуються між різними культурами, а також результатів, взаємовпливів культур та культурних запозичень. У широкому значенні діалог культур передбачає також сукупність опосередкованих впливів, оскільки в сучасному світі неможливо уявити взаємодію лише двох культур різних народів, характер

якої б визначався спрямованістю культурних політик акторів міжнародних відносин і не враховував би роль загальних тенденцій соціокультурних процесів в регіоні та світі, діяльність міжнародних урядових і неурядових організацій в сфері культури.

На відміну від економічної, соціальної та політичної співпраці, діалог культур, на думку деяких культурологів, передбачає зміну культурних паттернів – форм соціальної організації, моделей поведінки, ціннісних орієнтацій, форм культурної творчості та способу життя. Наведене твердження потребує пояснень: по-перше, діалог культур розглядається в культурології не як одномоментний акт, а як тривалий історико-культурний процес взаємовпливів, і, по-друге, це багаторівневий процес, в якому задіяні різні соціальні спільноти, державні установи, міжнародні урядові та громадські організації, транснаціональні корпорації, фонди і окремі люди.

В реальному житті діалог культур, як правило, відбувається на усіх рівнях культури (особистісний, етнічний, утворень та їх політичних еліт, цивілізаційний) одночасно, що ускладнює аналіз форм і механізмів соціокультурних впливів однієї культури на іншу.

Для будь-якої національної культури знайомство з іншою культурою відкриває нові можливості для розвитку, оскільки дозволяє оцінити і запозичити нові, більш ефективні зразки культури, переосмислити власні культурні норми, художні цінності, технології, моральні і політичні ідеї.

Діалог культур – це пізнання іншої культури за допомогою знання своєї, а своєї – через іншу шляхом інтерпретації і адаптації цих культур одна до одної в умовах смислового неспівпадіння більшої частини обох [2].

У сучасному мультикультурному світі міжнародних відносин на засадах рівності рас, націй, гендерів, віросповідань ми маємо безліч міжнародних культурних діалогів. Наприклад, Схід і Захід. Досить відома південно-корейська хвиля «Халлю» (дослівно означає «потік Кореї») – ріст популярності культури Південної Кореї у світі, починаючи з кінця 1990-х років. Його авторами стали пекінські журналісти, вражені швидкозростаючою популярністю в країні південнокорейської індустрії розваг. На цьому прикладі ми можемо спостерігати діалог культур в міжнародних відносинах. Адже розповсюдження та популяризація своєї культури, традицій, творчості, стає причиною нових політичних, економічних та соціальних зв'язків. Це позитивно відображається на міжнародних відносинах країни та допомагає зміцнити свої позиції.

Література

1. Україна – світ: діалог культур // Міжнародна інтернет-конференція студентів і молодих вчених «УКРАЇНА – СВІТ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР». (16 травня 2018 р.). – Дніпро, 2018. – Вип. 1. – С. 9. URL: https://sciendar.com/files/ukrajina-svit/ukrajina-svit_2018.pdf

2. Діалог культур. Курс лекції з культурології / Укладач Філіпченко О. В. – Херсон, 2010. – Вип. 2. URL: <https://studfile.net/preview/7117303/page:12/>

Ляшенко Віра,
студентка 4 курсу, групи ЖУРН-180016
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Вакулик І.І.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН ВИСВІТЛЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКИМИ ЗМІ

Засоби масової інформації завжди виконували функцію інформування суспільства про події політичного, культурного, соціального, економічного, наукового характеру. Якщо звернутись до ієрархії життєвих потреб А. Маслоу, то культура та мистецтво в вищенаведеному ряді є менш пріоритетними, ніж інші. Бути у курсі останніх новин, мати доступ до інформації, завдяки їй всебічно розвиватись та удосконалюватись – прагнення сучасної людини, що тільки доводить нагальну потребу підвищити актуальність культурно-мистецької тематики в матеріалах ЗМІ. Висвітлення подій культурного життя та розвиток мистецтва, окрім втамування естетичної насолоди та інформаційної потреби аудиторії, всебічно розвиває, поглиблює знання та збагачує людину новими, додає привід до проведення цікавих дискусій [1, с.132].

Як зазначають дослідники у сфері журналістики, дана галузь сприяє чи не найбільше розвитку нових культурних та мистецьких течій, вона формує, створює та поновлює їх, піднімає в суспільстві проблеми та показує винаходи у культурно-мистецькому світі, виступає рушієм соціалізації [2, с.107]. ЗМІ, виступаючи інструментом розповсюдження інформації, можуть позитивно спряти на світогляд українців та легко змінювати ставлення до мистецьких здобутків, поставивши ребром питання, які потребують відповіді і подальшого вивчення нашої історії для передавання її наступним поколінням [3, с.12, с.15].

Проте практика наочно демонструє, що тема мистецтва в текстах медіа належної уваги не знаходить. ЗМІ називають тему культурного та мистецького життя неформатною, мовляв вона не продається і не настільки цікава аудиторії, на відміну від більш інтригуючих, як, наприклад, сенсаційні новини чи розважальний контент. Якщо ж мистецтво таки знаходить своє місце в тексті, то зазвичай це поверхневі огляди чи короткі нариси, однотипні інтерв'ю з відомими митцями чи зірками шоу-бізнесу, які в недостатній мірі висвітлюють реальний стан мистецтва в Україні [4, с.37].

Чимало праць присвячено висвітленню мистецьких подій та явищ, українські журналісти-практики порушують цю тематику на сторінках ЗМІ,

зокрема можна відзначити публікації у виданнях «День», «Дзеркало тижня», «Телекритика» та інших. За подіям, що відбуваються в Україні зараз, уважно слідкують медіаексперти і вони ще більше наголошують на доцільності та актуальності висвітлення засобами масової інформації подій мистецького спрямування. Джон Туса, экс-очільник БІ-БІ-СІ зазначає, що навіть у час політичної та економічної нестабільності цей сегмент журналістики повинен зберігати свою важливість у загальному контентному наповненні, з якого складається те чи інше видання[5]. Медіаексперти погоджуються з тим фактом, що «у ЗМІ все частіше йдеться про важливість культури і мистецтв для повноцінного життя нації. Знову актуалізується питання просвітництва, яке, попри гаджетову начинку і модернову оболонку суспільства, не втратило своєї місії»[7, с.149]. Окрім вже усталених форматів подання новин у мистецькій сфері, з'являється велика кількість абсолютно нових, сучасних стартапів в галузі артжурналістики, користуються популярністю і численні мистецькі блоги, креативні простори та цілі інтернет-портали.

Література

1. Гол Дж. Онлайн-журналістика / Пер. з англ. В. Іванцев. – К.: К.І.С., 2005. – С.128-147.
2. Видавнича справа в Україні: історія та сучасність: доповіді Другої Всеукраїнської студентської наукової конференції 3–4 квітня 2008 року / За ред. М. С. Тимошика ; упоряд. І. Д. Плехова. – К., 2008. – 200 с.
3. Засурский Я. Н. Интернет и новые средства массовой информации / Я. Н. Засурский // Информационное общество. – 2001. – № 2. – С. 24–27.
4. Кузнецова О.Д. Засоби масової комунікації: посібник. – Львів : ПАІС, 2005. – 200 с.
5. Колесникова М. М. Сетевые СМИ – основные группы, виды и формы их функционирования. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.relga.rsu.ru/n35/net35.htm#5>
6. Михайлин І. Основи журналістики: підручник / І. Михайлин. – 2-ге вид., допов. і поліпшене. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2000. – 278 с.
7. Партико З. Теорія масової інформації та комунікації: навч. посіб. / З. Партико. Львів: Афіша, 2008. – 292 с.

Тимощук Каріна Олегівна,
студентка 1 курсу, групи МВ-210016
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Гольцов А. Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПОЛІЛОГ МІЖ ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

В умовах постбіполярності важливого значення в діяльності ООН набуває проблема полілогу культур та цивілізацій. Жодна з країн сучасного світу не може отримати статус світової держави окремо, не виступаючи складовою певного інтегрованого цивілізаційного утворення. Це стосується як європейських країн, так і Росії, Китаю, Індії, держав ісламського світу. Полілог між цивілізаціями залишався протягом останніх років одним з основних питань порядку денного ООН. Під полілогом цивілізацій розуміється свідома настанова, імператива, яка потребує концептуальної розробки та інституційного оформлення. Поступово визначаються основні напрямки розвитку діалогу між цивілізаціями:

- взаємна поінформованість та взаємодія;
- глобалізація і розмаїття культур;
- ідентичність та спільні цінності;
- торгівля, науковий і культурний обмін;
- несхожість;
- концепції цивілізацій ХХІ ст.

Найважливішою умовою взаємної комунікації етносів є особливості їх культурних світів, співвідношення між їх ціннісними системами, які, своєю чергою, якраз і становлять основу для цивілізаційної організації людства.

Вчені справедливо вважають, що для подолання конфліктності і напруженості між різними етнонаціональними спільнотами велике значення має об'єктивне і точне знання ціннісних (культурних) систем відповідних соціальних груп, якісне і кількісне співвідношення між такими системами [1]. Цивілізаційна ж динаміка розвивається у напрямі співпраці між культурами, заснованої на культурному плюралізмі.

Співіснування людей у сучасному цивілізаційному просторі неможливе без прагнення до згоди між культурами, яка може бути досягнута тільки шляхом діалогу між ними. У цьому діалозі жодна культура не може претендувати на право виняткового голосу або єдиного вірного світобачення. Відносини між культурами повинні будуватися на принципах консенсусу і плюралізму. Реальною підставою для такого типу відносин служить наявність у кожній культурі позитивних загальнолюдських цінностей, які можна використовувати для міжкультурного консенсусу. Тому проблема пов'язана не із самим різноманіттям, а, швидше, зі сприйняттям його у якості загрози. Той факт, що різноманітні мови й писемність виникли приблизно в один і той же час у різноманітних формах, – як ієрогліфіка, клинопис, лінійне письмо, каліграфія, –

не може сприйматися як загроза. Наше почуття групової приналежності не виключне. Ми – частина своєї сім'ї, але також і суспільства, мовної сім'ї, релігійної конфесії, професійного братства, народу, континенту і, нарешті, усього роду людського. Таким чином, у однієї і тієї ж людини є велика кількість найрізноманітніших ідентичностей.

За допомогою діалогу між цивілізаціями можна підтримати позитивні сили глобалізації задля укріплення матеріального, морального, естетичного та духовного благоустрою світової спільноти, а також зменшити, перш за все, економічний розрив між представниками так званого «золотого мільярду» та тими націями, котрі опинилися у непривілейованому, маргінальному становищі через сучасні тенденції розвитку економіки. Із досвіду міжконфесійних діалогів уже відомо, що терпиме ставлення до несхожості є попередньою умовою для змістовного спілкування. Усвідомлення присутності когось іншого у якості потенційного партнера змушує прийняти наше співіснування як неспростовуваний факт. Це дозволяє визнати, що роль іншого (його віра, філософія і поведінка) для нас є важливими і необхідними. Діалог має розвивати взаєморозуміння на підставі загальних цінностей і спільного створення нового укладу життя. Тому у цивілізаційному діалозі потрібно відмовитися від бажання нав'язувати свої ідеї, переконуючи інших прийняти якісь погляди, вимагати згоди з певною думкою і виправдовувати власні дії. Замість цього потрібно вміти сприймати альтернативні варіанти, критично оцінювати особисті погляди, спільно використовувати інтелектуальні здобутки, знаходити області для згоди і шукати шляхи до загального благополуччя. Тільки так можна розвинути взаємовигідні відносини.

Література

1. Коппель О. А. Діалог культур та цивілізацій в діяльності / О. А. Коппель, Ю. Цирфа // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 65 років ООН: досвід та перспективи. – 2011. – Вип. 96, Ч. I. – С. 149–154.

Тхорик Любов Олександрівна,
студентка 1 курсу, спеціальність «Агрономія»
групи №8 агробіологічного факультету
Науковий керівник: Кичкирук Т. В.,
Національний університет біоресурсів і
Природокористування України
м. Київ.

КОНЦЕПТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ФОРМУВАННІ ІДЕЇ НООСФЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СВІТОРОЗУМІННЯ

Досліджуючи питання локальних цивілізацій в сучасному світі, неможливо оминати увагою найперспективнішу ідеологію ХХІ ст. і навіть усього третього тисячоліття – ідею сталого розвитку суспільства, яка, на думку теоретиків, з поглибленням наукової обґрунтованості витіснить усі наявні світоглядні

ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

Оглядаючи ретроспективно ідеї виникнення сталого розвитку, значним внеском відзначається створене майже століття тому вчення академіка В.І. Вернадського про ноосферу (грец. ноос – розум і сфера – куля), в основу якого покладено ідею про єдність людини і природи, їхній тісний взаємозв'язок і взаємний вплив.

В. І. Вернадський з його геніальною прозорливістю значною мірою випередив свій час. Людство підійшло до розуміння його ідей значно пізніше, у другій половині ХХ ст., коли реальна дійсність, практика виробництва, розподілу і споживання виявили небезпеку і згубність подальшого слідування засадам індустріальної моделі економічного, та й не лише економічного, а усього суспільного розвитку.

У 1992 р. у Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з питань навколишнього середовища і розвитку, в результаті якої було ухвалено «Декларацію Ріо», і визнано домінантною ідеологією функціонування людської цивілізації у ХХІ ст. Концепцію сталого розвитку. Зважаючи на матеріали Конференції ООН (1992), сталий розвиток суспільства розглядався як такий, що задовольняє потреби сучасності, не ставлячи під загрозу здатність наступних поколінь задовольняти свої власні потреби.

Словосполучення «сталий розвиток» є перекладом з англійської: sustainable development означає дослівно «розвиток, що підтримується» (sustain – опора, підтримувати, витримувати).

У межах сучасних дослідницьких підходів сформувалась значна кількість різного характеру визначень сутності поняття «сталий розвиток», якими вчені описали процеси розвитку на рівні організаційних систем (біологічних, соціально-економічних, політичних, географічних). Сучасне розуміння концепції сталого розвитку бере до уваги не лише економічний чи еколого-економічний, а й суспільний (соціальний) вимір з його політологічними, ідеологічними, моральними, культурологічними складовими. Вже зрозуміло, що доля цивілізації залежить не лише від ставлення людини до природи, а від спадкоємності поколінь у розумінні життєвих потреб як матеріальних, так і духовних, у збереженні загальнолюдських, цивілізаційних цінностей, традицій гуманізму. Відповідно, сталий розвиток має забезпечити не лише біологічне виживання людини (людства), а й накопичення, збереження й передачу потенціалу, створювати керований системно-збалансований розвиток, який не руйнує, а збалансовує ту чи іншу систему.

Концепт сталого розвитку формувалася суспільством поступово, з часом його гострота не спадала, а навпаки – зростала. Це зумовлено великою увагою, що приділяється йому в усьому світі урядами, громадськими організаціями, вченими, пересічними людьми. Але, на жаль, зусилля світової співдружності у напрямі реалізації сталого розвитку не протиставне загрозам, які провокує людська цивілізація. Такий стан потребує змін самої парадигми розвитку, що

сформувалася вже в далекому минулому і не відповідає сучасним реаліям, до яких насамперед відноситься глибина та швидкість зміни умов життєдіяльності людини.

Україна офіційно підтримала низку міжнародних рішень щодо сталого розвитку таких, як «Порядок денний на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992), Декларація Тисячоліття ООН (2000), Йоганнесбурзька декларація та План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012).

За роки незалежності в Україні було здійснено кілька спроб створити та затвердити на законодавчому рівні Концепцію сталого розвитку країни. Після підписання 21 березня 2014 р. політичної частини Угоди про асоціацію з ЄС для України ще гостріше постає питання щодо визначення орієнтирів і пріоритетів розвитку країни та прийняття національної стратегії сталого розвитку у найкоротші строки. Результатом такої діяльності 12 січня 2015 р. став Указ Президента України № 5/2015, яким було схвалено «Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». В подальшому Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» внесено певні корективи до питання формування концепції цілісної моделі сталого розвитку та відповідного законодавчого забезпечення.

Отже, цілі сталого розвитку України мають знайти належне відображення у законодавчих актах і стати дороговказом для проведення реформ задля забезпечення засад внутрішньої і зовнішньої ефективної політики нашої держави.

Література

1. Яншина Ф. Т. Эволюция взглядов В. И. Вернадского на биосферу и развитие учения о ноосфере / Ф. Т. Яншина // Ин-т геохимии и аналит. химии им. В. И. Вернадского – М. : Наука, 1996. – 222 с.
2. Комісія ООН зі сталого розвитку URL: <http://www.un.org/russian/esa/desa/aboutus/dsd.html>.
3. Повестка дня на XXI век. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml.
4. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций от 8 сентября 2000 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml.
5. Йоганнесбургская декларация по устойчивому развитию URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml.
6. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию. URL: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd.pdf.
7. Будущее, которого мы хотим URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/12/PDF/N1147612.pdf?OpenElement>.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75., т. 1 – 83 с. – Ст. 2125.

9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 2. – 14 с. – Ст. 154.

10. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

Шершун Анатолій Вікторович,
студент 1 курсу, спеціальність «Агрономія»,
агробіологічний факультет
Науковий керівник: Кичкирук Т. В.,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ І ВЗАЄМОДІЯ РІЗНИХ КУЛЬТУР

У сучасному світі важко однозначно оцінити роль різноманітних культур та їх взаємозв'язок. Культура відіграє важливу роль у формуванні та зміцненні суспільства, розвитку різноманітних, а особливо творчих здібностей. Велика кількість співіснуючих культур істотно визначають життєву позицію людини, її світогляд, світосприйняття. Саме вони сприяють закріпленню цінних зразків поведінки і їх подальшій передачі. Культура, як фундамент формує у людей приналежність до певної групи – нації, народності, етносу. Членам однієї певної групи набагато простіше знайти спільну мову, вирішити певну проблему або розв'язати суперечку, вони значно більше довіряють, співчують один одному, ніж стороннім зіншимітрадиціями, звичаями, поглядами. Таким чином культура не тільки зміцнює окремі групи, надає їм солідарності, вона також може стати причиною не тільки конфліктів у середині групи, а й міжособистісних. Культура має можливість за допомогою моральних і правових норм закріпити несправедливість, нерівноправність, не людяність. Більшість створеного в межах культури може бути використаним для знищення людства. У сучасному суспільстві поширене явище етноцентризму - схильність людини оцінювати всі життєві явища крізь призму цінностей власної етнічної групи, яка розглядається в якості еталона. На мою думку це несе консервативну роль і заважає культурі розвиватися, адже у цьому випадку вона сприймається повністю завершеною, ідеальною і не змінною під дією зовнішніх і внутрішніх факторів. Можна помітити що інтенсивна пропаганда етноцентризму сприяє загостренню та зростання напруги між націями, національностями. Навідміну від релятивізму – у якому оцінка певного елемента культури можлива тільки в межах культури з якої він походить, адже він може добре зарекомендувати себе тільки у цій

системі. Конфлікти найбільш часто проявляються коли культурна орієнтація або цінності певної групи не збігаються з загальноприйнятими. Звернувшись до історії можна помітити що насадження групі певних людей культурних цінностей притаманних іншим групам, культурам мало негативні наслідки. Нівелювання, знецінення культури та її цінностей так само як і витіснення однієї культури іншої призводить до виникнення нових та загострення наявних конфліктів. Найбільш правильним на мою думку є поєднання релятивізму і етноцентризму, адже використовуючи ці обидва явища одночасно можна здобути можливість не тільки правильно сприймати власну культуру, а й культури з відмінними від загальноприйнятих цінностей.

Церінг Єлизавета Андріївна,
студентка 2 курсу, групи МВ-200016
гуманітарно-педагогічного факультету
Науковий керівник: Гольцов А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ТАК ЗВАНА «П'ЯТА КОРИННА РАСА» ТА ПРОЦЕС «РАСОВОЇ ГІГІЄНИ»

Роботу варто розпочати зі слів французького економіста-фізіократа та філософа – Віктора Рікеті де Мірабо (1717-1789), а саме, що цивілізація – «це пом'якшення звичаїв, поширення ввічливості, різноманітних чеснот, добродітності, знань; якісно вищий ступінь». Тобто простими словами, цивілізація – це «форма культури, а культура в свою чергу – модель поведінки, котру людина приймає або через навчання, або через наслідування інших членів своєї соціальної групи» [1].

Розвиток – це свобода. День за днем йде безперервний соціальний розвиток. Розквіт цивілізацій несе в собі як позитивні, так і негативні наслідки. Фундамент процесу – це створення комфортних умов для життя. Але є й друга сторона медалі – люди потрапляють у полон своїх же нововведень. Через цю форму розвитку люди вмирають блискавично або повільно, і якщо говорити про другий варіант, моторошно через те, що це проходить непомітно. До цього можна віднести забруднення навколишнього середовища, як наслідок, все живе починає гинути. Але страшніше за все – це зіткнення цивілізацій. Люди гинуть від рук подібних до себе.

Корінна раса – теософський термін, який застосовується для позначення кожної із семи стадій еволюції людства на будь-якій планеті в езотеричному антропогенезі. Протягом будь-якого з семи таких етапів еволюції, званих іноді малими колами, переважає один із семи основних типів людини. У «Таємній доктрині» стверджується, що розвиток корінних рас нерозривно пов'язаний із

зміною географічного образу планети: руйнуванням одних континентів та появою інших [2]. Інакше кажучи, людська еволюція є процесом розвитку семи рас, що змінюють один одного. Наразі мова піде про п'яту корінну расу, а точніше про арійську.

Представники так званої «п'ятої корінної раси», на думку прихильників цієї теорії – це сучасний, «західний» тип людей. Цю расу називають сьогодні індоєвропейською, кавказькою чи арійською. Вона розвивалася під безпосереднім керівництвом вищої істоти, умовно званої Ману. Ману – це не ім'я, а скоріше посада, тому в кожного Ману є додаткове ім'я, яке цілком можна розглядати як власне ім'я. Щодо «п'ятої корінної раси», то її керівника, або праотця, називають Вайвасвата Ману [2].

Варто згадати праці графа Жозефа Артюра де Гобіно, бо саме він започаткував популяризацію арійської раси, що згодом обернулося на негативне потрясіння для всього світу. Граф Жозеф Артюр де Гобіно (14 липня 1816 - 13 жовтня 1882) – французький письменник-романіст, соціолог, автор «арійської» расової теорії, згодом використаної націонал-соціалістами нацистської Німеччини. Він був впевнений, що саме арійська раса – зародок цивілізацій [3]. Колір шкіри слугує для Гобіно підставою виділення трьох основних рас: білої, жовтої та чорної. Ці раси Гобіно розглядає у вигляді триступінчастих ієрархічних сходів з білою расою вгорі і чорною – внизу. Усередині білої раси найвище місце займають, за Гобіно, «арійці» [3].

Мінімум 6 мільйонів жертв. Медичні тортури, голод, газові камери, спалення живцем – усе це результат так званої «расової гігієни». Нацисти унаслідували ідеї Гобіно щодо чистокровних арійців. Тобто вони її модернізували під себе і стали втілювати в реальність, «не втрачаючи час даремно» [4]. Нацистська расова політика – політика расової дискримінації та ксенофобії в нацистській Німеччині, заснованої на ідеології націонал-соціалізму, включаючи ідеї переваги «арійської раси» та її протистояння з «семітською расою», а також концепції «расової гігієни». З приходом Адольфа Гітлера до влади ця форма політики почала втілюватися в реальність, адже ще задовго до приходу до влади, лідер нацистської Німеччини говорив про бажання звільнити «німецьку расу від єврейських паразитів» [5,6].

Райхсканцлер хотів повністю винищити євреїв, адже він був затятим фанатом антисемітизму, а слов'ян хотів зробити рабами. Свого часу Гобіно заявив, що слов'яни були арійцями, але перемішалися з іншими народами, тому втратили свою особливість. Тобто можна припустити, що Адольф Гітлер вважав за краще залишити слов'ян живими лише через їхню причетність до арійської раси, або все ж таки тому, що слов'ян вважали перспективним культурно-історичним типом і таким чином свою "чистокровну" наднацію можна було змішати з перспективним типом, щоб бути актуально – провідною цивілізацією у всьому світі. «Немає такої нації, яка б не могла відродитися» – Адольф Гітлер [7]. Але якщо проаналізувати цю цитату, то можна припустити, що рейхсканцлер вирішив залишити слов'ян в живих, але в амплуа рабів, щоб вони завжди були під його наглядом. Виходячи з теорії Миколи Яковича Данилевського, слов'яни

мають шанс утворити власну цивілізацію, яка посяде не останнє місце на світовій арені через те, що вони зберегли свою самобутність.

Підсумовуючи, можна сказати, розквіт цивілізацій несе в собі як позитивний, так і негативний імпульси. Здавалося б, люди досягли неймовірних висот у різних сферах життя, що значно полегшує їх буття, але з іншого боку, постійний потяг різних (провідних) країн до панування приносить багато лих, передусім війни «зіткнення цивілізацій». При цьому виникають надзвичайні небезпеки для всього людства, пов'язані з втіленням в життя теорій так званої «п'ятої корінної раси», зокрема засобами «расової гігієни». Такі злочини проти людяності має зупинити конструктивне співробітництво між цивілізаціями.

Література

1. Розуміння цивілізації та культури у працях В.Р. де Мірабо. URL: https://vuzlit.ru/544870/ponimanie_tsivilizatsii_kultury_trudah_mirabo

2. Коренная раса. URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1528520>

3. Гобино, Жозеф Артюр де. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%BE,%D0%96%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84%D0%90%D1%80%D1%82%D1%8E%D1%80%D0%B4%D0%B5>

4. Холокост. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82>

5. Нацистська расова політика. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

6. Висловлювання про «єврейських паразитів». URL: https://lenta.ru/news/2022/01/12/hans_mend/

7. Цитати Адольфа Гітлера. URL: <https://ru.citaty.net/avtory/adolf-gitler/>

Децюра Катерина Андріївна

студентка факультету

ветеринарної медицини

Науковий керівник: Супрун А.Г.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ ІВАНА ФРАНКА

І.Франко визначив критерій суспільного поступу — щастя людини. Щастя в його розумінні - це єдина мета, заради якої людина народжується на світ, навчається, працює, взагалі живе. Перебуваючи під сильним впливом тоді

новітніх соціалістичних ідей, І.Франко вважав, що "того щастя вона (людина) досягне аж тоді, коли наука і праця зіллються до неї воедино; коли всяка її наука буде корисною працею для суспільства, а всяка праця буде виявом її розвинутої думки, розуму, науки".

- Франко дослідив процес становлення людини та виявив дві тенденції в цьому процесі, зумовлені об'єктивними чинниками: перевагою зовнішніх обставин над людиною і, навпаки, час, коли людина починає контролювати ці обставини і отримує над ними певну перевагу. Ці чинники формують, з одного боку, прагнення до автономності людини, з іншого — людську солідарність.

- Він виділяє такі ключові точки становлення людини і суспільства, як відкриття і вживання вогню, формування мови, моральності, культури сім'ї, виникнення держав і релігії. Одним із чинників державності Франко вважає війни між племенами. Війни поширювали знання людей, а внаслідок формування військового прошарку, поділяли суспільство на верстви. Виникаюча державність і релігія зумовили появу політичної влади, тобто панування одних над іншими.

- Франко був захоплений ідеями соціалізму і вважав, що еволюція суспільного ладу можлива лише за умови еволюції поняття "органічна істота—тварина—людина". Коли люди стануть "тільки людьми", то у їхньому суспільстві все буде по-людському, бо люди перестануть бути "панами і слугами".

- Франка-філософа хвилювало внутрішні пружини поступу — самопочуття людини. Він ілюструє це, порівнюючи людину - лісовика і людину, яка живе серед інших людей, тобто представника цивілізованого світу.

- В розумінні ідеї суспільного прогресу І.Франко виділяє насамперед людину, рівень задоволення її матеріальних і духовних потреб. Це неможливо без миру й злагоди між людьми, як неможливий без цього стан щастя і окремої людини, і суспільства в цілому. Шлях до добробуту і щастя лише один — через свободу людини і гарантію її людських прав.

- І.Франко виступав за еволюційний розвиток суспільства, розвиток, пов'язаний з волею, старанням та працею людей, розвиток без суспільних потрясінь, бунтів, революцій і повстань. І.Франко сповідує філософію науки, філософію праці, філософію поступу. Його девізом є Праця, Щастя і Свобода.

Прис Наталя
студентка факультету
ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА

Памфіл Данилович Юркевич – найвизначніший український філософ минулого століття. Без ґрунтовного вивчення його спадщини важко збагнути глибинний смисл тих процесів, які відбувалися протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. у сфері української духовності, а надто і в духовному житті Росії.

Дослідники по-різному оцінюють філософію українського мислителя. Одні називають її «філософією серця», інші – конкретним ідеалізмом, убачаючи в ній початки персоналізму й навіть елементи екзистенціалізму тощо. Неоднаково вирішується й питання щодо ідейних попередників Юркевича. Проте всі однастайні в тому, що його філософія залишилася незрозумілою для сучасників, значно випередила свій час і справила величезний вплив на майбутні покоління філософів, зокрема на В. Соловйова, С. Трубецького, С. Булгакова, М. Бердяєва, С. Франка, М. Лосського, В. Зеньковського та ін.

«Філософія серця». Основні засади «філософії серця» Юркевич виклав у праці «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого», де розгортається цілісна філософсько-антропологічна концепція про серце як визначальну основу фізичного та духовного життя людини. Юркевич пропонує досить оригінальний і не типовий для його епохи погляд на людину як на конкретну індивідуальність, котрий аж ніяк не вписувався ні в матеріалістичні, ні в ідеалістичні антропологічні теорії того часу.

Серце в філософії Юркевича – це скарбник і носій усіх тілесних сил людини; центр душевного й духовного життя людини; центр усіх пізнавальних дій душі; центр морального життя людини, скрижаль, на якому викарбуваний природний моральний закон.

Увесь пафос цієї праці спрямований проти раціоналістичних спроб звести сутність душі, увесь духовний світ до мислення, позаяк у такому випадку знімається проблема людської індивідуальності, а залишається якась абстрактна людина, котра ніде й ніколи не існувала, якість колективне «ми», а не індивідуальне «я».

Позиція Юркевича в цьому питанні така. Мислення не вичерпує собою всієї повноти духовного життя людини, так само як досконалість мислення ще не визначає всіх досконалостей людського духу. Хто стверджує, що «мислення є вся людина» й сподівається вивести всю багатогранність душевних явищ із мислення, той досягне не більше за того фізіолога, котрий став би з'ясовувати явища слуху (звук, тони і слова) із явищ зору, якими є протяжність, фігура, колір

тошо. У відповідності з цим можна припустити, що діяльність людського духу має своїм безпосереднім органом у тілі не одну лише голову або головний мозок з нервами, а поширюється значно далі й глибше всередину тілесного організму. Як сутність душі, так і її зв'язок із тілом має бути багатшим і різноманітнішим.

Отже, робить висновок Юркевич, світ як система явищ життєдайних, повних краси й знаменності, існує й відкривається найперше для глибокого серця, а вже звідси для розуміючого мислення. Завдання, що їх вирішує мислення, виникають урешті-решт не із впливів зовнішнього світу, а із спонук і нездоланих вимог серця. Якщо з теоретичного погляду можна сказати, що все, гідне бути, гідне й нашого знання, то в інтересах вищої моралі цілком справедливим було б положення: ми маємо знати тільки те, що гідне нашої моральної й богоподібної істоти. Дерево пізнання не є деревом життя, а для духу його життя уявляється чимось більш вартим, ніж його знання. Сама істина стає нашим благом, нашим внутрішнім скарбом лише тоді, коли вона лягає нам на серце. За цей скарб, а не за абстрактну думку людина може стати на боротьбу з обставинами й іншими людьми, позаяк тільки для серця можливий подвиг і самовідданість.

З усього цього Юркевич робить два принципово важливі для розуміння суті його «філософії серця» висновки: 1) серце може виражати, знаходити й досить своєрідно розуміти такі душевні стани, котрі за своєю ніжністю, духовністю та життєдайністю недоступні абстрактному знанню розуму; 2) поняття й абстрактне знання розуму, оскільки воно стає нашим душевним станом, а не залишається абстрактним образом зовнішніх предметів, відкривається або дає себе відчувати й помічати не в голові, а в серці: в цю глибину воно мусить проникнути, щоб стати діяльною силою лою й рушієм нашого духовного життя. Інакше кажучи, розум має значення світла, яким осявається Богом створене життя людського духу. Духовне життя вникає раніше за розум, котрий є вершиною, а не коренем духовного життя людини. Закон для душевної діяльності, писав Юркевич, не покладається силою розуму як його витвір, а належить людині як готовий, незмінний, Богом установлений порядок морально-духовного життя людини й людства. Міститься цей закон у серці як найглибшій скарбниці людського Духу.

До таких основних положень зводиться суть «філософії серця» Юркевича. (Ми тут свідомо опускаємо ту її частину, яка має безпосереднє відношення до етики, оскільки про це йтиметься нижче.)

Для того щоб оцінити всю значущість і оригінальність «філософії серця», зробити необхідні висновки та розкрити її джерела, потрібно попередньо проаналізувати ту духовну атмосферу, в якій вона виникла й у якій їй довелося відстоювати своє право на існування.

Децюра Катерина Андріївна
студентка факультету
ветеринарної медицини
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ВИПАДКОВІСТЬ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Поняття „необхідність” і „випадковість” – важливі категорії діалектичного матеріалізму. Випадковість так само об’єктивна, як і необхідність. Необхідність відображає внутрішню закономірність у зв'язках між явищами, яка зумовлює їхнє існування, виникнення і зникнення. Необхідністю є те, що неодмінно має статися в даних умовах. Кожний об’єктивний закон розвитку природи або суспільства відбиває необхідний зв'язок між предметами і явищами об’єктивної дійсності. Випадковість виражає зовнішню зумовленість явищ, те, що може статися або не статися, відбутися так чи по-іншому

В процесі розвитку і руху матерії необхідність і випадковість можуть переходити одне в одне, неначе мінятися місцями. Те, що випадкове в одному відношенні і в одній системі може стати необхідністю в іншому відношенні та в іншій системі.

Діалектика необхідного і випадкового відіграє величезну роль в розвитку суспільства. Люди по-різному ставляться до необхідності і випадковості в повсякденному житті. Той, хто заперечує будь-яку роль випадковості в розвитку природи і суспільства, називається фаталістом. Той же, хто, навпаки, заперечує будь-яку необхідність і визнає, що світ є царством випадковостей, хаосу, називається індетерміністом.

Необхідність і випадковість не існують окремо. Їх взаємозв'язок полягає в тому, що випадковість виступає як форма прояву необхідності і як її доповнення. Діалектика необхідності і випадковості припускає два суттєвих моменти. По-перше, випадковість у ході розвитку може перетворюватися на необхідність. Так, закономірні ознаки того чи іншого біологічного виду спочатку з'являються як випадкові відхилення і нагромаджуються, а на їх основі формуються необхідні якості живого організму.

По-друге, необхідність прокладає собі шлях через велику кількість випадковостей. Наприклад, розвиток суспільства складається із діяльності багатьох людей, які мають різні цілі, характери. Переплетіння, схрещування і зіткнення усіх цих прагнень призводить у результаті до певної лінії розвитку, яка має строго необхідний, обов'язковий характер.

Человян Аліна Олександрівна
магістрантка факультету харчових
технологій та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЧЕНОГО ЯК ЗВОРОТНИЙ БІК СВОБОДИ ЙОГО ТВОРЧОСТІ

Ще кілька десятиріч тому мало хто в нашій країні міг уявити, наскільки доступними та зручними можуть бути досягнення новітніх високих технологій. Сьогодні майже в усіх родинах із середнім та високим достатком є домашній персональний комп'ютер, найчастіше підключений до мережі Інтернет. Із великим задоволенням ми користуємося маленьким кишеньковим комп'ютером — мобільним телефоном, який дає можливість у будь-який момент зв'язатися з потрібною людиною.

Новий час змінює свідомість, прискорюються процеси глобалізації. Проте кожне наукове відкриття, кожна технічна новація призводить до печальних наслідків. Особливо коли ультрасучасна технологія стає заручником недобрих людських намірів або просто потрапляє до рук неуків, бездарностей, недбалих, невідповідальних людей.

Наприклад, наприкінці ХХ ст. в Україні "мирний" атом став причиною радіаційного забруднення великої території родючої землі, тяжких захворювань та смертей людей. Наслідки Чорнобильської катастрофи остаточно не зникнуть із поколінням її очевидців, а будуть проявлятися у вигляді генетичних мутацій та погіршення стану здоров'я онуків тих, хто вважав пожежу на атомній станції не таким уже й великим лихом та свято вірив у всемогутність радянського уряду.

У середині ХХ ст. над японськими містами Хіросімою та Нагасакі було проведено антигуманний, жахливий за своїми наслідками експеримент. Даремно називати навіть кількість загиблих унаслідок атомного бомбардування, бо кожна людська смерть — це страшна трагедія. Ці дві події пов'язані між собою багато чим, хоча схематично цей зв'язок можна зобразити так: наукове відкриття — людське страждання і смерть.

Постає одвічне питання: хто винен? Безперечно, винні ті, хто ухвалив рішення та здійснив атомне бомбардування, ті, хто своєчасно не зреагував на пожежу в атомному реакторі. Але найбільша провина і відповідальність лежить на тих, хто "подарував" людству можливість користуватися тим самим атомом.

Вчений у своїй діяльності природним чином несе відповідальність, якщо можна так висловитися, загальнолюдського характеру. Він відповідальний за повноцінність виробленого ним наукового «продукту». від нього очікується бездоганна вимогливість до достовірності матеріалу, коректність у використанні роботи інших науковців, строгість аналізу і міцна обґрунтованість зроблених висновків. Це елементарні правила з боку відповідальності вченого, так би мовити, його персональна етика.

Однією з особливостей сучасної науки є її все більше зближення з виробництвом, зменшується відстань від моменту наукового відкриття до його практичного втілення, відповідальність вченого збільшується. З'являється необхідність того наукового ризику, без якого неможливо втілення лабораторних результатів і наукових висновків у виробництво в широкому масштабі.

Таким чином, питання про практичне застосування наукових відкриттів містить в собі проблему ризику, тобто усвідомлення вченим необхідності тієї сміливості, яка виступає однією з конкретних форм прояву відповідальності.

Форми прояву наукового ризику різноманітні, але завжди питання про нього тісно пов'язаний з проблемою моральної відповідальності вченого. В усвідомленні вченим можливості або необхідності певного наукового ризику проявляється суперечливий характер свободи наукової творчості, з одного боку, та відповідальності - з іншого.

Відповідальність вченого є зворотним боком свободи його наукової творчості. З одного боку, відповідальність немислима без свободи, з іншого - свобода без відповідальності стає свавіллям.

Серед галузей наукового знання, в яких особливо гостро і напружено обговорюються питання соціальної відповідальності вченого і морально- етичної оцінки його діяльності, особливе місце посідають гена інженерія, біотехнологія, біомедичні та генетичні дослідження людини, всі вони досить близько пов'язані.

Сучасні технології сприяли створенню нових приладів, що полегшували існування людей у всіх куточках земної кулі. З іншого боку, ті самі технології були використані для створення високоефективної зброї. Можна побачити певну закономірність: чим більше розширюються обрії людського пізнання, тим глобальніша загроза нависає над людством як таким.

Якщо прогнозувати розвиток людства, спираючись на цю закономірність, починаєш переживати не тільки за долю матінки землі але й Всесвіту!

Лисюк Юлія Олегівна
Магістрантка факультету харчових
технологій та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

НООСФЕРА ЯК ІДЕАЛ РОЗУМНОГО ВТРУЧАННЯ ЛЮДИНИ У ПРИРОДУ

Ноосфера — сучасна стадія розвитку біосфери, пов'язана з появою в ній людства. Частина планети й навколопланетного простору зі слідами діяльності людини. Слово створене у семантичному зв'язку і лексичній аналогії з «атмосферою» і «біосферою»

За філософським енциклопедичним словником ноосфера (від грецьк. розум та шар) – сфера взаємодії природи та суспільства, в якій діяльність людства стає головним визначальним фактором розвитку (для визначення цієї сфери вживають також схожі терміни: техносфера, антропосфера, соціосфера). *Ноосфера* - це біогеохімічне поняття, що відображає *коеволюцію людства та біосфери*, синтез історичного та природного процесів самоорганізації як планетарного явища. Цей синтез пов'язаний з діяльністю людства, що становить могутній геологічний процес, а людство - могутню геологічну силу. У зв'язку з небаченим раніше посиленням стихійного впливу людини на природу виникає можливість катастрофічних наслідків для людства та навколишньої природи. Визначаючи об'єктивні тенденції в процесі самоорганізації ноосфери, її передумови, умови становлення та значення, Володимир Вернадський зазначає, що, по-перше, ноосфера виникла у зв'язку з становленням всесвітності в історії людства, перетворенням людства на єдину цілісність. За таких умов *не класовий інтерес, а інтереси народу і кожної особистості* визначають життя людства, стають *мірою* його уявлень про справедливість. По-друге, соціальна та природна тенденції вимагають рівності всіх людей, ставлять *інтереси і добро* всіх як реальне планетарне державне завдання. По-третє, для переходу системи *суспільство — природа* з біосфери в ноосферу необхідна єдина наукова планетарна думка, яка б охоплювала всі держави. Володимир Вернадський пише, що повсюдне утворення наукової думки та наукового пошуку є «першою основною передумовою переходу біосфери в ноосферу».

Розробкою проблеми ноосфери займалися такі видатні мислителі та вчені, як П.Тейяр де Шарден, В. Вернадський, А. Швейцер, М. Федоров, К. Цюлковський та ін.

На певному етапі розвитку біосфери в дію вступає новий чинник планетарного характеру - діяльність людини. Оскільки вона у загально-планетарному масштабі є виявом формотворчого початку - Розуму, то новий стан Землі - це ноосфера (грецьк. "сфера розуму").

Еволюція біосфери з появою людини втратила свій природний хід розвитку. Втручання людини в розвиток Землі, космосу призводить до змін незворотного характеру. Ноосфера є важливим показником еволюції.

Володимир Вернадський (1663-1945) під ноосферою розумів комплексну геологічну оболонку (біосферу), перетворену науковою думкою. Тобто це така стадія розвитку біосфери, у якій розумова діяльність людини стає геологічною за своїми масштабами, фактором. Життєдіяльність людей отримує планетарне значення.

Ноосфера визначає включення в біологічну еволюцію Землі багатьох ідеальних явищ, знань, думок, образів, свідчень тощо. Людська діяльність не може здійснюватись у відриві від інших біосферних процесів. На стадії ноосфери необхідно переосмислити людську діяльність у межах єдиного цілого біосфери. Це призведе до суттєвих змін у сфері інтелектуального, науково-технічного та духовного життя суспільства. Масштаби й наслідки таких змін важливо передбачати вже сьогодні.

Вернадський виходив із певних передумов, які сприяють переходу суспільства до **стадії ноосфери**. У її основі лежать такі фактори:

- 1) розселення людини (єдиного біологічного виду, що має розум) по всій планеті та перемога її в конкуренції з іншими біологічними видами;
- 2) розвиток засобів зв'язку та обміну, що інтегрують людей у єдине ціле;
- 3) відкриття нових джерел енергії (атомної, сонячної, термоядерної та ін.), що надають діяльності людей масштабу геологічних перетворень;
- 4) масова демократизація державного устрою.
- 5) "вибух" наукової творчості у ХХ ст., що за своїми наслідками має геологічний масштаб.

У своєму русі до ноосфери людство повинно виключити війни, які неможливі без самознищення при опануванні могутніх джерел енергії. Зрештою ноосфера повинна забезпечити автотрофність людства - тобто звільнити людство від необхідності отримувати енергію від рослинного та тваринного світу Землі. Це дозволить розірвати межі земної еволюції та перенести її хід у космос.

Варто підкреслити, що як і більшість видатних природознавців, Вернадський приходив до своїх філософських узагальнень на схилі років, ідея ноосфери стає природним узагальненням фундаментальних принципів світу. Новаторство Вернадського полягає у відродженні давньої ідеї про центральну роль людини та її розуму у Всесвіті. Геній Вернадського в тому, що він зрозумів перехід знання про природу до історії, яку творять люди. "Ми тільки починаємо усвідомлювати неподолану міць вільної наукової думки, величної творчої сили Homo sapiens, вільної людської особистості, величного прояву її космічної сили, царство якої попереду", - зауважував вчений.

Майже одночасно з Вернадським ідеї єдності людини та природи на західноєвропейському інтелектуальному ґрунті відстоював відомий філософ-гуманіст, прогресивний громадський діяч ХХ ст. Альберт Швейцер (1875-1965). Він вважав, що факт життя повинен бути поставлений найвище. Позаяк воно

здійснюється у природному середовищі то, потрібно зробити все можливе і неможливе, щоб зберегти це середовище в придатному для життя стані, поглибити життєдайний потенціал планети. На відміну від Вернадського, що мислив життя у загально планетарному масштабі, Швейцер змушує нас придивитися до кожної окремої живої істоти. Найзагальнішим принципом морально-гуманістичної єдності людини та природи він проголошує принцип благоговіння перед життям. Саме в цьому полягають заповідь майбутнього людства і прогресу культури.

Як висновок, можна стверджувати, що саме із розробок ідей ноосфери виникають такі поняття, як ноократичні суспільства, основою розвитку який стає високий рівень духовності, культури, моралі. Ноосферу треба розуміти як символ віри, ідеал розумного втручання людини в біосферні процеси під впливом наукових відкриттів.

Хархан Леся Володимирівна
Магістрантка факультету харчових
технологій та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗМІНУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Суперечки щодо створення штучного інтелекту ведуться з часу існування примітивного комп'ютера. Людство поділилося на два «табори» - ті, хто вважає створення прототипу людини значним кроком вперед для розвитку цивілізації, і ті, хто бояться, що машина, яка буде наділена даром мислення, рано чи пізно розпочне війну зі своїми творцями.

На цю тему було знято велику кількість художніх фільмів, написано безліч літератури та створено ігор. Як приклад, можна взяти один із самих перших фільмів на подібну тематику «Термінатор» 1984 року. В ньому порушені саме ті проблеми та питання, які турбують людство не одне десятиліття: «Чи потрібно взагалі наділяти машину мисленням?», «Чи будуть в людства шанси на виживання, якщо по ту сторону бойових дій буде щось настільки наближене до ідеалу?», «Що чекає на наш вид в разі поразки у цій війні?».

За всю вивчену історію людства не було жодного століття, під час якого б не проливалася кров в боях. Повстання, перевороти та війни завжди йдуть пліч-о-пліч з нами. Як, в такому випадку, ми можемо бути впевнені, що машина, наділена людським мисленням, якій не потрібні ні сон, ні відпочинок, не розпочне війну проти тих, хто робить це десятиліттями?

Але на протигагу цій думці існує інша – за штучним інтелектом наше майбутнє. Вже зараз людство активно користується першими примітивними

прикладом «мислячих» машин: від робота-пилососа, до роботизованих собак, які рекламують, як «вихід при алергії на шерсть».

На теперішній час за кордоном, зокрема в США, Великобританії, Франції, Японії відбувається буквально вибухове розширення застосування систем ШІ у військовій сфері за такими напрямками:

- вирішення задач розподілу засобів та ресурсів по об'єктах;
- розпізнавання об'єктів ремонту;
- аналіз даних і визначення намірів ремонту;
- діагностика і пошук несправностей;
- ремонт навігаційного обладнання;
- передбачення виробничих конфліктів та ін.

Можна умовно виділити кілька поколінь в історії створення і розвитку робототехніки:

- I покоління. Роботи з твердою схемою керування. Практично всі сучасні промислові роботи належать до першого покоління. Фактично це програмувальні маніпулятори.
- II покоління. Адаптивні роботи із сенсорними пристроями. Є зразки таких роботів, але в промисловості вони поки використовуються мало.
- III покоління. Роботи що самоорганізуються чи інтелектуальні роботи. Це — кінцева мета розвитку робототехніки. Основні невирішені проблеми при створенні інтелектуальних роботів — проблема машинного зору й адекватного збереження й обробки тривимірної візуальної інформації.

В даний час у світі виготовляється більш 60 000 роботів у рік. Фактично робототехніка сьогодні — це інженерна наука, що не відкидає технологій штучного інтелекту, але не готова поки до їхнього впровадження в силу різних причин.

За оцінками дослідницької організації McKinsey Global Institute, у найближчі десять років нові технології радикально змінять ринок праці на планеті, що дозволить заощадити близько 50 трлн доларів.

Зміни зачеплять сотні мільйонів робочих місць. Люди все більше й більше перекладатимуть частину своїх службових завдань та багато рутинних завдань на машину, що дозволить їм зосередитися на творчій роботі.

Але разом із автоматизацією неминуче постраждають менш кваліфіковані кадри, і вже зараз необхідно замислитись, як їх захистити, перевчити та підготувати до нового життя.

Постраждати, як свідчить практика, можуть і працівники розумової праці. Кілька днів тому Goldman Sachs змінив команду з 600 трейдерів на двох осіб та автоматизовані програми алгоритмічного трейдингу, для обслуговування яких було найнято 200 розробників-програмістів.

Багато хто, якщо не всі фахівці, задіяні на сьогоднішній день у розробці систем штучного інтелекту, охоче визнають, що штучний інтелект не скоро зробить людей непотрібними. Саме тому, що він ще настільки розумний.

Головне, чого йому на сьогоднішній день не вистачає - автономної можливості думати.

Але дещо вже відбувається: потроху стирається грань між роботою чи завданням, виконаним людиною, та завданням, виконаним машиною. Як пояснюють фахівці, вже зараз часом буває складно зрозуміти, хто сидить усередині системи – людина чи машина.

Отже, питання про штучний інтелект доволі неоднозначне. Але до його появи ще, можливо, не одне десятиліття. В решті решт, якби людство через боязнь вимирання не робило наступних кроків, то чи вийшло б воно з печери мільйони років тому?

Шитьман Олександр Миколайович
Магістрант факультету харчових
технологій та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Від праць письменників-фантастів ХІХ ст., які описували розумні машини, що полонили світ, до появи перших спроб формалізувати поняття штучного інтелекту минуло більше століття. В основі методів МІ лежить здатність до самонавчання і робота не за заздалегідь визначеними командами, а за результатами аналізу ситуації. Наприклад, добір реклами в соціальних мережах, яка може бути цікавою користувачеві. Такий добір виконується на основі недавніх пошуків і є, фактично, реакцією системи на зовнішні чинники, а не наперед заданим списком сайтів рекламодавців. Поява комп'ютерів, яким було під силу виконувати багато обчислень, стала знаковою для впровадження методів штучного інтелекту. Системи, що самі могли приймати рішення, стали широко використовуватись у медицині та хімії в 70-х роках ХХ ст. Так само активно розвиваються системи аналізу природної мови, які стали прообразом сучасних чат-ботів. Фактично, переломним моментом для технологій МІ був тест Тюрінга, що призначався для визначення, чи співрозмовник користувача, з яким той говорить із допомогою комп'ютера, є людиною, чи машиною. Алгоритм проходження цього тесту фактично мав вказувати на наявність «мислення».

За свою історію розвитку штучний інтелект переживав кілька злетів і падінь. Наприклад, перші нейронні мережі, покликані імітувати мозок людини і його роботу, з'явилися ще у 50-х роках ХХ ст., хоча до 90-х почався спад їхньої популярності у зв'язку з обмеженими обчислювальними ресурсами тодішніх комп'ютерів. До речі, до розвитку штучних нейронних мереж причетні й українські вчені: у 1965 професор Івахненко опублікував результати роботи

перших працездатних мереж із багатьма шарами. А з кінця 2007-го нейронні мережі спеціальних структур знову стали популярними, зокрема в задачах розпізнавання зображень. Наприклад, є клас нейронних мереж, який подібно людині, може «забувати» частину знань, «вивчених» мережею за попередній період. Тому, тегаючи друзів у соціальних мережах чи завантажуючи світлини наших улюбленців, ми підсвідомо сприяємо «навчанню» нейронних мереж і підвищенню точності їхньої роботи.

Не тільки мозок людини та особливості передачі й опрацювання сигналів у ньому ліг в основу розробки сучасних систем штучного інтелекту. Із 90-х, наприклад, набувають популярності інтелектуальні агенти. Це спеціальні програми, які для досягнення мети імітують спільну роботу живих істот у команді (мурах, бджіл, вовків). Скажімо, програмуючи кілька дронів, завдання яких — знайти якусь мету і слідувати за нею, ми фактично імітуємо роботу бджолиного рою. Клітини, їх взаємодія, способи обміну поживними речовинами між ними лягли в основу так званих клітинних автоматів, які широко використовуються для моделювання поширення інфекцій та вірусів. Схрещування генів, передача певних властивостей від предків до нащадків — інші біологічні особливості, які відображені в генетичних алгоритмах (алгоритмах штучного інтелекту з поступовим покращенням результатів роботи). Приклад використання таких алгоритмів — складання розкладу занять у навчальних закладах.

Ще один важливий момент для розвитку штучного інтелекту — галузі його застосування. Так, на перших етапах розвитку МІ використовувався для розв'язання глобальних завдань людства у медицині, космічних дослідженнях тощо. Відповідно, фахівців, які могли б займатися такими проблемами, потребувалося небагато. Розвитку штучного інтелекту посприяли соціальні мережі, індустрія розваг і широке використання мобільних застосунків. Тому з кінця 2015-х практично по всьому світу простежується попит на освітні програми, пов'язані зі штучним інтелектом, наукою про дані, системами глибинного навчання тощо.

Тепер без МІ неможливо уявити собі ані дня. Розпізнавання номерів автомобілів із відео для визначення порушників правил дорожнього руху, суперзбільшення зображень, онлайн-перекладачі, чат-боти, таргетна реклама, генерація новин, віртуальна та доповнена реальність прямо в наших мобільних телефонах — це лише стислий перелік того, що ми бачимо довкола. Переглядаючи світлини, ми більше не можемо бути впевненими в їх реальності, чи не згенеровані вони комп'ютером. Штучний інтелект використовується в різних сферах: фінансах, нерухомості, сільському господарстві, промисловості. Вже не є дивовижною медичні операції, виконані під повним або частковим керівництвом системи штучного інтелекту. Згадки про автономні машини теж не дивують. МІ незамінний для бізнесу: він дає можливість вивчати аудиторію, шукати клієнтів, оцінювати якість роботи працівників, шукати причини дефектів виробленої продукції, замінювати рутинну ручну працю на автоматизовану, знаходити нові знання, які допоможуть ефективно приймати рішення. До прикладу, знаючи

базову інформацію про квартиру та динаміку ринку нерухомості, з допомогою алгоритмів штучного інтелекту неважко спрогнозувати час, коли цю квартиру можна продати за найвигіднішою ціною. Більше того, кожен із нас має справу з МІ, практично щодня і, навіть не усвідомлюючи, допомагає йому навчатися (покращуємо роботу алгоритмів). Маркуючи відгуки зірочками, вмикаючи геолокацію, спілкуючись із чат-ботом, переходячи за посиланням реклами, ми сприяємо тому, що система запам'ятовує наші рішення, шукає закономірності, готує рекомендації. Досить часто ви можете навіть не помічати, що спілкуєтеся не з людиною, а ботом. Цю технологію використовують кол-центри і чати на веб-сайтах. Набирає популярності також аналіз зображень і відео. Це застосовується в розпізнаванні працівників за обличчями в офісах, системах пошуку вільних місць на паркувальних майданчиках, при введенні даних банківської картки з допомогою фото.

Українські університети є організаторами цілої низки науково-практичних конференцій з аналізу даних, які не тільки дають змогу демонструвати досягнення українських та закордонних науковців, а й слугують майданчиком для спілкування з бізнесом.

Зрозумівши важливість штучного інтелекту не лише для розвитку науки, а й для швидкого зростання промисловості, багато країн стали розробляти національні стратегії розвитку штучного інтелекту як основи стабільної економіки. Так, стратегії країн Європи наголошують на етичних нормах застосування штучного інтелекту, на використанні відкритих даних у різних галузях, підтриманні освітніх програм, а Сполучених штатів Америки — на цільовому фінансуванні всіх наукових досліджень, пов'язаних зі штучним інтелектом. Деякі країни навіть мають міністерства або комітети штучного інтелекту (Об'єднані Арабські Емірати, Індія). В окремих країнах цілі міста стають хабами (центрами розвитку і впровадження) штучного інтелекту, наприклад чеська Прага.

Україна не стала винятком у світовому прагненні розвивати штучний інтелект і впроваджувати його технології для підвищення рівня економіки. Міністерство цифрової трансформації розробило «Концепцію штучного інтелекту». Основні напрями Концепції — освіта і людський капітал, наука та інновації, економіка та бізнес, кібербезпека, оборона та безпека, державне управління, правове регулювання та етика, правосуддя. Крім того, зібрано перелік освітніх програм закладів вищої освіти України, за якими готуються фахівці цього напрямку. Це, з одного боку, дає змогу вступникам краще орієнтуватися в переліку освітніх послуг, з іншого — залучає у галузь фахівців та сприяє підвищенню їхньої кваліфікації. Навряд чи найближчим часом справдяться побоювання фантастів і злісні роботи завоюють світ та поневолять людство. Проте неминучі зміни світової економіки та номенклатури професій під впливом МІ. Для того, щоб Україна була в тренді таких змін, необхідно мати вдосталь фахівців, здатних розробляти і впроваджувати технології штучного інтелекту.

Майор АнгелінаЮрївна
магістрантка факультету харчових
технологій та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ЧИ МОЖЕ МАШИНА МИСЛИТИ?

Людство має багату історію, у якій на першому плані завжди був розвиток. Від примітивних знарядь праці до освоєння космосу. Коли людина тільки починала пізнавати світ, все незрозуміле їй вона вважала за вищу силу, якийсь «божественний дар» або «волю божу». Зараз більшість подібних явищ пояснює наука, наприклад, вогонь, дощ, блискавки, епідемії та інше. З розвитком науки релігія стала відходити задній план, оскільки неможливо стало можливим. І ось людина вже полетіла в космос, навчилася розщеплювати атоми, розібралася в геномі живих істот і почала його змінювати. Наступним ступенем наукового прориву стало створення штучного інтелекту.

Штучний інтелект – це властивість інтелектуальної системи виконувати ті функції та завдання, які характерні для розумних істот. Це може бути прояв якихось творчих здібностей, схильність до міркування, узагальнення, навчання виходячи з отриманого раніше досвіду тощо.

Вперше термін *artificial intelligence* (штучний інтелект) був згаданий у 1956 році Джоном МакКарті, засновником функціонального програмування та винахідником мови Lisp на конференції в Університеті Дартмута. Проте сама ідея подібної системи була сформована 1935 року Аланом Тюрінгом. Вчений дав опис абстрактної обчислювальної машини, що складається з безмежної пам'яті та сканера, що переміщується вперед та назад по пам'яті. Однак пізніше, в 1950 році, він запропонував вважати інтелектуальними ті системи, які в спілкуванні не відрізнятимуться від людини.

Створення штучного інтелекту процес досить копіткий і складний, особливо з урахуванням того, що вчені досі не можуть дійти згоди, як зрозуміти, що машина має самосвідомість. Тест Тюрінга – емпіричний тест, з метою оцінки машинного інтелекту – показує, наскільки штучна система просунулася у навчанні спілкування і чи вдасться їй видати себе за людини. Ось тільки те, що придумала людина, яка не має безмежних знань, на відміну від машини, яка значно досконаліша за неї і має пам'ять тисячоліть. Багато вчених схиляються до того, що скоро комп'ютер обжене людство за всіма параметрами. Але чи буде він справді здатний мислити самостійно?

Мислення – це процес, у якому людський мозок виконує лише функцію процесора, а його суть становить формування особистості, що відбувається з дитинства під впливом соціуму. Те, в якому оточенні росте дитина, є основою її мислення, формування особистісних якостей та світогляду. У світі є безліч

прикладів виховання людської дитини тваринами, у результаті доросла особина втрачає людські якості, як зовнішні, так і внутрішні. Такі істоти не вміють ходити на двох ногах і не мають не тільки мислення, але навіть свідомості. З цього слідує висновок, що для формування особистості

Захарова Даря Олександрівна
магістрантка харчових технологій
та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Штучний інтелект (artificial intelligence, AI) — це здатність механічної системи отримувати, обробляти та застосовувати отримані знання та вміння. Основною метою його створення на початкових порах була допомога людині при здійсненні певної роботи, аби полегшити її або взагалі замінити, економлячи при цьому час. Так були створені обчислювальна техніка, винаходи у сфері мореплавства, промисловості. Комп'ютерні технології та мобільний зв'язок змінили світ.

Головними завданнями науковців у наші часи вважається створення моделі мозку, розкриття таємниць мислення та процесів розуміння. І це вже не далеке майбутнє, а сьогоднішнє. Майбутнє вже настало, воно просто розподілене нерівномірно. І тут уже мова йде про створення комп'ютерних технологій, роботів. Вже існують роботи, які можуть розуміти, розмовляти, жартувати. Це добре відомий усім людоподібний робот Софія — перша добре сконструйована інженерами модель робота людини. Її створила у 2015 р. гонконгська інженерно-робототехнічна компанія Hanson Robotics, яка спеціалізується на розробці роботів зі штучним інтелектом. Софія брала участь у роботі ООН, дає поради в банківській сфері, має громадянство Саудівської Аравії. За словами «батька» Софії, науковця, який її створив, Девіда Генсона, «вже через 20 років роботи будуть жити серед людей та допомагати їм у повсякденних справах, і при цьому їх навіть складно буде відрізнити від справжніх людей». Науковець вважає, що роботи можуть бути особливо корисними в ці часи, коли люди страшенно самотні і соціально ізольовані.

Робот Софія є першим великим проривом людини у майбутнє, де роботи, цілком імовірно, будуть жити серед нас, вони будуть створені або полегшити наше життя, або змінити його не в кращий бік. І тут думки науковців щодо необхідності створення штучного інтелекту, який би повністю замінив людину, розходяться. Якщо Д. Генсон вважає, що роботи будуть допомагати людині,

робити її життя легшим, перебираючи на себе велику частину роботи, то на думку відомого науковця, фізика-теоретика Стівена Хокінга розробка роботів з самостійним процесом мислення створює велику загрозу існуванню людства. Та й Ілон Маск закликає науковий світ з обережністю ставитись до такого швидкого розвитку штучного інтелекту, вважаючи його найбільшою серед загроз XXI століття, яка може призвести до світової війни.

Розглянемо аспекти, в яких штучний інтелект зможе допомогти людству, а в яких вбачається загроза. Почнемо з доброго. Штучний інтелект у великій мірі дійсно забирає багато функцій, дій людини, цим самим економить її час та кошти.

Переваги:

До основних переваг штучного інтелекту віднесемо:

1. Діагностування захворювань

Згідно дослідження міжнародного аналітичного агентства Global Market Insights, з 2017 по 2024 р. очікується щорічне зростання використання штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я аж 40%. Тобто вплив штучного інтелекту на медицину збільшиться майже на половину. Технології штучного інтелекту вже зараз застосовуються при діагностиці захворювань, дослідженні генома, розробці лікарських засобів. Вони дозволяються більш якісно надавати відомості, обслуговувати пацієнтів, економити час та кошти.

2. Правова сфера

Технології штучного інтелекту застосовуються в правоохоронній діяльності. Це, зокрема, судові та правоохоронні реєстри, бази даних, системи, які можуть ідентифікувати особу, надати про неї необхідну запитовану інформацію тощо.

3. Аналіз та обробка великого обсягу даних у всіх сферах промисловості, економіки, інших сферах

Жодна людина не здатна так багато, швидко та точно отримувати, аналізувати та давати чіткий результат, як штучний інтелект. Якщо людина може помилятися в розрахунках, зважаючи на людський фактор, то штучний інтелект запрограмований на те, щоб у максимально короткі строки дати максимально правильну відповідь.

4. Допомога технологій штучного інтелекту у космічній сфері та науці

Науковці розробили для допомоги астронавтам віртуальних інтелектуальних помічників під назвою Simon, які можуть виявляти небезпеки при тривалих космічних польотах, несправності в космічному кораблі. Для планування місії на Марс та безпосереднього знаходження там через обмеженість та недоступність у повному обсязі інформації штучний інтелект є єдиною розумною системою, яка зможе допомогти. Технології штучного інтелекту можна використовувати там, де людина або фізично не зможе перебувати, або це буде небезпечно.

5. Економія часу

Штучний інтелект не потрібно взагалі навчати — він вже запрограмований на виконання певних видів робіт, на відміну від людини.

6. Економія коштів та ефективність застосування в банківській сфері

Штучний інтелект допомагає при виявленні шахрайства у банківському секторі, а також розробці інвестиційної політики. Банки мають програмні системи на основі штучного інтелекту, які допомагають запобігати відмиванню грошей.

Загрози штучного інтелекту:

1. Масове безробіття

Воно може спричинити економічну кризу, конфлікти, шлях до беззаконня та злочинів.

2. Втрата контролю над штучним інтелектом

Створення штучного інтелекту з людською моделлю мозку може викликати неконтрольованість роботів з боку людини. Це все в далекому майбутньому, як нам здається, але ми бачимо стрімкий розвиток роботоподібних технологій, які прямо впливають на людську життєдіяльність.

3. Розвиток конфліктів на релігійному, соціальному, економічному підґрунті

З огляду на сказане, немає єдиної думки та достовірно правильного твердження щодо позитивного чи негативного впливу штучного інтелекту на людство. Технології ШІ можуть як допомогти людині досягти ще однієї науково-технічної революції, так і стати загрозою. Вони забезпечують суспільство необхідними елементами для життєдіяльності, тим самим роблячи його вразливим та залежним.

Тернова Альона Юріївна

магістрантка факультету харчових технологій
та управління якістю АПК

Науковий керівник: Супрун А.Г.

Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ СОКРАТА В ЦЕНТРІ СЬОГОДЕННЯ

Сократ є великим мислителем. У центрі філософії Сократа — людина, але він її розглядав насамперед як моральну істоту, тому й філософія його зветься — етичний антропологізм. Антропологізм-це філософська концепція, представники якої убачають в понятті «людина» основну світоглядну категорію і стверджують, що лише виходячи з неї і можна розробити систему уявлень про природу, суспільство і мислення. Головним предметом бесід Сократа були питання етики — питання про те, як треба жити. Його мета — виховати в своїх учнях філософів. Сократ вважав: філософія збагачує людей, припускаючи, що правильні дії виходять із правильних знань, а чеснотам можна навчити. Намагався обґрунтувати моральність розумом, що ставило під сумнів святість традиційних норм. Сократ першим підніс знання до рівня понять. Якщо до нього філософи і користувались поняттями, то робили це стихійно, Сократ звернув увагу на те, що якщо нема поняття, то немає і знання. За допомогою сугестивних питань він деморалізує свого опонента, показуючи йому, що той нічого не знає («сократівська іронія»), для того, щоб побудувати наново його світогляд, який останній змушений визнати вже без заперечень. Отже, опитування, над вирішенням яких бився древній філософ, не втратили актуальності, ось чому Сократ був і залишається одним з вічних "супутників" людства.

Можна стверджувати той факт, що в історії філософії, мабуть, немає фігури більш відомої, ніж Сократ. Ще в давнину у свідомості людей він став втіленням мудрості, ідеалом мудреця, поставив істину вище за життя. Уявлення про нього як про синонім мудрості, мужності думки і героїчної особистості збереглося і в наступні часи. Він не залишив письмової спадщини. Про життя і вченні Сократа ми дізнаємося головним чином з творів його учнів і друзів (філософа Платона, історика Ксенофонта) або його ідейних супротивників (комедіографа Арістофана). Сократом цікавилися і захоплювалися у всі часи. Від століття до століття аудиторія його співрозмовників змінювалася та розширювалася. І сьогодні вона, безсумнівно, багатолюдна, навіть більше, ніж коли б то не було. Сократ розглядає мораль як предмет, цілком перебуває у компетенції людини, в межах його пізнавальних та практичних можливостей. Сократ показав, що існує добро як таке. Він поставив знак рівності між досконалістю людини, його чеснотою і знанням. Пранути добра та блага – це основна мета будьякої людини в будьякий час та за будьяких умов.

Дудченко Марія Олександрівна
магістрантка факультету харчових технологій
та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ У ПЛАТОНА

Держава, за Платоном, виникає тому, що людина як індивід не може забезпечити задоволення своїх головних потреб. Платон не прагне до пізнання реального суспільного процесу і не займається дослідженням проблем упорядкування суспільства. Він будує теорію ідеальної держави. Ідеальна держава виникає як суспільство трьох соціальних груп. Цими групами є правителі - філософи, стратеги - воїни, завдання яких стояти на сторожі безпеки держави, і виробники-селяни та ремісники, які забезпечують задоволення життєвих потреб. Ці три стани відповідають в принципі трьом частинам душі. У філософів переважає розумна частина душі, у воїнів визначальною частиною душі є воля і шляхетна пристрасть, у ремісників і хліборобів переважають чуттєвість і потяги, які повинні, однак, бути керованими, помірними. За вченням Платона, ідеальну державу (аристократичне в істинному розумінні слова) представляє своїм пристроєм подобу людини, моральні сили якого знаходяться в правильному відношенні між собою; погані форми державного устрою відповідають станам людської душі під пануванням вад: тимократія (правління багатих) відповідає користолюбству, олігархія - честолюбству, демократія - легковажності і марнотратства, тиранія - повної моральної зіпсованості. Головна умова благоденства держави полягає в тому, щоб правителі володіли знанням істини і чеснотою. «Якщо не будуть правити державами філософи, або правителі держав не будуть ревно займатися філософією, - вчив Платон, - якщо влада і філософія не з'єднаються в одних руках, то немає кінця страждань для держав і для людства». Тому він вважає справою найбільшої важливості то, щоб майбутні правителі отримали філософську освіту, і докладно пояснює, як слід вести їх виховання. Виховувати їх повинна держава; воно повинно спостерігати, щоб вони вчилися музиці, поезії, гімнастики, математики. Про виховання трудящого стану Платон не говорить. Поети і художники повинні перебувати під постійним наглядом держави; воно повинно спостерігати, щоб поети писали, і художники створювали тільки благородні, корисні твори, якими зміцнювалося б в громадянах переконання, що тільки добродішній щасливий, а порочне завжди нещасний. Лірична поезія повинна в поєднанні з простою, піднесене музикою прославляти богів і благородних людей;

епічна поезія повинна розповідати тільки такі події й мови, які можуть служити хорошим моральним прикладом; драматична поезія і міфологія передають про богів погані вигадки, тому повинні бути вигнані з держави. Основна думка трактату Платона «Держава» полягає в тому, щоб показати, якими способами можуть бути здійснені в області моральної свободи ті вічні закони істини, досконалості і гармонії, які здійснені творцем в пристрої всесвіту.

Деякі закони своєї ідеальної держави Платон запозичив з дорійських установ. Інші повинні вважатися висновками з його принципів його вчення (спільність жінок і майна, наукову освіту правителів). На думку про спільність дружин і майна могли, втім, наводити Платона деякі риси спартанського побуту. «Суворе підпорядкування людини суспільству, політичній єдності, сисситії, суворий спосіб життя людей військового стану, усунення їх від занять землеробством і ремеслами, яким були в спартанському державі надані виключно переїки і ілотам, участь дівчат і жінок в гімнастичних вправах, військовий характер цих вправ, строгість і простота поезії і музики, вигнання поетів, викидання немовлят, що народилися слабкими, усунення молодих людей від участі в управлінні, аристократичний характер державного ус троїства - все це досить показує, що автор трактату «Держава», Платон, був прихильником дорізма». (Целлер).

Харіна Тетяна Володимирівна
магістрантка факультету харчових технологій
та управління якістю АПК
Науковий керівник: Супрун А.Г.
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ.

СИМВОЛІЧНА ПОЛІТИКА

Зв'язок політики та символічної діяльності очевидний. Політика послуговується знаками та символами. Держава не може існувати без назви, геральдики, міфу про власне виникнення, становлення й образу майбуття. Без символів не можуть функціонувати державні інститути, політичні партії та громадські організації. Кожна з цих інституцій мусить чітко окреслювати власний статус, політичні цілі та цінності, які пропонуються суспільству.

Що ж являє собою символічна політика? Тлумачать її як різновид політичної комунікації, мета якої — навіювання певних уявлень про політичну дійсність, а не її раціональне тлумачення.

Логіка творців «символічної політики» зрозуміла: оскільки символ указує на певну реальність, то, створивши символ, до снаги створити й ілюзію наявності реальності. Це та логіка, проти котрої повстає Ветхий Завіт, забороняючи створювати сакральні зображення та символи. Адже сам символ не є неодмінним проявом сакральності. Він може існувати самодостатньо. Отже, символ може вводити в оману: сакральне можуть шукати там, де немає нічого, окрім простого начерку. Сумніваюся, що творці «символічної політики» послуговуються цією аналогією. Міркування, либонь, розгортаються за набагато простішою схемою. Наприклад, такого стибу: немає диму без вогню. Відтак, аби переконати, що «вогонь» є, не обов'язково щось підпалювати (чи самому «згоряти» біля державного керма), можна лише напустити «диму». Аби переконати громадськість у дієвості політичної влади, наприклад, певного інституту, владі не обов'язково щось робити. Можна лише відтворити зовнішні прояви діяльності.

Тобто символічна політика — це симуляція буття. Усе відбувається «буцім». Політик виголосив щось буцім «вікопомне». Буцім подбав про знедолених. Буцім утрутився в ситуацію й буцім її вирішив. Буцім запропонував законопроекти, що радикально змінять стан справ в економіці, охороні здоров'я, освіті, соціальному забезпеченні тощо. Звісно, привладний

політик щось таки сказав, кудись з'їздив (точніше «здійснив офіційний візит»), із кимсь зустрівся і справді подав законопроект, але ціна всіх цих дій і слів — нульова. І мотивація всіх цих дій і слів пов'язана не з щирою турботою про економіку та соціальну сферу, а з прагненням створити ілюзію активних дій. Мета — легітимність. Політик має бути саме активним: давати настанови та контролювати ситуацію. Але не завжди політик здатен (незалежно від його бажання) виправити соціальні хиби та кардинально вплинути на перебіг подій. Однак соціальні уявлення про політику не передбачають права на бездіяльність. І політик, який відверто зізнається в неспроможності вплинути на ситуацію, миттєво втрачає кредит довіри. Саме тому він вимушений створювати ілюзію активності. А реалізувати це завдання годен лише вдаючись до естетичних засобів. Так естетика стає знаряддям інсценування політичного процесу саме таким, яким його воліють бачити виборці. Однак в цій ерзац-активності є й небезпека для самого політика. Безліч разів беручи участь у політичних інсценуваннях, спостерігаючи за наслідками свого «акторства» (за тим, як змінюється його рейтинг), він певної миті може повірити, ніби його дії та слова це не щось із додатком «буцім», не симуляція, а справжня турбота й істотний вплив. Може у певний момент вирішити, що створення естетичного враження це і є достеменно політична діяльність, нібито більшого від нього й не вимагається: треба лише виголосити, офіційно відвідати, принципово спитати й категорично наставити й таке інше, про що політики повсякчас звітують і чим вельми пишаються.

Грігалашвілі Дмитро Георгійович,
студент 2 курсу юридичного
факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЛЮДИНА ЯК ПРОБЛЕМА ДЛЯ САМОЇ СЕБЕ

Людина стає проблемою для самої себе, коли задає собі питання про сенс власного існування, межі свого буття, про відмінність від собі подібних, від усіх живих істот. Проблема людини не є суто теоретичною проблемою, для роздумів над якою думають під час на дозвіллі; це практична, життєва проблема. Опиняючись у критичній ситуації, людина щоразу «обирає» себе, вирішує питання про сенс свого існування. Як тільки вона перестає роздумувати про це, то перестає бути людиною, перетворюється на річ, застигає в певних межах, зростається з певною соціальною роллю, навіки витісняється зі світу вільного вибору. Таким чином, проблема людини як практична проблема завжди стояла і стоятиме перед кожним з нас: у певні моменти життя людина проблематизує своє існування, визначає сенс свого життя, обирає напрям життєвого шляху.

Людину як проблему для самої себе можна розглядати в багатьох аспектах, але ми візьмемо найпростіший, оскільки навіть в ньому немає єдності серед дослідників – розуміння самої людини (більш побутовими словами – «Хто я?», «Чим або ким є людина?»).

Серед оригінальних підходів до тлумачення людини можна виокремити погляди представника класичного періоду – «людину Сократа», яка постійно шукає себе і лише в діалозі розкриває свої можливості бути людиною. В епоху Відродження в межах антропоцентричного світогляду формується ідеал вільної особистості.

В розумінні мислителів цього часу людина – діяльна істота, яка прагне оволодіти силами божественного і природного рівнів. Високо цінується гідність людської особистості. Водночас реабілітується чуттєва натура людини. В епоху Нового часу за умов домінування природничо-наукового підходу, сформувалось декілька варіантів розуміння людини.

Одним із найпоширеніших був дуалістичний підхід. Започаткував його нідерландський мислитель і математик Рене Декарт (1596–1650 рр.) думкою про те, що у людини є не лише матеріальне тіло, але й розумна душа. Висновок Декарта: людина має «подвійну» природу, в якій випадково поєднуються дві субстанції (тіло підпорядковується фізичному світу, де панує закон необхідності, а душа – світу духовному, де має діяти свобода волі).

Щодо епохи Просвітництва, то, наприклад, французький просвітник Жюльєн Офре де Ламетрі (1709 – 1751 рр.), наприклад, вважав людину машиною. Оскільки всі здатності душі залежать від особливостей мозку і всього тіла, то вони повинні ототожнюватись із цим механізмом. Власне на цій основі, стверджував він, людину можна сприймати як високоінтелектуальну машину.

Детально досліджував людину данський релігійний філософ Серен Керкегор (1813–1855 рр.), який наполягав на вторинності раціонального і первинності екзистенції (чистого існування), яка після тривалого розвитку людини втілюється у вірі. Він акцентував на ставленні людини до Бога, стимулом «прориву» до якого вважав відчай. На його думку, упродовж життя людина проживає три стадії свого існування (естетичну, етичну та релігійну) [1, с. 173 - 176].

Найголовнішою причиною відсутності єдиної відповіді на питання: «Хто є людина?» виступає відсутність єдиного розуміння меж людини. Так, залежно від того, що слід вважати суто людським у людині (природне, соціальне, духовне), усі концепції умовно об'єднують у три групи.

Перша група – біологізаторські концепції. Домінуючою рисою цих концепцій є уявлення про людину як про переважно природну істоту, життя і поведінка, індивідуальні і суспільні якості, духовні властивості якої зумовлені природними (біологічними) чинниками. До таких концепцій належать: психологізм, натуралізм, волюнтаризм, натуралістичний дуалізм.

Друга група – соціологізаторські концепції. Вони ігнорують природно-біологічні чинники людського існування, яким відводиться роль лише передумови соціального життя і які не справляють ніякого впливу на особливості поведінки, інтелект, творчі здібності, соціальні орієнтації людини. До таких концепцій належать: конвенціоналізм, соціологізм, панлогізм, соціологічний аналіз.

Третя група – спиритуалізм. Вона об'єднує погляди, за якими в основі розкриття сутності людини лежить її внутрішній духовний світ (безкорисливий пошук істини, здатність до морального вибору, переживання прекрасного, творчості, наявність свободи волі та глибинної самосвідомості), і проголошує первинність індивідуального «Я» як духовного стрижня особистості. До цієї групи належать такі течії: суб'єктивний антропологізм, антропологічний матеріалізм, релігійний антропологізм, спиритуалістичний дуалізм [2, с. 334].

Християнська точка зору дається у Біблії як божественне відкриття. Людина є створінням (креацією) Бога із земного матеріалу. Вона – недосконалий образ і подоба Бога, бо впала у гріх. Лише самовіддана любов і жертвність допоможуть людині здобути справжню віру і досконалість.

Натуралістична позиція репрезентована теорією еволюції Ч. Дарвіна, згідно з якою людина є безпосереднім нащадком однієї з гілок вищих приматів. Однак до цього часу неясно як і коли виникла людина, чому певний вид приматів еволюціонував таким образом. Теорію еволюції в певному сенсі доповнює трудова теорія походження людини (антропосоціогенез), яка стверджує, що праця, свідомість і мова з'явилися практично одночасово і стали визначальними чинниками виникнення людини. Відкритим залишається питання про походження самих цих чинників.

Соціокультурна версія антропогенезу розроблялася Е. Кассіером. Смысл антропогенезу, за Кассіером, визначається формуванням людини як символічної тварини. Спочатку, наслідуючи тварин, людина пробувала пристосуватися до навколишнього природного середовища. Але зовнішні подразники сприймалися нею не безпосередньо як у тварин, а опосередковано, піддавалися розумовій обробці. Знаряддями такої обробки є символи, в яких закріплюються різні стандарти поведінки. Людина виникає, коли стає творцем символів, створюючи свій символічний світ: світ міфів, мови, мистецтва, науки.

Вона живе і розвивається не просто у фізичному, природному середовищі, а перш за все у світі цих символічних феноменів, які належать до сфери культури.

Також, варто зазначити, що проблема вивчення людини ще полягає в і в тому, що вона відрізняється від всіх інших форм життя своєю відкритістю, готовністю до чогось нового. Така готовність виявляється здійсненням, точніше спроможністю здійснити себе понад будь-що, що вже переживалося, могло б бути очікуваним або ж передбаченим.

Це – постулювання себе не як готового, завершеного, даного, а як подальше додання себе, перевищення себе у наступному. За такої перспективи філософсько-антропологічне тлумачення людини не могло б мати описового характеру, а виявляється трансцендентальним за своєю суттю і методологією, оскільки йдеться, зрештою, і про трансцендентальні умови можливості людської самоідентичності [3, с. 74–75].

На підставі викладеного матеріалу можна стверджувати, що людина буде проблемою для самої себе ще дуже довго, оскільки у людство не має єдності щодорозуміння своєї найголовнішої складової – людини. В різні історичні епохи

її розуміли по-різному. Єдине визначення можна було отримати, якщо б людина знала за своє походження, але і тут виникають дискусії, що є сильною перешкодою для вирішення питання людини як проблеми для самої себе (іншими словами – надання відповіді на запитання «Хто є людина?»).

Література

1. Філософія: підручник / В.С. Бліхар та ін. Ужгород, 2021. 440 с.
2. Данильян О. Г., Дзьобан О. П. Філософія : підручник. Харків : Право, 2013. 432 с.
3. Лактіонова А. Філософська антропологія і філософія культури: перспектива сучасної практичної філософії як філософії дії. Філософська думка. 2013. № 5. С. 73–80.

Короп Ірина Юріївна,
студентка 2 курсу
юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЛЮДИНА В ПОШУКАХ СЕНСУ ЖИТТЯ: ПЕРЕОЦІНКА ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Питання про сенс свого існування в даний період турбує кожну людину, яка бажає зрозуміти й пізнати себе, своє призначення й місце в цьому світі. В умовах, коли відбувається глобальна переоцінка усіх цінностей більш виразніше виявляється хиткість, нестійкість людського буття, втрата сенсу - породжує у людини психічні розлади.

Сенс буття – це проблема, яка постає перед людиною, коли вона відволікається від щоденних практичних справ, тимчасових інтересів та усвідомлює, що життя конечне. Питання про сенс буття виникає, коли вичерпалися ті смисли, якими людина жила до сьогоднішнього дня. Вона відчуває емоційну порожнечу і відсутність інтересу до чого б то не було, сьогодні це як ніколи актуально, бо через війну багато хто втратив домівки, рідних людей та домашніх улюбленців. Тому можна сказати, що вони втратили свій сенс життя, адже все, що вони любили, зникло й тим самим забрало із собою – сенс життя.

Можна сказати, що сенс і мета життя людини полягають у зміні навколишнього світу заради задоволення потреб. Іноді сенс життя ототожнюють з метою, яку ставить перед собою людина. Прагнення реалізувати мрію наповнює життя особистості певним змістом. Але суть життя не можна звести

до окремої мети, бо коли досягне її кожен раз буде змушена знову шукати собі життєвий орієнтир.

Відчай, страх, тривога – стають найсильнішими детермінантами у пізнанні і розумінні дійсності. Усвідомлення неминучості смерті, приховане за рутинною життя, тільки страх і тривога дають можливість усвідомити істину буття [1. С.475].

Більшість людей не знають, чого хочуть. Натомість добре розуміють - те, що вони мають - не те, що вони хочуть. Мета - це образ бажаного майбутнього.

Сенс життя кожній людині відкривається по-різному, бо кожна людина індивідуальна і неповторна. Зміст мети життя змінюється не тільки залежно від історичних умов буття людини, але і від його вікових особливостей: в юності цілі одні, в зрілості і поважному віці вони інші.

«Тільки ми і ніхто інший», – пише в своїй книзі «Час людського буття» талановитий філософ Н. Н. Трубніков. Сенс життя – це самостійний свідомий вибір тих цінностей, які за Е. Фроммом орієнтують людину не на те, щоб мати (установка на володіння), а на те, щоб бути (установка на використання всіх людських потенцій) [2].

Жан-Поль Сартр писав: «Якщо ми повинні померти, то наше життя не має сенсу, бо його проблеми залишаються невирішеними і залишається невизначеним саме значення проблем... Усе, що існує народжене без причини, продовжується у слабкості і вмирає випадково... Абсурдно, що ми народилися, абсурдно, що помremo» [3].

Кожен осмислює своє життя і життя тих, хто його оточує, виходячи зі свого світогляду, становища в суспільстві, потреб та інтересів. Наповнити життя сенсом — означає вкладати всі свої духовні здібності в кожную ситуацію.

Отже, можна зробити висновок, що сенс життя в тому, щоб віднайти своє покликання і слідувати йому - служити справі життя. Реалізуючи своє призначення бути людиною, особа здобуває справжню повноту буття, тобто сповнює його сенсом. Хочу зазначити, що в наших реаліях сенс життя – це і життя, бо в кожную хвилину воно може обірватися - цінуймо його!

Життя – це єдина умова й критерій для існування будь-якої іншої цінності. Поза життям людини немає цінностей.

Література

1. Акименко А.Д. Об элементах целостного понимания человека/ А.Д. Акименко// Философские науки, 1991. – №7. – С.168-175
2. Луций Анней Сенека. Нравственные письма к Луцилию / Луций Анней Сенека / Перевод и прим. С.А. Ошерова. – М.: «Наука», 1977. – 384 с.
3. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо / Ж.П. Сартр // Сучасна зарубіжна філософія: Хрестоматія. – К., 1996.

Нанюк Юлія Василівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Проблема ціннісно-сміслової сфери особистості, зокрема її ціннісних орієнтацій, являється однією з ключових. Це викликано тим, що внаслідок змін, які відбулися в нашому суспільстві і спонукали до відмови від стереотипів, перед особистістю відкрилась можливість постановки власних цілей і визначення реальних умов їх досягнення. Формування таких цілей на кризових етапах розвитку суспільства, коли старі принципи втратили своє значення, а нові ще не утвердилися, актуалізує потребу вивчення ціннісно-сміслової сфери особистості, яка включає ціннісні орієнтації, їх ієрархічну структуру, а також фактори, що їх трансформують [4, с. 181-182].

Молодь у наш час постала перед складним вибором. Система її ціннісного світогляду формується під впливом глобальної зміни ієрархії загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Прикро визнавати, що трансформація суспільного життя вивела на перші місця цінності особистого рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття. Сучасні суспільні відносини певною мірою провокують розквіт егоїзму в свідомості людини. Особливо це відбивається на особистості, яка знаходиться на шляху формування свого власного бачення проблем існування, яка тільки зіткнулась з визначенням духовних обмежень для себе, так би мовити, "моральних мурів". Тому метою нашого дослідження є вивчення ціннісних орієнтацій українських студентів на сучасному етапі розвитку суспільства [4, с.182].

Слід зауважити, що дослідженнями ціннісних орієнтацій молоді займалися А.А.Козлов, Є.М.Белова, Н.Є.Бондар, І.Д.Бех, В.Т.Лісовський, К.А.Нечаєва, А.М.Мордовець, Н.П.Максимчук, І.Г.Попова, Н.І.Приходько, Ю.А.Щербаков та ін.

Навчання у ВНЗ припадає на юнацький вік. Саме тоді у молодій людині формуються ставлення до навчання, нові погляди, переконання, оцінки, продовжується активний «пошук себе», відбуваються глибокі зміни в системі життєвих цінностей. Серед факторів, що впливають на формування ціннісних орієнтацій студентів вирізняють: систему освіти, місце проживання, діяльність політичних організацій, професійну зацікавленість, твори мистецтва, психологічні характеристики особистості, телебачення, самоосвіту тощо [3, с.405].

Як описує Н. Бондар, юнацький вік стає часом життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та

індивідуалізації. Тому саме в цей період необхідні знання власних можливостей та перспектив. Ця вимога задовольняється в процесі вироблення власного світогляду, смислового та ціннісного вибору, формування життєвих планів і програм [1].

Освітній процес у ВНЗ має спрямовуватись не лише на оволодіння студентами програми, а й впливати на формування системи цінностей студентів. З погляду вченого, кожен успішний педагог має співвідносити зміст освіти з учнями, а для цього, як мінімум, необхідно знати структуру особистості. Якщо суспільство прагне утвердити людину як рівновелику цінність, а освіта – дотримуватися принципів людинобіосфероцентризму, слід формувати нову ціннісну парадигму суспільства [2].

Отже, можна дійти висновку, що ціннісна свідомість сучасного студентства формується в умовах, коли в суспільстві відбуваються революційні зміни, коли воно стоїть перед альтернативою вибору подальшого шляху розвитку. Ці події і загальний негативний стан в державі призвели до того, що молодь виявилась однією з найбільш соціально занедбаних і найменш соціально захищених спільнот нашої країни, що молодіжне середовище розшарпують різні проблеми, що питома вага цих проблем вже давно перевищила критичну масу і загрожує соціальними вибухами. Наслідком цього є логічне зростання конфліктного потенціалу молодого покоління. Щодо перспектив подальшого розвитку цієї проблеми, то на наш погляд, було б цікавим і корисним з практичної точки зору з'ясувати, чи збігаються очікування випускників щодо обраної професії і бажання роботодавців отримати фіхівців-випускників на сучасному ринку праці [4, с. 184].

Література

1. Бондар Н.Є. Особливості розвитку професійно значущих якостей студентів психологічних спеціальностей. [Електронний ресурс] / Н.Є. Бондар. Режим доступу: http://www.bdpu.org/scientific_published/2006/psychology_3_2006
2. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія Київ: Знання України. 2003. 450 с.
3. Паламар, Світлана Павлівна (2017) *Влияние ценностных ориентаций на формирование личности современной молодежи* Молодий вчений (11). С. 404-407.
4. Щєпова Д.Р. Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства //Вісник Запорізького національного університету. 2010. № 2(13) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/181-184.pdf.

Жарікова Анна Леонідівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ШВИДКОЗМІННА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ ВІД РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

Трансформація суспільства призводить до зміни економічних, політичних і культурних інститутів, нестійкості соціального середовища, нечіткості об'єктів ідентифікації, розмитості ціннісних орієнтацій. Україна вже понад п'ятдесят років перебуває в стані суспільних трансформацій. За цей час сталися суттєві інституційні зміни, які, у свою чергу, призвели до переосмислення та переоцінки соціально-політичної, економічної, правової ситуації в країні. Але цей процес ще не завершився, а відтак у суспільній свідомості українства й досі триває «ціннісна революція». Впровадження ринкових механізмів пов'язане зі зміною не лише економічних, але й соціальних відносин. Змінюється спосіб життя людей, змінюються їх ціннісні орієнтації, мотивація поведінки.

Ціннісні орієнтації розглядаються як один із компонентів, що входить до структури особистості: ціннісні орієнтації – це складне утворення, що вбирає в себе рівні форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю навколишнього світу, свого минулого, теперішнього і майбутнього, а також сутності свого власного «Я». Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань [1, 2, 3].

У період з 1960-1980 роки особлива увага зверталась на вивчення системи ціннісних орієнтацій молоді, котра тільки-но починала трудову діяльність; на працю, освіту та їх взаємозв'язок; вивчалися орієнтації на різні сторони способу життя (сім'я, дозвілля тощо). До речі, цікавий момент: цінність праці вважалась засобом здійснення життєвих планів і задоволенням інтересів особистості, вона була прямо пропорційна зростанню духовних і матеріальних потреб людини та обернено пропорційна можливості використовувати інші (нетрудові) засоби для їх задоволення. Необхідно особливо відзначити саме цей момент, бо він буде важливим при порівнянні із сучасним розумінням цінності праці.

Основним предметом досліджень молоді 1960, 1970 і 1980 років були цінності трудової діяльності. Так, молодь 1970 віддавала перевагу змістовим характеристикам праці; далі йшли важливі цінності, пов'язані з можливістю задоволення потреб духовного зростання; на останньому ж місці опинилися характеристики становища спеціаліста (службове зростання). Отже, зберігаючи переважуючу орієнтацію на змістовність праці, молодь 1970 років в більшій мірі,

ніж попередня її когорта (1960 роки), висунула на перший план колективістсько орієнтовані цінності.

Дослідники аксіосфери виокремлюють кілька основних етапів ціннісних трансформацій, що відбувалися протягом останніх десятиліть [1, 2, 3]. Точкою відліку, як правило, вважається система цінностей радянського суспільства. Починаючи з кінця 1980-х років, відбувається переосмислення як на рівні окремих громадян, так і на рівні суспільства таких понять, як держава, свобода, гроші, особистість, демократія, право тощо. Крім того, активно переглядаються життєві стратегії, цілі та орієнтації. Масова свідомість збагачується такими цінностями, як свобода вибору переконань, недоторканність приватної власності, невтручання держави в особисте життя громадян. Новим змістом наповнюються і так звані традиційні цінності – відповідальність, толерантність, справедливість тощо. Для 1990-х років характерним стало розмежування політичних еліт, створення впливових економічних угруповань. Посилилися процеси матеріальної поляризації. Виявилися ціннісні розколи на національному та етнічному ґрунті. Цінності того періоду вчені класифікують переважно як інтегруючі та дезінтегруючі [3]. Їх особливістю вважається одночасна різновекторність. Це означає, що такі цінності, як освіченість, професіоналізм, справедливість, чесність, порядність, можуть і об'єднувати, і роз'єднувати людей.

Сучасний період ціннісних трансформацій пов'язаний, передусім, з досвідом демократичних перетворень часів незалежності. Очевидним стало зростання „попиту” на деякі цінності радянського періоду, скажімо, такі, як стабільність, порядок, щоправда, вже в новій інтерпретації. Так, теперішнє бачення порядку передбачає свободу дій та мінімум обмежень з боку держави. В такий спосіб починають формуватися засади нової державної політики, нової Юрій Шайгородський «Соціальна психологія» філософії суспільних змін, за яких переважна більшість громадян матиме змогу включитися в ринкові відносини, а відтак вибудувувати новий порядок на прийнятних для окремої людини умовах особистої зацікавленості в досягненні індивідуальних і суспільних успіхів [3].

Для сучасного населення на даному етапі в першу чергу найважливішою цінністю є власне здоров'я, мир та спокій на українській землі, мирне небо на території країни, на другий план відійшли матеріальний добробут, досягнення поставленої мети, досягнення соціального статусу/кар'єри, наявність вірних друзів, народження та виховання дітей і пошук коханої людини та створення сім'ї, отримання задоволень від життя, пошук роботи за фахом, власне самовдосконалення та здобуття вищої освіти

Отже, цінності - це, з одного боку, властивість того чи іншого суспільного предмета, явища, які задовольняють потреби, інтереси, бажання. Інакше кажучи, це соціальнозначущі уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. Вони, зазвичай, не піддаються сумніву, але видозмінюються, є еталоном, ідеалом для людей. З іншого боку - це відношення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними

орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості. Тут вони виступають як певна структура особистості. Перший аспект суспільний, другий - особистісний

Отже, формування цінностей має багатовекторний і суперечливий характер. Воно відбувається в умовах знецінення багатьох ідеалів попередніх етапів суспільного розвитку та окреслення нового світоглядного виміру з одночасним відродженням історичних традицій народу, зверненням до його духовного досвіду й загальнолюдських цінностей. Суспільні трансформації призводять до змін у суспільній свідомості та в особистісному світосприйнятті, а зміни на рівні індивідуального світогляду відбиваються на економічному, політичному, соціальному житті. Це взаємообумовлений процес, коли «трансформуються політичні та економічні цілі, релігійні норми і сімейні цінності, що, у свою чергу, впливає на темпи економічного зростання, на стратегічні плани політичних партій та на перспективи демократичних інститутів» у цілому.

Література

1. Балакірева О. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві // Український соціум. - 2007. - № 2 (19). - С. 7 -19; Фромм Э. Бегство от свободы - М.: Прогресс, 1991.

2. Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін. Соціальна психологія. 2009. № 3. С. 86-94.

3. Матяж С. В. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості / С. В. Матяж, А. О. Березянська // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Соціологія. - 2013. - Т. 225, Вип. 213. - С. 27-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2013_225_213_7

Ухаль Данило Васильович
студент 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СЕНС ЖИТТЯ: ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ

Виклад матеріалу я хочу почати з того, що сенс життя — це філософське поняття, аніж логічне. Будь-яка людина є унікальною особистістю. Кожному з нас характерні особливі якості, що лежать в основі світогляду та характеру. Наші погляди та життєві цінності формуються завдяки спадковості, вихованню та темпераменту.

Сенс буття закладено у свідомості. Він може змінюватись для конкретної особи залежно від актуального періоду. Наприклад, якщо в підліткові роки людина вважала за мету життя творчість або веселе проведення часу, то з дорослішанням пріоритети можуть змінитися, і сенсом стане робота чи сім'я.

Буває й таке, що люди втрачають сенс існування. Його пошук - важке випробування, що змушує переосмислити своє життя, переглянути цінності та знайти нові орієнтири. Я вважаю, що це може бути тільки так, адже особистість без цілі духовно мертва. Якщо вона втрачає сенс, її життя стає марним і безцілним. Навряд чи хтось буде задоволений та щасливий від такого життя.

Усіх нас об'єднує набір певних потреб: нам потрібні сон, їжа, любов, спілкування тощо. Радість ми отримуємо від задоволення цих потреб. Мета існування — це і є непереборне бажання задоволення якоїсь потреби.

Але в чому полягає сенс? Найцікавіше у цьому питанні те, що на нього немає однозначної відповіді. Кожен сенс є унікальним, як і особистість. Для когось це успіх, популярність та благополуччя, інші живуть заради дорогих людей, а хтось не уявляє свого існування без хобі чи роботи.

Це справді корисна та цікава тема для роздумів. З її допомогою можна розібратися в собі, своєму напрямку, поставити цілі та робити кроки для їх реалізації.

Я вважаю, що який би сенс буття не був, він обов'язково має бути у кожної людини. Його наявність означає, що особистість по-справжньому живе, а чи не безцільно існує. Якщо говорити про мене, то я бачу мету в самовдосконаленні. Мені подобається розвиватися та відкривати щось нове.

Більшість людей прагне ідеалу і краси. Нас захоплює естетика тіла, взаємовідносин та вчинків. Це хороший вибір сенсу — прагнення життя в країні, де панує світ. Навколо задоволені та добрі люди, нормальні умови для життя, є робота, яка приносить задоволення та гідний дохід.

У світі переважають інші цінності. Люди прагнуть успіху і впливу. На жаль, мало хто дбає про інших і добро. Усі зайняті своїм життям та проблемами. Я думаю, що зараз занадто багато егоїстів і недостатньо людей, яких турбує доля жебраків чи вуличних тварин. Люди байдужі та жорстокі, вони забувають, що лихо якимось може торкнутися і їх, тому треба залишатися людиною у будь-якій ситуації.

Можливо, ця мета — допомога іншим — навіть важливіша за самовдосконалення. Але, найімовірніше, вони взаємопов'язані. Та й хто сказав, що сенс існування має бути одним? Я хочу розвиватися, щоб про мене пам'ятали як про добру людину. Світ стане кращим, якщо в ньому буде багато людей, які прагнуть високих ідеалів добра, справедливості та дружелюбності.

Ще одна важлива мета - душевний спокій. Наш світ потребує боротьби з хаосом, удосконалення. Ми забуваємо про моральні цінності. І остання річ, яку хочеться сказати, — подорожі. Я вважаю дуже важливим подорожувати, пізнавати світ, знайомитись з новими людьми, вивчати різні традиції.

Але я, звичайно, нікому не нав'язую свої цілі. Це питання, на яке може відповісти кожен лише за себе.

Бортник Дарія Сергіївна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ ЯК РОЗДУМИ ЛЮДИНИ ПРО СЕБЕ

У ХХ столітті світ остаточно втрачає якість монолітності, стає мозаїчним, людині дедалі важче пов'язати себе з певною, стійкою системою зовнішніх обставин. Основоположник філософської антропології Макс Шелер (1874-1928 рр.) писав, що наша епоха виявилася за велику історію свого розвитку першою, коли людина стала цілком і повністю “проблематичною”, коли вона більше не знає, хто вона така, одночасно також знає, що не знає цього.

Людина стає проблемою для самої себе, коли задає собі питання про сенс власного існування, межі свого буття, про відмінність від собі подібних, від усіх живих істот. Лише аналізуючи основи власного життя, людина дійсно стає людиною. Сократівське “пізнай самого себе” – це не заклик до вирішення якогось, нехай і непростого завдання, що має відповідь, а установка на постійне задавання цього питання, на утримування його в обрії всього свого життя.

Проблема людини не є суто теоретичною проблемою, для роздумів над якою викроюється час на дозвіллі; це практична, життєва проблема. Опиняючись у критичній ситуації, людина щоразу “вибирає” себе, вирішує питання про сенс свого існування. Як тільки вона перестає роздумувати про це, то перестає бути людиною, перетворюється на річ, застигає в певних межах, зростається з певною соціальною роллю, навіки витісняється зі світу вільного вибору. Таким чином, проблема людини як практична проблема завжди стояла і стоятиме перед кожним з нас: у певні моменти життя людина проблематизує своє існування, визначає сенс свого життя, обирає напрям життєвого шляху.

Однак, хоча вибирає завжди сама людина, існує своєрідна “майстерність” проблематизації людиною свого власного існування – філософія. Саме філософія організовує “простір вибору” людиною самої себе, вона наче пропонує напрацьовані філософською думкою протягом століть різні системи ціннісних координат людяності.

Філософія залишає остаточний вибір “образу людяності” за самою людиною. Тому вона не може диктувати людині, якою вона має бути. Філософія не може бути зведена і до науки про суще – до простої констатації того, якою людина є “насправді”. Філософія як роздуми людини про себе є формою теоретичного знання про можливе. Щоправда, філософи часто піддавалися спокусі дати остаточну відповідь на вічні філософські питання, починали говорити не з позицій можливого, але з позицій належного і сущого. У цьому разі філософія з техніки вільного вибору перетворювалася на форму особистого

смісложиттєвого вибору філософа. Філософ як носій теоретичного “чистого” розуму і філософ як носій “практичного” розуму зливалися в одне.

М. Шелер висунув п'ять “ідеальних типів” філософського самосприйняття людини, які і складають “простір вибору” себе, наданий всією історією філософії окремій людині. Шелер не пов'язує їх просто з етапами філософської думки. Усі вони мають право на існування і в наш час, усі вони знаходять відгук у душі людини і сьогодні.

Габрільчук Діана Олександрівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СЕНС ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ПОШУК ФІЛОСОФСЬКИХ ВІДПОВІДЕЙ

Часто специфіку людини вбачають в здатності замислюватись над сенсом свого буття, над неминучістю смертного кінця. Дійсно, людина, на відміну від інших живих істот, не просто живе, а знає, що вона живе, знає, що й інші особи людського роду також усвідомлюють факт її і свого існування, а всі вони знають, що їх життю настане кінець. Це дає змогу обмінюватись думками відносно нашого земного співіснування, корегувати відношення до власного життя й життя інших.

У категорії «смысл життя» відображується змістовна наповненість життя, розуміння свого призначення в світі (перш за все в соціальному світі), цільова спрямованість, ціннісна орієнтованість, те, ради чого варто проживати власне життя. Поява смісложиттєвої, або, як інколи пишуть у таких випадках, екзистенційної проблематики в історії людської духовності свідчить про зростання свободи людини, якщо під свободою розуміти можливість вибору.

Значення питання про «смысл життя» зростає на фоні розуміння його кінченості, бо якщо перебування в світі кінчене, обмежене в часі, то чи варті наші витрати на життя того, щоб його проживати. Тобто чи перевищують цінності життя надто сумний його кінець?

Не в усі часи і далеко не всі люди приділяють постійну увагу таким питанням. У сиву давнину і в часи традиційного суспільства життя переважної більшості людей відбувалось у стихії усталених форм існування і, напевно, мало хто з тих людей часто вдавався до думок про смысл життя.

Тільки у міру зростання індивідуальної свободи, відособлення індивіда від первинної зрощеності з общиною, все більш помітною стає увага людства до смісложиттєвих проблем, більш широко розкривається внутрішній світ тієї людини, яка заклопотана роздумами про життя, смерть, своє призначення. Така занепокоєність особливо зростає в періоди суспільних криз, коли потерпання

набувають масового характеру, або в період криз, які настають людей в їх індивідуальному житті. Все це відбивається в мистецтві, фольклорі, філософії, релігії, у відповідній тематичній завантаженості повсякденного спілкування.

Релігія і філософія завжди прагнули надати загальнолюдське значення таким темам, підготувати відповіді, які мали б більш-менш завершений характер, аж до вказівок рецептурної форми: як кажуть, на всяк час і випадок. Всі світові релігії в цілому принижують значення земного життя - ристалища для протистояння добра і зла, грішних і праведних, де останні гонимі і скривджені. Справжнє життя для праведних - у безтурботному спостереганні Бога в райських умовах, як плата за віддану віру і попереднє страждання за неї.

Торкаючись релігійних поглядів, ми частіше звертались за прикладами до Біблії. А ось як Коран, священна книга прибічників ісламу, описує рай: «Образ саду, що обіцяний тим, хто боїться Бога: там ріки з води, що не псується, і ріки з молока, якого смак не змінюється, і ріки з вина, приємного для всіх, хто п'є, і ріки з меду очищеного. І для них там всілякі плоди й прощення від їх Господа...» (47: 16, 17); життя в раю – «краса і радість» (76: 11). Близьке до цього можна віднайти і у християнстві. Смысл земного життя - то є підготовка до того, щоб зайняти місце біля Бога. Там буде воскресіння всіх померлих і наступне вічне життя.

На відміну від відомих світових релігій філософія за свою довгу історію дала багату палітру відповідей, серед яких є оптимістичні й песимістичні, конструктивні й деструктивні, такі, що принижують або возвеличують людину. Ми не маємо змоги навіть вичерпати список провідних мислителів, які розмірковували відносно смисложиттєвих проблем. Практично всі вони залишили у спадщину свої обґрунтовані думки з цих питань. Вибирати є з чого. Та все ж варто застерегти від спокуси знайти смысл власного життя в чужих рецептах.

Кожна людина повинна особисто пережити пошуки свого смыслу. При цьому йдеться про стратегічний вибір життєвого шляху, або принаймні про вироблення загальної установки на життя. Майже щодня ми зустрічаємось з вибором: є чи нема смыслу робити те або інше, чи є сенс іти туди або зустрічатись з тим, хто нам не до вподоби. Такі вибори не зачіпають глибинних цінностей, таких як, скажімо, варто чи не варто жити взагалі. Люди звертаються до подібних альтернатив у кризові періоди перебігу своєї біографії (так звані нормативні життєві кризи).

Як варіант найбільш загального, так би мовити, глибинного підходу до знаходження смыслу життя можна навести такий, що пов'язаний з визначенням сутності людини. Відомо, що родова сутність будь якої іншої живої істоти майже повністю реалізується в її індивідуальному житті. До того ж ця сутність є завершеною. Будь-яка свійська або дика тварина, якщо стороннє лихо не зашкодить її здоров'ю й життю, обов'язково відтворить в індивідуальному бутті все те загальне, що властиве виду, до якого вона належить.

Шмиголь Емма Валентинівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СВОБОДА VS ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОЯВ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Тема свободи та відповідальності є досить актуальною в наш час. Право на свободу трактується як можливість кожного окремо взятої людини здійснювати будь-які бажані дії на свій розсуд і з власної волі в рамках відповідного законодавства, не порушуючи при цьому права і свободи інших людей.

Свобода - одна з головних найскладніших філософських категорій, що визначають сутність людини. Вона являє собою здатність індивіда мислити і здійснювати певні дії, виходячи виключно з власних намірів, інтересів і бажань, а не під впливом ззовні.

У сучасному світі, в умовах прискорених темпів еволюції цивілізації, особлива роль особистості в суспільних рамках досить швидко зміцнюється, через що все частіше з'являється проблема свободи і відповідальності особистості перед соціумом.

Починаючи з античних часів і до наших днів практично всі розвинені філософські системи захоплені ідеєю свободи. Перша спроба пояснити органічний взаємозв'язок свободи з необхідністю її визнання належить Бенедикту Спіноза. Він трактував це поняття з точки зору усвідомленої необхідності.

Далі розуміння діалектичної єдності даного союзу виражено Фрідріхом Гегелем. З його точки зору науковим, діалектико-матеріалістичним рішенням даної проблеми буде визнання свободи як об'єктивної необхідності.

У соціумі свобода особистості істотно обмежується його інтересами. У зв'язку з цим виникає проблема: окремо взята людина - це індивід, і його бажання часто не співпадають з інтересами суспільства. Тому особистість повинна слідувати суспільним законам, адже інше чревате наслідками.

В даний час (пік розвитку демократії) проблема свободи особистості розростається до статусу глобальної. Зараз вона вирішується на міжнародному рівні. Для цього систематично розробляються і вживаються всі необхідні «охоронні» законодавчі акти, в яких окреслюються права та свободи особистості. Це в сучасному світі виступає основою будь-якої політики.

Свобода не є всюдозволеністю, і за порушення сторонніх прав і свобод індивід несе відповідальність відповідно до закону, прийнятого соціумом. Відповідальність - це так звана ціна свободи. Проблема свободи і відповідальності актуальна в будь-якій країні світу, що робить її пріоритетною, а пошук рішення - першочергово важливим завданням.

Регулятори свободи в різній мірі обмежують її. Сюди можна віднести свободу інших, державу, культуру, моральність, природу, виховання, закони та ін.

Приклади свободи і відповідальності зустрічаються, так би мовити, на кожному кроці. Якщо розглядати їх з точки зору існуючої проблеми щодо цих категорій, то сюди можна віднести ситуації: травмування або вбивство злочинця в ході самооборони, крадіжка матер'ю продуктів для своїх голодних дітей і ін.

Представники античної філософії (Сократ, Діоген, Сенека, Епікур та ін.) Вважали, що свобода - сенс і мету людського існування.

Середньовічні схоласти (Ансельм Кентерберійський, Альберт Великий, Фома Аквінський та ін.) Сприймали її як розумну, а будь-які здійснювані вчинки при цьому були можливі виключно в рамках церковних догматів, в іншому випадку свобода ототожнювалася з ерессю, тяжким гріхом.

Представники Нового часу (Поль Анрі Гольбах, Томас Гоббс, П'єр Симон Лаплас та ін.) Інтерпретували свободу в якості природного стану людини, шляху до справедливості і соціальної рівності.

Ретельно досліджувалася розглянута проблема німецькими класичними філософами. Наприклад, Іммануїл Кант вважав, що свобода - інтелігбельний предмет (ідея), властивий тільки людині, а для Йоганна Фіхте вона - виняткова абсолютна реальність.

Воно є категорією права і етики, яка відображає морально-правову та соціальне ставлення особистості до всього людства в цілому і конкретно до соціуму. Вибудовування сучасного суспільства, зміцнення свідомого початку в рамках його соціального життя, залучення народу до самостійності щодо управління соціумом, і все це поряд з етичною відповідальністю кожного індивіда.

Дотримання всіх прав і свобод індивіда, а також існування відповідальності перед законом за вчинені злочини - основна ознака правової держави.

Еволюція і вдосконалення людської цивілізації диктують необхідність цивілізованого розвитку і правового аспекту, внаслідок чого з'явилася концепція суто правової держави, яка виступила еквівалентом будь-якій державі.

Пішло в буття правове беззаконня (права і свободи людини нічим не забезпечувалися і не захищалися). На сьогоднішній момент соціум має в своєму арсеналі нові методи правового облаштування індивіда, що забезпечують йому впевненість у завтрашньому дні.

Поняття свободи індивіда зачіпає філософський аспект життя. На цьому тлі вимальовується риторичне питання: «Чи має людина реальну свободу або ж все, що вона робить, продиктоване громадськими правилами і нормами, в рамках яких даний індивід існує?» Перш за все свобода - усвідомлений вибір щодо світогляду і поведінки. Однак соціум всіляко обмежує його допомогою різноманітних правил і норм, які обумовлені наміром створення гармонійно розвивається індивідуума в рамках соціально-громадської системи.

Відповідальність - основа, внутрішній стрижень людини, який регулює його етичну позицію і мотиваційну складову щодо певних вчинків і поведінки в цілому. У ситуації, коли індивід коригує свою поведінку відповідно до суспільних установок, мова заходить про таку внутрішньої здатності людини, як совість. Свобода і відповідальність особистості в рівній мірі взаємодоповнюють і взаємовиключають одне одного.

Відповідальність буває соціальна, моральна, політична, історична, юридична, колективна, персональна, групова.

Можна привести побутові приклади відповідальності і свободи: коли у людини є свобода вибору музики, яку він хоче послухати, але присутні і обмеження по часу її прослуховування (в разі, якщо музика звучить дуже голосно після одинадцятої вечора, настає адміністративна відповідальність, в результаті чого це загрожує штрафом).

Таким чином, в процесі розуміння того, як взаємопов'язані свобода і відповідальність, слід враховувати поведінку людини. Якщо індивід чітко усвідомлює те, для чого він робить конкретна дія, і не намагається йти наперекір усталеним суспільним нормам і правилам, то розглядаються категорії ідеально гармоніюють між собою.

Людина як особистість може реалізуватися виключно за умови, якщо він використовує свою свободу як права вибору.

Можна також відзначити, що наскільки висока буде ця життєва позиція, настільки ж засоби і способи її досягнення будуть гармоніювати з закономірностями еволюції навколишньої дійсності. Поняття відповідальності, в свою чергу, пов'язано з необхідністю здійснення вибору способів і засобів, що забезпечують досягнення бажаної мети.

Отже, можна зробити висновок про те, що свобода сприяє прояву відповідальності індивіда, а відповідальність виступає її направляють стимулом.

Гайдук Віолетта Сергіївна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СУТНІСТЬ ТА СЕНС ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Поняття «сутність людини» відтворює те головне та глибинне, що визначає всі особливості людини, зокрема і її природу. З давніх давен й до нашого часу філософи обґрунтовують свої погляди на людину, визначаючи її сутність. Для цього вивчаються основні риси людини як біологічної та соціальної істоти, культурного та цивілізаційного феномену, особливості людських практик

впливу на світ природи та соціуму, специфіка людського спілкування та пізнання світу тощо.

Першими відповідями на питання про природу та сутність людини стали міфи та давні релігійні уявлення. Філософія, що виникла пізніше, пояснювала сутність людини, включаючи її в загальне уявлення про космос, природу. Так, античні натурфілософи розглядали людину в цілісності, єдності з природою, в гармонії з нею. Такі вияви, як свідомість, душа розумілися або як такі, що дані людині від природи, або як вияв особливої – духовної сутності.

Сократ казав, що неосмислене життя не варте того, щоб його проживати. Дійсно, на певному етапі особистісного становлення формуємо запитання: хто я є? Нащо живу на світі? В чому моє призначення та сенс мого життя? І.Кант вважав, що сенс життя утворює ідея, яка набуває вигляду морального закону, обов'язку, якому людина слідує добровільно, усвідомлюючи власне буття саме як людське, слідує заради вищого блага.

Питання сенсу людського життя, індивідуального життя та його раціональної структурованості набувають в наші часи виключної актуальності. Справа в тому, що цивілізаційний та соціальний контекст сучасного філософування пов'язаний з ситуацією катастрофічних впливів – як природних, так і техногенних. В глобалізованому світі ефект негативних впливів локальних та регіональних катастроф також має глобальний характер. Можна сказати, що людство опинилося в пастці власної могутності.

Сучасний італійський філософ Умберто Еко передбачив можливість таких катастроф вже в 90-ті роки ХХ ст., проголосивши «Середні віки вже почалися!». Тоді він описав гіпотетичну глобальну техногенну катастрофу, що розгортається через деструкцію комп'ютерних мереж в США. На жаль подібне відбулося 11 вересня 2001 року в результаті терористичних актів. У сучасної людини складається враження наростання катастрофічності світового життя. В такій ситуації загострюються відчуття тимчасовості власного життя, його кінченості, крихкості - бо може завершитися будь-якої миті, відчуття неможливості планувати життя та впливати на нього. Все частіше можна почути або прочитати такі сентенції: «Мене Бог веде», «Прислухаюся до космосу...». Тобто, людина у власному житті намагається покласти на якісь «додаткові» сили, щоб вони привели до успіху, а не лише на власні сили.

Однак окрім відчуття можливої катастрофічності буття людини в сучасному технологізованому світі є і надія іншої перспективи. Успіхи новітніх біотехнологічних практик – генної інженерії, клонування, медичних практик підсилюють впевненість, що людство здатне подолати «зародок смерті» (Гегель), який несе в собі жива істота. Таке дає надію на довге та здорове людське життя. Однак не знімає потребу його осмислення. Багатоманітні міжнаціональні та міждержавні цивілізаційні, культурні, соціальні проекти націлені та підсилення розуміння світовою людською спільнотою самоцінності життя взагалі, біосфери, життя людини.

Нове наукове та філософське мислення - постнекласичне дозволяє усвідомити, що осмисленість людського життя пов'язана з власним вибором в

ситуації багатоманітних та багатовимірних можливостей. Вони постають завдяки постнекласичним практикам – формам онтологічного, пізнавального та ціннісного освоєння складних об'єктів, що саморозвиваються, таких як живе, екологічні системи, біосфера, соціум, людина тощо.

Отже, і визнання сучасної катастрофічності життя, і обнадійливі перспективи потребують відповідей на питання про сенс людського життя. Особливість філософії в тому, що вона здатна вийти за межі індивідуального досвіду, намагається віднайти загальні концептуальні підходи для аргументації відповідей про сенс людського життя, відтворюючи причини та основи тих відповідей, що сформульовані в певні історичні часи представниками різноманітних шкіл та напрямів.

Коли розглядають проблему сенсу людського життя, як правило залишають осторонь аналіз самого поняття «сенс». Не випадково, оскільки визначення поняття «сенс» можливе з онтологічної, гносеологічної, логічної, методологічної, семантичної, семіотичної позицій. Отже, з'ясувати, що є сенс означає вивчити досить складну та багатоаспектну проблему.

Щоб прояснити зміст поняття «сенс», коли йдеться про «сенс життя», назвемо поняття, через які в філософії та повсякденному житті репрезентовані поняття сенсу та відчуття сенсу. Такими є благо, цінність, гармонія, щастя, душевна рівновага, самореалізація, задоволення, цілі, досягнення, служіння, свобода, вибір тощо. В сучасних дослідженнях та підручниках автори пов'язують сенс життя з кількома з означених понять – або з цілями та досягненнями, або зі служінням суспільству, або з самореалізацією та гармонією тощо.

Іванько Вікторія Володимирівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*«Немає людини, яка була б вільною від філософії,
хоча б примітивної, дитячої, безпосередньої, несвідомої»
М. Бердяєв.*

Ми постійно перебуваємо у вирі нестримно змінних подій і можливостей, хоча всередині вважаємо, що в цьому є якийсь логічний порядок і сенс.

Так, можливо це є, але наскільки ми усвідомлюємо і розуміємо цей порядок, адже знаючи про суть правил і законів, ми живемо правильно і законно.

Часто ми формуємо свої життєві позиції й критерії навколишнього світу десь далеко від свідомості, точніше в підсвідомому; часто ми впевнені у своїй беззаперечній впевненості того, що діється.

Ми живемо, а значить ми удосконалюємося, здатні робити свідомий чи несвідомий вибір, та найголовнішим є наша здатність мислити, себто осмислювати світ, деякі речі, явища, а це власне і є яскравим проявом того, що людина філософ, хоча, як воно не банально звучить, філософ у душі.

Людина, яка в жодному разі не вважає себе філософом чи просто мислячою широко і абстрактно підневільно, або краще пишучи, свідомо розуміє, що це просто брак слів, щоб виразити думки. "Філософами не стають - ними народжуються..." – визначення двозначне.

Заперечивши той простий факт нашого буття, існування ми стаємо підневільними думкам, які спонукають нас робити зовсім протилежні висновки: вірити в краще, але бачити перспективу на майбутнє.

Наш світогляд, який формується з роками і значною мірою залежить від прогресу не тільки наукового, технічного, але й особистого змінюється так як листки опадають з дерев.

Це закономірність, від якої немає вороття, хіба що брак розуму... Втрачаємо свій час, займаючись доволі непотрібними речами, а лише подумати скільки всього залишаються поза нашою увагою. Життя іде, а справжню істину речей не вдалося розкрити тисячоліттями. Це ще раз підкреслює думку про те, що кожен філософ, хай в душі, але людина думаюча, адже всі ми здатні мислити і оцінювати речі: кожен по-своєму.

Філософське осмислення світу полягає не лише в його розумінні інтелектуальному, але й духовному.

"Людина мислить, значить живе" - так казав класик, але прийнято критикувати слова відомих людей, бо, вони вже "вийшли з моди", ми розуміємо буття так як це притаманно людині, тому скільки людей - стільки й думок. Задумаємось на хвилину і уявимо: це все ілюзія і світу нема, а сенс життя зводиться лише до фізичних потреб у сексі, алкоголі тощо.

Тобто, іншими словами: нема життя, а є лише задоволення фізичного тіла. Мудрі люди - аналітики - можуть використовувати будь-який момент в житті задля збагачення своїх моральних ідей. Наш обов'язок намагатися хоча б частково зрозуміти для чому ми існуємо...

Коваленко Данило Олексійович
студент 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СЕНС ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ

Важливим аспектом філософського осмислення людини є врахування її природного руху замкненим колом: народження - життя - смерть. З давніх-давен людина намагалась якось осягнути цей вічний круговорот життя. У чому смисл природного процесу народження, розвитку, зрілості, старіння і смерті як людини, так і будь-якого іншого організму? Це питання виникає як намагання виправдати свою присутність на Землі, свою долю й призначення. Знайшовши таке виправдання, людина може змиритися з думкою про скінченність індивідуального буття. Таємниця людського існування полягає не в тому, щоб тільки жити (існувати), а й у тому, як і для чого (чи для кого) жити.

Отже, в чому полягає сенс життя?

Сенс життя - це поняття, яке відбиває постійне прагнення людини співвідносити свої вчинки із системою суспільних цінностей, з вищим благом, щоб у такий спосіб діставати можливість виправдовувати себе у своїх власних очах, в очах інших людей чи перед якимось авторитетом, Богом. Інакше кажучи, це пояснення собі й іншим, для чого ти живеш.

Сенс життя кожної людини унікальний і неповторний, як і її життя. Людина завжди вільна у виборі сенсу і в його реалізації. Але свободу не можна ототожнювати зі свавіллям. Її слід сприймати з точки зору відповідальності. Людина відповідає за вірно знайдений і реалізований сенс свого життя, життєвих ситуацій, що в них вона потрапляє. Людина повинна йти за своїм покликанням, у якому життя набуває сенсу. Відчуті і знайти своє покликання їй допомагає самопізнання, відповідальність за реалізацію свого призначення, що на Землі допомагає узгодити універсальні життєві цінності з конкретними життєвими ситуаціями.

З точки зору змісту вищого блага вирізняють такі типи обґрунтування життя: гедонізм, аскетизм, евдемонізм, корпоративізм, прагматизм, перфекціоналізм, гуманізм.

Представники гедонізму мстою життя людини і її вищим благом вважають насолоду. Представники аскетизму сенс життя вбачають у крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, у відмові її від життєвих благ і насолод з мстою самовдосконалення або досягнення морального чи релігійного ідеалу. В основі евдемонізму лежить прагнення людини до щастя, що є головною мстою життя. Корпоративізм сповідує груповий егоїзм, що вбачає сенс життя в належності до обмеженої спільноти, для якої головне- приватні інтереси. Прагматизм виражає прагнення людини до вигоди, блага. Перфекціоналізм пов'язує сенс життя з

особистим самовдосконаленням, навіть коли воно здійснюється за рахунок інтересів інших людей. Представники гуманізму спрямовують свої зусилля на утвердження гідності й розуму людини, її прав на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей.

З точки зору здійснення задуму життя виокремлюють: оптимізм, скептицизм, песимізм. І не існує ситуацій, що були б дійсно позбавлені сенсу - навіть самогубець вірить у сенс якщо не життя, то смерті. Життя і смерть, любов і егоцентризм, етика і аморальність, осмисленість і абсурд, нігілізм і самопожертва - ці протилежні, але взаємопов'язані "абсолюти" людського буття явно чи опосередковано детермінують вибір людиною самої себе.

Схематично і досить умовно можна окреслити такі варіанти вирішення проблеми сенсу життя в історії людської культури.

1. Сенс життя споконвічно існує в глибинах самого життя. Для цього варіанта характерне релігійне тлумачення життя. Єдине, що робить осмисленим життя і має для людини абсолютний сенс, є не що інше, як активна співучасть у Боголюдському житті. Не перероблення світу на основах добра, а вирощування в собі субстанціального добра, зусилля жити з Христом і у Христі. Бог створив людину за своїм образом і подобою. І ми своїм життям повинні проявити його, бо емпіричне життя світу, як писав Семен Франк, безглузде, як безладно вирвані з книги сторінки.

2. Сенс життя перебуває за межами життя. Його можна назвати "життям заради інших людей". Для людини життя стає осмисленим, коли вона служить інтересам родини, нації, суспільства, коли вона живе заради щастя прийдешніх поколінь. Їй небайдуже, що вона залишить після себе. Недаремно прожити життя - це і продовжитися у своїх нащадках, і передати їм результати своєї матеріальної і духовної діяльності. Але на цьому шляху існує небезпека опинитися в ситуації, коли все твоє неповторне життя перетворюється на засіб для створення якоїсь ідеї чи ідеалу (це може бути ідея комунізму, "світлого майбутнього" тощо). Якщо така позиція не пов'язана з духовною еволюцією людської особистості, людина стає на шлях фанатизму (історія знає безліч варіантів і класового, і національного, і релігійного фанатизму).

3. Сенс життя створюється самим суб'єктом. Цей варіант можна розуміти як "життя заради життя". Його фундатором був давньогрецький філософ Епікур.

Жити потрібно так, вважає філософ, щоб насолоджуватися життям, отримувати задоволення від життєвих благ і не думати про смерть. Цінність епікурейської позиції полягає в тому, що вона застерігає нас від ситуації, за якої пошук сенсу життя відсуває на другий план саме життя. Життя саме по собі є цінністю, рідкісним дарунком, і людині до нього слід ставитися із вдячністю і любов'ю. Адже їй дана можливість переживати неповторність власного існування в усіх його проявах - від радощів, злетів і перемог до падіння, відчаю і страждань. Разом з тим епікурейське ставлення до життя, якщо воно позбавлене відповідальності за цей дарунок, утверджує в людині егоїстичну позицію "життя заради себе" і веде до втрати відчуття його повноцінності.

Об'єктивна логіка розвитку майбутньої цивілізації передбачає подальший соціальний, духовний прогрес людини, утвердження більш гідного людини гуманного смислу буття. Німецько-французький мислитель Альберт Швейцер (1875-1965) неодноразово наголошував: "Завдання сучасників - досягти справжньої доброти, жити у злагоді із самим собою. Тільки перемога гуманного світогляду над антигуманним дасть нам можливість з надією дивитися в майбутнє".

Висновки

1. Філософське пізнання має гуманістичну спрямованість, тобто головним предметом філософських роздумів є людина і її існування у світі. Усі філософські проблеми, хоч би якими абстрактними вони не здавалися, так чи інакше пов'язані з проблемою людини. Невипадково І. Кант питання "що таке людина?" формулює як основне питання філософії.
2. Людина - це біосоціальна єдність, у якій через соціальне, біологічне й духовне реалізується людське, що знаходить свій вияв у психологічному, моральному, релігійному, політичному. Всі ці форми вияву людського ества співіснують в органічній єдності, взаємодії, взаємопроникненні.
3. Людина - це така істота, яка своєю діяльністю створює власну історію, в процесі чого формується, змінюється і розвивається її сутність. Тобто сутність людини не є історично незмінною. Вона змінюється разом із розвитком людини, людства, акумулюючи в собі зміст людського, зміст культури, соціальних цінностей.
4. Важливим предметом філософського міркування є людина і її існування в, яка усвідомлює свою смертність. З цим пов'язане питання про зміст і мету життя, роздуми над яким є для багатьох вихідним пунктом у виробленні "лінії життя".

Корнійчук Софія Олегівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ЛЮДИНИ

Сучасний філософський підхід до проблеми людини зберігає традицію комплексності, одночасно більше враховує нинішні значні наукові здобутки і менше вдається до спекулятивних міркувань, в тім числі і у визначенні сутності людини, яку ми запропонували вбачати у соціокультурній формі існування виду *Homo sapiens*.

Живі, діючі людські істоти є творцями складних соціальних інституцій, всіх історичних реалій. Без наявності людей ні про що говорити, бо нема ні суспільства, ні історії. Врешті-решт кожний розуміє досить банальну істину:

оглядаючись навкруги, ми бачимо, що нас оточують люди, а не структури; люди для нас видаються безперечно більшою реальністю, ніж абстрактні розумові конструкції щодо устрою суспільства, якими б вони не були вірогідними. Безпосередньо ми реагуємо на дії і вчинки живих індивідів, а не на якісь узагальнені в теоретичних конструкціях обставини.

Що таке людина, хто такі люди?

Про складність цього питання може свідчити твір французького письменника Веркора «Люди чи тварини?», написаний ще півстоліття тому. В ньому йдеться про вигадану ситуацію, коли комісія Британського парламенту вирішувала задачу визначення поняття людини в зв'язку зі смертю істоти, що нагадувала людину. Якщо ця істота («тропі») людина, то винні в її смерті несуть кримінальну відповідальність за це, якщо ж вона – тварина, то провинність може бути на рівні морального, чи то адміністративного засудження, як у разі завдання шкоди природі. Парламентська комісія виробила визначення людини, яке складалось із трьох статей:

Стаття I. Людину відрізняє від тварини наявність релігійного духу.

Стаття II. Основними ознаками релігійного духу є (у спадному порядку): Віра в Бога, Наука, Мистецтво в усіх його проявах; різні релігії, філософські школи в усіх їх проявах; фетишизм, тотеми і табу, магія, чаклунство в усіх його проявах; ритуальне людодство в його проявах.

Стаття III. Будь яка істота, яка має хоч би одну ознаку з тих, що перелічені у Ст. II, визнається членом людського суспільства і її особистість гарантується на всій території Сполученого Королівства всіма законами, що записані в останній декларації прав людини».

З історії ми знаємо який тернистий шлях пройшла культура, щоб люди звикли визнавати теж за людей жінок, дітей, підлеглих, бідних, мешканців інших континентів. Одним з прогресивних впливів християнської релігії на суспільну свідомість, і мораль зокрема, було утвердження думки про єдність людей незалежно від роду, суспільного і матеріального стану, фізичного вигляду. Так у одному з послань св. апостола Павла говориться: «Нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, - бо всі ви один у Христі Ісусі!»

Звернувшись до сучасності, можна досі знайти в психології невихованих людей рецидиви зневажливого ставлення до інших, що межує з примітивним поділенням людського роду на «людей» і «не людей». Слід взяти до уваги й таке: сьогодні творці комп'ютерних технологій серйозно замислюються над можливістю створення штучного інтелекту, а також роботів, здатних до емоційних переживань, що будуть нагадувати людські. В такому разі, як відноситись до таких створінь? Або як бути у разі можливого (нехай хоч і дуже гіпотетичного) контакту з представниками неземних цивілізацій? Хто ми такі по відношенні до них і навпаки?

Визначення сутності людини має важливе значення і поза такими екзотичними прогнозами. Очевидне піднесення ролі людського фактора в усьому природному процесі актуалізує відповідальність людини за всі живі

істоти, ставить людину на чолі цього процесу, а значить вимагає додаткової оцінки сутності людини і її призначення в світі. Треба зважити і на зростання кількості наук, які вивчають людину: антропологія, фізіологія вищої нервової діяльності, психологія, медицина, соціологія, педагогіка тощо.

Підсумовуючи, можна сказати, що сучасний філософський підхід до проблеми людини зберігає традицію комплексності, одночасно більше враховує нинішні значні наукові здобутки і менше вдається до спекулятивних міркувань, в тім числі і у визначенні сутності людини, яку ми запропонували вбачати у соціокультурній формі існування виду *Homo sapiens*.

Корчак Артем Русланович
студент 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СЕНС ЖИТТЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Кожна людина в певний момент чи проміжок свого життя замислюється про те хто вона, для чого живе і чи варто жити далі. Філософи світу усіх часів намагалися дати відповіді на ці вічні запитання. Однак до сьогодні однозначних відповідей так і не сформульовано. Значення питання пошуку сенсу життя зростає на фоні глобальних змін, що відбуваються в сучасному суспільстві. Змінюються стереотипи життєвих цінностей, людство відмовляється від встановлених традиційних форм поведінки, і, як наслідок, зневірившись в ідеалах, людях, в собі не кожен може знайти виправдання сенсу життя, що може призвести до трагічного завершення. З іншого боку – маючи сенс життя людина почуватиметься щасливою.

Сенс життя є однією з найбільших фундаментальних філософських проблем, сутність якої полягає у відображенні змістовної наповненості життя, розумінні того заради чого варто прожити життя, розумінні людського призначення в світі [1, с. 5].

Проблема сенсу життя людини особливо вагомо постає тоді, коли загострюються почуття людської особистості, коли людина відчуває потребу в самореалізації, осмисленні свого призначення, своєї ролі в суспільному розвитку [2, с. 80].

Мета життя передбачає щось свідомо обране, тобто ймовірно, що єдино розумний шлях той, коли людина діє у відповідності зі своєю природою, коли цей шлях буде обрано вільно, а не заданий іншими [2, с. 80].

За свою довгу історію філософія дала багато варіантів відповідей на питання сенсу життя, кожна з яких має свою смислову навантаженість. Можливо,

відповідь залежить від того, з якої позиції розглядати дане питання. Це може бути позиція духовності, моралі, безсмертя, підсвідомості, влади, самовдосконалення. Однак, єдиного сенсу для всіх людей чи народів знайти неможливо, оскільки поряд з загальнолюдськими, вічними істинами, він включає щось специфічне – сподівання людей певної епохи [1, с. 5].

Найбільш відомі філософські гіпотези про сенс життя:

1. Сократ вважав, що сенс життя полягає в поліпшенні своєї душі, адже саме це дозволить пройти земний шлях з гідністю і без злих помислів;

2. Аристотель радив стати щасливою людиною. Він вважав, що метою всіх людських вчинків є щастя, яке виражає сутність будь-якої людини. Для людської душі, щастя полягає в мисленні та пізнанні. У філософа духовна діяльність отримує перевагу над фізичною. Розумова діяльність і мистецтво є діагностичними чеснотами, що досягаються підпорядкуванням розуму власних пристрастей;

3. Антисфен та Діоген Синопський погоджувалися з Аристотелем, ось тільки слово «щастя» замінили на добродієність. Згідно вчення мислителів, добродієність полягає в умінні задовольнятися малим і уникати зла;

4. Епікур запевняв, що сенс людського існування, – вести життя богів: жити десь в затишному місці, з близькими людьми, мати прості радості і не втручатися в політичну ворожнечу. Філософ вважає, що Боги виступають блаженними істотами, що не втручаються у справи земного світу. Послідовники мудреця проголошували метою людського життя отримання задоволення (гедонізм), яке розуміється не тільки як чуттєва насолода, а й як порятунок від фізичного болю, душевного неспокою, страждань, страху смерті;

5. німецький філософ ХІХ століття Артур Шопенгауер вірив, що вчинки не є результатом наших рішень, а виконання «світової волі». Будучи несвідомою, світова воля абсолютно байдужа до своїх творинь – людей, які кинуті нею на свавілля випадково складних обставин. Життя є пеклом, говорить Шопенгауер, в якому дурень намагається охопити мислимі й немислимі насолоди, і таким чином приходять до розчарування;

6. Серен К'єркегор напевно надихався античними філософами, тому що в своїх книгах описував абсурдність людського існування, яке має сенс лише тоді, коли людина створює свої цінності на протигагу всім і знаходить щастя;

7. на думку філософа Мартіна Гайдеггера, люди були «вкинуті» в існування. Екзистенціалісти розглядають стан «вкинутості» в існування до і в контексті будь-яких інших концепцій чи ідей, якими люди володіють, або визначень самих себе, які вони створюють;

8. Жан-Поль Сартр писав: «Якщо ми повинні померти, то наше життя не має сенсу, бо його проблеми залишаються невирішеними і залишається невизначеним саме значення проблем. Усе, що існує народжене без причини, продовжується у слабкості і вмирає випадково. Абсурдно, що ми народилися, абсурдно, що померемо»;

9. оригінальний погляд мав Фрідріх Ніцше. Він вважав, що сенс існування кожного, хто живе на Землі – приготуватися до приходу надлюдини

[1, c. 5].

Таким чином, можна сказати, що відповідей та поглядів на сенс життя є багато, оскільки розглядається саме життя, що є досить багатограним поняттям, що вміщують в себе величезну кількість різних особливостей. Проаналізувавши погляди дослідників стосовно сенсу, життя. Можна зазначити, що кожна людина визначає сенс життя для себе по своєму та індивідуально, адже саме вона буде впливати на своє власне життя і надавати йому значимості.

Література

1. Калачик А. В., Ковальський Г. Є. Сенс життя як філософська проблема / Калачик А. В., Ковальський Г. Є. // Історія, філософія. – 2017. – С. 5-8. – Режим доступу :

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zkN1sb4uvbIJ:https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/>.

2. Кучера Т. М. Сенс життя як етична проблема / Кучера Т. М. // 2011. – С. 79-91. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/3628/79-91.pdf>.

Красносільська Іванна Петрівна

студентка 2 курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Лаута О.Д.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ЛЮБОВ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Людина та її моральність завжди були центральним об'єктом філософії. А тому і тема любові не може не бути однією з головних у філософській теорії. Завдяки любові людина знаходить істинний сенс життя. Тема любові з давнини постала основою для розвитку мистецтва, яке осягає її красу, багатство її екзистенціального змісту через мовні та зорові образи. Прагнення до пізнання любові та її значення в житті людини є таким же вічним, як і пошуки сенсу буття.

Людина, для якої досвід двох світових війн відходив у забуття, почала переживати відчуття самотності та приреченості. Вона шукає «опори» для власного буття. Згідно із філософськими концепціями різних мислителів, такою «опорою» є любов. Драматизм нашого сучасного життя - це знищення моральних орієнтирів, наслідком чого є «загубленість» людини. Любов - це загальна форма самовизначення особистості. На жаль, для сучасної молоді «цінностями» сьогодні є прагматизм, бездуховність, зневіра, неповага до старшого покоління. Любов пов'язана з буттям людини в світі, з метою її життя, її сенсом.

На сьогоднішній день засилля інформації та брехні є великою проблемою, яка перешкоджає взаємовідносинам людства в усьому світі - дефіцит любові.

Про любов, як ні про що інше, пишуть багато, але мало хто знає, що це таке насправді.

Екзистенціальна філософія на перший план висунула ідею абсолютної унікальності людського буття, зосередившись навколо проблеми людини та її місця в світі, проблеми духовної витримки людини, яка потрапила в потік подій і втратила контроль.

Покоління інтелігенції, яке пережило першу світову війну та прихід до влади фашизму, ця філософія зацікавила перш за все тим, що вона зосереджувала увагу на кризових ситуаціях у житті людини і людства, пробувала розглянути людину в умовах складних історичних випробувань. Однією із складових частин цієї течії став екзистенціалізм.

Екзистенціалізм є філософським вираженням глибоких потрясінь, які спіткали західну цивілізацію в ХХ ст. Ми неодноразово замислюємось над тим, чи в сучасному світі люди вміють любити. Саме цього нас може навчити

Еріх Фромм, автор книги «Мистецтво любові». Він не просто аматор, який з якогось дива вирішив розповісти людству, як потрібно любити. Еріх Фромм - соціальний психолог, науковець та практик. Жив і творив у ХХ столітті, його ідеї актуальні донині. І, здається, будуть такими завжди. Для навчання вмінню любити, як і будь-якому іншому мистецтву, необхідно, по-перше, залучення до теорії, по-друге, оволодіння практикою і, по-третє, одержимість цим мистецтвом, зосередженість на ньому і повна самовіддача. Для німецького мислителя любов - це відповідь на проблему людського існування, який бачиться в єднанні всіх людей як братів. Заздрощі, ревності, усі види жадоби - це пристрасті; любов виступає діяльністю, проявом людської сили, що є можливою лише за умов свободи й ніколи не буває наслідком примусу.

Негативні межі людини для Фромма - це межі її самотності, породжені відчуженням. «Людина будь-якої епохи і будь-якої культури стикається з одним і тим же питанням: як подолати самотність, як досягти єднання...». Але як це зробити? Як звільнитися від відчуження і самотності? Це можливо тільки в любові, вважає, Фромм. «Любов це зв'язок, що передбачає збереження цілісності особистості... любов допомагає людині подолати почуття самотності і відчуження і водночас дає змогу їй залишатися самою собою, зберегти свою цілісність. Парадокс любові в тому, що дві істоти складають одне ціле і все ж залишаються двома істотами».

Через розуміння сенсу Любові, непомітно для себе Е. Фромм виходить за межі символічного бачення Бога і просувається від атеїзму фрейдівського психоаналізу і марксистського соціоцентризму до іншого світорозуміння, в якому Любов не менш реальна (важлива для життя, онтологічна), ніж біологічне бажання і матеріальна потреба. Тож давайте дослухаємося до слів видатного психолога і просто почнемо щиро любити, без заздрощів і ревності, ненависті і зла

Філософія на перший план висунула ідею абсолютної унікальності людського буття, зосередившись навколо проблеми людини та її місця в світі,

проблеми духовної витримки людини, яка потрапила в потік подій і втратила контроль.

Філософія любові - це один з головних напрямків у філософії та екзистенційній філософії зокрема. Любов пов'язана з буттям людини в світі, з метою її життя, її сенсом. Через її нестачу люди відчують лише «душевну пустоту», адже для сучасної молоді «цінностями» сьогодні є прагматизм, бездуховність, зневіра, неповага до старшого покоління. Це є проблемою, над вирішенням якої працюють мислителі.

Почуття любові є найважливішим феноменом у процесі формування ментальності. Любов - одне з фундаментальних властивостей людської істоти, таких, як совість, розум, честь, свобода. Люблять не за щось, хоча психологічно любов завжди пояснюють конкретними причинами, і люблячий щиро вірить в те, що його обранець найкрасивіший та найрозумніший.

Кукало Захар Ігорович
студент 4 курсу ННІ Лісового
і садово-паркового господарства
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

САМОЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИ

У ХХ ст. сформулювалося стійке розуміння того образу людини, що склався в античності. У філософії Стародавнього Китаю, Стародавньої Індії, Стародавньої Греції панує космологізм у розумінні людини як форма прояву натуралізму. Людина вважається часткою Космосу. Стародавньогрецький філософ Демокріт вважав: якою мірою Всесвіт є макрокосм, у такій же мірі і людина — мікрокосм. Філософи Мілетської школи стверджували: людина має всі основні елементи стихії Космосу. Рухливою мислиться межа між живими істотами у філософії Упанішад, що знайшло відображення у вченні про переселення душ. Але вже тут починаються спроби з'ясувати особливості людини, тільки їй властиві прагнення і можливість звільнитися від пут емпіричного буття, заглибитися в стан спокою. У стародавньокитайській філософії підкреслюється включеність людини у певні соціальні спільності. Звідси і висновок про необхідність підпорядкування людини державі, суспільним порядкам (конфуціанство). Розуміння людини як самостійного активного індивіда досягнуто значно пізніше. Розвинуте вчення про людину коріннями сягає в античну філософію, де виявляються початки практично всіх напрямків філософсько-антропологічної думки. Відбувається антропологічний поворот, поєднаний з творчістю софістів. Успадкувавши від ранньої філософії цілісний погляд на людину і бачення її часткою природи, софісти першими

розглянули людину в умовах культурно-соціального буття. У софістів людина — розумна, що пізнає, і творчо діюча істота, що діє і в культурній діяльності, і в пізнанні.

Сучасні істини — продукт людської творчості. Пізнання не відбиває об'єктивний світ, а відтворює суб'єктивний світ, що відповідає організації людини. Стародавньогрецький філософ Протагор відзначав: «Людина — міра всіх речей: існуючих і неіснуючих». Всі істини відносні і мають сенс лише для людини, яка є джерелом морально-правових норм, що чесності можна навчитися, розуміючи під чесністю не тільки моральні якості, але й всю сукупність людських здібностей. Якщо раніше слово людина вживалося у визначенні одноплемінника, то софісти стверджували, що всі люди родичі і співгромадяни одного царства не за звичаями і вдачами, а за природою. Акцентуючи увагу на внутрішньому світі, моральних якостях і можливостях, на душі людини Сократ бачив деяку третю величину між світом ідей і світом речей. Душа для Сократа щось демонічне, сам Ерос, негасима запопадливість, спрямованість вверх. Божественно санкціонуючи етичне пізнання, Сократ закликає пізнати самого себе. Пізнати не означає сприйняти вже наявну істину, мета пізнання не існує в готовому вигляді. Сократ вимагає іншого: пізнавай, шукай самого себе, випробуй себе, чи знаючий, чи добрий, чи ні. Розглядаючи людину як самоцінну, першоосновну істоту, Сократ звертається не до людини взагалі, а до конкретного індивіда. Зводячи філософію людини до вчення про душу, втрачає цілісний погляд на людину і закладає визначену традицію у філософській антропології.

У людині, на думку Платона, завжди панує войовниче напруження не тільки між душею і тілом, внутрішнім і зовнішнім, але й у самій душі, що складається з пристрасті, мужності і духу. Дух — божественна частка душі і тільки панування духу забезпечує нормальне існування людини. Спільно з орфіками Платон розцінює введення душі в сумний полон земного, тілесного буття як покарання. Тільки бездоганим життям душа може знову піднятися від земного існування до справжнього безтілесного. Платонівський дуалізм душі і тіла став визначальною ідеєю для розуміння людини в ідеалістичній філософії Заходу і зберігся в модифікованому вигляді аж до XIX ст. Основний недолік ідеї — те, що ратує не за вище в людині, а за позалюдське і нелюдське вище, Платон вважав, що покликання людини — пізнавати, наслідувати, дотримуватись абсолютних і незмінних зразків, що є у світі ідей. Там, де людина відхиляється від покликання і виявляє творчу самостійність, породжує щось негативне, недобре. Жива людська душа позбавляється життєвих джерел, творчості, стає безособовим вираженням відданих абсолютних початків.

Дуалізм душі і тіла прагне перебороти вже Аристотель, з'єднуючи космологічно-натуралістичний і релігійно-етичний підходи й обґрунтовуючи неможливість існування душі без тіла. Душі людини властиве мислення. На відміну від рослинної і тваринної частин душі є ще і вищий її елемент — Розум, що не є органічна функція тіла, а привноситься ззовні і не підлягає руйнуванню разом з тілом; Розум — це так само і Бог, вища форма, до якої як до мети прагне все суще. Людина Аристотеля — вершина світової ієрархії: з одного боку,

внутрішньо поєднана із природою, а з іншого — протистоїть їй, оскільки має душу, що хоча і є форма тіла, але визначається вищою формою. Людина — соціальна тварина і виявляє свою якість лише в державі в суспільному житті.

Християнська антропологія вводить ідею воскресіння відродження в плоті, не властиву античності. Змінюються й етичні погляди. Центр ваги зі знання переноситься на віру, отже, визначальним в моральній дії стає не Розум, а воля. Подвійність середньовічної антропології проявилася у тому, що, з одного боку, людина проголошувалася складовою частиною світопорядку, що йде від Бога, тому особа залишалася певною величиною, її цінність вимірялася тим, наскільки в ній виявляється божественний початок (томізм). З іншого боку, підкреслювалася самоцінність людської особи, обґрунтовувалася її індивідуальність. На зміну середньовічному геоцентризму епохи Відродження приходять прагнення зрозуміти людину з умов потустороннього життя, утвердити волю і гідність особи на основі земного буття. Ренесансне, цілісне розуміння людини поступається місцем ідеї дуалізму душі і тіла, послідовно розвинутої у філософії Рене Декарта. Тут оновлюється не тільки платонівський дуалізм, але й раціоналізм античних мислителів. Рене Декарт закликає піддавати все сумніву, не викликають сумніву лише очевидні факти, насамперед, акт мислення: «Я мислю — отже, я існую». Суть людини у мисленні, у розумності. Розум, використовуючи власні засоби, може досягти повної вірогідності у всіх сферах знання. Воля людини здійснюється в діях, що погодяться з раціональним пізнанням. Звідси розуміння Розуму як критерію істинності і цінності всього здійснюваного людиною, віра в безмежну силу пізнання.

Прагнення перебороти дуалізм душі і тіла привело до розвитку, з одного боку, моністичної і визначальної тенденції у філософії Бенедикта Спінози, а з іншого боку, — плюралістичної й індивідуалістичної тенденції в монадології Готфріда Лейбніца. Визнання принципів математики і природознавства єдино науковими в дослідженні всього суцього сприяло поширенню натуралістичних концепцій людини (Френсіс Бекон, Томас Гоббс). Дальший розвиток і обґрунтування натуралістичні концепції одержали у філософії французьких матеріалістів. Поширення ідей натуралізму у філософії кінця XVIII — початку XIX ст. відбувається в процесі подолання раціоналізму і сенсуалістичного емпіризму. Знову, як і в епоху Відродження, виникає розуміння людини як живої цілісності (Йоганн Гердер, Йоганн Гете, натурфілософія романтизму). Дальший розвиток антропології відбувається в німецькій класичній філософії. Тут початок діяльності людини розуміється найважливішим. Іммануїл Кант вводить уявлення про людину як самоцінну, автономну, активну істоту. У філософа Георга Гегеля принцип підпорядкування різного роду об'єктивним структурам приймає крайню форму і, власне кажучи, нівелює активність і волю людини. Історія є процес сходження абсолютного духу до рівня самопізнання. Людина ж тільки здійснює в процесі сходження певну роль, наділену їй світовим духом. Усе це спонукує уже філософа Людвіга Фейєрбаха відмовитися від крайностей об'єктивізму і звернутися до живої людини у всій повноті її індивідуального буття.

Багато ідей марксизму: конкретно-історичний підхід до дослідження людини та її буття; відчуження, розуміння людини як істоти природного й одночасно конфронтуючої їй як самостійна сила природи; фундаментальна значимість соціальних факторів у розвитку людини — стали загально значущими в багатьох напрямках сучасної філософії. Ряд істотних аспектів людського буття залишилися поза полем зору марксизму, що зовсім природно. Будь-яка теорія історично і логічно обмежена.

Литвин Юлія Олександрівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Проблема людини є центральною для філософії. Вона не просто вінчає всю філософську теорію, а й надає їй людиновимірального сенсу, зумовлює світоглядно-ціннісне значення філософської культури. Людина - альфа і омега філософського знання. Кожен аспект філософської культури (осмислення буття, проблеми пізнання і культури, історії і цивілізації) навантажений людським смислом, є законом мислення, рефлексивної інтелектуальної діяльності особистості.

Усі філософські питання, як стверджував Кант, зводяться до одного: "Що є людина?". Не одне тисячоліття філософи шукають відповіді на це питання, пропонуючи різноманітні бачення "проблеми людини", оформлюючи результати своїх старань в гіпотези, концепції, вчення про походження, природу і сутність людини, її тілесні і духовні якості, призначення на землі.

Моя думка заснована на тому, що права людини як броня – вони захищають нас; вони як правила – говорять нам, як себе поводити; і вони як арбітри – ми можемо до них звертатися. Вони абстрактні – як емоції, і як емоції, вони належать усім й існують, що б навколо не відбувалося.

Вони чимось схожі з природою, тому що їх можна зневажити; та з духом, тому що їх неможливо зруйнувати. Подібно до часу, вони однаково ставляться до всіх нас: багатих і бідних, старих і молодих, білих і чорних, високих і низьких. Вони пропонують нам повагу і вимагають від нас ставитися з повагою до інших. Вони подібні до доброти, правди і справедливості: ми можемо мати розбіжності в думках стосовно їхнього визначення, але ми впізнаємо їх, коли бачимо, що їх порушують.

Філософи, звичайно, можуть продовжувати сперечатися щодо характеру прав людини, але міжнародна громада почала здійснювати свої зобов'язання стосовно прав людини шляхом упровадження Загальної декларації прав людини

в 1948 році. Адже саме з того часу міжнародна громада запровадила вагомі концепції Загальної декларації прав людини в багатьох міжнародних, регіональних і внутрішніх правових інструментах. Декларація не мала на меті бути юридично обмежувальною, але встановлення цих норм у безлічі наступних обмежувальних угод (інакше відомих як «договір» або «домовленість») робить правовий статус цих норм незаперечним сьогодні. Відповідно до цих принципів:

- ✓ **Права людини невід’ємні.** Це означає, що ви не можете їх втратити, оскільки вони пов’язані із самими фактом людського існування. За певних обставин дію деяких з них, хоча і не всіх, може бути призупинено або обмежено. Наприклад, якщо хтось визнаний/визнана винним у скоєнні злочину, його/її можуть позбавити волі, або під час громадянських заворушень уряд може ввести комендантську годину, що обмежує свободу пересування.
- ✓ **Права людини неподільні, взаємозалежні і взаємопов’язані.** Це означає, що різні права людини по суті пов’язані між собою і не можуть розглядатися окремо. Здійснення одного права залежить від здійснення багатьох інших прав, і немає жодного права, яке було б важливіше за інші.
- ✓ **Права людини універсальні.** Означає, що вони так само стосуються всіх людей в усьому світі, причому без обмежень за часом. Кожен/кожна має право користуватися правами людини без будь-якої різниці, як-то щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Ситнік Назар Васильович
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ

Свобода – право людини на вибір життєвого призначення – одна з найголовніших людських цінностей. Під свободою загалом розуміють наявність у людини можливостей для максимального самовиявлення.

У цьому розумінні свобода протистоїть обмеженню. На перший погляд, свобода і є відсутністю опору, відсутністю обмежень; тут свобода постає у своїх негативних проявах. Але це не так, бо, по-перше, відсутність обмежень була б повною невизначеністю, тобто нереальною для людини ситуацією, а по-друге, безмежність зробила би невизначеними і неможливими будь-які оцінки, у тому числі – оцінки свободи як свободи. Свобода є радше подолання меж, розширення меж. Тобто свобода не виключає необхідності. Отже, свободи немає поза необхідністю, але перебування в межах необхідності також не дає нам свободи.

Свобода передбачає можливість змінити необхідність, по-іншому її упорядкувати або спрямувати. Дії людини, яка не звертає уваги на необхідність, стають не свободою, а сваволею, яка, врешті, може мати згубні наслідки для людини, суспільства, культури. У цьому сенсі свобода протистоїть сліпому невпорядкованому рухові.

В історії філософської думки існували різні підходи до визначення свободи, шляхів і засобів її досягнення.

Так, наприклад, для більшості представників античної філософії - Сократа, Діогена, Епікура і Сенеки - свобода є змістом і метою людського існування. Для представників середньовічної схоластики - Ансельма Кентерберійського і Фоми Аквінського - свобода розуму і вчинків можливі тільки в межах церковних догматів, за межами ж їхня свобода являє собою ересь, тяжкий гріх. У Новий час панівною стає точка зору на свободу як на природний стан людини, шлях до соціальної рівності і справедливості (Томас Гоббс, Поль Анрі Гольбах, П'єр Сімон Лаплас). Велику увагу проблемі свободи приділяли і представники німецької класичної філософії. Іммануїл Кант під свободою розумів недоступну чуттєвому пізнанню сутність людини; для Фіхте свобода - єдина абсолютна реальність; а Гегель розумів під свободою багатопланову реальність, що у всіх своїх проявах являє форму об'єктивації абсолютного духу.

Вибір варіанта діяльності поєднується з великою моральною і соціальною відповідальністю за наслідки цього вибору. Тому справжній вибір відрізняється від свавілля тим, що він є результатом складного синтезу об'єктивних можливостей зовнішньої дійсності і суб'єктивного багатства внутрішнього світу людини, накопиченого нею соціального досвіду. У процесі вибору розкривається справжній зміст, духовне і моральне багатство особистості. Саме вільний вибір є випробуванням на міцність таких компонентів особистості, як совість, гідність, честь, відповідальність тощо.

Осіпова Світлана Геннадіївна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРОТИРІЧЧЯ БУТТЯ ТА НЕБУТТЯ ЯК ВИХІДНА ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ

Філософія має багатовіковий досвід аналізу суспільно значущих цінностей і життєвих мотивів, орієнтацій.

У всі епохи філософи прагнули розв'язувати проблеми буття людини, повсякчас повертаючись до питання про те, хто така людина, у чому суть і сенс

буття, як їй жити і на які цінності орієнтуватися в епоху переходу від одних життєвих стандартів до інших. Історія філософії свідчить, що в переломні періоди історії філософські знання набували найвищого значення.

Річ у тім, що крутим поворотам історії, політичним переворотам зазвичай передують якісні зміни у філософській свідомості суспільства. У такі періоди філософія допомагає людині глибоко осмислити логіку подій, своєрідність нової ситуації, виробити особисте ставлення до світу і самої себе.

Звісно, філософія, як і мистецтво, сама собою не може врятувати світ, але світ не врятується, якщо не здійсниться глибоке, у тому числі і філософське осмислення тих загроз і сподівань, що домінують у світі і в Україні. Безперечно, потрібні всебічні фундаментальні знання про світ, оптимальні шляхи економічного, політичного і культурного розвитку України. Але завдання не в диференціації, а в інтеграції знання, поєднанні знань із гуманістичними цінностями. А це є мудрість, якій навчає філософія. У Біблії це називається добрим розумом, тобто розумом, поєднаним із гуманністю.

Важливим предметом філософського міркування є саме людина і її існування в світі. Ще з давніх часів філософів хвилювала проблема людини: її походження, сенс життя, можливості, які перспективи в майбутньому. Ця проблема досить поширена і в наш час інтенсивного розвитку людства, коли вирішується доля суспільства і людини. В деякій мірі, люди самі будуть визначати своє майбутнє та свою долю.

Варто ще сказати, що людина приречена на роздуми про життя і смерть, і в цьому її відмінність від тварини, яка смертна, але не знає про це. Життя і смерть - вічні теми роздумів людства протягом всієї історії його існування. Навряд чи знайдеться людина, яка рано чи пізно не задумалася б про сенс свого існування, майбутню смерть і досягнення безсмертя. Ці думки приходять у голову дітям і зовсім юним людям, про що говорять вірші й проза, драми і трагедії, листи і щоденники.

Але хочеться написати про хороші роздуми.

Тому, власне філософські питання – про сенс життя, свободу, олюднення людини, добро і зло, про метафізичне, позамежне в житті – завжди хвилювали людину. І це те, що врешті-решт робить людину людиною. В наш час, коли ми спостерігаємо певну втрату орієнтирів, духовних цінностей, в епоху інформування, коли в світі все дуже швидко змінюється, філософія може дати нам певну опору, а навіть і відповідь на таке питання. Коли молодь стикається з життям, у неї виникають запитання стосовно свого власного життя, стосунків з іншими людьми, історичних процесів. А філософія пропонує певний фундамент та інструменти для думки й дії.

Завжди було таке питання, яке хвилює всіх нас: як зробити наше життя радіснішим і щасливішим? Це фундаментальне питання. Філософія допомагає нам знайти ці методи, шукати щастя там, де воно є. Врешті-решт, щастя – це внутрішня категорія, те, що знаходимо і відкриваємо в собі, це близькість до Бога і до людського в людині. Тобто щастя не приходить зі здобуттям чогось зовнішнього. Щастя – це наслідок здобуття самого себе.

Щодо сенсу життя, то над сенсом життя тисячоліттями мислять вчені, філософи, поети. А мені здається, що я розумію сенс життя. Звичайно ж, сприймаю я його по-своєму. І не розумом, а почуттям.

Також буває такий стан, ніби кожною клітинкою тіла відчуваєш: живеш. Кожну хвилинку гостро відчуваєш радість життя. Ось саме до такого почуття люди прагнуть весь життєвий шлях. І саме в ньому вони все бачать сенс життя, хоча пояснюють його по-іншому. Хтось – служінням Батьківщині, хтось – особистою матеріальною вигодою, престижем, успіхом і дуже-дуже багато.

Але насправді все це – лише шляхи, якими людина приходить до омріяного відчуття повноти життя. Особисто для мене, як для багатьох інших людей, життя наповнюється сенсом завдяки любові до дорогих мені людей. Це найпрекрасніший шлях, як я вважаю. Любов та кохання взагалі наповнюють сенсом цей світ, і коли-небудь врятують його.

Зараз такий час, що сенс життя в простих речах. Ти розумієш, що такі дрібнички, які ми довго шукали, так роздумували, в чому ж сенс життя.

Також хочу додати, що людину завжди цікавило те, що є, що становить існуюче буття, а також те, що було і що буде у майбутньому. Майбутнє перебуває у невизначеності, яка лякає людину й породжує песимізм. Підняти завісу над таїною невідомого, передбачити У потенційних зародках сьогодення моделі, сценарії майбутнього та його розвиток (у гносеологічному аспекті), означає отримати знання про неіснуюче. Здатність людського мозку, нервової системи до випереджуючого відображення дійсності забезпечує людині таку можливість.

Але сучасна людина живе у мінливому й динамічному світі. Це актуалізує можливість передбачати не лише безпосередні результати своєї діяльності, а й значно віддаленіші у перспективі.

Тому, прогноз майбутнього – це досить складна справа. І все ж, незважаючи на перепони й труднощі, соціальне прогнозування й наукове передбачення є життєвою необхідністю і мають право на існування.

Отже, **сенс життя, сенс буття** — філософська та духовна проблема, що має відношення до визначення мети існування, призначення людства, людини як біологічного виду, одне з основних світоглядних понять, що має величезне значення для духовно-морального становлення особистості.

Стокарський Ілля Валентинович
студент 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ВІЙНА ЯК ВИКЛИК ЛЮДСТВУ

У житті бувають такі ситуації, що не знаєш, як бути, як вийти зі свого глухого кутка. Головне в такі моменти зрозуміти, для чого тобі дано це випробування. Напевне, подібні думки настigli кожного з нас з початку військових дій в зоні, коли тисячі сімей залишили свої домівки, покидаючи все нажите за життя та рушаючи в невідомість.

Кожне століття із усіх епох нашого існування приймало собі ймення за певними своїми досягненнями чи подіями. На даний момент наше покоління приймає черговий виклик долі, кожен з нас бореться за незалежність нашої держави, незалежно від віку, статі, статусу.

Щодня слідкуємо за інформацією, слухаємо звернення політиків, слова яких миттєво поширюються світом. Працюємо в особливих умовах, як і військові випробуємо себе в умовах які нам були ще не відомі. Не всі з нас сильні духом, тому доводиться шукати розради в колективі, в колі сім'ї, ближніх, друзів.

Гнобить і та думка, що помирають люди. Та разом ми відновлюємо віру в краще майбутнє, отримуємо один від одного корисні рекомендації, вже навчилися розмовляти гумором і далі продовжуємо боротьбу на своєму фронті.

І хоча моментами буває вкрай важко, та розумієш: хто, як не ти, подасть руку допомоги тому, хто потребує! Робота в період війни навчила мене думати не критично, а з вірою в краще, використовуючи всі свої практичні вміння і певний психологічний підхід.

На кінець хочеться сказати, що насамперед, людство – це цілісний організм! Тому, якщо кожен буде дбати про власне про своє життя та безпеку та максимально добре працювати на своєму фронті ми обов'язково переможемо та одне з випробувань, яке трапилось в нашому житті закінчиться і настане мир та кращий час. Віримо в наші збройні сили та разом крокуємо до перемоги.

Саржан Діана Євгенівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ

ІСТОРІЯ ЯК ПРОЕКЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ЛЮДСТВА

“Історія повторюється двічі: спершу як трагедія, потім — як фарс”. Ці слова належать Гегелю, але відомими стали завдяки Марксу. У праці “18 брюмера Луї Наполеона” він писав, що усі великі історичні події повторюються двічі, але їхня друга ітерація нагадує радше карикатуру на самих себе. Французькі революціонери, наприклад, хотіли пов’язати себе з чимось великим і спробували знову розіграти давньоримську драму. Але всі ці Брути, Гракхи, Агриппи, Публіколи, Цезарі, сенатори та трибуни у Франції 18-го століття виглядали гротескно і недоречно, наче скелет, який дістали із шафи та нарядили в тогу і лавровий вінок.

Тож як тільки революція дала задню, народ у своїх надіях був відкинутий на десятиліття назад, а клас нуворишів швидко збагатився, вся ця давньоримська помпезність стала нікому не потрібна і її швидко здали назад в музей. Французька революція пізніше сама стала прикладом для наслідування. Імператор Луї Наполеон намагався у всьому копіювати Наполеона Бонапарта. Але слабкий та нерішучий правитель був радше карикатурою на свого славетного дядька, а його командування військами в битві під Седаном було настільки бездарним, що йому цілком личить епітет «наполеонівський», тільки зі знаком «-»".

З цього можна зробити висновок, що історія повторюється, проте чи можна знайти пояснення того, як історія здатна допомогти нам будувати краще майбутнє?

Існує давня традиція наукового моделювання історії, вивчення минулого з метою формування майбутнього. Так на філософському рівні основою плюралістичної парадигми стали теорії історичного коловороту, згідно з якими людство в цілому або його окремі частини рухаються по замкнутому колу з періодичним поверненням до вихідного стану і наступними новими циклами відродження і занепаду.

Наприклад у Арістотеля, давньогрецького історика Полібія, давньокитайського історика Сима Цяня, які намагались углядіти в розгортанні історичного часу певні ритм і закономірність, співвідносні з ритмами і коловоротами природи. Також у XIX столітті англійський історик Генрі Томас Бакл (Бокль) застосував широкий підхід до минулого, намагаючись визначити «природні закони», які керували суспільством, виклавши свої висновки в серії дуже популярних публічних лекцій, а також у надзвичайно амбітній, хоч і незавершеній, книзі «Історія цивілізації в Англії» (1857). Сучасник Бакла,

французький позитивіст Огюст Конт раніше запропонував свій «закон трьох стадій», який передбачав проходження людського суспільства через «теологічну» та «метафізичну» стадії, перш ніж дійти до наукового саморозуміння, завдяки якому побудують краще суспільство.

Отже, з цього можна зробити висновок, що історія циклічна, вона здатна повторюватися і тому вивчаючи її можна передбачити майбутнє.

Ситнік Назар Васильович

студентка 2 курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Лаута О.Д.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ЛЮДИНА В ФІЛОСОФСЬКИХ РОЗДУМАХ

Людина є головною загадкою в філософському мисленні. З античності і до наших днів філософи розмірковували, намагаючись пояснити, що є людина. Мабуть, кожному з великих філософів, мислителів, видатних дослідників – Сократу, Канту, Сковороді, Фрейдю, здавалося, що вони розуміють. Однак з часом виявлялися нові складні проблеми. Вони стосувалися буття соціуму, впливу людини на природу, способів людського пізнання світу та власне себе. Проблема людини є вічною філософською проблемою.

Пізнавати людину є надзвичайно складно. Таке пов'язане зі складністю самої людини як предмету вивчення. Справа в тому, що людина водночас приналежна двом світам – природному та соціальному. Людина не може існувати без природи та поза нею. Однак особливості людини постають в соціумі. Втім людина не лише елемент соціального світу. Вона інтелектуальна та духовна істота. Людина створила світ культури та цивілізації, поза якими не може існувати. І які не можуть існувати та розвиватися без людини – на відміну від природи. Людина адаптується до світу природи та соціуму не просто пристосовуючись до того, що є, а здатна створювати нову реальність.

Природа людини – це багатоманітність притаманних людині рис природного та соціального характеру, яка визначає цілісність людини та її особливості в біологічному та соціальному світі. Природа людини визначається своєрідністю та унікальністю її тілесної організації, яка в соціокультурних системах розгортається в розум, мислення та практики створення нових реальностей. В соціокультурному контексті природа людини виявляє себе в комунікативних практиках, в здатності розрізняти добро та зло, прагнути свободи, здійснювати вибір, пізнавати світ, себе та інших людей.

Поняття «сутність людини» відтворює те головне та глибинне, що визначає всі особливості людини, зокрема і її природу. З давніх давен й до нашого часу філософи обґрунтовують свої погляди на людину, визначаючи її сутність. Для

цього вивчаються основні риси людини як біологічної та соціальної істоти, культурного та цивілізаційного феномену, особливості людських практик впливу на світ природи та соціуму, специфіка людського спілкування та пізнання світу тощо.

Першими відповідями на питання про природу та сутність людини стали міфи та давні релігійні уявлення. Філософія, що виникла пізніше, пояснювала сутність людини, включаючи її в загальне уявлення про космос, природу. Так, античні натурфілософи розглядали людину в цілісності, єдності з природою, в гармонії з нею. Такі вияви, як свідомість, душа розумілися або як такі, що дані людині від природи, або як вияв особливої – духовної сутності.

Філософія в її історії та сучасності представила різноманіття точок зору, концепцій, напрямів, які намагалися дати обґрунтовану відповідь на питання про природу та сутність людини. Однак, як визнають самі філософи, вичерпних, «остаточних» відповідей дати неможливо, оскільки людина та світ є складними та динамічними, вони змінюються. Відповідно, змінюються і філософські представлення людини.

Разом з цим, сучасне знання про людину виявляє свою комплексність. Людина як представник людського роду, особистість, індивідуальність, постає як складна цілісність, в якій поєднані космічні, біологічні, психічні, соціальні, культурні, цивілізаційні виміри.

Солошенко Владислава Анатоліївна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ

Важливим предметом філософського міркування є людина і її існування в світі. З давніх часів філософів хвилювала проблема людини: її походження, сенс життя, можливості, перспективи в майбутньому. Ця проблема досить гостро стоїть і в наш час інтенсивного розвитку людства, коли вирішується доля суспільства і людини. В значній мірі, люди самі будуть визначати своє майбутнє та свою долю.

Філософи намагаються пояснити феномен, що є людина. Для філософського мислення людина є головною загадкою. В розумінні людини слід відмітити філософію Сократа. Оригінальний розум, переконлива логіка міркувань, особистісні переконання зробили Сократа і його філософію людини привабливими для філософів наступних історичних епох і навіть сучасних філософів.

Основним принципом філософського вивчення людини Сократ вважав самопізнання. Його улюблений вислів «Пізнай самого себе». Людські якості Сократ пов'язував з моральними вчинками. Сократ вважав, що завдяки своєму розуму людина може одержати загальне, достовірне знання. Однак знання не можна отримати безпосередньо в готовому вигляді, а треба здобути їх власними зусиллями. Для досягнення достовірних знань Сократ шукає істину в бесідах і діалогах із своїми учнями. В очевидних загальноприйнятих судженнях Сократ виявляв логічну суперечність загальноприйнятого, вказуючи, що досить складно відшукати істину в питанні людини та її якостей – знайдені відповіді породжували нові питання, відповіді на які також були не остаточними, і тому Сократ говорив: «Я знаю лише те, що нічого не знаю». Намагаючись пізнати такі важливі об'єкти, як людина та її внутрішній світ, Сократ використовував етичні категорії, такі як добро, справедливість, моральну діяльність, в контексті яких набував етичного смислу і пошук істини. Сократ вважав, що філософське пізнання є моральною діяльністю, а самі знання є благом. На основі знань людина пізнає добро і тоді вона поступає правильно, морально і не чинить зла. Незнання істини приводить до аморальних вчинків. Так як моральне зло йде від незнання, тому знання є основою морального вдосконалення. Сократ вважав філософію шляхом до знання і відповідно засобом формування високоморальної людини і справедливої держави.

Платон вважав людину єдністю смертного тіла та безсмертної душі. Сутністю людини він вважав саме душу, яка є втіленням ідей і завдяки якій здійснюється пізнання. Арістотель, як і попередники, вказує на важливість людського розуму і визначає людину як суспільну істоту. На відміну від інших живих істот, людині притаманна моральність, яка виражається категоріями добра і зла, справедливості і несправедливості в основі суспільного життя. В цілому грецька філософія розглядала людину як частину космосу (малий світ), що є символом і відображенням Всесвіту.

Середньовічна філософія на основі християнської теології представляла двоїсту природу людини – грішне тіло і божественна душа, яка наближує людину до Бога. В цей час з'являються ідеї, самоцінності, неповторності, унікальності людини як духовної істоти.

Філософія епохи Відродження представляє людину як індивідуальність, активну, автономну і самодостатню особистість в її красі, талановитості і творчих можливостях.

Класична філософська традиція (XVI-XIX століття) зосереджувала увагу на соціальній сутності, універсальності, всезагальній природі людини. Особливе значення приділяється розуму як специфічній особливості особистості. Для німецької класичної філософії важливим є уявлення про людину, яка є суб'єктом духовної діяльності, носієм ідеального начала – розуму і духу. На відміну від ідеалістичних уявлень І. Канта, Л. Фейєрбах і засновники марксизму розглядають людину не лише як духовну, але і тілесно-чуттєву істоту. Філософія марксизму трактує людину як похідну від суспільства, як суб'єкт і продукт суспільно-практичної діяльності.

В кінці XIX на початку XX століття відбулася антропологічна зміна – проблема людини стала основною для більшості філософських течій. Сучасна епоха стала епохою глобальних екологічних, політичних, соціальних, культурних змін, відбувається стандартизація та уніфікація особистості з боку суспільства і його масової культури. Сучасна філософія розглядає людину у всій її неповторності та унікальності. Замість проблеми про загальні визначення виникає проблема безпосереднього існування людської особистості. Виникають різноманітні ірраціональні течії (С. Керкегор, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, А. Бергсон, З. Фрейд), які домінуючими рисами людини проголошують поза розумові властивості (інтуїцію, волю, підсвідоме, почуття). Виникає антропологічна філософська школа, метою якої є поєднання конкретно-наукових поглядів з філософським баченням життя. Ці традиції підтримують структуралізм, глибинна психологія, прагматизм.

Сучасна філософія відроджує гуманістичну проблематику, обумовлену інтересом до сучасної людини, проблемою виживання людини в сучасному світі. Постійно виникають нові складні філософські проблеми, тому для філософів проблема людини не може застаріти.

Стокарський Ілля Валентинович
студент 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЧИ ПОВТОРЮЄТЬСЯ ІСТОРІЯ І ЧИ МОЖЛИВЕ ПЕРЕДБАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО?

Загальновідомою є думка, що ті, хто не вчиться з історії, приречені повторювати її. Але набагато рідше можна знайти пояснення того, як історія здатна допомогти нам будувати краще майбутнє. Люди рідко розуміють механізми, які могли б дозволити знанням минулого змінити нинішні дії, а історики, які знайомлять широку читацьку аудиторію з великою історією, зводячи багатоголосся минулого людства в єдину людську історію, часто стають об'єктом критики.

Існує давня традиція наукового моделювання історії, вивчення минулого з метою формування майбутнього. У XIX столітті англійський історик Генрі Томас Бакл застосував широкий підхід до минулого, намагаючись визначити «природні закони», які керували суспільством, виклавши свої висновки в серії дуже популярних публічних лекцій, а також у надзвичайно амбітній, хоч і незавершеній, книзі «Історія цивілізації в Англії».

Усі моделі, зрештою, спиралися на ідею «прогресу», за якою, коли людство і людські суспільства ставали складнішими, вони також ставали «кращими» –

більш раціональними, більш ліберальними, більш сучасними та більш здатними керувати природою. Ба більше, вони містили в собі ідею, що майбутнє стане ще краще, осмислене чи то як комуністичне суспільство Карла Маркса, чи то як евгенічна меритократія Френсіса Голтена, чи то як соціалістична утопія Едварда Беллами.

Ідею про те, що такий прогрес неминучий, рішуче спростували геноциди та тоталітаризм середини ХХ століття, але поняття загальних законів соціальної еволюції все ще знаходило відгук у модерних дослідженнях.

З кінця 1960-х років оптимізм щодо здатності людства керувати майбутнім стає досить туманним. Занепокоєння ядерним Армагеддоном змішалися з новими екологічними страхами, тоді як стрімке зростання обчислювальної потужності полегшило використання складних історичних наборів даних для створення реалістичних апокаліптичних сценаріїв. Моделювання ізольованих систем робилося й раніше, але цього разу дослідники створили модель їх глобальної взаємодії. Чим потужніші комп'ютери, тим складніші системи вони могли моделювати. Але, звичайно, точність будь-якої моделі залежала від початкових припущень програмістів і характеру даних, які вони вносили – про це не забували нагадувати численні критики «Меж зростання».

Коли створюють набори даних й архіви з цифровим доступом, користувачі бачать не просто факсиміле оригінальних матеріалів. Вони дивляться на комп'ютерні файли, які зазнали низки трансформацій, що приховують припущення, вбудовані в цифрову архітектуру, а також умови, за яких вироблялися дані. До того ж для більшості істориків «історичні факти» не є окремими предметами, які існують самостійно, в очікуванні на вчених, які їх знайдуть, зберуть і ретельно каталогізують. Їх потрібно створити та інтерпретувати. Наприклад, текстові архіви можуть здаватися відносно легкими для відтворення, але, як і для археологічних знахідок, для їх інтерпретації суттєвим є фізичний контекст, в якому знаходяться документи.

Історичні свідчення неминуче обмежені, оскільки досвід одних груп набагато доступніший за досвід інших. Це добре ілюструє кліометрія – підхід до історії, який застосовує кількісну економічну теорію та методи до історії: кліометрики, наприклад, використовують масштабні та лонгітюдні набори даних та набори даних поперечного перерізу для вивчення ключових проблем політики. Цій дисципліні приписують перетворення економічної історії з дослідження на основі наративів на математично визначену діяльність, але вона також стала об'єктом постійних запеклих суперечок. Кліометрики розглядають історію як лабораторію, що містить багато послідовностей наборів даних, на основі яких можна перевірити різні економічні теорії.

Принципово, і знову на тлі наявності великої кількості дешевої обчислювальної потужності, кліодинаміка виграла від зростання інтересу до цифрової гуманітаристики. Наявні архіви оцифровували, завантажували та відкривали можливість для їх пошуку: здавалося, кожен день все більше даних представляли у форматі, що сприяв кількісній оцінці та уможлилював математичний аналіз.

Ще більше занепокоєння може викликати те, що цей очевидний еволюційний поворот відбувся одночасно з більш загальним наближенням гуманітаристики до природничих наук. Як зазначалося, досвід Другої світової війни та загалом імперіалізму привчив західних учених з великою пересторогою ставитися до використання біології та еволюції для пояснення культури та суспільства: незручні зв'язки з ксенофобською та сексистською політикою здавалися надто близькими. Спроби в 1970-х роках встановити біосоціальні правила, які могли б застосовуватись до людського та нелюдського суспільства, також призвели до жорстоких інтелектуальних розколів, які розділили навпіл дисципліни, такі як антропологію. У 1990-х роках могло здатися, що основна увага змістилася з раси на показник коефіцієнта інтелекту IQ.

І все ж мультидисциплінарний еволюційний підхід, що включає як кількісну, так і якісну методологію, також характеризує нові інтелектуальні програми, відомі чи то як «глибока історія», чи то як «велика історія». Ці дисципліни кидають виклик класичним хронологічним та географічним спеціалізаціям традиційної кафедри історії, поєднуючи природничі науки з гуманітаристикою для розвитку нарративу про людський досвід, що починається з Великого вибуху і закінчується постлюдською добою. Примітно, що при розробці емпіричних досліджень та теоретичних рамок, які можуть допомогти їм проаналізувати якнайдовший тривалий час, вони так само звертаються до непрофесійної аудиторії, як до академічних колег.

Небезпека, звичайно, полягає в тому, що ці підходи, як правило, припускають, що природничі науки здатні виробляти об'єктивні знання, і відображення їхніх методологій дасть «кращі» знання для решти академічної спільноти. Півстоліття досліджень історії науки показали, що ці припущення є глибоко хибними. Науки мають власну історію, як має її поняття об'єктивності, і ця історія тісно переплетена з владою, політикою і, що важливо, натуралізацією соціальної нерівності шляхом посилення на біологічну неповноцінність. Жодна програма розуміння поведінки людини за допомогою математичного моделювання еволюційної теорії не може дозволити собі ігнорувати цей момент.

Історикам також потрібно осмислити власну позицію щодо кількісної оцінки та ролі цифрових ресурсів у розумінні минулого. Як не дивно, один із успіхів кліометрії, реформування економічної історії, призвів до того, що економічні історики значною мірою залишили історію та перейшли до економіки. Налагодження взаємин між «великою» та «малою» історією не є неможливим, але набагато важче це зробити за відсутності спільних методологічних припущень та мовних значень. Наприклад, чи припускають історики, що «держава» означає процес і склад уряду, або – країну в межах національних кордонів? Як «оптичне розпізнавання символів» (технологія, завдяки якій тексти оцифровуються та стають доступними для пошуку) змінює форму оригінального тексту при створенні файлів розширюваної мови розмітки, які, звичайно, не є факсиміле оригінальних матеріалів? Процес оцифрування – це творчий та трансформаційний процес, який означає, що історики в своїй роботі

все частіше покладаються на соціотехнічну працю, яка залишається не повністю зрозумілою, не завжди адекватно проаналізованою, ба навіть не поміченою.

Беручи до уваги вищезазначене, кліодинамісти та їхні колеги насправді мають більше спільного з диванними антропологами XIX століття, ніж вони, можливо, готові визнати. Їх метааналіз та абстрактні математичні моделі неодмінно залежать від маніпулювання даними, які збирають інші вчені, а основна критика їхньої програми полягає в тому, що кліодинамісти не чутливі до нюансів та обмежень цих даних. Ця ситуація виглядає дуже дивно, оскільки вже зараз існує група еволюційних вчених, які справді мають надзвичайно добре розвинене критичне відчуття необхідності інтерпретувати та контекстуалізувати дані, особливо якщо це стосується соціальної поведінки – це польові дослідники. Коли вони вивчають поведінкову біологію чи екологію, польові дослідники часто застосовують глибоко рефлексивний підхід до фіксації та тлумачення даних, завжди замислюючись над тим, як їхні записи спостережень відображають події, що відбулися. Польові дослідники мають постійно звертати увагу на інтерпретаційну суб'єктивність, оскільки ключові змінні їхніх досліджень знаходяться поза їх контролем. У ситуаціях, коли дані критично неповні, як, наприклад, коли західні вчені працюють на постколоніальній території: вони використовують місцевих помічників та добровольців для збору даних для подальшої інтерпретації вдома.

Отже, зовсім не очевидно, що створення науки про історію – це справді хороша ідея. Але справжня небезпека – це дозволити одній певній точці зору на те, що означає науково щось досліджувати, зайняти центральне місце в обговоренні цього питання. Методологічні роздуми польових дослідників про те, як займатися наукою поза лабораторією та як співвідносити математичні моделі з поведінкою в реальному житті, повинні бути безцінними для будь-яких серйозних зусиль з розвитку еволюційного розуміння історії.

Математичні, кількісні моделі людського досвіду, які керуються даними та претендують на відстороненість, об'єктивність і здатність розробляти й перевіряти гіпотези, повинні бути врівноважені виразно художніми, якісними та уявними зусиллями щодо створення та проектування майбутнього життя, що дасть змогу їхній аудиторії емпатично обґрунтувати себе надіями і страхами про те, що може статися. Зрештою, обидва підходи однозначно роблять одне і те ж – використовують історію та історичний досвід, щоб передбачити глобальне майбутнє, аби ми могли, якщо захочемо, уникнути краху цивілізації. Однак питання про те, хто є «ми», завжди залишається відкритим.

Грігалашвілі Дмитро Георгійович,
студент 2 курсу юридичного
факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЕТИЧНИЙ РАЦІОНАЛІЗМ СОКРАТА В ОСМИСЛЕННІ ЛЮДИНИ

Внесок Сократа (469-399 рр. До н. е.) у розвиток філософської думки визначають як «сократівський поворот» у філософії. Суть його полягає у зверненні філософських міркувань з космогонічної проблематики до теми людини. «Пізнай самого себе» – такою є теза сократівського вчення. Такого знання можна набути лише в безпосередньому контакті з іншими людьми, в діалозі.

Тому Сократ більшу частину свого часу проводив на площах, в палестрах, вступав у розмови з кожним, хто бажав говорити з ним. Стиль і характер цих розмов відображені в діалогах Платона. Він неодноразово вступав у суперечки з приводу визначення змісту таких понять, як благо, мудрість, справедливість та ін. У ході розмови Сократ ставив запитання, отримував відповідь, як правило, неповну, знову ставив запитання і, коли спантеличений співрозмовник остаточно заплутувався і питав, а що думає Сократ з приводу цього, він відповідав: «Я знаю лише те, що нічого не знаю» [1, с. 53].

Про що вів розмови Сократ? Про справедливість, красу, закон, державний устрій тощо. В різноманітних розмовах, які відбувалися на прикладах емпіричної дійсності, він намагався знайти єдину, загальну, універсальну основу буття. Він вважав, що остання є його родовою сутністю і може бути логічно виражена в певних закономірностях того, що відбувається [2, с. 36].

У центрі філософії Сократа постає людина, її ставлення до сім'ї, суспільства, законів і, що важливо, – ставлення до богів. У бесідах та дискусіях Сократ звертає увагу на пізнання суті доброчесності. Основними доброчесностями він вважав стриманість (як вгамовувати пристрасті), мужність (як долати небезпеку) та справедливість (як дотримуватися Божих та людських законів). Ці доброчесності людина здобуває шляхом пізнання та самопізнання. У бесідах, суперечках та дискусіях Сократа формувалася філософський метод, який назвали діалектикою. Мета методу – досягти істини виявленням суперечностей у твердженнях противника шляхом постановки правильно підібраних питань. Також, Сократ вів пропаганду свого етичного раціоналізму. Розробка ідеалістичної моралі складає основне ядро філософських інтересів і занять Сократа. У бесідах та дискусіях Сократ звертав увагу на пізнання суті чесноти. Сократ ототожнював мораль із знанням. Моральність – знання того, що є благо і прекрасне і разом з тим корисне для людини, що допомагає йому досягти

блаженства і життєвого щастя. Моральна людина повинна знати, що таке чеснота. Мораль і знання з цього погляду збігаються [3, с. 29].

На підставі викладеного матеріалу можна стверджувати, що етичний раціоналізм Сократа в осмисленні людини полягає в ідеалістичній моралі, суть якої полягає в чеснотах і ототожнюється зі знанням.

Література

1. Радіонова Л. О. Філософія: Навчальний посібник. Харків: ХНАМГ, 2006. 142 с.
2. Філософія: підручник / Бліхар В. С. та ін. Ужгород, 2021. 440 с.
3. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Філософія : підручник. Харків : Право, 2010. 312 с.

Сутиріна Анастасія Сергіївна

студентка 2 курсу юридичного факультету

Науковий керівник: Лаута О.Д.

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ.

ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЮДИНИ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Людське буття настільки складне, розмаїте, варіативне, що це дає можливість розуміти людину як мікрокосм, як своєрідне зосередження, фокусування потенцій світу, виведення їх у виявлення та окреслення з найбільшою повнотою і виразністю. Зазначені характеристики людини пов'язані з її біологічною неспеціалізованістю, а, отже, з універсальністю, унаслідок яких людина постає суб'єктом процесів своєї життєдіяльності. Основою специфічно людського способу самоутвердження у світі постає людська діяльність, спрямована на створення сфери соціокультурних процесів. У цій діяльності людина набуває власне людських якостей, проявляючи водночас свої сутнісні сили та багаторівневу складність своєї природи.

Людська індивідуальність є вищою сходинкою у людському самовдосконаленні. Формування індивідуальності передбачає певну орієнтацію у цінностях людського буття, серйозне ставлення до питання про смерть, безсмертя та сенс життя. Сенс життя кожна людина визначає суто індивідуально, але в основі лежать головні життєві цілі, що визначаються характером діяльності людини. Цілі життя пов'язані передусім із задоволенням людських потреб.

Людина має різноманітні потреби, виокремлює для себе домінуючі і другорядні залежно від тієї значимості, яку надає тій чи іншій потребі. Орієнтованість людини на задоволення насамперед домінуючої потреби завжди пов'язується з проблемою вибору, тобто самоврядуванням, що залежить від вольових якостей людини.

Первинні та вторинні потреби визначають спосіб життя людини, а їх наявність і задоволення - розвиток особистості. В цьому плані задоволення потреб, їх досягнення стають сенсом, метою і щастям людини, хоча досягнення потреб пов'язане з певною напругою і подоланням суперечностей. Чим цінніша людська потреба, тим більших зусиль вона потребує. Отже, досягнення потреби є процесом і керованим, і самоврядним.

Відповідно до того, чи є корисним для людини або суспільства певний інтерес, йому надається позитивне чи негативне значення при цьому оцінка суб'єктом своїх інтересів і дій може бути прямо протилежною, до того ж протилежні оцінки часто міняються місцями. Інтерес, за словами К. Гельвеція, може породжувати як порок, так і добродійність, він спрямовує дії людини в тому чи іншому корисному чи ні напрямку і визначає достойні або недостойні засоби для їх реалізації. Це вимагає від кожної людини розуміння того, що мати особисте щастя за рахунок щастя інших або управляти, підтримуючи злочини і пороки, неможливо.

Філософський напрямок, що на протигагу оптимізму розглядає світ з негативного боку, як утілення зла і страждань, в якому життя людини не має ніякого сенсу, називається песимізмом.

Отже, не існує єдиного сенсу життя для всіх людей. За думкою І. Канта слід говорити про достоїнство життя, що визначається кожним індивідом.

Ухаль Данило Васильович
студент 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

СМИСЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Від усіх живих істот людина відрізняється найбільше тим, що протягом свого індивідуального життя вона ніколи не досягає "цілей" життя родового, історичного; у цьому сенсі він – *постійно нереалізована адекватна істота*. Така незадоволеність, нереалізованість містять у собі спонукальні причини творчої діяльності, не укладені у безпосередніх її мотивах. Саме тому покликання, призначення, *завдання кожної людини всебічно розвивати всі свої здібності, зробити свій особистий внесок в історію, прогрес суспільства, її культури*.

Сенс людського буття – це цінності, які реалізують люди у вчинках. Людина створює власну систему цінностей, свій світогляд, свою картину світу. Часто ця картина містить у собі щось міфологічне, тому що створюється на основі поглядів на світ багатьох поколінь, які жили на певному

місці до нас і будуть жити після нас. Як правило, до неї також входять "міфи", гасла, стереотипи та забобони, створені не в минулому, а в теперішньому часі, в ту епоху, в якій ми живемо. Дуже часто людина будує свою систему цінностей на основі цінностей, які проповідуються панівною ідеологією, політичною системою чи релігією, і в такому разі важко говорити про свідомий сенс життя.

З давніх-давен людина намагалася пізнати себе і знайти своє місце в суспільстві і в навколишній природі. Багато мислителів намагалися відповісти на запитання: "**Для чого живе людина (у чому життєві цінності)? З якою метою прийшов він у цей світ і для чого жити?**"

Люди найчастіше бачать сенс існування в тому, щоб:

- • **мати сім'ю, дітей**, дати їм хорошу освіту, гідну спеціальність, "вивести їх у люди";
- • **стати мільйонерами**, і сенс життя бачать у здобутті багатства;
- • **присвятити себе науці**, бачачи своє призначення у тому, щоб з'ясувати, як улаштований наш світ;
- • **ніякого сенсу в нашому існуванні** немає ("все – суєта суєт");
- • **знайти відповідь у різних духовних (релігійних та містичних) течіях**;
- • **брати участь у соціальному протистоянні, революційній боротьбі**;
- • **страждати**, деякі люди вважають, що завдяки стражданням реалізують "найлюдське" в собі, знаходять зрілість, ростуть і переростають самих себе, там, де люди безпорадні та позбавлені надії, будучи не в змозі змінити ситуацію, - саме там вони відчують необхідність змінитись .

С. Л. Франк у своїй книзі "Зміст життя" ставить питання: "Чи має життя взагалі сенс, і якщо так - то який саме?.. Людська жага любові і щастя, сльози розчулення перед красою, трепетна думка про світлу радість, що освітлює і зігріває життя, чи є для цього якийсь твердий ґрунт у бутті людини, або це – лише відображення у запаленій людській свідомості тієї сліпої та невиразної пристрасті, яка володіє і комахою, яка обманює нас, вживаючи як знаряддя для збереження все тієї ж безглуздої прози життя тварини і прирікаючи нас за коротку мрію про вищу радість і духовну повноту розплачуватися вульгарністю, нудьгою і тяжкою потребою вузького, буденного, обивательського існування?спрага загибелі в ім'я великої та світлої справи – чи є це щось більше і осмислене, ніж таємнича, але безглузда сила, яка жене метелика у вогонь?"^[1] .

Питання сенс життя інтернаціональний і стоїть вище проблем статі, віку, національності і раси. Неповторність та своєрідність кожної людини є невід'ємними складовими сенсу її буття.

У різні періоди розвитку філософії сенсожиттєві питання займали велику увагу мислителів.

Орієнтація **давньогрецьких мислителів** на людину та її розум тісно пов'язана з фундаментальною установкою всієї грецької культури – із закликком до самопізнання. Вислів "Пізнай самого себе", висічений на колоні при вході в

храм Аполлона в Дельфах, стало однією з провідних ідей на поворотних пунктах історії.

Для **Сократа** сенс людського життя полягає у філософствуванні, у постійному самопізнанні, вічному пошуку самого себе шляхом випробування. Подолання незнання передбачає пошук того, що є добро і зло, прекрасне і потворне, істина та помилка.

Згідно з **Платоном**, щастя (блаженство) можливе лише в потойбічному світі, коли безсмертна душа – ідеальна сутність у людині – звільняється від кайданів тлінного тіла. Людська душа складається з трьох частин: перша з них виражає ідеально-розумну здатність, друга - пожадливо-вольову, третя - інстинктивно-афектну. Залежно від цього, яка з цих частин беріг гору, залежить доля людини, спрямованість його діяльності, сенс його життя.

На думку **Аристотеля**, метою всіх вчинків людини є щастя, яке полягає у здійсненні людської сутності. Мислення і пізнання - це щастя для людини, як і заняття мистецтвом, а також наукова діяльність (діанетичні чесноти), які людина може у собі розвинути, якщо навчиться підпорядковувати розуму свої пристрасті.

Кініки були впевнені в тому, що сенсом людського існування є чеснота – вміння уникати зла і задовольнятися малим, що робить незалежним і вільним.

Метою життя людини, згідно з поглядами **епікурейців**, було отримання задоволення, яке розумілося не тільки як насолода почуттів, але і як порятунок від страждань, страху смерті, душевного сум'яття. Ідеалом, на думку епікурейців, було життя у спокійному місці, тихе споглядання (атараксія).

Метою людського життя, на думку **стоїків**, була моральність, яка немислима без істинного пізнання. Чеснота людини, яка має безсмертну душу, полягає у повноцінному житті у згоді з Логосом (Світовим розумом) та природою. Непорушність і спокій щодо внутрішніх і зовнішніх дратівливих факторів – для стоїків було життєвим ідеалом.

Августин Блаженний проблему сенсу життя ототожнював з пошуком існування божественного, духовних явищ, благодаті. Найвищою формою пізнання сенсу життя є божественне одкровення.

І. Кант писав: "Дві речі наповнюють душу постійно новим і зростаючим подивом і благоговінням і тим більше, чим частіше і уважніше займається ними міркування: зоряне небо наді мною і моральний закон у мені. Те й інше, ніби покриті мороком чи безоднею, що знаходяться поза моїм горизонтом, я не повинен досліджувати, а тільки припускати, я бачу їх перед собою і безпосередньо пов'язую їх зі свідомістю свого існування»^[2].

Г. Гегель вважав, що Абсолютна ідея виступає основою вирішення проблеми сенсу існування. Вона виступає як могутня зовнішня сила, яка все викликала до буття, наповнила життям і дала можливість до існування, постійно підтримуючи рівновагу.

А. Шопенгауер вважав життя проявом Світової волі, яка, будучи за своєю природою несвідомою, байдужа до створених нею людей – вони лише жертви випадку. Життя - це не більше ніж пекло, боротьба зі смертю, насолоди життя в

кінцевому підсумку закінчуються стражданням та муками. Мудрецю, який про це знає, ні до чого брати все від життя – він готовий йти на самообмеження та приборкання пристрастей.

Ф. Ніцше знаходив, що сенсом життя є підготовка Землі до появи надлюдини: "Людина – це канат, натягнутий між мавпою та надлюдиною... У людині важливо те, що вона міст, а не мета: у людині можна любити тільки те, що він перехід і знищення»^[3], – що має певні спільні риси з думкою прихильників сучасного вчення трансгуманізму про постлюдину, людину майбутнього^[4].

В **екзистенціалізмі** (К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю) люди, "вкинуті" в існування, визначаються та оцінюються за їх вибором та дією. Ж.-П. Сартр писав: "Якщо ми маємо померти, то наше життя не має сенсу, бо її проблеми залишаються невирішеними і залишається невизначеним саме значення проблем... Все, що існує, народжене без причини, триває в слабкості і помирає випадково... Абсурдно, що ми народилися, абсурдно, що померемо^[5]."

Прагматичний підхід до вивчення сенсу життя (У. Джеймс, Дж. Дьюї) передбачає необхідність пошуку корисності життя. Його думки зводяться до можливості створення, але не пошуку істини. Цілі, що дозволяють цінувати життя, і є його сенсом. У. Джеймс закликав: "Повір у той факт, що є заради чого жити, і твоя віра допоможе цьому факту відбутися"^[6]. Для прагматика сенс життя може бути відкритий лише через досвід.

Таким чином, різні філософські школи дають своє обґрунтування сенсу життя, відмінне від інших, і закликають слідувати у пошуках розуміння буття власним шляхом.

Слід визнати, що сенс життя є у кожного, але, безумовно, **не всякий сенс життя заслуговує на схвалення**. Різного роду відступи від етики відповідальності, незалежно від цього, чи здійснюються вони свідомо чи мимоволі, ведуть у царство аморальності, а часом і злочинів проти людства.

Іноді **життя людини стає безглуздим**, це можна описати через такі екзистенційні моменти:

- • **нудьга** – людина, яка переживає безглуздість, не знає, чим себе зайняти, а якщо займає, то її діяльність не викликає в неї задоволення, вона постає як зовнішня по відношенню до неї, нав'язана насильно, і лише тяжить;
- • **туга, подразнення, депресія;**
- • **відсутність значних цілей**, ті цілі, що задані ззовні, при безглуздості не сприймаються як свої, відкидаються;
- • власна **незначність, непотрібність** у суб'єкт-суб'єктних відносинах, особистісне самотність і покинутість іншими людьми;
- • власне місце в універсумі переживається як **випадкове та безосновне, незатишне**, позбавлене призначення;
- • неприйняття реальності, **заперечення** і від нес.

На противагу цьому **наявність сенсу життя описується через наступні моменти**.

- 1. **Спонтанний інтерес до життя та до людей.** Сенс та інтерес – дві сторони однієї медалі: інтерес робить життя осмисленим, а сенс підтримує невгасаючий інтерес до дійсності. Саме тому той, хто страждає від безглуздості, депресії, нудьги, шукає насамперед "цікавого" для себе.

- 2. **Спонтанна радість.** Найявність у життя сенсу проявляється у радості, потаємній силі, яка надихає нас ("Прокинься і співай!"). Часом ми навіть замислюємося, чому це нам так добре, і потрібне зусилля, щоб вивести зміст сенсу в план свідомості.

- 3. **Цілеспрямованість.** Сенс виявляється у внутрішніх цілях і здійснюється через цілі зовнішні. Наприклад, композитор бачить сенс свого життя в тому, щоб писати музику, яка звучить у його душі, та втілює цю внутрішню нескінченну мету у створенні конкретних творів. Жінка бачить сенс свого життя в любові до дітей, надихається цією любов'ю та виражає себе через дбайливу цілеспрямовану діяльність: догляд, виховання, розвиток своїх дітей.

- 4. **Переживання своєї значимості та важливості у відносинах з іншими** людьми. Досягнення почуття єднання та гармонії. Звичайно, конфронтація, суперництво, ворожнеча теж можуть надавати життю осмисленості, однак у цьому випадку ми, протистоїть одним людям (противникам, ворогам), солідаризуємося з іншими (соратниками, друзями). Люди, які втратили всяке "своє коло" і яким немає, "для чого" і "для кого" жити, втрачають сенс життя.

- 5. **Сприйняття свого місця в універсумі** як необхідної та має підстави, що несе у собі певне покликання. Коли в життя людини є сенс, його буття виправдане, він "має право бути" і "має право бути таким, як він є".

- 6. **Прийняття реальності, визнання її за безперечне благо,** незважаючи на всі її протиріччя, страхи та обмани. Пошук та підтримання сенсу – це робота не лише розуму, але також волі, серця, живих людських почуттів. Без урахування сенсу як емоційного переживання розмова про нього стає абстрактною, а сам сенс перетворюється на невловимий фантом. Однак це не фантом, а те, що найближче кожному з нас.

У вирішенні проблеми сенсу життя філософією можна виділити кілька підходів: теоцентристський, космоцентристський, соціоцентристський та антропоцентристський.

1. Теоцентристський підхід ґрунтується на визнанні підпорядкованості індивідуального людського життя божественному промислу. До подібної позиції слід віднести ранні філософські системи, що мали моральний характер, насамперед східні (буддизм, джайнізм, конфуціанство). У сучасних неотомічних концепціях сенс людського життя землі зводиться до прагнення деякого космічного центру – "Омега" (Т. де Шарден). Людина є шлях земний (за земними законами), небесний (до Бога, за божественними законами),

еволюційний, індивідуальний. Еволюція постає у вигляді божественного промислу.

Російські релігійні філософи вважали, що сенс життя - постійне прагнення Бога. У В. С. Соловйова теургічний процес (впологовому, індивідуальному сенсі) проходить до Бога як свого прообразу та ідеалу. Соловйов заперечував добротність пошуків сенсу життя без Бога. Н. А. Бердяєв вважав, що сенс людського життя – у творчості. Його концепція називається *антроподицея* - виправдання людини за допомогою творчого початку, тісно пов'язаного з Божественним.

2. Космоцентризм розглядає світ як космос - центр світобудови, в основі якого лежить природна гармонія, людина тут є мікрокосмом - всесвіту в мініатюрі, що грає незначну роль у світі.

Відповідно до вчення "Філософії спільної справи" М. Федорова, кожен, хто жив на землі, людина має воскреснути, відродитися, цінність кожного людського життя незмірна, нескінченна. Завдання суспільства – підготувати цей процес: "наше тіло має стати нашою справою" – людське тіло треба пристосувати до життя у будь-яких середовищах: людство має підготувати до воскресіння всіх померлих не лише фізично, а й духовно. Все людство має бути готовим до переселення в Космос, на інші планети. В. Вернадський вважав, що розум – планетарна та космічна сила та сенс людського життя – у перетворенні спочатку Землі, а потім і Космосу. У цьому напрямі були й думки К. Ціолковського.

• **3. Соціоцентризм** – сенс життя людини полягає у служінні суспільству. Для деяких сенс життя полягає у служінні класу, партії, стану. Присвятив своє життя іншим людям Данко – герой оповідання М. Горького "Стара Ізергіль". Заради порятунку своїх одноплемінників від темряви згубного лісу ціною свого життя Данко розірвав руками собі груди і вирвав із неї серце, високо підняв його над головою і вивів людей із лісу в чудовий степ. А люди, радісні та сповнені надій, навіть не помітили його смерті. Тільки один обережний чоловік помітив Данко серце біля його тіла і, боячись чогось, наступив на горде серце ногою ^[7].

• **4. Антропоцентризм** вважає сенс життя у самій людині, а чи не поза ним. Наприклад, у традиціях психоаналітичної філософії концепції самореалізації людини (К. Хорні, А. Адлер). К. Юнг створив теорію важковихованих підлітків і користувався поняттям "самість" - архетип найбільш повної самореалізації. У екзистенціалістській філософії (Сартр) сенс життя – у реалізації свого проекту. Сартр вважав, що людина у процесі свого існування досягає своєї сутності, тобто, за Сартром, сутність людини є результатом її індивідуального життя.

3 антропоцентризмом пов'язана *логотерапія* ("лікування сенсом") - вчення, створене австрійським філософом і психологом **В. Франклом** (1905-1997), в якому людська сила духу понад усе. Франкл, зазнавши найбільших страждань у фашистських концтаборах, зрозумів, що *людиною рухає насамперед прагнення знайти сенс свого існування*. Ця потреба є

основним двигуном розвитку особистості, душі, серця та розуму людини і спрямовує всі його мрії, рішення та вчинки.

Серед сучасної молоді поширюється соціальна форма поведінки - *ескапізм* (від англ. *Escape* - втекти, врятуватися) і *даунишифтинг* (зниження життєвих оборотів), те, що Маркс називав "відчуженням людини від його людської сутності", а Франкл - "екзистенційним вакуумом". Саме він – причина, що породжує в широких масштабах неврози та розлади, які виражаються в пасивності, апатії, байдужості, думках про самогубство, алкоголізм та наркоманію.

Франкл пропонує особливий підхід до пошуку сенсу, заснований на філософії людської відповідальності: якщо ти знаєш, заради кого і заради чого живеш і б'єшся, тоді ти знаходиш силу долати будь-які перешкоди. Потрібно пробудити і підтримувати особливий внутрішній стан - "трагічний оптимізм". *Оптимізм* означає віру в можливості людини, віру в краще в ньому, *трагічний* - слід враховувати, що часто зло виявляється сильнішим або навіть краще для людини.

Сенс потрібно не просто шукати, за нього доводиться боротися з несприятливими обставинами, з підступами злих людей і, нарешті, із самим собою, зі своєю нерішучістю та лінню ^[8]. Хоча сенс життя кожного унікальний, існують універсальні цінності, які завжди роблять життя осмисленим (близькі істоти, сильні переживання, пробудження здібностей і чеснот, творчість у будь-якій формі, осмислена та натхненна праця, улюблена справа).

Таким чином, слід визнати, що людина все ж таки не "занедбана" в цей світ, вона творить її, живе в цьому світі і знаходить своє місце в тому світі, який створює вона сама, хоча, звичайно, фізичний час її індивідуального буття обмежена законами природи.

Література

1. Франк С. Л. Сенс життя. М.: Наука, 1992. З. 160.
2. Кант І. Критика практичного розуму. М: Наука, 2007. С. 524.
3. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. З. 14.
5. Сартр Ж.-П. Буття та ніщо. Досвід феноменологічної онтології. М: Республіка, 2000.
6. Цит. по: У пошуках сенсу. Мудрість тисячоліть/упоряд. А. Є. Мачухін. М: Олма-Прес, 2002.
7. Горький М. Стара Ізергіль // Його ж. Зібрання творів: в 16 т. Т. 1. М: Правда, 1979.

Шмиголь Емма Валентинівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

В ЧОМУ СЕНС І ПРИЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ? ЧИ ДІЙСНО ІСТОРІЯ МАЄ ПРИЗНАЧЕННЯ?

Історія - це наука про людей. Вона описує і аналізує їх поведінку, їх вчинки в історичній ретроспекції. Історія задовольняє інтерес людей один до одного в минулому і сьогодні.

Сенс і призначення історії як науки в тому, щоб надавати людям науково достовірну інформацію про людей, їх діяннях, мотивації поведінки, причинно-наслідкові зв'язки між їхніми вчинками в історичній ретроспективі і про суспільство в цілому від минулого до сьогодні.

Історію можуть використовувати для визначення самоідентичності, національної, соціальної і політичної ідентичності або ідентифікації інших. Історію можуть залучати в пропагандистській і ідеологічній боротьби або використовувати для просвітницької діяльності.

Історія як наука відчуває об'єктивні труднощі пізнання минулого. Історія всього лише реконструює і поставляє інформацію. А як потім цією інформацією розпоряджаються політики і письменники, журналісти та ідеологи, що вони підносять як справжнє і як помилкове - це вже провина не істориків.

Сенс і призначення історії змінювалися з плином часу. Історія знаходить науковий статус в кінці XIX в. - першій половині XX ст., в епоху романтизму. Її призначення бачили високим, від неї чекали сяючої істини. Античний афоризм "історія - вчителька життя" сприймали всерйоз. Історію вважали джерелом моральних прикладів для політиків, можновладців.

У ці роки ніхто не сумнівався в принциповій можливості історичної науки осягати істину, домагатися точного, достовірного наукового знання. Була впевненість у швидкому і неминучому відкритті законів історії, за допомогою яких можна буде прогнозувати майбутнє. Від історії чекали не тільки пояснення минулого, а й здатності передбачити майбутній розвиток людства, причому це майбутнє бачилося неодмінно світлим, прогресивним.

«Історія людства» - це літопис прогресу, літопис накопичення знання і зростання мудрості, постійний рух від нижчого рівня розуму і процвітання до вищого. Кожне покоління передає наступному успадковані їм скарби, змінені на краще.

Історія показувала суспільству дорогу до спасіння, рятувала від моральної недосконалості і всяких несправедливостей сьогоднішнього дня. Варто зауважити, що історія в XVIII-XIX ст. розвивалася насамперед як національна історіографія. Це породжувало відмінності в трактуванні подій минулого через

призму національних і імперських інтересів, але в ХІХ в. такі відмінності ще не сприймаються як критичні і дискредитують історію як науку.

Перша половина ХХ в. з його двома світовими війнами, революціями, тоталітарними режимами і розвитком суспільства масового споживання, конвеєрного виробництва змінили погляд на сутність і призначення історії. Результати цих змін були як позитивні, так і негативні для історії як науки.

До позитивних варто віднести різке посилення уваги до дослідження людини, індивіда, соціуму. Сенс історії стали бачити в розкритті ролі і долі людини в усіх її варіантах і проявах.

До негативних результатів варто віднести шкоди репутації історії як науки, нанесеній тоталітарними режимами. У людства з'явився сумнів в самій можливості історії осягати минуле. Це було викликано демонстрацією відвертої заангажованості історії політиками й ідеологами. Сформульовані вченими закони не працювали, що пробудило сумніви в самому історичному методі. У другій половині ХХ в. цей критицизм буде наростати, і серйозний удар по історії як науки в 1970-80-і рр. завдадуть постмодерністський виклик і лінгвістичний поворот в історії, а також історичний крах комунізму, який показав помилковість прогнозів історичного матеріалізму.

Зміни у світобаченні, методології історичного пізнання, тематиці історичних досліджень заперечував саму можливість пізнання історії.

В кінці ХХ в. відбувається так званий культурний поворот в історіографії. Історики як би відсунули завдання вивчати минуле «як воно було» і зосередилися на проблемі, як сучасники і нащадки уявляли собі це минуле.

Суб'єктивне сприйняття людьми ходу історичного процесу, відбите в наративних, художніх та інших пам'ятках епохи, в пам'яті людства і т. д., стало вважатися не менш значущим, ніж те, "що було насправді". Якщо люди вірять в міф, то міф може бути більш важливий для вибору історичного шляху, ніж реально трапилися події.

Загалом історія є мінливою. Те, що колись, наприклад, вважалося аморальним – потім ставало нормою. Цей процес відбувається завдяки зміні течії зовнішніх сил.

Ми звикли бачити історію як розгортання прогресу. Прогрес як процес удосконалення передбачає собою прагнення до певної точки ідеалу, яка є його кінцевим станом. Ця мета не обов'язково має досягатися, вона необхідна для координування руху життєво-історичного процесу, аби задати йому потрібну спрямованість.

Історія виступає, говорячи математичною мовою, «променем» життя. І чи бачимо ми в історії прогрес чи ні, залежить від понять цінності та суб'єктивності.

Таким чином, життя показує, що ігнорувати історичний процес не слід, а навпаки необхідно дати йому тлумачення, яке відповідало б вимогам сьогодення. Це дасть можливість розглянути хронологію подій і різних процесів більш детально. І кожна історична подія буде досліджуватись як унікальна.

Шрамович Катерина Олександрівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник: Лаута О.Д.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ЛЮБОВ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

На мою думку, любов вважається найпривабливішою моральною силою, однією з найважливіших життєвих цінностей, найглибшим та емоційно насиченим відношенням між людьми. Жодна свідома людина на Землі не уявляє свого життя без любові. Любов — необхідна складова умова людського щастя. Рано чи пізно приходиться прагнення любити і бути суб'єктом та об'єктом любові.

Любов — це інтимне, глибоке почуття, що характеризується високою емоційно-духовною напруженістю, це галузь реалізації цінності «переживання» іншого в усій його своєрідності й неповторності, це піднесення предмета «до сутності» й, таким чином, предмет лише як сутність стає об'єктом любові. Любов — це фундаментальна потреба, цінність людини, від якої залежить її повноцінний розвиток, реалізація особистісного та творчого потенціалу, найбільш адекватна людині, особистості форма екзистенції. Завдяки їй кожен відчуває повноту, змістовність, гармонійність життя та причетність усьому суцільному.

Поза любов'ю не можлива ні адекватна самореалізація особистості, ні ефективна взаємодія з навколишнім середовищем. Любов як стан душі — надзвичайно багатоманітна за виглядом та інтенсивністю. Любов, починаючи зі спокійного почуття приязні та симпатії, може досягти великої сили і стати пристрасною у вигляді сильного статевого потягу. Любов як висока іпостась чуття може бути натхненником творчості та великих суспільних звершень на користь однієї людини чи багатьох членів суспільства.

Історія знає немало прикладів, коли натхненні високим почуттям любові, окремі особи творили в її ім'я шедеври в мистецтві, літературі, науці, політиці та в багатьох інших сферах суспільного життя, а ті здобутки ставали надбанням усього людства. Істинний розгляд любові можливий лише у світлі найвищого сенсу людського спілкування. Тільки в такому масштабі може бути поясненою та обґрунтованою всепроникна сила любові, котру вже в давнину ототожнювали із загальною космічною силою, що є скрізь і всюди.

Справжня творчість існує тільки там, де є любов. Давно підмічено, що й пізнає людина настільки, наскільки любить. «Немає істини, де немає любові». Любов як один з головних факторів суспільного життя стає дієвим антиподом відрази та ненависті. Любов — творче начало в усьому, до чого б не торкалося прекрасне крило цієї «вічної» таємниці людського буття.

Людське існування потребує одухотворення любов'ю, бо без неї людина може не відбутися. У багатьох культурах любов пов'язується з безсмертям. Так, наприклад, у романських мовах слово «любов» (французьке «amour» де «а» — заперечення, «mour» — смерть) безпосередньо проголошує безсмертя.

Стародавня Греція віддає данину свого світобачення любові як одному з найпотужніших явищ і природно існуючих людських потреб. Поступово закладаючи фундамент власної міфології, стародавні греки вводять у сонм олімпійських небожителів найулюбленіших богів — Ероса та богиню Афродіту, що народилася з морської піни, і якої остерігається сам верховний владика — Зевс.

Любов у стародавній міфології — невід'ємна частина життя не тільки людини, а й героїв і богів. Любов — велика цінність і великий дарунок долі (богів).

Можливо, починаючи з Гомера, любов постає як дієвий чинник багатьох суспільних процесів. Любов до Прекрасної Єлени змушує спартанського царя Менелая, не задумуючись про наслідки, використовувати не тільки благочестиві, а й прямо протилежні засоби для повернення звабленої Парісом коханої дружини додому, і розв'язати по суті Троянську війну.

В історії етичної думки поняття любові завжди відіграло важливу роль. Чи то любов до протилежної статі, чи любов батьків до дітей, а дітей до батьків, або ж свідомо любов до Батьківщини, інакше кажучи — відоме всім почуття патріотизму. Антична філософія, розглядаючи світ як наслідок взаємодії космосу і хаосу, стверджує творчу сутність космосу і злагоди, упорядкованості, гармонії.

Так, ще Емпедокл (485—425 рр. до н.е.) у поемі «Про природу», замислюючись над упорядкованістю форм природного світу вбачає її джерело в

Любові. «То любов'ю захоплене, сходиться все воедино, то ненависним розбратом знову гониться нарізно одне від одного», — пише філософ. У нього

любов і ненависть виступають як об'єктивні начала, як принцип буття та становлення людини.

З Платона починається антична лінія філософії кохання. За Платоном (428—347 рр. до н. е.) любов має дві сторони. З одного боку — чисте кохання, звільнене від всього чуттєвого та спрямоване переважно на пізнання ідей і вищої з них — ідеї добра. А з другого — це пристрасний чуттєвий потяг. Платон розподіляє властивості любові між тілом і духом. Він відмічає, що прагнення блага, достатку — це властивість душі, а голод і жорстокість породжуються тілом. Тіло, хоча й нижче духу, але не тваринне, — тому що воно пронизане духом. Любов закладена в самій природі людини, і потрібна для того, щоб зцілювати недоліки природи.

У «Федрі» Платон розрізняє ерос лірики та любовного потягу, які можуть переплітатися і співіснувати в гармонійному єднанні. Платон уперше вживає поняття еротичної краси: «Споглядаючи красу хлопчика... душа захоплюється і отримує тепло, відчуває полегшення від горя і радіє».

У своєму діалозі із Сократом «Бенкет» Платон зображує прекрасний образ Ерота. Він підкреслює дуже давню природу Еросу, без якого людина не уявляє

собі повноцінного життя, його суть полягає в зачаруванні «eidos'ом», тобто (грецькою) формою, виглядом прекрасного. «Eidos» може мати тілесну, душевну, духовну й, нарешті, божественну природу. А отже, є різні ступені еросу.

На своєму найвищому щаблі він позбавляється всіх земних тягарів і поривається до прекрасного, як вільний від усього тлінного й минушого чистий «eidos» — подібний до сонця, що дарує всьому суццю світло й життя. За келихом розведеного за грецьким звичаєм вина, вустами Сократа, Платон переповідає друзям повчання прекрасної жриці Діотими, тут подано цілу ієрархію еротичного сходження людської душі, яка під владою любовного ентузіазму неминуче має підійматися все до більш і більш високих і довершених щаблів буття.

Починаючи з ординарної чуттєвої закоханості й естетичного захоплення красою коханого, людина послідовно переходить — якщо тільки вона перебуває на правильному шляху — до любові, що захоплюється прекрасним тілом. А далі — як вища ступінь — їй відкривається краса душі в її безтілесних образних виразах.

Ще вище — на неї чекає краса «прекрасних учень» і знань. А на найвищому щаблі еротичного сходження вона пізнає любов до чистої ідеї краси самої по собі. Ерос Платона є любов до тих меж, коли дві душі вже перестають існувати нарізно, а вплітаються одна в одну, щоб відтворитися «в дітях прекрасних і безсмертних». Було б помилкою стверджувати, що Платон проповідує тільки чисто духовну любов, або тільки любов чуттєву. Він є прихильником любові безсмертної, але така любов притаманна лише богам, у силу їх божественного (вічного) буття. Філософ, очевидно, мріяв поєднати тілесну і духовну матерії в одне єдине єство — могутнє і чисте.

Отже, справжня любов завжди є діяльною, активною, зацікавленою в житті та розвитку свого коханого суб'єкта, вона породжує високі почуття відповідальності та обов'язку. Велике значення для людини має і любов до Батьківщини.

Саме вона породжує не тільки естетично прекрасні почуття милування красою свого Рідного Дому, але й спрямовує людину, через усвідомлення його особливої цінності, віддавати власне життя за Батьківщину, Рідний Край. Ця любов чистіша і досконаліша, ніж любов між людьми. У далеких мандрах рідні місця викликають тривалий і глибокий сум — ностальгію. Це, ніби відірване від матері немовля, що може загинути, так само може загинути, відірвана від Вітчизни людина.

Любов до Батьківщини проявляється і в патріотизмі. В першу чергу це пов'язано із захистом своєї Землі від збройних посягань. Епічні герої, що втілили моральний ідеал народу, — це саме ті особистості, які захищали, відстоювали свою землю і всіма своїми силами прагнули її щасливої долі. Їх моральні чесноти мисляться в додатку до основного — любові до Вітчизни.

Так само і любов до природи, має особливий відтінок спрямованості людини на об'єкт. Якщо любов між людьми передбачає умову взаємності, то любов до

Батьківщини, до Бога, до природи, в силу своєї особливості, цього не потребує, не передбачає. Будучи живим об'єктом любові, природа не дає віддачі у звичайному розумінні цього слова, не провокує егоїстичних нахилів, а дарує вічне джерело натхнення та естетичної насолоди.

Важливість і складність любові багато в чому визначається тим, що у ній, як у фокусі, перетинаються протилежності біологічного й духовного, особистісного й соціального, інтимного й загальнозначущого. У любові, як у жодній іншій галузі, необхідно відрізнити вище від нижчого, прекрасне від потворного, справжнє людське почуття від його викривлених, спотворених форм, бо втрати тут — це втрати людського начала та її сутності.

Сучасна культура розкрила глибоку кризу людського духу, чи не найпереконливішим свідченням якої стала втрата любові як свого предмета. Люди бояться любити, не довіряють одне одному, не вірять у щирість почуття іншого. Любов спрофанована розумінням її як суто еротичного акту. В пошуках гостроти задоволень люди звертаються до збочених, спотворених форм стосунків, також вважаючи їх любов'ю.

Горова Анастасія Русланівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ

Зміни, яких зазнала Україна на своїх теренах після здобуття незалежності актуалізують вироблення нової парадигми в поясненні сутності людини, її місця та ролі в суспільстві, впливу особистості на перебіг історичних процесів та формування ідентичності себе, як українця. Реалії нашого життя диктують умови поглиблення процесу націєтворення. Серед різноманітних аспектів цієї проблеми надзвичайно важливим видається повернення до української культурної спадщини імен та постатей, які були в радянські часи штучно вилучені з ідеологічних міркувань. Складна доля, що повна боротьби за культурну спадщину майбутнього та минулого.

Григорій Савич Сковорода – велика постать українських філософських дум, диво-байкар, педагог, поет, людина. Він став першим українським

філософом відкритої думки, якій ніколи не втрачай справжньої любові до знань. Філософія Сковороди охоплює усі сфери людського буття. Автор багато говорить про розуміння щастя, саму концепцію щастя та шляхи досягнення внутрішньої гармонії людини. Григорій Сковорода пропонує людям почати шлях до щастя з пізнання себе і невинного внутрішнього духовного самовдосконалення. Багато уваги Сковорода приділив і проблемам виховання, розробивши прекрасну, струнку і просту, проте дійсно геніальну систему виховання. Жодна сфера життя не була непомічена, вона до досконалості вдало вписується у концепції поглядів Сковороди. Глибина думок філософа неосяжна, адже висловлення його бачення загального закону буття світу через порівняння, символіку несе у собі неабияку цікавість форми його бачення.

Сьогодні кожному людину сучасності здивує актуальність його поглядів на духовність та силу особистості, що має нести на собі інстину, захищати її та оберігати. Людина, яка здана змінити хід думки кожної. Проблематика його етики полягає у самопізнанні, він вважає, що лише людина, яка пізнала свою природу у корені здатна принести користь іншим, адже лише удосконалюючись і неперервно духовно розвиваючись можна пізнати себе, Сковорода зауважив: «якщо щастя та істина можливі, то не десь і колись, а тут і зараз. Щастя треба знайти, ось чому головне завдання – пізнати самого себе».

Наразі реальність складна та ворожа, вона має намагання змішати нашу кров із землею, зтерти пам'ять наших пращорів, напоїти йодом націю. Але Україна це могутній голос поколінь, якій ніколи не втрапить сили. Це голоси наших теперешніх, наших колишніх, наших майбутніх. Мистецтво життя Григорія Савича Сковороди полягало у досягненні блаженного спокою, радості душі, багатстві внутрішнього світу, починаючи з себе самого. Кожен з нас розуміє та має потребу пізнавати себе, бо всесіт, в першу чергу, це людина Світ ловив його, але так і не спіймав.

Література

1. Хіджеу А. Ф.; Григорій Сковорода. Історико-критичний нарис. Уривок перший: загальне основне уявлення Сковороді з його власної свідомості. З додатком Сковородинського Ідіотікона. – Телескоп, ч. XXVI, 1835, № 5, – С. 3-42; № 6. – С. 151-178.

Учаєва Дар'я Михайлівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ Е.ФРОММА

Ім'я Еріха Фромма (1900-1980) асоціюється в більшості дослідників з так званим фрейд-марксизмом. І справді, з ранніх років на Е.Фромма обидві ці постаті мали значний вплив: ідеї К. Маркса – в усвідомленні залежності розвитку індивіда від політичної та соціальної організації суспільства, а ідеї З. Фрейда – у напрямі, що стосується визнання впливу ранніх дитячих вражень та сім'ї загалом на психічний та особистісний розвиток. Е. Фромму належить ряд понять, що вплинули на розвиток уявлень про сучасне суспільство і надали формує вплив на ідею необхідності психотерапії не окремої особистості, а цілого суспільства.

Відмовившись від фрейдівського поняття «лібідо» і висунувши на чільне місце соціальні та культурні умови, що визначають особистісний розвиток, Е. Фромм, водночас вважав, що процес розвитку пов'язаний з задоволенням базисних, екзистенційних потреб. Відповідно до Е. Фромму, ці потреби такі.

Потреба у прихильності, яка, у свою чергу, може бути конструктивною чи деструктивною. Так, потреба у прихильності може задовольнятися через підпорядкування чи домінування (мазохістським чи садистським чином). Стверджуючи, що дана потреба, що є похідною від умов існування людини, носить симбіотичний характер, Е. Фромм виводив соціальні лиха – такі, як наркоманія чи тиранія – з домінування тієї чи іншої тенденції у задоволенні цієї потреби. Основна відмінність зазначених деструктивних способів задоволення потреб у прихильності Е. Фромм бачив у відсутності кохання. Конструктивний спосіб Е. Фромм пов'язував з поняттям «зріле кохання». Основні складові «зрілого кохання» – турбота, повага і знання.

Потреба у трансценденції. Ця потреба виводиться Е. Фроммом з постулювання творчого характеру людської природи, відповідно до якого людина, зіштовхуючись із протиріччями життя, долає свою пасивність і трансформує енергію творчості у творення чи руйнування. За Е. Фроммом, ознака людини безсилою – руйнівна активність, у якій трансцендує нездатність творення, реалізуючи потреба у трансценденції. Е.Фромм стверджував, що природа людської потреби в трансцендуванні двояка, вона поєднує потенції щастя і здатність до саморуйнування.

Потреба у укоріненості. Потреба виведена Е. Фроммом з традицій первісного суспільства (матріархального і патріархального), і навіть з становища класичного психоаналізу наявність інцестуозних зв'язків між матір'ю і дитиною. Згідно з Е.Фроммом, фундаментальний психологічний зв'язок у людини зі своєю матір'ю: «мати – це їжа, мати – це любов». Бути коханим нею – отже, бути живим, бути вкоріненим, бути вдома. Відмінність від З. Фрейда тут у тому, що Е. Фромм відмовляється від акценту на сексуальності корінних зв'язків і звертає увагу на їхню ірраціональну, афективну природу.

Потреба в укоріненості, за Е. Фроммом, носить універсальний загальнолюдський характер і надзвичайно важлива для психологічної захищеності індивіда.

Потреба у самовизначенні. Іноді її можна називати «потребою в персоналізації». Е. Фромм підкреслював необхідність розвитку самосвідомості та відстоювання свого індивідуального «Я» з позицій досвіду та знання набутих у самотійній життєвій активності. Е. Фромм висловлював стурбованість зростаючим «стадним конформізмом», у якому людина цурається свого «Я».

Потреба орієнтації. Оскільки Е. Фромм вважав, що людина – істота, яка потребує визначенні сенсу свого життя, він виділив як рівень продуктивного життя необхідність (потреба) у розвитку. По Е. Фромму, «каркас» орієнтацій і схильностей складається у ранньому дитинстві, коли людина навчається використовувати уяву та міркування для подолання труднощів. Для філософа відданість означає дотримання гуманістичної етики, у якій найвища цінність і чеснота – людське існування.

Відповідно виділяються дві орієнтації – продуктивна (пов'язана з самовизначенням, реалізацією та розвитком особистісного потенціалу, здатністю до «зрілого кохання») і непродуктивна (споживча, агресивно-неохайна, користолюбна та ринкова, при якій інші використовуються як об'єкти).

Таким чином, актуальність гуманістичних ідей філософа очевидна. Слід також підкреслити, що Фромм завжди був більш відомий як теоретик і публіцист, ніж як практикуючий психолог. Цінність його розробок для нашого аналізу в тому, що вони дозволяють більш повно уявити картину розгортання психодинамічного спрямування в плані теорії, а також побачити шляхи, якими психотерапія еволюціонувала в напрямку від особистісної до соціальної.

Ярошенко Віта Русланівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ТЕОРІЯ МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН Г.САЛЛІВАНА

Теоретична та практична діяльність Г. Саллівана пов'язана насамперед із використанням, хоч і переосмисленим, основних понять класичного психоаналізу та аналітичної психотерапії. «Психічна енергія», «ранне формування», «знак», «символ», «персона» – цими термінами рясніють роботи філософа. Проте обсяг і зміст понять, зафіксованих запозиченою термінологією, мають у Г. Саллівана інший, міжособистісний соціально-орієнтований сенс.

У центрі теорії Г. Саллівана знаходиться поняття «динамізм», під яким мається на увазі «щодо стійкої структури розподілу енергії», зокрема, у міжособистісних відносинах. Згідно філософу, існують дві широкі категорії «динамізму»: зональний динамізм (фізична активність – їжа, питво, виділення тощо) та міжособистісний динамізм (від ставлення до самого себе до ставлення до інших, до групи, до соціальних класів, навіть до нації). Особливу роль Г. Салліван відводив мови як способу використання знаків і символів, а також ранньому досвіду, що становить основу персоналізації, тобто. побудови індивідуального, неповторного динамізму.

Поряд із поняттям персоналізації. Г. Салліван використав і поняття «персоніфікація», що трактувалося як фантастичне втілення у будь-який образ значних переживань (від дитячого «діда Бабая» до фольклорного Діда Мороза). Вчений і практик, Г. Салліван вважав, що стереотипи свідомості є персоніфікацією певної групи людей, взятої в цілому: персоніфікуються також соціальні інститути, національні спільноти («дядько Сем», «Батьківщина-мати» тощо). Персоніфікація, по Г. Саллівану, пов'язана з пробудженням усвідомлення власного тіла та потребою втілення образу себе в певну матеріальну конкретність.

Багато культурних стереотипів є не що інше, як персоніфікація або комплекс персоніфікацій. Основні різновиди персоніфікацій – персоніфікація себе та персоніфікація інших. Звідси важливе становище Г. Саллівана про «ілюзію особистої мотивації».

За Г. Салліваном, найважливішим динамізмом виступає «міжособистісне ставлення», і навіть «ситуація» (в іншій термінології – «особиста ситуація»). Останні бувають «з'єднувальні» та «роз'єднувальні». Причому особистість неможливо від'єднати від ситуації. Г. Салліван писав: «Наскільки я знаю, кожна людина має стільки особистостей, скільки в неї міжособистісних відносин, а

багато наших міжособистісних відносин є не що інше, як дії з уявними людьми ..., які для нас не менш реальні, ніж клерк з лавки на розі...».

Дуже цінним є положення про вплив на міжособистісну ситуацію з двох учасників уявних «третьох осіб», яких ті привносять у свідомість. Г. Салліван виділив три групи потреб: фізичні, міжособистісні (безпека, близькість, любов) та потреба в зміні стану (наприклад, від сну до неспання), незадоволеність яких призводить до напруженості. Особливо виділялася потреба у самоповазі як різновид потреби у безпеці. Звідси особливу увагу до партнерської та співпраці клієнтів, проблематику яких Г. Салліван схильний був трактувати як порушення в динамізмі міжособистісних відносин.

Психотерапевтичної тактики Г. Саллівана властиве використання феномену «перенесення», концепції «опору» та схильність працювати з клієнтами, які відчують тривожність. «Коли немає тривожності, – писав дослідник, – справжньої ситуації співбесіди не існує». Увага Г. Саллівана до соціальних аспектів психологічної адаптації дозволило йому сформулювати концепцію психотерапевтичного співтовариства за принципом «на півдорозі до будинку», що було однією з передумов виникнення особливої групової психотерапії для алкоголіків та наркоманів («Анонімні алкоголіки»).

Таким чином, що хоча Г. Салліван обґрунтував власну особистісну типологію, в основі якої – переважання тієї чи іншої психологічної проблематики (наприклад, «вічний підліток», «негативіст», «заїка» тощо), він все ж таки дотримувався гіпотези, яку виклав наступним чином: «Ми вважаємо, що кожен набагато більшою мірою людина, ніж будь-що інше, і аномалії міжособистісних ситуацій, оскільки вони не похідні від мови або звичаїв, є функцією відмінностей і відносної зрілості включених до них осіб».

Андріяш Яна Василівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ТРАНСАКТНИЙ АНАЛІЗ Е.БЕРНА: НАЙПОПОУЛЯРНІША СУЧАСНА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ

ОдНА з найпопулярніших сучасних психотерапевтичних концепцій – трансактний аналіз Е. Берна. Еклектична за своєю композицією, концепція Е. Берна увібрала у собі ідеї та поняття психодинамічного та біхевіорального підходів, зробивши акцент на визначенні та виявленні когнітивних схем

поведінки, які програмують (реалізують «сценарій») взаємодію особистості з собою та з іншими.

Концепція Е. Берна виходить із здатності індивіда усвідомити свою поведінку та відокремити неадекватні його структури («патерни») від себе. Оскільки людина має право вибору, вона може стати незалежною від свого минулого, від нав'язаних їй стереотипів поведінки і тим самим змінити долю («життєвий сценарій»).

Взагалі, відмінність концепції Е. Берна з інших полягає – це слід підкреслити особливо – у цьому, що не фіксує увагу і зусилля окремих поведінкових структурах, а апелює до набагато значніших і тривалих форм і наслідків поведінки. Мова, зрештою, йдеться про долю людини, і навіть не лише про її особисту долю, а про долю цілого її роду, оскільки сценарій життя – на те й сценарій, що підпорядковує собі, своїй програмі життя кількох поколінь у сім'ї. Інакше висловлюючись, у концепцію Е. Берна також включені відносини з часом. Є навіть спеціальна транзакція – структурування часу. Розглянемо ключові концепції концепції.

У центрі концепції – поняття «его-стан». Таких его станів Е. Берн виділяє три: батько, дитина і дорослий.

«Батько» – це его-стан із інтеріоризованими раціоналізованими нормами покарань, вимог та заборон.

«Дитина» – его-стан імпульсивного, емоційного реагування зі спонтанним (хоча він може у своїй варіювати – від безпорадного до протестуючого) поведінкою.

«Дорослий» – его-стан, яке втілює у собі хіба що об'єктивну, розсудливу і водночас емпатичну, доброзичливу частина особистості.

Згідно з Е. Берном, усвідомлення клієнтом свого актуального его-стану – перший крок до зміни поведінки у бік його оптимізації.

Детально розроблена концепція Е. Берна зі своєю мовою, своєю базовою термінологією пропонує ще цілу низку понять, суттєвих для розуміння того, що, за Е. Берном, відбувається для людей при спілкуванні. Ось короткий опис цієї термінології.

«Гра» – фіксований і несвідомий стереотип поведінки, у якому особистість прагне уникнути близькості – повноцінного контакту – шляхом маніпулятивного поведінки. Приклади ігор: «Так, але ...»; «Ах, якби не ти...»; «Який я нещасний ...»; «Дивися, що ти зробив зі мною ...» тощо

«Поглажування» – транзакції, створені задля індукування позитивних чи негативних почуттів. Розрізняють поглажування позитивні («Ви мені симпатичні»), негативні («Ти мені неприємний»); умовні («Ти мені більше подобався, якби...») і безумовні («Я приймаю тебе таким, який ти є»).

«Здирство» – спосіб поведінки, з допомогою якого люди реалізують звичні установки, викликаючи в себе негативні почуття і ніби вимагаючи своєю поведінкою, щоб їх заспокоювали. Вимагання — це зазвичай те, що отримує ініціатор гри в її кінці.

«Заборони та ранні рішення» – одне з ключових понять трансактного аналізу, що означає послання, що передається в дитинстві від батьків до дітей, з его стану «дитина» у зв'язку з тривогами, турботами та переживаннями батьків. Ці заборони можна порівняти із стійкими матрицями поведінки тощо. У відповідь ці послання дитина приймає те, що називається «ранні рішення», тобто. формули поведінки, які з «заборон».

Приклади заборон та ранніх рішень: «Не висуватись» – «Треба бути непомітним, інакше буде погано» або «А я висуватимуся!», або «Я робитиму, що захочу, і завжди!».

Таким чином, «життєвий сценарій» – явна аналогія зі «стилем життя» за висловом А. Адлера, включає: батьківські послання (заборони), ранні рішення (у відповідь на них), ігри, які реалізують ранні рішення, вимагання, якими виправдовуються ранні рішення того ж очікування та припущення про те, чим закінчиться п'єса життя.

Змага Анастасія Іванівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ПІЗНАННЯ СВІТУ ТА ЇХ ФІЛОСОФСЬКЕ ТЛУМАЧЕННЯ

Які відчуття виникають у вас коли ми чуємо: «тільки екстрасенс тут може допомогти», «для того, щоб знати про своє майбутнє треба навчитися читати свою нотальну карту», «ти знаєш, мені наснився сон, у якому я побачила.. (щось), це означає, що..»?

Особисто в мене це викликає неабиякий внутрішній супротив. Тому що такі речі, як інтуїція, езотерика, сновидіння для мене є чимось недослідженим і як говорять про це науковці – належить до досвідного рівня пізнання.

Оскільки досвідний рівень пізнання виростає безпосередньо з практики, зберігаючи з нею найтісніший зв'язок, який виявляється в тому, що отримане таким шляхом знання є ніби безпосередньою діяльною моделлю об'єкта. Звичайно, і теоретичне знання є діяльним за своєю природою. Проте діяльне (суб'єктивно-практичне) тут ніби увійшло у фундамент теоретичної конструкції, воно сховане, недосяжне безпосередньому погляду. Недаремно суб'єктивне так важко знайти в теоретичному знанні.

У досвіді практична природа знання безпосередньо явна. Саме досвід і виявляє себе передусім як знання тих дій, які необхідно здійснити на шляху подолання опору нового, ще не пізнаного об'єкта.

Досвідний характер часто мають і наукові уявлення, як, наприклад, уявлення М. Планка про кванти або Е. Шреденгера «про «пси-функцію». Спочатку це були знання про способи подолання труднощів на шляху пізнання фізичних явищ у мікросвіті, які не містили майже ніякої інформації про причини, що ці труднощі породжували. Звичайно, досвідне й теоретичне знання ніколи не існують окремо одне від одного, їх скоріше слід розуміти як функціональні моменти певної цілісності.

Відмінність між вихідними принципами теорії і досвідним знанням виникає внаслідок того, що пізнавальне проникнення в структуру нового об'єкта, хоч і здійснюється майже цілком у сфері досвідного знання, своє завершення знаходить вже за його межами, у сфері теоретичній. При вивченні нового об'єкта потрібний певний період так би мовити «зживання» дослідника з новим предметом чи проблемою. І тільки після того, як такий процес відбувся (а він має місце ще в рамках досвідного знання), приходить довгоочікуване рішення. Так, Менделєєв довго і безрезультатно розробляв періодичний закон хімічних елементів, але протягом цих шукань настільки «зжився» з досліджуваною проблемою, що її рішення прийшло до нього навіть не в момент активної роботи, а уві сні, без свідомо стимульованих зусиль.

А інтуїція є завершальним моментом процесу здійснення у сфері практичної (предметно-діяльній) взаємодії суб'єкта і об'єкта. У цьому процесі можна виділити такі послідовні етапи:

- відчуття чужості об'єкта (коли структури суб'єкта і об'єкта ще неадекватні одна одній);
- досвідно-діяльнє відображення об'єкта, вміння подолати його опір (момент становлення спільної структури суб'єкта і об'єкта, що інтегрують);
- інтуїтивне знання власної структури об'єкта, фіксоване у вихідних принципах, аксіомах, базисних положеннях нової теоретичної системи (момент завершення інтеграції, в результаті якого стає можливим своєрідне «відчування» структури об'єкта, подібне відчуванню суб'єктом своїх власних внутрішніх станів).

Інтуїція, на відміну від логіко-дискурсивного осягнення об'єкта, є свого роду відчуванням справжньої сутності об'єкта, вона ніби проникає «всередину» об'єкта і безпосередньо «чує» його єство. Знання, отримане інтуїтивно внаслідок такої його «безпосередності», набуває характеру очевидної істини, тобто такої, що не вимагає логічного обґрунтування. Очевидність ця може мати характер як чуттєвої наочності (якщо інтуїтивний контакт з об'єктом здійснюється у сфері матеріальної діяльності), так і інтелектуальної наочності (якщо породжуюча її діяльність лежить у сфері ідеальної діяльності), у зв'язку з цим розрізняють чуттєву й інтелектуальну інтуїцію. Надаючи своїм результатам

характеру очевидної істини, інтуїція тим самим обов'язково супроводжується почуттям глибокої певності в істинності своїх результатів.

Таким чином, можна зробити висновки, що сни та інтуїція все одно лишаються відносними речами. Вони можуть стосуватися досвіду, може бути багато «наукових» прикладів, але з точки зору психології, сни, які бачить людина, стосуються лише її підсвідомості. А це означає, що будь-які «знаки», послані їй у вигляді марень, переживань, сновидінь, будуть стосуватися лише її та її ставлення до інших речей. Чому так? Невідомо.

Постарнак Анастасія Ігорівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

КОЛЕКТИВНЕ НЕСВІДОМЕ КАРЛА-ГУСТАВА ЮНГА І ПРИРОДА РЕЛІГІЇ

Своєрідний підхід до тлумачення природи релігії запропонували прихильники психоаналізу (З. Фрейд, К. Г. Юнг та інші). Відкидаючи існування надприродного джерела релігії, вчені вважали її цілком нормальним феноменом – продуктом, породженим складною взаємодією базових складових людської психіки.

У своїх роботах З. Фрейд встановлював зв'язок між релігією і несвідомими суб'єктивними враженнями, бажаннями. Як відомо, ці бажання, викликані людським «Воно», пов'язані з прагненням до насолоди. У дорослої, вихованої у соціумі особи ці потяги підсвідомо конфліктують з блоком внутрішніх заборон («Супер-Его»). Складовими цього «внутрішнього цензора» є (в тому числі) релігійні заборони конкретних різновидів поведінки. Людині від цих заборон некомфортно, виникає внутрішній конфлікт і потреба пояснити чому саме самій собі потрібно забороняти ряд шляхів до насолоди.

Таким чином, людині незручно щось забороняти самій собі і тим більше себе обмежувати. За З. Фрейдом, людина впевнює себе в існуванні Бога, який ззовні їй щось забороняє. Іншими словами, вигадує Бога для ілюзорної самовиправдовувальної мотивації. Тобто релігійність впливає з придушення потужних природних прагнень засвоєними соціальними нормами. Історично такі «вигадки Бога» оформлюються у культурному суспільному бутті у вигляді різних надбудовних структур – конкретних релігій.

Учень З. Фрейда, а згодом один з його критиків, швейцарський вчений, лікар-психоаналітик Карл Густав Юнг як основу релігії також розглядав несвідоме, однак не індивідуальне, а колективне.

Розробляючи цю ідею, К.Г. Юнг вважав, що колективне несвідоме – реально існуюча частина психіки будь-якої людини, яка включає у стислій формі загальнолюдський досвід, характерний для певного народу. Воно являє собою сховані сліди пам'яті людського минулого і, навіть, тваринного стану. Складається це колективне несвідоме з архетипів – «психічних залишків незліченних переживань» символічної природи, які протягом життя прагнуть реалізуватися. Іншими словами, будь-яка людина реалізує архетипи Батька, Судді, Злодія, Героя, Жертви, Друга, Ворога тощо. Зміст архетипів відбитий у народному епосі, міфах, казках, інших продуктах народної творчості. Релігія, на думку К. Г. Юнга, виступає однією з найважливіших форм прояву архетипів.

Таким чином доводиться теза про те, що психіка будь-якої людини за своєю підсвідомою природою містить зародки релігійності.

Сердюк Максим Юрійович,
студент 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ПРИРОДА «НУМІНОЗНОГО» В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РУДОЛЬФА ОТТО

Рудольф Отто – німецький теолог і філософ релігії. Автор досить впливової в ХХ ст. концепції витлумачення релігії; пропонує брати до уваги лише ірраціональну сторону релігії, нехтуючи всім раціональним.

Сутністю релігії Отто вважає нумінозне (невимовне). Останнє проявляється в двох формах. Йдеться про таїнство, містерію жаху, що являє собою безпричинний, ні на чому не оснований страх людини перед таємницею трансцендентного. З іншого боку, мова йде про відчуття тривоги що впливає з таїнства відпадання. Відчуття тривоги, на відміну від містерії жаху, викликає захопленість людини таємницею розгортання буття у всій його досконалості і повноті. Де відсутні означені переживання, там відсутньою є істинна релігія. Про наявність релігійного досвіду, за Отто, можна стверджувати лише тоді, коли в ірраціональному пориві божественної могутності зливаються в одне ціле містерія жаху і відчуття тривоги.

Книга німецького теолога Рудольфа Отто «Священне. Про ірраціональне в ідеї божественного і його відношення до раціонального» (1917) мала величезний вплив на релігієзнавство ХХ століття, поклавши початок феноменології релігії.

Отто в цій книзі розрізнив «священне» і «нумінозне», виділивши першофеномен сакрального відчуття, який передує будь-яким інституційним релігіям, будь-яким особовим уявленням про богів, духів тощо. Такий «ірраціональний» початок релігії він назвав відчуттям «нуміозного».

Сам термін «нуміозне» (лат. – *numinosus*) походить від латинського «*numen*» що означає «Бог», «дух» або «божественність». Нуміозному, на відміну від інших елементів релігійної віри, не можна навчити – це не догмат, а досвід, який «можна тільки викликати, збудити, – як і все, що приходить “від духу”». У декількох розділах своєї книги Р. Отто описує складові елементи цього досвіду: «страхотливе», «таємниче», таке, що «зачаровує». Так, «страхотливе» він, услід за Ф. Шляєрмахером, пов’язує з «відчуттям тварності – відчуттям тварі, яка тоне у власному ніщо і схиляється перед тим, що вище за всяке творіння». Істотно, що в такому відчутті немає ніякого інтерсуб’єктивного відношення – «те, що вище за будь-яке творіння», переживається як могутня і об’єктивно-безособова сила, а не як особа, з якою можна було б вести діалог (у формі молитви, заповідей, священного переказу тощо). Між нею і людиною немає навіть раціональнодоцільного відношення, як між «виробником» і «виробом», а є лише абсолютний розрив між творцем і тваррю. Нуміозне визначається як абсолютно «інше», незіставне із звичним ладом речей; перед нами основоположна опозиція сакрального і профанного.

Найважливішою межею нуміозного є його амбівалентність: нуміозне і вабить в якості «зачаровуючого», і відштовхує в якості «жахуючого». Як наслідок, і уявні істоти, яких можна вважати його джерелом, протистоять один одному. Перш за все, це, звичайно, боги, що відрізняються ревним, мстивим характером, як старозавітний Ягве з його знаменитим «гнівом». Дивні риси «гніву Ягве» завжди впадали в очі. Перш за все, у багатьох місцях Старого Завіту відчутно, що цей «гнів» спочатку не має нічого спільного з моральністю. Він «займається» і загадковим чином про себе заявляє як «прихована природна сила», як скупчена електроенергія і розряджається на того, хто дуже близько підходить. Гнів його «непередбачуваний» і «довільний».

Одночасно Р. Отто відзначає й інше – не позитивне, а негативне – джерело нуміозного, що осмислюється через уявлення про примару. Саме лякаючи примари, а не анімістичні «душі» речей або ж особисті демони чи боги служили початковою формою надприродної істоти, і вони до цих пір турбують нашу уяву, викликаючи характерне відчуття «страшного», часто з найнезначніших зовнішніх приводів (порожній будинок).

Позитивно-негативна амбівалентність нуміозного у Р. Отто зближується з переконаннями антропологів, що відкрили в кінці XIX ст. знамениту «ману» – сакральну субстанцію, яка за віруваннями багатьох традиційних народів наповнює магічно дієві речі, живі істоти тощо: мана теж подвійна, зарядженими нею об’єктами можна захоплюватися, але можна й гребувати. «Енергетичне» розуміння сакрального, яке уподібнюється безособовому електричному потенціалу, пов’язує думку Р. Отто з традицією французької соціологічної школи – зокрема, саме так Марсель Мосс і Анрі Юбер описували священну

енергію, що виділяється при обряді жертвопринесення; пізніше Еміль Дюркгейм тлумачив цю дієву силу як фантастично трансформовану силу соціальної згуртованості. Сам же Р. Отто не був соціологом і не посилався на французьких учених. Його метод – переважно інтроспективний, коли досліджуються не об'єктивно спостережувані факти, а тексти і свідoctва тих, хто пережив досвід нумінозного.

Таким чином, «Священне» виявилось продуктивним науковим твором, що на багато десятиліть визначив цілий ряд напрямів аналізу феномена сакрального. Поняття сакрального як «страхотливого» зайняло важливе місце у ряді робіт М. Гайдеггера.

У Р. Отто відмічається також паралель між священним і піднесеним – естетичною категорією, яка ще з XVIII ст. і до наших днів активно вивчається філософами, від І. Канта до Ж.-Ф. Ліотара. Вона визначається через неувяність, плотську невизначеність піднесеного об'єкта: «Це вказує на сокровенну спорідненість нумінозного і піднесеного, спільність між ними виходить за межі простої випадкової схожості». Поняття «страшного», проаналізоване Р. Отто у зв'язку з вірою у примари, було концептуалізовано в однойменній статті засновника психоаналізу З. Фрейда.

В цілому Р. Отто визначив, з одного боку, місце нумінозного у структурі священного взагалі, а з іншого – розробив структуру самого нумінозного, виділивши в ньому певні стадії наближення людини до нумінозного об'єкту.

Білодід Антон Андрійович,
студент 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ РЕЛІГІЇ МАКСА ВЕБЕРА І СУЧАСНІСТЬ

Серед популярних філософсько-соціологічних концепцій релігії виокремлюється теорія засновника соціології релігії, німецького філософа і соціолога Макса Вебера.

Дослідження Вебера в області релігії почалися з роботи «Протестантська етика і дух капіталізму» (1904р.) і завершилися великими історико-соціологічними екскурсами, присвяченими аналізу світових релігій: індуїзму, буддизму, конфуціанству, даосизму, іудаїзму.

Вебер не ставив центральним питання про походження релігії, а тому і не розглядав питання про її сутність. Його цікавило насамперед вивчення наявних (існуючих) структурних форм, склад і тип релігії.

Вебер шляхом емпіричного спостереження й порівняння фіксує, де і при яких соціальних умовах, серед яких соціальних шарів і груп переважає в релігії ритуально-культовий момент, а де аскетично-діяльний (мається на увазі не культові дії, а мирська діяльність), де – містико-споглядальний, а де – інтелектуально-догматичний. Це дає Веберові можливість установити індивідуальний вид різних релігій.

Так, згідно з Вебером, магичні елементи найбільш характерні для релігії землеробських народів і, у рамках високорозвинених культур, для селянського стану. Віра в долю, фатум складає характерну приналежність релігії народів-завойовників і військового стану. Релігія міських станів, зокрема ремісників як показує Вебер, носить раціоналістичний характер, оскільки вони в меншій мері, ніж хлібороби, залежать від зовнішніх, природних умов, а в більшій мірі – від ритмічно правильного, раціонально організованого трудового процесу. Однак зважаючи на те, що світові релігії, як правило, виникають і поширюються не тільки серед одного стану, то в них присутній, причому в дуже своєрідних сполученнях, ряд моментів.

Дуже показовий стосовно світогляду і методології Вебера його аналіз конфуціанства. Філософ вважає, що конфуціанство гранично раціоналістичне. Тому в цій релігії поєднано два начала: етично-раціональне, раціонально-магічне. Як показує Вебер, раціоналізм тут носить характер істотно відмінний від західного типу раціоналізму, тому що китайський раціоналізм був об'єднаний з магією і традиціоналізмом.

Розглядаючи далі індивідуальний вигляд інших світових релігійно-етичних систем, Вебер дає їхню класифікацію, згідно з тим, які саме соціальні шари були їхніми головними носіями. Ось ця, що стала вже класичною, схема: носієм конфуціанства є організуючий світ бюрократ; індуїзму – упорядковуючий світ маг; буддизму – мандруючий по світу чернець-споглядальник; ісламу – підкорюючий світ воїн; християнства – бродячий ремісник.

Особливу увагу приділив Вебер так званій «релігії париев», тобто груп, що знаходяться на нижчій сходинці і навіть поза соціальною ієрархією. На його думку, якщо для найбільш привілейованих, аристократичних шарів, як правило, характерний інтерес до поцейбічного світу, то в «релігії париев» яскраво виражені есхатологічні мотиви, прагнення до потойбічного.

Вебер класифікує релігії також і на підставі різного ставлення до світу. Так, для конфуціанства характерне прийняття світу; навпаки заперечення і неприйняття світу характерне для буддизму. Індія, за Вебером, є колицкою релігійно-етичних вчень, теоретично і практично заперечуючих світ. Деякі релігії приймають світ на умовах його поліпшення і виправлення. Такими є християнство, іслам.

Світові релігії носять, як правило, сотеричний характер (з грецької – рятівник). Проблема порятунку – одна з центральних у релігійній етиці. Шляхи

розв'язання цієї проблеми усередині тієї чи іншої релігії у великій мірі визначають спосіб життя людей, що сповідують її. І тут Вебер аналізує релігійно-етичні установки в залежності від того, які шляхи порятунку вони припускають. Можливі, насамперед, два варіанти: порятунок людини через власну дію (у буддизмі), за допомогою посередника-рятівника (іудаїзм, християнство, іслам). У першому випадку методами порятунку є або ритуальні культові дії та церемонії, або дії соціальні (любов до ближнього, добродійність, турбота про близьких – у китайській релігії), або самовдосконалення. Що стосується другого випадку, тут також можливі кілька варіантів порятунку. Наприклад, порятунок через інституціоналізацію, тобто приналежність до церкви як умова порятунку. Це характерно для католицизму, православ'я. Інший варіант – порятунок через віру (іудаїзм, лютеранство). По-третє – порятунок через милість приречення (іслам, кальвінізм).

Вебер розрізняє шляхи порятунку, що залежать уже не стільки від виконання заповідей і від ритуальних дій віруючих, скільки від внутрішньої установки. Тут він також виявляє два різних типи: порятунок через активну етичну дію; через містичне споглядання.

У першому випадку віруючий усвідомлює себе як знаряддя божественної волі, а необхідною умовою етичного характеру його діяльності є аскеза. Причому можливі два варіанти: якщо метою є утеча від світу, тоді аскетизм є засіб звільнення від всіх кайданів, що зв'язують людину зі світом, якщо ж метою є перетворення світу, як це має місце в кальвінізмі, то аскеза служить цілям внутрішньо мирської економічної діяльності. Другий шлях порятунку – споглядальний, і цей шлях має на меті досягнення стану містичного просвітління, спокою в божественному.

Таким чином. М. Вебер релігію характеризує як спосіб надання сенсу соціальному діянню: як явище культури вона задає і підтримує відповідні сенси, вносячи «раціональність» у пояснення світу і в повсякденну етику. Продукуючи певну картину світу, релігія концентрує сенси, на її основі переживання світу переходить у світоусвідомлення, в якому предметам і явищам надається певний сенс. Світ стає полем діяння демонів, душ, богів, надприродних сил. Неоднорідні елементи дійсності переплітаються у систематизований космос. Формується загальна мета, в основу якої покладається морально-релігійна ідея спасіння, віддачі за біди, негаразди, нещастя, які терпить людина в житті.

Релігія задає ієрархічно вибудовану систему норм і правил, відповідно до яких одні дії дозволено, інші заборонено. Це допомагає людині зайняти певні моральні позиції стосовно світу. Одні релігії стимулюють втечу від цього світу, споглядальне ставлення до нього, наприклад буддизм, інші спрямовані на завоювання й зміну його, наприклад християнство у його протестантській різновидності.

Мурза Ольга Вадимівна,
студентка 4 курсу, спеціальність
«психологія», факультет
гуманітарно-педагогічний
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ КАРЛА-ГУСТАВА ДОУСОНА

Щодо природи релігійного феномена вельми оригінальною є концепція англійського дослідника Карла-Густава Доусона. На переконання вченого, людському розуму притаманне вроджене знання про сутність Бога, що є невід'ємною ознакою найвищого Божого творіння. Посилаючись на філософську традицію Індії, Доусон доводить, що істинне знання можливе на глибинних рівнях свідомості. Це знання доступне людині через трансцендентну інтуїцію.

Трансцендентний (*лат. переступати*) – той, що перебуває за межами людського буття, свідомості, пізнання й перевищує їх. У богослов'ї – недоступна людині сфера потойбічного, зовнішнього щодо релігії.

Інтуїція (*лат. уява, споглядання; уважно дивлюся, звертаю увагу*) – безпосереднє осягнення істини без логічного обґрунтування, проміжних ланок аргументації, проникливість, відчуття, здогад.

Трансцендентна інтуїція у прихованому вигляді є у більшості форм релігійного досвіду, особливо в первісних релігіях. Адже первісна культура сформувалася шляхом проєкції трансцендентного. Первісна людина у силі бика чи ведмедя, швидкості оленя інтуїтивно вбачала вияви божественної сили і слави. Є день і ніч, літо та зима, народження і смерть, іде дощ, світить сонце, росте трава, зріє зерно. Все це – божественна таїна, якій слід вклонятись із особливим пошанівком і трепетом. Саме з такого розуміння або відчуття, на думку Доусона, народжуються боги, духи чи магичні сили. Їх благали, їм служили, якщо хотіли вижити.

Вірування втілювались у міфах або сакральних техніках, які закладали основи знань первісної культури. Вчений вважає, що саме у сфері вірувань (релігії) вперше було досягнуто прогресу і вперше виникла ідея системного наукового знання. Адже, по-перше, у процесі систематизації знання розвинувся духовний клас, який досліджував та впроваджував у повсякдення священні формули і ритуальні техніки. Це були жреці – носії первісних традицій та майстри сакральної науки, які вивчали зв'язок між суспільством (плем'ям, народом) і богами, що було необхідним засобом для набуття божественної прихильності.

По-друге, рух думки концентрувався на абсолютності буття, що є основою життя. Так, вчений вважав, що, з одного боку, авторитет знаменитих Вед

стосовно змісту сказаного в них є незалежним і безпосереднім на зразок того, як світло сонця виявляється безпосереднім знанням про його форму і колір. З іншого боку, авторитетність людських висловів – цілковито іншого походження, оскільки вона залежить від зовнішніх засад і опосередкована низкою вчителів і традицією.

На підставі таких міркувань Доусон приходить до висновку, що прозріння (одкровення) – це первинне джерело релігійної істини, а розум, інтуїція – вторинне. Тому історично рання релігія – первинна, а філософсько-теологічна релігія – результат вторинної, теоретичної діяльності.

Лінник Анна Вікторівна,
студентка 1 курсу, спеціальність
«Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність», економічний факультет
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – РОДОНАЧАЛЬНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Г.С.Сковорода являв собою рідкісний приклад повної узгодженості своєї філософської системи і власної життєвої поведінки, яка цілковито засновувалась на синтезі емоційної та раціональної сфери людської істоти. Філософ ніколи і ні в чому не посту-пився своїми переконаннями, не піддавався на спокуси, жив саме так, як підказувала йому власна сутність, свою філософську систему тво-рив з голосу цієї сутності. «Філософія, на думку біографа М.Ковалинського, оселившись у серці Сковорода, давала йому найщасливі-ший стан, можливий для земнородного».

«Філософія, або любов до мудрості, говорив Сковорода, скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне,- то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія».

Основні філософські погляди Г.С.Сковорода:

1) світ, складається із двох натур: видимої, чуттєвої, але не справжньою і не першою за суттю, та невидимої, духовної, вічної та чистої, а тому – справжньої основи будь-чого, тобто Бога;

2) дві натури (світи) вічні, існують ніби паралельно, а тому жодну з них не можна просто знехтувати, але духовна натура ніколи не виявляється у видимій адекватно, тому між ними точиться вічна боротьба;

3) Біблія – особливий реальний світ, що існує поміж великим світом (космосом) та малим (людиною), форма переходу від видимого, чуттєвого світу до духовного;

4) людина, як малий світ, мікрокосмос («мирок»), поєднує в собі дві натури, своїм життям демонструє їх боротьбу та весь можливий діапазон її виявлення;

5) перед людиною стоїть завдання пізнати себе, тобто зрозуміти, осмислити себе як особливий перехід між світовими натурами, і, відповідно, визначити своє місце у світовій драмі;

6) оскільки дух за своєю суттю є єдиним та неподільним, то найбільш цілісно, повно та адекватно він являє себе у рухах людського серця;

7) треба прислухатися до голосу серця, бо саме в ньому найбільш прямо (повно) являє себе людська суть (людська натура): серце є осередком духовного життя в людині. Саме воно єднає раціональні й почуттєві складники світу людини, а також гармонізує знання та віру, що дає опору людині у плінному і непевному світі;

8) наука про людину та її щастя - найважливіша з усіх наук;

9) любов та віра дасть змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного «Я», живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхує на шлях дійсного щастя;

10) антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину є поняття суму, туги, нудьги, страху; запорука здоров'я душі – її радість, кураж;

11) людське щастя втілюється не тільки у духовних шуканнях, не тільки у сердечній радості, а й у праці, яка приносить внутрішнє задоволення і душевний спокій, є обов'язковою умовою самореалізації людини.

Аналіз філософської спадщини Г.С. Сковороди свідчить, що його творчість є важливим вузловим пунктом у розвитку філософської думки України. Саме Сковорода є засновником української класичної філософії, в якій найбільш зріло, виразно, чітко виявились специфічні, основні риси української світоглядної ментальності, які сформувались ще за часів Київської Русі.

Отже, філософія Г. Сковороди є прекрасним прикладом існування філософії українського духу як динамічної, здатної до розвитку і постійного вдосконалення оригінальної системи поглядів, ідеалів, вірувань, надій, любові, честі, совісті, гідності і порядності. Філософія Г. Сковороди є своєрідним пошуком і визначенням українським народом свого місця в суспільно-історичному процесі, заклик до гуманізму і «сродної» людській природі дії.

Рахматулін Ілля Романович,
студентка 1 курсу, спеціальність
«Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність», економічний факультет
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

*Хіба не любов усе єднає, будує,
творить, подібно до того,
як ворожість руйнує?
Г.С.Сковорода*

Григорій Савич Сковорода – всесвітньо відомий український геній, філософ, байкар, просвітитель, письменник, поет, педагог, який жив, як мислив.

Він усе життя займався саморозвитком і самопізнанням. У своїх філософських трактатах, виходячи з дуалістичних учень, він пропонує власну теорію «трьох світів»: людина – це мікрокосмос, природа – макрокосмос, нематеріальний світ, а для філософа, – це Біблійне вчення – це світ символів. Важливість цієї світоглядної теорії в сучасному контексті, полягає в гуманістичному антропологізмі, адже, мікрокосмос – це найцінніша категорія в окресленій системі. Людина, її життя, потреби, пріоритети – першорядні питання, які ярили душу і розум Г. Сковороди.

Сучасні глобальні зміни, пов'язані з економічними, політичними, екологічними проблемами, які відбуваються не лише в Україні, а й у всьому світі, нерідко породжують хаос не лише в серцях молоді, а і в їх думках. У необмеженій жодною цензурою інформаційній реальності, інколи губиться не лише молодь, але і більш доросле покоління. Це призводить до штучної підміни життєвих пріоритетів, люди втрачають ціннісний орієнтир. Тому нерідко сучасні молоді українці не проживають кожен день, тиждень, а просто пливуть за течією віртуального життя.

Актуальність робіт Григорія Савича в сучасному контексті пояснюється тим, що на вершині його наукової і літературної діяльності стоїть людина. Педагог від Бога говорив: «Нам не добре від того, що ми знаємо багато зайвого, а не знаємо найпотрібнішого: самих себе. Не знаємо того, хто живе в нас. Якби ми знали і пам'ятали те, що живе в кожному з нас, то життя наше було б зовсім інше». Важко з ним не погодитись. Тільки пізнавши себе, зрозумівши власні потреби і, визначившись із своїми бажаннями, людина самотійно може вирішити, що для неї першочергове, а що не має значення.

Втрачаючи духовні цінності, моральні життєві орієнтири, дехто втрачає себе. Тому варто дослухатись до афоризмів Сковороди: «Що полубив, в те й перетворився». Він стверджує, що кожна людина може самостійно вирішувати ким їй стати в житті. І в першу чергу сучасники повинні пізнати себе, дослухатись до власних бажань і прагнень. Не звинувачувати когось або щось у всіх власних бідах, а починати з себе: «Ніхто не зможе вбити в собі зло, поки спершу не зрозуміє, що таке зло, а що добро. А не пізнавши цього усередині себе, як можна пізнати і вигнати його в інших». Найвища цінність для людини – це свобода, на думку філософа.

Звертаючи увагу на проблеми, яких торкався Г.Сковорода у своїх філософських та літературних творах, ми доходимо висновку, що їхнє основне спрямування зводиться до дослідження людини, її існування. Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. Міркування щодо цієї проблематики у Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони невідривне пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Що є свобода? Добро в ній яке?

Кажуть, неначе воно золотє?

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото.

Жодні матеріальні блага, нагадує крізь століття поет, не можуть зрівнятись з почуттям незалежності. Адже лише вільна людина може приймати рішення, бо в неї «совість як чистий криштал», лише суверенна держава вирішує який шлях розвитку обрати. Тому автор і продовжує аналізувати питання справжніх людських цінностей: «Ми повинні бути вдячні Богові, що він створив світ так, що все просте – правда, а все хибне – неправда». У двох рядках уміщено просту життєву істину про те, що людині сьогодні, як і триста років тому, для щасливого повноцінного життя не потрібні палаци, брендовий одяг чи дорогі автомобілі. Достатньо бути вільним від будь-яких комерційно нав'язливих цінностей, мати чисту совість, дбати про духовний розвиток. Адже: «З усіх утрат втрата часу найбільша». Сьогодні цей афоризм можна розглядати як пересторогу для сучасників, які губляться у віртуальному житті.

Проаналізувавши лише деякі афоризми Григорія Сковороди, можна з впевненістю стверджувати, що його спадщина досить актуальна для гармонійного процесу розвитку і становлення нової української молоді. Адже, знайомлячись з нею, сучасники зможуть знайти відповіді на будь-які запитання, що виникають у реаліях України сьогодні. Його вчення є зразковим для багатьох поколінь, адже саме його матеріальний і тлінний світ так і не зміг спіймати.

Література

1. IX Міжнародна науково-практична конференція «Спадщина Г. С. Сковороди: минуле та сучасне» (до 295-річчя від дня народження

Г. С. Сковороди) : зб. матеріалів конференції (5–7 грудня 2017). – Харків : ХНУРЕ, 2017. – 200 с.

Кравчук Софія Вадимівна,
студентка 1 курсу, спеціальність
«Психологія», гуманітарно-педагогічний
факультет
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: СУЧАСНІ ІДЕЇ

Філософ, вчення якого про любов, свободу і життя зберігає актуальність через багато століть після смерті автора. Сковороду називають проповідником філософії любові і свободи. Розроблена філософом концепція життєвої мудрості вражає навіть людей в 21 столітті, яких здивувати чим-небудь нелегко.

Для пояснення сучасникам, чим примітний Григорій Сковорода, доречно використовувати порівняння з людиною-хіпі, яка волею долі народилася в українському містечку першої половини 18 століття. Народженого в сім'ї малоземельного козака Григорія Савича порівнюють з відомими мислителями давнини, називають українським Сократом.

Сковорода є єдиним європейським філософом, який доводив вірність власного бачення світу всім своїм життям. Мислитель говорив, що у кожної людини в житті є своє призначення, завданням кожного з нас є пошук єдино вірного шляху, особливої місії на землі. Сковорода вчив, що найнеобхідніше зазвичай дається людині легко і без зайвих турбот. Якщо ж бажане не дається – значить, і домагатися володіння ним не слід, оскільки дії людей наперекір долі тягнуть за собою всесвітній хаос.

Сучасні вчені ставлять Сковороду в один ряд із такими знаковими мислителями античності, як Анахарсіс, Платон, Сократ і Аристотель. Засновниками античної філософії, як відомо, є греки. Але за майже 2000 років, що минули з часу завершення епохи античності, Греція не дала світові жодного мислителя, якого можна порівняти з Григорієм Сковородою.

Власні думки, як і Платон, Сковорода викладав у форматі діалогів. Цей стилістичний прийом дає можливість мислителю розмежовувати людську сутність, ділячи її на видиму і невидиму складову. Споглядання людиною самої себе з боку для філософа є шляхом до глибшого пізнання суті.

Концепція світогляду Сковороди розглядала філософію, як спосіб пізнання людиною самої себе, пошуку своєї місії. Божу іскру в кожному з тих, хто живе на Землі, філософ описував, як якусь подобу посудини. У кожної людини на початку її шляху є посудина індивідуального обсягу, яку Всевишній наповнює талантом для подальшого його використання людиною. Момент усвідомлення людиною власного призначення Сковорода називав реалізацією Божого задуму.

Головною метою філософії Сковорода називав пошук щастя, гармонії, життєвого балансу. Григорій Савич є першим і єдиним у світі мандрівним філософом, який поєднував життя із вченням, постійним удосконаленням самого себе. Усім своїм життям він довів, що щастя людини не залежить від місця і часу, плоті або крові, не міститься в високій посаді, владі або багатстві.

Патріот і борець за українську незалежність – друга основна риса і філософської спадщини Сковорода, і української нації в цілому. Аналогічний підхід використовував мислитель до себе – у можливість служіння власному народу він просто не вірив. Замість цього однією зі своїх цілей визначав розвиток в людях священної любові до Вітчизни.

Творчість та ідеї Сковорода вплинули на культурну спадщину України і всього світу. Мистецтвознавці констатують наявність відгомону концепцій, розроблених Сковородою, у творах Івана Котляревського, Тараса Шевченка та низки інших українських талантів. У світовому масштабі з причини актуальності ідей через багато років філософа порівнюють з Буддою, Зороастром і навіть Ісусом.

Педагог-новатор, який постійно намагається вийти за рамки загальноновизнаних канонів, методи викладання якого царському режиму не припали до душі. Протягом певних періодів свого життя Сковорода працював учителем. Для дітей деяких заможних поміщиків він був надомним педагогом, викладав і в навчальних закладах. Педагогічний талант Сковорода був настільки блискучим, що він розробив власну методику навчання богослов'ю.

Замість поширеного тоді зубріння філософ-богослов прагнув, щоб його учні освоїли в першу чергу вміння мислити, аналізувати, робити власні висновки. У 1805 році в Харкові засновано університет – перший ВНЗ нового часу в Україні, другий за престижністю після Києво-Могилянської академії. Кошти, необхідні для початку роботи навчального закладу, зібрали поміщики регіону після ініціативи Василя Каразіна. Вони зібрали 618 000 рублів, суму на той час просто фантастично велику. Потім виявилось, що більшість поміщиків-меценатів були учнями Сковорода.

Вовк Артем Русланович,
студент 1 курсу, спеціальність
«Психологія», гуманітарно-педагогічний
факультет
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

АКТУАЛЬНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» Г.СКОВОРОДИ

Григорій Савич Сковорода (1722-1794) – український філософ-містик, богослов, поет, педагог. Мав значний вплив на сучасників і подальші покоління

своїми байками, піснями, філософськими творами, а також способом життя, через що його називали «Сократом». Навчався в Києво-Могилянській академії (вищої освіти не здобув). Філософські погляди Сковороди присвячені головним чином етиці. Власної філософської системи не створив. Не був лояльним до церковної та світської ієрархії, відкидав будь-який примус, не любив церковних ритуалів, віддаючи перевагу особистій духовній свободі. Від 1769 року вів життя самітника й мандрівного філософа; мандрував переважно по Слобожанщині. Тоді ж почав писати філософські діалоги й трактати, в яких біблійна проблематика переплітається з ідеями платонізму та стоїцизму. Головним сенсом людського існування вважав самопізнання. За життя не надрукував жодного твору.

Головними роздумами Г. Сковороди як творчої особистості були роздуми про щастя людини й шляхи його досягнення. Основою щастя, як вважав Г. Сковорода, є «сродна праця», тобто та, до якої людина має природний нахил здібності. Представляючи світогляд українців як трудово-хліборобського роду, він, природно, почерпнув з народної мудрості і народної етнопедagogіки здоровий народний огляд на працю як на джерело життя.

Я вважаю, що ідея «сродної праці» подібна до таланту. Талант – це природний хист до певного виду діяльності. Наприклад, людина у якої є талант до малювання може його розвинути і писати фотореалістичні картини. Це не відмінняє того, що людина без хисту не зможе робити те саме. Різниця лише в тому, що їй для цього знадобиться більше часу. Також бувають види діяльності, де одного таланту недостатньо (програмування, маркетинг, менеджмент та ін.).

Отже, на мою думку, концепція «сродної праці» у наш час залишається актуальною, але не є єдиною допустимою.

Рибальченко Єлизавета Дмитрівна,
студентка 1 курсу, спеціальність
«Міжнародна економіка»,
економічний факультет
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

Г.СКОВОРОДА – РОДОНАЧАЛЬНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Просвітницьку справу, яку несли у світ діячі Києво-Могилянської академії, продовжив її талановитий вихованець, самобутній філософ Г.С.Сковорода, якого дослідники назвали українським Сократом, Піфагором, інші – Лейбніцем тощо.

Г.С.Сковорода народився в с. Чорнухи Лубенського повіту на Полтавщині в родині заможного вільного козака. Майбутній філософ одержав добру освіту. Спочатку він навчався у місцевій школі, а пізніше у Києво-Могилянській

академії. У 1741-1744 рр. служив співаком придворної капели у Петербурзі. У 1750-1753 рр., перебуваючи за кордоном, продовжив самоосвіту, студіюючи філософські та інші праці в Угорщині, Австрії, Словаччині, Польщі, Німеччині, Італії. Після повернення в Україну у 1753 р. викладав поетику у Переяславському колегіумі. Пізніше був домашнім учителем, викладачем Харківського колегіуму. Врешті, через незгоди із церковними наставниками, Г.С.Сковорода остаточно припиняє викладацьку діяльність і останніх майже 25 років веде життя мандрівного філософа проповідника. Мандрівний період видався для Сковороди найбільш плідотворним. Майже всі свої кращі літературні та філософські праці він створив у цей час. Писав їх старою українською мовою у формі діалогів і не призначав до друку, а дарував своїм друзям і знайомим. Помер Г.С.Сковорода в с. Іванівка на Харківщині. На його могилі за його власним проханням написали: «Світ мене ловив, та не спіймав». Своєрідну систему філософсько-поетичного світосприйняття Г.С. Сковорода виклав у численних працях, серед них: «Міркування про поезію та керівництво до неї» (1769), «Нарцис» (1771), «Асхань» (1767), «Бесіда, назва – двоє» (1772), «Кільце» (1775), «Потоп змін» та ін.

Г.С.Сковорода являв собою рідкісний приклад повної узгодженості своєї філософської системи і власної життєвої поведінки, яка цілковито (без винятків) засновувалась на синтезі емоційної та раціональної сфери людської істоти. Філософ ніколи і ні в чому не поступився своїми переконаннями, не піддавався на спокуси, жив саме так, як підказувала йому власна сутність, свою філософську систему творив з голосу цієї сутності.

«Філософія, – на думку біографа М.Ковалинського, – оселившись у серці Сковороди, давала йому найщасливіший стан, можливий для земнородного». «Філософія, або любов до мудрості, – говорив Сковорода, – скеровує усе коло діл своїх до тієї мети, щоб дати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього. Коли дух веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце є філософія».

На думку В.Л. Петрушенка, сучасна оцінка Г.С.Сковороди ускладнена тією обставиною, що його постать певною мірою оповита ідеологічними нашаруваннями, але виділяються наступні важливі моменти в оцінці філософії Г.С.Сковороди.

По-перше, майже в усі провідні ідеї український філософ вводить деякі нюанси, які, врешті, виявляються вирішальними в плані їх остаточного сенсу. В друге, його філософія – це явище органічно цілісне, пронизане єдиними темами, настроями та ідеями. В третє, Г.С.Сковорода являв собою той особливий тип філософа, який філософію розглядає як прямі духовні концентрації власного життя, а саме життя не мислить собі інакшим, як побудованим у відповідності із принципами своєї філософії. В відомих творах просвітника міститься ряд основних онтологічних і космологічних проблем, які стосуються матеріального і духовного світу та життя людини.

Основні філософські погляди Г.С.Сковороди:

1) світ, складається із двох натур: видимої, чуттєвої, але не справжньою і не першою за суттю, та невидимої, духовної, вічної та чистої, а тому – справжньої основи будь-чого, тобто Бога;

2) дві натури (світи) вічні, існують ніби паралельно, а тому жодну з них не можна просто знехтувати, але духовна натура ніколи не виявляється у видимій адекватно, тому між ними точиться вічна боротьба;

3) Біблія – особливий реальний світ, що існує поміж великим світом (космосом) та малим (людиною), форма переходу від видимого, чуттєвого світу до духовного;

4) людина, як малий світ, мікрокосмос, поєднує в собі дві натури, своїм життям демонструє їх боротьбу та весь можливий діапазон її виявлення;

5) перед людиною стоїть завдання пізнати себе, тобто зрозуміти, осмислити себе як особливий перехід між світовими натурами, і, відповідно, визначити своє місце у світовій драмі.

6) оскільки дух за своєю суттю є єдиним та неподільним, то найбільш цілісно, повно та адекватно він являє себе у рухах людського серця;

7) треба прислухатися до голосу серця, бо саме в ньому найбільш прямо (повно) являє себе людська суть (людська натура): серце є осередком духовного життя в людині. Саме воно єднає раціональні й почуттєві складники світу людини, а також гармонізує знання та віру, що дає опору людині у плінному и непевному світі;

8) наука про людину та її щастя – найважливіша з усіх наук;

9) любов та віра дасть змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного «Я», живлять душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхує на шлях дійсного щастя;

10) антиподами любові та віри, протилежними за своєю дією на людину є поняття суму, туги, нудьги, страху; запорука здоров'я душі – її радість, кураж;

11) людське щастя втілюється не тільки у духовних шуканнях, не тільки у сердечній радості, а й у праці, яка приносить внутрішнє задоволення і душевний спокій, є обов'язковою умовою самореалізації людини.

Аналіз філософської спадщини Г.С. Сковороди свідчить, що його творчість є важливим вузловим пунктом у розвитку філософської думки України. Саме Сковорода є засновником української класичної філософії, в якій найбільш зріло, виразно, чітко виявились специфічні, основні риси української світоглядної ментальності, які сформувались ще за часів Київської Русі.

Медведська Наталія Євгенівна,
студентка 1 курсу, спеціальність
«Міжнародна економіка»,
економічний факультет
Науковий керівник: Гейко С.М.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ.

ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Українська діаспора – збірне визначення української національної спільноти поза межами українських земель яка відчуває духовний зв'язок з Україною.

Важливе місце у розвитку української філософської думки ХХ ст. належить діаспорі. Українці, які з тих чи інших причин перебували чи перебувають за кордоном доклали чимало зусиль для розвитку української науки і культури. У період сталінсько-брежнєвського режиму в Україні саме діаспора не давала загубити філософську спадщину українського народу, публікуючи заборонену в Україні творчу спадщину окремих мислителів, розкриваючи філософський зміст цілих історичних етапів становлення української духовності.

Три напрями розвитку української філософії в діаспорі:

1. Розробка проблем політичної філософії (Д. Донцов).
2. Аналіз філософської проблематики в дусі традиційної класичної філософії, який можна назвати академічним (Д. Чижевський).
3. Український персоналізм (О. Кульчицький).

У творчості Д. Донцова знайшла своє відображення політична філософія діаспори. Теоретична і практична діяльність Донцова пов'язана з розробкою і захистом ідеології українського націоналізму. Теоретичні засади так званого українського інтегрального націоналізму, а також концепцію національної еліти Донців виклав у багатьох творах. Найбільш значущими є «Націоналізм», «Дух нашої давнини», «Хрестом і мечем», «Незримі скрижалі Кобзаря», «Клич доби» та інші.

Філософським фундаментом світогляду Д. Донцова стали волюнтаризм і ірраціоналізм.

- Він вважає, що головним мотором наших вчинків є власне бажання, афекти, пристрасті, за якими йдуть мотиви;
- Стверджує думку про неспроможність розуму взагалі, про те, що не розум, а воля є рушійною силою розвитку суспільства;
- Вважає, що у взаєминах між націями діє універсальний закон боротьби за існування;
- Доходить висновку, що в боротьбі за існування перемагають сильніші нації, які мають право панувати над слабшими;
- В націоналізмі виділив романтизм і фанатизм;

- Формує головні принципи націоналізму: зміцнювати волю нації до життя, до влади, до експансії; прагнути до боротьби та свідомості її конечності.

Тому, політична філософія Донцова ґрунтується на двох основоположних принципах – принципів «інтегрального націоналізму» та принципі національної еліти.

Академічний напрям у розвитку української філософії в діаспорі представлений Д. Чижевським. Він зробив значний внесок у дослідження не лише філософії, а й літератури, історії, естетики. Д. Чижевський справедливо вважається засновником історії української філософії як наукової дисципліни. До нього також, робилися спроби огляду історії філософії в Україні.

Чижевський зупиняється на аналізові таких понять, як нація і людство:

- він виходить з того, що в житті має сенс лише те, що можна зрозуміти та обґрунтувати за допомогою розуму;
- раціоналістичний підхід передбачає визнання національних особливостей у розвитку народів, хоча вони обмежені;
- вважає, що справжньою цінністю є не національно особливе, а загальнолюдське, наднаціональне;
- ставить питання про те, чи мало б сенс людське життя, яке проходило б серед ідеальних, але цілком схожих один на одного людей;
- має думку, що кожна конкретна філософія є усвідомленням абсолютно ціннісних елементів певної національної культури, наукового світогляду, певної релігійності, є піднесенням цих конкретних форм культури у сфері абсолютної правди;
- підкреслює, що всяка національна філософія страждає обмеженістю.

На думку Чижевського, значно більше значення має метод філософствування – емпіричний та індуктивний метод англійської філософії, раціоналістичний метод у німецькій, які накладають відбиток на саму сутність філософських систем цих націй. Серед тих, хто репрезентує цю течію, відзначимо насамперед О.Кульчицького. Особливістю його напряму, як і в цілому персоналізму, є те, що в центрі його – людина. Мова йде не про людину взагалі, а про українську людину, українця.

Філософські погляди О. Кульчицького на націю та людину:

- він досліджує різноманітні фактори, що впливають на формування української національної психології, української духовності;
- зупиняється на методологічних аспектах формування національної психології, зокрема, на проблемі «геопсихічного впливу», про вплив «землі на думу»;
- вважає, що на формування української національної психології впливає не тільки свідома психологія життя, а й несвідомо;
- пропонує дослідити аспекти, що мають першочерговий вплив на формування українця як особистості, тобто, української людини в своїй геопсихічній обумовленості, своєму географічному просторі, своєму історичному буванні, своєму суспільному житті, культурному буванні, у своєму глибинно-несвідомому психічному житті.

Звичайно, розглянуті напрями у розвитку української філософської думки в діаспорі не вичерпують всього розмаїття течій і думок, що в специфічних умовах буття в інонаціональному середовищі збагачують культуру рідного народу.

Отже, увага філософів української діаспори зосереджена на проблемах політичної філософії, історії української філософії національної ідеї. Особливість філософських досліджень в діаспорі полягає в тому, що майже всі представники наукового потенціалу її зосереджують увагу на розгляді передусім національних особливостей розвитку філософії взагалі і української зокрема, виходячи при цьому на аналіз національного характеру, досліджуючи вплив його на формування духовної культури народу. Причому багато хто з дослідників зосереджують творчі зусилля в основному на розгляді української ідеї.

ЗМІСТ

Шеховцова-Бурянова Вікторія Анатоліївна, САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	3
Соколова Олександра Максимівна, «УМІЙТЕ, ДРУЗІ МОЇ, ПОМИНАТИ ЖІНКУ ЛОТОВУ»: ДО ШКОЛИ ДУХОВНОГО ПРОБУДЖЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	4
Голева Марія Сергіївна, ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ ТА СУЧАСНА ОСВІТА	6
Ілляшенко Анастасія Сергіївна ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	8
Вовченко Марія Іванівна, СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВЧЕННІ Г. СКОВОРОДИ	10
Сорокін Андрій Анатолійович, ПРОБЛЕМАТИКА ЗРАДНИЦТВА У ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТВОРІ Б. ОЛІЙНИКА «ДВА РОКИ У КРЕМЛІ»	12
Бурянов Денис Маратович, ПОСТАТЬ Є. ЧИКАЛЕНКА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ЙОГО ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ	14
Шевцова Євгенія Сергіївна, НОВІ ПАРАДИГМИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ ЗІ ЗМІНОЮ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. У ЄВРОПІ ТА РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ	16
Москаленко Владислав Олександрович, ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОГО ІНЖИНІРИНГА	18
ШЕНЬ Ліін, ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УНІВЕРСИТЕТАХ КИТАЮ	19
Вовк Анатолій Сергійович ФІЛОСОФІЯ, ПОРІВНЯННЯ, СХЕМИ ТА ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	21
Савицька Людмила, АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	22
Костючек Ольга, Г. СКОВОРОДА – РОДОНАЧАЛЬНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ	24

Коваленко Наталія АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	26
Литвиненко Софія, АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	29
Костючек Ольга Сергіївна, АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	32
Дідур Єлизавета, ГНОСЕОЛОГІЧНА НАСТАНОВА «ПІЗНАЙ СЕБЕ»: ЩО ЗАЛЕЖИТЬ ВІД «МАЛЕНЬКОЇ» ЛЮДИНИ?»	35
Карась Анастасія Олександрівна, ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	37
Вовк Назар Євгенович, ЕТИЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОСТІ: МОРАЛЬНІ НОРМИ МИНУЛОГО В СУЧАСНОМУ СВІТІ	38
Залож Валерія Денисівна Іванова Тетяна Дмитрівна Михайленко Марія Миколаївна ВНЕСОК ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ У СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО	40
Моргун Євген Євгенович НАСТАНОВА Г. СКОВОРОДИ КРІЗЬ ЧАС: "МАЛЕНЬКА ЛЮДИНА" ПОМІЖ СТОЛІТЬ	42
Калька Наталя Тарасівна Воєводська Калерія Мар'янівна ІНЖЕНЕРІЯ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ. СКОВОРОДА ЯК ВАЖЛИВА ПОСТАТЬ У ЇЇ ФОРМУВАННІ	43
Добридень Яна Ігорівна, АНТРОПОЛОГІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І МИ: НЕОБХІДНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ	45
Онофрієнко Анастасія Василівна, ІМПЛІКАЦІЇ ДУХОВНОСТІ ПРОЧИТАННЯ ТІЛЕСНОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	47
Соколова Олександра Максимівна, ІДЕЇ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ДО КОНЦЕПТУ «ЄДИНОЇ ЛЮДИНИ»	49

Соколова Олександра Максимівна, МЕТОДОЛОГІЧНИЙ СИНТЕЗ ПРАВОСЛАВНО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ ПАМФИЛА ЮРКЕВИЧА	51
Батрак Дарина, ФІЛОСОФІЯ ТА ОСЯГНЕННЯ ЛЮДИНИ	53
Пшеничко О.В. ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ: ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ДЛЯ ЛІСНИКІВ	55
Щука Олеся Олегівна, УКРАЇНА ЯК ПРИКЛАД НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ	57
Брижицький Ілля Владиславович, РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА	58
Мажар Оксана, ЛЮДИНА ЇЇ МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	60
Мошківська Єлизавета Сергіївна, ЕТИКА ЛЮДИНИ МІЖ ДОБРОМ ТА ЗЛОМ	62
Гаврилюк Юлія Анатоліївна, ЧИ ПОТРІБНО УКРАЇНІ ЧЛЕНСТВО В НАТО?	63
Єфремова А. А. АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНОСТІ: ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД	65
Ушарук Олена Василівна ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК БАТЬКІВСТВА: ВІД ТРАДИЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ДО СУЧАСНОГО	66
Глушаков Данило ЗНАЧЕННЯ ЛОГІКИ В МОЇЙ ПРОФЕСІЇ	68
Стадник Олена Миколаївна ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК АКТ ПОШУКУ РОЗУМНОГО РИШЕННЯ (ДОСВІД ВЧИТЕЛІВ)	70
Подгаєцький Олександр ФІЛОСОФІЯ МИСЛЕННЯ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ	71
Іващенко В. ЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОФЕСІЇ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКА	73
Яценко Дар'я ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА ТА ЛОГІКА	75
Лахтадир Ангеліна Олександрівна ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ПРИМАТИ РИШЕННЯ	77

Старанов Станіслав Сергійович, ЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В МЕНЕДЖМЕНТІ	79
Яковишен Назарій Русланович ЗНАЧЕННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ І ЛОГІКИ В СФЕРІ АГРОНОМІЇ	81
Церінг Єлизавета Андріївна, СЛОВ'ЯНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ТИП	83
Каменєва Валентина, ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА	85
Олешко Яна, КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА МОВА	88
Савенкова Єлізавета, УЧНІВСЬКА МОЛОДЬ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ	91
Куцолабська Анастасія, АНТРОПОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ	94
Лобачева Тетяна, ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ: ДО ПИТАННЯ ПРО ІДЕНТИЧНІСТЬ	96
Запорожченко Марина, ДЕКОМУНІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	99
Шилов Даніїл, ДО ПИТАННЯ ПРО ГЕНДЕРНІ СТЕОТИПИ	101
Шишкіна Валерія, ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	103
Козиренко Меланія, КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ	104
Мошківська Ліза, КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ЕТНІЧНІСТЬ	106
Козловець Анна, У ПОШУКАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	108
Собко Анастасія, ГРУПОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ І НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА	110
Близнюк Віталій УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА	112
Агєєва Ольга УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД: ІДЕНТИЧНІСТЬ	115

Тхорик Любов Олександрівна, ГУМАННІСТЬ ТА ГУМАНІЗМ ЯК ОСНОВНА СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ	116
Мариніч Валерія Миколаївна, РОЗВИТОК ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	118
Шеремет Маргарита Миколаївна, «СВІТ ЛОВИВ МЕНЕ, ТА НЕ СПІЙМАВ»	119
Поліщук Валентина Олександрівна, АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	121
Пустовойт Ліна Анатоліївна, ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ДОРОГОВКАЗ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ	123
Тертичний Ростислав Анатолійович, ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В МИНУЛОМУ ТА В СЬОГОДЕННІ	124
Волощенко Артем Іванович, ПОНЯТТЯ ДОБРА І ЗЛА У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	125
Волощенко Артем Іванович, ДОБРО І ЗЛО В СУЧАСНОМУ СВІТІ	126
Розомюк Антон Андрійович, ПРОСТІР ЗІТКНЕННЯ ДОБРА І ЗЛА: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ	128
Тхорик Любов Олександрівна, ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ І ОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ В ПРОЦЕСІ УСВІДОМЛЕННЯ ЛЮДИНОЮ СВОГО ВІДНОШЕННЯ ДО ДІЙСНОСТІ	129
Барабаш Павло Володимирович, ЗМІННІ І СТАЛІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРАЛЬНИХ НОРМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ	131
Кожухар Ірина Ярославівна, ВІЧНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	132
Фесун Софія Олександрівна, ПРОТИСТОЯННЯ ДОБРА І ЗЛА ЯК ВІЧНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА	133
Качан Микола Володимирович, СПІВВІДНОШЕННЯ ДОБРА ТА ЗЛА: ОНТОЛОГІЧНИЙ СТАТУС	134
Вовк Максим Миколайович, ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ШЛЯХ ДО САМОПІЗНАННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	136

Палій Тетяна Вікторівна ДОБРО ЧИ ЗЛО: ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИБІР ЛЮДИНИ	137
Донець Юрій Євгенович, АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	138
Кокуленко Олександра Володимирівна, ДОБРО І ЗЛО ЯК ПОНЯТТЯ МОРАЛІ	141
Рудюк Вероніка Андріївна, ОРИГІНАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	142
Каменєва Вікторія Олександрівна, ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В МИНУЛОМУ ТА В СЬОГОДЕННІ	143
Рибаківа Катерина Олегівна, ПІЗНАННЯ ЛЮДИНОЮ САМОЇ СЕБЕ – ОДИН ІЗ АСПЕКТІВ ІЇ ДУХОВНОГО ПОШУКУ	144
Васильченко Максим, ВІЧНІСТЬ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬК ІДЕЙ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	146
Красновський Костянтин Володимирович, ВПЛИВ ВЧЕННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА СУЧАСНИКІВ	148
Чалий Сергій Андрійович, СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	149
Байкулов Богдан Русланович, ДОБРО І ЗЛО В КЛЮЧІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	150
Маринюк Артем Андрійович, СВІТОГЛЯДНИЙ І ОНТОЛОГІЧНИЙ ВИМІРИ ФІЛОСОФІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	152
Войтовець Ярослав Анатолійович АНАЛІЗ ПОНЯТЬ «ДОБРО» І «ЗЛО» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ	153
Ковалевський Валерій Олександрович, ДЕСТРУКТИВНА СУТЬ МІЖНАРОДНО-СОЦІАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА СВІТОВІЙ ПОЛІТИЧНО-ЕКОНОМІЧНІЙ АРЕНІ	155
Денисевич Ярослав Романович, ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДИНА - СВІТ В ЦІННІСНІЙ ПЛОЩИНІ	156

Лі Діана Дмитрівна ПРОБЛЕМА СЕНСУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	158
Панасенко Олена Сергіївна САМОІЗНАННЯ ЛЮДИНИ	159
Панасенко Наталія Сергіївна САМОПІЗНАННЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ЛЮДИНИ	159
Цирин Олена Миколаївна ПОСТМОДЕРНІСТСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	160
Лі Діана Дмитрівна ОСОБЛИВОСТІ «АГРАРНОГО» СУСПІЛЬСТВА	162
Поборська Діана Іванівна ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО	163
Гончаров Даніїл Ігорович ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЖИТТЄВИЙ СВІТ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕРИ	164
Поборська Діана Іванівна ЩО ТАКЕ САМООЦІНКА?	165
Мірошніченко Олександра Олегівна СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО	166
Мірошніченко Олександра Олегівна ЯК СОЦМЕРЕЖІ ВПЛИВАЮТЬ НА НАШ НАСТРІЙ, СОН, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я І СТОСУНКИ	167
Бовкун Діана Сергіївна ПРОБЛЕМИ ГОЛОДУ І НЕДОЇДАННЯ	169
Цирин Олена Миколаївна ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	171
Воронкова Ольга Олександрівна РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	174
Поліщук Іван Іванович ЛОКАЛЬНІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	178
Верьовкіна Тамара Миколаївна ЛЮДИНА ЯК УНІКАЛЬНЕ ТВОРІННЯ ВСЕСВІТУ	180
Шапран Тарас Ігорович ФРАНКФУРТСЬКА ШКОЛА	184

Охріменко Владислав Сергійович ФЕНОМЕНОЛОГІЯ — НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЧАТКУ ХХ-ГО СТОЛІТТЯ	187
Рисенко Кирило Віталійович СТРУКТУРАЛІЗМ	188
Кеценко Вікторія Сергіївна ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ У ФІЛОСОФІЇ	190
Месевра Роман Петрович ПОСТМОДЕРНІЗМ	191
Мельник Тимофій Олександрович ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ М. ВЕБЕРА	194
Тарасенко Андрій Сергійовича СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНОГО ПІЗНАННЯ	196
Резнік Катерина Романівна ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ В ЛЮДСЬКОМУ БУТТІ	198
Рисенко Кирило Віталійович СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА СЕНС ЇЇ ЖИТТЯ	199
Чернявська Анастасія Василівна СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ	202
Гаврилюк Дмитро Віталійович ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ	203
Тарасенко Андрій Сергійович ЛЮДИНОТВОРЧА СУТНІСТЬ КУЛЬТУРИ	204
Месевра Роман Петрович ТЕОРІЯ КОНФЛІКТУ	205
Копшар Владислав Анатолійович СУТНІСТЬ І МЕТА ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	208
Шуруля Олег Ярославович КУЛЬТУРОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ	209
Каменчук Володимир Анатолійович ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВІРИ	211
Чащовий Денис Васильович СУТНІСТЬ І ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ЕКОНОМІКИ	212
Гаврилюк Дмитро Віталійович ТЕХНІКА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ЛЮДСТВА	214

Бовкун Діана Сергіївна ТЕХНІКА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	215
Поборська Діана Іванівна ЕКОЛОГІЧНІ ГЛОБАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ	219
Мірошніченко Олександра Олегівна ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ	220
Тарасенко Андрій Сергійович ПРОБЛЕМА РУШІЙНИХ СИЛ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ	222
Буднік Вікторія Сергіївна ТЕХНІКА Й ЕТИКА	224
Поліщук Іван Іванович СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ І РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА	226
Копшар Владислав Анатолійович ДЕ СУТНІСТЬ ПРЕКРАСНОГО?	227
Резнік Катерина Романівна МОРАЛЬ ТА МОРАЛЬНІСТЬ	228
Верьовкіна Тамара Миколаївна ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ВІРИ ТА ЗНАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	229
Шапран Тарас Ігорович ПРО ПРИРОДУ МИСЛЕННЯ	231
Ільченко Софія Олександрівна, ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ І КИТАЄМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	233
Матвєєва Дарія Ігорівна, МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ СУЧАСНОСТІ	234
Безкоровайна Софія В'ячеславівна, УКРАЇНА І КИТАЙ: СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМВІДНОСИН	236
Гаврилюк Юлія Анатоліївна, РОЛЬ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	238
Щука Олеся Олегівна, РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	239
Власова Інга Юріївна, ДІАЛОГ КУЛЬТУР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	241

Ляшенко Віра, СУЧАСНИЙ СТАН ВИСВІТЛЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ТЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКИМИ ЗМІ	243
Тимошук Каріна Олегівна, ПОЛІЛОГ МІЖ ЦИВІЛІЗАЦІЯМИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	245
Тхорик Любов Олександрівна, КОНЦЕПТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ФОРМУВАННІ ІДЕЇ НООСФЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СВІТОРОЗУМІННЯ	246
Шершун Анатолій Вікторович, ТАК ЗВАНА «П'ЯТА КОРИННА РАСА» ТА ПРОЦЕС «РАСОВОЇ ГІГІЄНИ»	249
Децюра Катерина Андріївна ФІЛОСОФІЯ ІВАНА ФРАНКА	250
Прис Наталя ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА	252
Децюра Катерина Андріївна НЕОБХІДНІСТЬ ТА ВИПАДКОВІСТЬ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ	254
Человян Аліна Олександрівна ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВЧЕНОГО ЯК ЗВОРОТНИЙ БІК СВОБОДИ ЙОГО ТВОРЧОСТІ	257
Лисюк Юлія Олегівна НООСФЕРА ЯК ІДЕАЛ РОЗУМНОГО ВТРУЧАННЯ ЛЮДИНИ У ПРИРОДУ	259
Хархан Леся Володимирівна ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗМІНУ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	261
Шитьман Олександр Миколайович УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	263
Майор Ангеліна Юріївна ЧИ МОЖЕ МАШИНА МИСЛИТИ?	266
Захарова Даря Олександрівна ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	267
Тернова Альона Юріївна ФІЛОСОФІЯ СОКРАТА В ЦЕНТРІ СЬОГОДЕННЯ	269
Дудченко Марія Олександрівна ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ У ПЛАТОНА	270
Харіна Тетяна Володимирівна СИМВОЛІЧНА ПОЛІТИКА	271

Грігалашвілі Дмитро Георгійович, ЛЮДИНА ЯК ПРОБЛЕМА ДЛЯ САМОЇ СЕБЕ	272
Короп Ірина Юріївна, ЛЮДИНА В ПОШУКАХ СЕНСУ ЖИТТЯ: ПЕРЕОЦІНКА ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	275
Нанюк Юлія Василівна, ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	277
Жарікова Анна Леонідівна ШВИДКОЗМІННА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ ВІД РАДЯНСЬКИХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ	279
Ухаль Данило Васильович СЕНС ЖИТТЯ: ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ	281
Бортник Дарія Сергіївна ФІЛОСОФІЯ ЯК РОЗДУМИ ЛЮДИНИ ПРО СЕБЕ	283
Габрільчук Діана Олександрівна СЕНС ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: ПОШУК ФІЛОСОФСЬКИХ ВІДПОВІДЕЙ	284
Шмиголь Емма Валентинівна СВОБОДА VS ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОЯВ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	286
Гайдук Віолетта Сергіївна СУТНІСТЬ ТА СЕНС ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	288
Іванько Вікторія Володимирівна ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	290
Коваленко Данило Олексійович СЕНС ЖИТТЯ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ	292
Корнійчук Софія Олегівна СУЧАСНИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ЛЮДИНИ	294
Корчак Артем Русланович СЕНС ЖИТТЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА	296
Красносільська Іванна Петрівна ЛЮБОВ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	298
Кукало Захар Ігорович САМОЦІННІСТЬ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИ	300
Литвин Юлія Олександрівна ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА	303
Ситнік Назар Васильович ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ	304

Осіпова Світлана Геннадіївна ПРОТИРІЧЧЯ БУТТЯ ТА НЕБУТТЯ ЯК ВИХІДНА ПРОБЛЕМНА СИТУАЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ	305
Стокарський Ілля Валентинович ВІЙНА ЯК ВИКЛИК ЛЮДСТВУ	308
Саржан Діана Євгенівна ІСТОРІЯ ЯК ПРОЕКЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ЛЮДСТВА	309
Ситнік Назар Васильович ЛЮДИНА В ФІЛОСОФСЬКИХ РОЗДУМАХ	310
Солошенко Владислава Анатоліївна ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ	311
Стокарський Ілля Валентинович ЧИ ПОВТОРЮЄТЬСЯ ІСТОРІЯ І ЧИ МОЖЛИВЕ ПЕРЕДБАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО?	313
Грігалашвілі Дмитро Георгійович, ЕТИЧНИЙ РАЦІОНАЛІЗМ СОКРАТА В ОСМИСЛЕННІ ЛЮДИНИ	317
Сутиріна Анастасія Сергіївна ЕКЗИСТЕНЦІЯ ЛЮДИНИ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА	318
Ухаль Данило Васильович СМИСЛ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА	319
Шмиголь Емма Валентинівна В ЧОМУ СЕНС І ПРИЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ? ЧИ ДІЙСНО ІСТОРІЯ МАЄ ПРИЗНАЧЕННЯ?	326
Шрамович Катерина Олександрівна ЛЮБОВ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ	328
Горова Анастасія Русланівна, АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ ГРІГОРІЯ СКОВОРОДИ В РЕАЛІЯХ СУЧАСНОСТІ	331
Учаєва Дар'я Михайлівна, ГУМАНІСТИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ Е.ФРОММА	333
Ярошенко Віта Русланівна, ТЕОРІЯ МІЖСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН Г.САЛЛІВАНА	335
Андріяш Яна Василівна, ТРАНСАКТНИЙ АНАЛІЗ Е.БЕРНА: НАЙПОПОУЛЯРНІША СУЧАСНА ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ	336

Змага Анастасія Іванівна, НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ПІЗНАННЯ СВІТУ ТА ЇХ ФІЛОСОФСЬКЕ ТЛУМАЧЕННЯ	338
Постарнак Анастасія Ігорівна, КОЛЕКТИВНЕ НЕСВІДОМЕ КАРЛА-ГУСТАВА ЮНГА І ПРИРОДА РЕЛІГІЇ	340
Сердюк Максим Юрійович, ПРИРОДА «НУМІНОЗНОГО» В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РУДОЛЬФА ОТТО	341
Білодід Антон Андрійович, ФІЛОСОФСЬКО-СОЦІОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ РЕЛІГІЇ МАКСА ВЕБЕРА І СУЧАСНІСТЬ	343
Мурза Ольга Вадимівна, ОРИГІНАЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ КАРЛА-ГУСТАВА ДОУСОНА	346
Лінник Анна Вікторівна, ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – РОДОНАЧАЛЬНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ	347
Рахматулін Ілля Романович, АКТУАЛЬНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	349
Кравчук Софія Вадимівна, ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: СУЧАСНІ ІДЕЇ	351
Вовк Артем Русланович, АКТУАЛЬНІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ «СРОДНОЇ ПРАЦІ» Г.СКОВОРОДИ	352
Рибальченко Єлизавета Дмитрівна, Г.СКОВОРОДА – РОДОНАЧАЛЬНИК УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ	353
Медведська Наталія Євгенівна, ФІЛОСОФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ	356